ved udtrækning el. m. kem. midler (depilatorier), permanent med elektrolyse, som dog er smertefuld, kostbar og kan give dårligt kosmetisk resultat. Røntgenstråler kan ikke anv. til permanent hårfjernelse, da den nødv. dosis beskadiger huden.

hårfugle (*Pycno'notidae*), små sangfugle m. hårlign. fjer på oversiden. Gl. verdens troper.

hårgarn, groft garn af kalve-, heste-, kogedehår osv., der anv. til indlægsstoffer og bouclétæpper.

'Hå'rik, *da. konger.* Hårik 1., reg. 814–54, søn af Gudfred, fordrev 814 usurpatorerne Harald Klak og Reginfred; støttede Ansgar. Hårik 2., reg. 854–ca. 870, slægtning af **H** 1., trådte 864 i forb. med Pave Nicolaus 1.; støttede Ansgar.

hårkar, de fineste forgreninger af blodkarrene (kapillærer).

'Hårleman, *Carl* (1700–53), sv. arkitekt, betydelig og indflydelsesrig. Har givet tegn. til alt, fra hytter til slotte, *Svartsjö* (1734–39), *Övedskloster* i Skåne, og kirker; *domkirkespir i Uppsala* (1745, nu bortrestaureret). Hans mesterværk er vel *Karolinska gravkoret* ved Riddarholmskyrkan i Sthlm.

Hårlev, da. stationsby (Køge-Fakse og Køge–Rødvig); 844 indb. (1945).

hårmyg (*Bibi'onidae*), fam. af store, sorte myg; larverne i jord. En enkelt art, have-**h**, gør skade.

hårpisk, hårfletning i nakken. Herremode fra ca. 1740 til den Fr. Revolution. **h** afskaffedes i den da. hær 1803.

Hårpisk.

hårpleje, den pasning, man af hyg. og æstet. grunde giver det normale hår. Den normale hårbund afsondrer sved, talg og afstøder sit yderste lag ligesom den øvrige hud; men disse produkter fjernes vanskeligere p. gr. af hårene. Fedtet og skællende hår er ofte kun en følge af, at hårets længde, opsætning og renselse ikke er afpasset efter hårets kvalitet og personens beskæftigelse og økonomi. Kosmet. ændringer såsom farvning og bølgning kan være vigtige for befindendet og derfor berettigede. Den fundamentale hårpleje består i daglig børstning med stiv, åben, ren børste; ret hyppig vask med god sæbe; kort hår el. let enkel frisure; undgåelse af for tætsluttende hovedbeklædning. Højere grader af skældannelse, fedten el. håraffald kan være tegn på hårsygdom.

Frøydis Haavardsholm: Glasmaleri. Nordstrand kirke. 1919.

hårpung, sort silketøjspung, hvori det naturlige el. kunstige nakkehår samledes. Anv. i 18. årh.

hårrør el. *kapillarrør*, snævre rør, der ved at stikkes ned i en vædske viser **h**-virkning, som består i at vædsken stiller sig højere el. lavere i røret end udenfor, eftersom vædsken væder rørvæggen (vandglas) el. ikke (kviksølv-glas). **h**-virkningen beror på kræfter ml. molekylerne (overfladespænding) og betinger virkningen af en væge el. svamp og er af bet. for jordbundens fugtighedsforhold.

hårskjorte, en grov skjorte af hårdug, som eneboere og munke bar inderst på kroppen.

hårstreger, de spinkle streger i antikvaskrifterne.

hårsygdomme. Selve håret kan angribes af svampesygdomme, de fleste **h** angriber hårskeden. Alm. **h** er pletskaldethed (alopecia areata) og seborré; ingen af disse er smitsomme.

hårsækmider (*De'modex*), slægt af mikroskopiske, ormeformede mider. Snylter i hårsække hos pattedyr f. eks. hos mennesket, hvor den er uskadelig. Fremkalder hos hunden alvorlige hudsygdomme.

hårvildt, vildtarter beklædt med hår mods. fjervildt.

Håtunaleken ['hå:tüna'le:kən] kaldes de sv. hertuger Eriks og Valdemars tilfangetagelse af broderen kong Birger i Håtuna i Uppland (nu Sigtuna) 1317, hvorved de tvang ham til at dele riget med sig.

'Haavardsholm, *Frøydis* (f. 1896), no. malerinde; har virket i kunstindustri og dekorativ kunst, spec. fremragende glasmalerier; desuden bogill. (Ill.)

I

I, i, 9. bogstav i det da. alfabet; det er fra gr. optaget uforandret i det lat. alfabet.

I, rom. taltegn (= 1).

I, autom.-kendingsmærke 1) f. Bornholms amt, 2) for Italien.

i, *mat.*, betegn. for den imaginære enhed $\sqrt{-1}$.

IA, fork. f. intelligensalder (målt ved en intelligensprøve).

Ia., off. fork. f. staten Iowa, USA.

IAAF, fork. f. *I*nternational *A*mateur *A*thletic *F*ederation.

Iacobsen, *Carl* (f. 1881), da. kemiker. 1907–20 forstander for Orlogsværftets Kemiske Laboratorium. 1920–28 prof. i teknisk kemi ved Polyteknisk Læreanstalt. 1928 tekn. underdir., 1937 dir. for De Forenede Bryggerier og Tuborg.

Iago [i'a:gou], skurken i Shakespeares tragedie »Othello«.

iagttagelse, *psyk.*, 1) proces, der resulterer i oplevelse af omverdensgenstande og deres egenskaber el. af individet selv og dets (legemlige el. sjælelige) tilstand; 2) det umiddelbart oplevede resultat af nævnte proces.

iagttagelseslære, forældet betegn. for matematisk statistik, den statist. bearbejdelse af iagttagelser.

iagttagelsespsykologi, gren af psyk., som omhandler iagttagelsesprocesserne og deres oplevede resultater.

iagttagelsesundervisning, geografi- og naturhistorieunderv. i de første skoleår, på grundlag af barnets dir. iagttagelser.

IAHF, fork. f. *I*nternational *A*mateur *H*andball *F*ederation.

Iaşi [ja:ʃ] (ty. *Jassy*), by i NØ-Rumænien nær Prut; 109 000 indb. (1945). Jernbanecentrum med kornhandel og industri, især baseret på omegnens landbrugsprodukter. Univ., kunstakademi. 1565–1861 Moldaufyrsternes residens.

-'iasis (gr. *iústhai* helbrede), lidelse, sygdom.

IATA, fork. f. *I*nternational *A*ir *T*ransport *A*ssociation.

-i'a'ter (gr. *iatrós* læge), -læge.

-ia'tri' (gr. *iatreía* helbredelse), lægekunst.

iatroke'mi' (gr. *iatrós* læge) el. *kemiatri*, periode af kemiens udvikling, i hvilken kemiens formål var fremstilling af lægemidler. **i** grundlagdes af Paracelsus (1493–1541) og var fremherskende inden for kemien i 16. og til midten af 17. årh.

IAWF, fork. f. *I*nternational *A*mateur *W*restling *F*ederation.

ib. (lat., fork. af *ibidem*), sammesteds.

Ib (af *Jeppe*, der kommer af *Jakob*), da. mandsnavn, opstået i middelalderens slutn.

Ibadan [i'ba:dän], by i SV-Nigeria; 327 000 indb. (1945).

Ibagué [iβa'gæ], by i Colombias Centralcordillere med bane til Bogotá. 85 000 indb. (1947).

Ibáñez, se Blasco Ibáñez.

I'bárruri [-βar:-], *Dolores*, kaldet *la Pasio'naria* (sp: passionsblomsten) (f. 1895), sp. kommunist. G. m. asturisk minearb., der faldt under arbejderrejsning i Asturien 1934, hvor **I** ved organisationsevner og stærkt virkende veltalenhed var bl. de ledende. Fra sommer 1936 bl. ledende i Madrid, organiserede kvindemilits, bidrog afgørende til at rejse kampstemning mod Franco. Medl. af Madridreg.; dipl. udsending til Paris 1937. Undkom v. borgerkrigens ophør 1939. Generalsekr. f. Span.s kommunistiske parti. (Portræt sp. 2048).

-i'bel (lat. *-ibilis*), adjektivendelse: i stand til, som kan behandles på en vis måde, -lig; **-ibili'te't**, tilsvarende substantivendelse.

ibenholt, det tætte og tunge, meget hårde kerneved af forsk. Diospyros-arter (daddelblommer) og fl. andre træarter. Vf. 1,05–1,20, synker derfor i vand. Far-

ven er ofte sort. Bruges til klaviaturer, piber, stokke, drejerarbejde o. a.

i'be'rer, Spaniens oldtidsbefolkn., indvandret fra N-Afrika. Baskerne er muligvis efterkommere af i.

I'be'rien, oldtidsnavn på 1) Spanien, 2) Georgien.

'Iberis, slægt af korsblomstfam.; urter el. halvbuske med halvskærmformet klase.

Blomster hvide, røde el. violette. 30 arter fl. dyrkes som prydplanter.

I'be'riske Bjerge, sp. *Cordillera Ibérica* [kɔrði'ljæra i'βærika], bjergområde i Spanien S f. Ebro; når 2315 m i Moncayo.

I'be'riske Halvø, andet navn på Pyrenæerhalvøen.

Ibert ['i'bæ:r], *Jacques* (f. 1890), fr. komponist, Grand Prix de Rome, 1919. Tilhører impressionismen.

IBF, fork. f. *I*nternational *B*adminton *F*ederation.

'ibidem, lat. fork. *ibid.*, sammesteds.

'ibis (gr.) (*Plega'didae*), fam. af storkefugle, langt, tyndt, buet næb, lever ved sumpede kyster og flodbredder. Ruger i kolonier, føden småfisk, orme o. l. Hertil bl. a. skehejre samt den hellige i (Threskiornis aethiopicus), hvid og sort, Afrika, Arabien; ansås i oldtidens Ægypten for hellig, og den sorte i (Plegatis falcinellus), mørkebrun, nu og da set i Danm.

Hellig ibis.

Ibiza ['iβiθa], 1) største ø i den sp. gruppe Pityuserne; 541 km²; 34 000 indb. (1940); 2) hovedby på S-kysten af 1), 7000 indb. (1940).

ibn (arab.), søn.

ibn al-Athīr [ä'θi:r] (1160–1234), arab. historiker, forf. til en verdenshist., afsluttet i beg. af 13. årh.

ibn 'Arabshāh [äräb'ʃa:] (1392–1450), arab. historiker, som har skrevet en biografi af Timur.

ibn Battūtah [-bä'tu:ta] (1303–77), arab. opdagelsesrejsende (S- og Ø-Asien og N-Afrika).

ibn 'Ezra, *Abraham* (1092–1167), sp. jøde, fremragende, alsidig videnskabsmand, især kendt som grammatiker og bibelekseget, har desuden skrevet rel. digte.

ibn Fadlān [-fäd'la:n] (10. årh.), arab. geograf; berejste Volga-egnene; skildrede bl. a. nordboernes forbind. med Rusl.

ibn-Gabirol [gä'bi:-] el. *Salomon ben Judah* (ca. 1020–60), jød. digter og filosof, levede i Spanien. Nogle af hans lyriske digte er gået ind i den jød. liturgi. Hans filos. hovedværk *Livets Kilde* havde stor indflydelse i middelalderen.

ibn Hishām [hi'ʃa:m] (d. 834), arab. forfatter, har skrevet en biografi af profeten Muhamed.

ibn 'Jūnis (d. 1009), arab. astronom, udgav et astronomisk tabelværk.

ibn Khal'dûn [-] (1332–1406), arab. historieskriver, som har opstillet principperne for en pragmatisk hist.skrivn.

ibn-'Rushd [ruʃt], det arab. navn på Averroës.

ibn-Sa'ûd [-sa'u:d], *'Abd-al-'Aziz* (f. 1880), arab. fyrste. **i**-s forfædre har ledet wahabitterne i Nedjd siden 1740; **i** blev sultan i Nedjd 1917, balancerede ml. Engl. og Tyrk., men slog 1924 den eng.-venl. Husain ibn-'Alī af Hedjâz og tog 1926 titel konge af Hedjâz, hvad Engl. bøjede sig for. Trods ønsker om panarab. samling anerkendte **i** 1925 og 1929 grænserne til Transjordanien, Yemen og Iraq; tvang 1934 Yemen til at bøje sig, siden Arabiens faktiske hersker. Hævdede uafh. stilling over f. Engl., men bevarede neutralitet og fra 1943 forståelse m. USA–Engl. under 2. Verdenskrig. 1947 skarpt mod deling af Palæstina. (Portræt. sp. 2048).

ibn-Sīna ['si:-], det arab. navn på Avicenna.

i borde, den del af skib, som ligger langs skibssiden, mods. midtskibs.

Ibrā'hīm, arab. form for Abraham.

Ibrā'hīm Pasha [pa'ʃa] (1789–1848), ægyptisk feltherre. Stedsøn af Mehemet Alī, ledede den ægypt. hær, der 1825 kom Tyrk. til hjælp mod grækernes rejsning, sejrede og ødelagde Peloponnes, men måtte vige efter hans flådes ødelæggelse ved Navarino 1827. Sejrede i 1830erne over tyrkerne.

Ibsen, *Bergliot,* f. Bjørnson (f. 1869), no. sangerinde, datter af Bjørnstjerne Bjørnson. G. m. Sigurd I.

Ibsen, *Henrik* (1828–1906), no. digter. Købmandssøn fra Skien. Student 1850. Teaterinstruktør 1851 (Bergen), -direktør 1857 (Kristiania). Bosat i udlandet (Ital., Tyskl.) 1864–91. Tilhører som dramatiker verdenslitt. **I**-s ungdomsdramaer, ofte bygget over motiver fra nord. hist., således *Fru Inger til Østraat* (1855), *Hærmændene paa Helgeland* (1858), *Kongsemnerne* (1863), behandler især de psyk. emner: helstøbt-delt karakter, tro-tvivl på kaldet. Central plads i manddomsdramaerne, såvel de symbolske: *Brand* (1866), *Peer Gynt* (1867), *Kejser og Galilæer* (1873) som de realistiske, borgerlige problemstykker *Samfundets støtter* (1877), *Et dukkehjem* (1879), *Gengangere* (1881), har personlighedskravet (overensstemmelse ml. idealer og gerninger). Mildere menneskesyn, erkendelse af naturlig livsudfoldelses værdi præger de senere dramaer *Vildanden* (1884), *Lille Eyolf* (1894), *Bygmester Solness* (1892), *Når vi døde vågner* (1898). Karakteristisk f. **I**-s dramaer er skarpt formulerede replikker, st. 'n komposition og inciterende problemstilling. **I** skrev endv. et mindre antal episke, lyriske og polemiske digte, bl. a. *Terje Vigen* (1862), *Nordens Signaler* (1872) og *Et Rimbrev* (1875). (Portræt sp. 2049).

Ibsen, *Immanuel* (1887–1944), da. maler; medl. af »Høstudst.«. Figurbill., landskaber og opstillinger.

Ibsen, *Lillebil* (f. 1900), no. skuespillerinde. Deb. 1911 som danserinde og 1915 som skuespillerinde på Nationaltheatret i Oslo. 1915–18 hos Max Reinhardt i Berlin. Gæstespil i Skandinavien, Engl. og USA. Fra 1928 ved Det Nye Teater i Oslo. Har bl. a. spillet Anitra i »Peer Gynt«, »Kameliadamen«, »Den Glade Enke« og i mod. lystspil. G. m. filminstruktøren Tancred **I** (f. 1893), en søn af Sig. **I.**

Ibsen, *Sigurd* (1859–1930), no. politiker. Søn af Henrik **I.** Dr. jur., sociolog, ministerialembedsmand; 1902–05 minister under Blehr og Hagerup som leder af no. ministerafd. i Sthlm., førte de forgæves forhdl. om konsulatssagen. Udg. polit. og filos. skr. samt et par skuespil. (Portr.).

ibskal, da. heraldisk betegn. for den muslingeskal, som i middelalderen blev apostlen Jakobs (da. Ib) kendetegn.

Ibstrup, tidl. navn på Jægersborg.

IBU, fork. f. *I*nternational *B*oxing *U*nion.

'Ibykos (6. årh. f. Kr.), gr. korlyriker.

ICAO, fork. f. *I*nternational *C*ivil *A*viation *O*rganization.

ice-cream ['aiskri:m] (eng.), is-crème.

I-chang ['i'tʃhaŋ], by i prov. Hupei i Midt-Kina; 108 000 indb. (1931). Fra **I** er Yangtze-kiang sejlbar for større skibe.

Ich dien [ix 'di:n] (ty: jeg tjener), fra 13. årh. prinsen af Wales' devise; under 1. Verdenskrig ændret til eng. I serve.

ichneu'mo'ner [iknöu-] (*Her'pestes*) (gr. *ichneumōn* den, som opsporer), slægt af langhårede, lavbenede desmerdyr. Hertil mangust og faraorotte. (Man mente tidl., at i opsporede og åd krokodilleæg).

ichthy'ismus [ikty-] (lat. af gr. *ichtýs* fisk), fiskeforgiftning.

ichthy(o)- [ikty-] (gr. *ichthýs* fisk), fiske-.

ichthyolo'gi' [ikty-] (*ichthy(o)* - + *-logi*), læren om fisk.

Ichthyornis [ikty'ɔ-] (*ichthy(o)*- + gr. *órnis* fugl), uddød slægt af mågelignende tandfugle fra N-Amer. Kridttiden.

ichthyo'sau'rier [ikty-] (*ichthy(o)*- + gr. *saûros* øgle), hvaløgler.

ichthy'osis [ikty-] (*ichthy(o)*- + *-osis*), fiskehud, en arvelig hudabnormitet karakteriseret ved tørhed og dannelse af store kantede skæl.

ichthyoste'gider [ikty-] (*ichthy(o)* - + gr. *stegē* tag (her: skjold)), gruppe af primitive urpadder, der er fundet i Ø-Grønl.s devon. Studiet af deres kranier har haft stor bet. f. forståelsen af hvirveldyrenes systematik. De er nærmere beslægtede med kvastfinnede fisk end med ganoider og benfisk og de udgør et primitivt led i den afd. af hvirveldyr, hvorfra padderne stammer.

ichthys [ik'tys] (gr: fisk), symbol på Kristus, efter begyndelsesbogstaverne i gr. *Iēsûs, Christós, theû* (Guds), *hyiós* (søn), *sōtēr* (frelser).

Ichty'o'l [ik-], svagt antiseptisk tjære af fiskeholdige skifere.

Ickes ['ikis], *Harold L.* (f. 1874), USA-politiker. Journalist, jurist, knyttet t. Th. Roosevelts Fremskridtsparti, siden Demokrat. Indenrigsmin. under Franklin D. Roosevelt fra 1933, afgik febr. 1946 efter konflikt m. Truman.

Icolmkill [ikɔm'kil], d. s. s. Iona, ø bl. Hebriderne.

Ico'pa'l, da. tagdækningsmateriale af asfaltpap.

'icterus (lat. af gr. *ikteros*), gulsot.

'ictus (lat., egl: slag), i metrikken betegn. for taktslaget på den trykstærke stavelse (arsis) i hvert taktled (versefod resp. dobbeltfod).

'ictus 'cordis (lat: hjertets slag), stødet af hjertespidsen mod brystvæggen ved hjertets slag. Føles i 5. ribbensmellemrum.

I. C. W., fork. f. 1) eng. *i*nterrupted *c*ontinuous *w*aves, afbrudte kontinuerte bølger: radiotelegrafi med modulerede svingninger; 2) *I*nternational *C*ouncil of *W*omen.

Içvara ['i:ʃ-] (sanskrit: herren, herskeren), i ind. rel. betegn. for gud i bet. enestegud, algud, også om den kristne gud.

id. (lat., fork. af *idem*), den samme.

-'i'd (gr. *eidos* udseende, beskaffenhed), af lignende udseende el. beskaffenhed, -lignende.

'Ida, gr. *Idē* ['iði], 2408 m h. bjerg på Midt-Kreta.

Ida, *Ide,* kvindenavn, fra ty.

Ida., off. fork. f. staten Idaho, USA.

Idaho ['aidəho:] (fork. *Ida.*), bjergstat i vestl. USA; 216 404 km²; 525 000 indb. (1940; 1947: 488 000), 2,1 pr. km², ca. 4000 var indianere; 33,7 % boede i byerne; Hovedstad: Boise. Mod NØ findes udløbere af Rocky Mountains, resten er en del af Columbia Plateauet, hvori Snake River har nedskåret en dyb canyon. Højeste punkt er Mount Borah (3858 m). Nordl. del er dækket af nåleskov, med S tempereret buskstepper med bynke. *Erhverv.* I landbruget anv. dry farming og kunstvanding fra reservoirer ved Snake River (American Falls o. a.). Der avles hø, hvede, kartofler og sukkerroer. Kvægavl leverer kød, uld, smør. Bet. tømmerproduktion. **I** er den vigtigste zink- og sølvstat og nr. 2 som blystat (efter Missouri) i USA. **I** udforskedes fra 1805; territorium 1863; stat 1890. (Kort se USA)

Iddefjorden, sv. *Idefjord,* 17 km l. no.-sv. fjord; gnm. Svinesund i forb. med Skagerrak.

i'de' (fr. fra gr. *idéa,* egl: udseende), 1) hos Platon et almenbegreb, der tillige er udtryk for et ideal, og som tænkes at have selvstændig eksistens i en »ideverden«; 2) hos Locke ethvert bevidsthedsindhold; 3) hos Hume et erindrings- el. fantasibillede; 4) hos Kant et begreb, hvis genstand ikke kan udtømmes i erfaringen; 5) nutildags oftest: en forestilling, et begreb, en tanke evt. med præg af de ovenst. betydninger.

IDE, fork. for *I*nstitut *D*anois des *É*changes internationaux des publications scientifiques et littéraires (fr: Dansk institut for internat. udveksling af viden-

sk. publikationer), en 1943 oprettet statsinstitution underlagt Det Kgl. Bibliotek, hvis opgave er at formidle og udbygge bytteforb. ml. da. og udenl. forskningsinstitutioner samt at fordele statens off. publikationer i ind- og udland. I har (1949) forb. med ca. 4000 institutioner og enkeltpersoner i udl. og afsendte i finansåret 1947/48 ca. 13 000 sendinger (omf. både kasser, pakker og enkeltforsendelser). I udg. Dania Polyglotta samt en årlig fortegn. over statens off. publikationer.

ide|a'l (gr.), 1) (adjektiv) hvad der hører til idéer, 2) (substantiv) mønster, forbillede, fuldkommen type; ideali|se're, fuldkommengøre i tanken, se bort fra ufuldkommenheder el. fejl.

idea|lisme (gr.), 1) (praktisk) en handlemåde el. tankegang, der har til formål at tjene et (almenanerkendt) ideal; 2) (teoretisk) den opfattelse, at verden er af åndelig, psykisk natur. Mods. materialisme; hos Kant, kritisk **i**, den teori, at erfaringsverdenen er præget af bevidsthedens opfatteformer og derfor ikke eksisterer uafhængigt af disse. Mods. realisme.

idea|list (gr.), person, der hylder en idealistisk opfattelse el. kæmper for en idé.

ideal luftart, luftart, som uden afvigelser følger luftarternes tilstandsligning. En **i** findes ikke i virkeligheden, men danner grundlaget for den ideale el. termodynamiske temperaturskala.

ideal vædske, en usammentrykkelig vædske uden gnidningsmodstand. Begrebet **i** anv. i hydrodynamikken.

idéassociation, ældre betegn. for den formodede forbindelse ml. forestillinger el. tanker, der direkte kan fremkalde hinanden.

idédrama, en ikke ganske entydig betegn. for dramer med vægtigt tankeindhold.

ide|el' (gr.), 1) blot tænkt (mods. reel); 2) stemmende med et ideal; 3) uselvisk.

Idefjord, sv. navn på Iddefjorden.

identificere [-i|se'-] (lat. *idem* samme + *-ficere*), bevise, at to personer el. ting i virkeligheden er een og samme; fastslå hvem en person er. – identifi|ce'ring, konstatering af en persons identitet.

identifikation (lat. *idem* den samme), *psyk.*, den proces, hvorved et individ forsætligt el. uvilkårligt opfatter sig som et andet forbilledligt individ og søger at efterligne dette.

i|den'tisk (lat. *idem* den samme), ens med, lig. I *mat.* siges en ligning at være **i** el. kaldes en identitet, når den er rigtig for alle værdier af de indgående bogstaver.

identi|te't (lat. *idem* den samme), den egenskab, at være det samme som; ensshed; fuldkommen lighed.

identitetsfilosofi, betegn. for Schellings filos., if. hvilken »ånd« og »natur« i grunden er det samme.

identitetshypotese, den af Spinoza opstillede antagelse, at det åndelige og det materielle er i sig afsluttede, parallelt-løbende sider af virkeligheden (attributter ved substansen). Mods. vekselvirkningshypotesen.

identitetskort, legitimationskort over for postvæsenet, kan udstedes på postkontorerne.

identitetsmærke, *mil.*, d. s. s. personmærke.

identitetsprincippet, logisk forskrift der siger, at ethvert navn (begreb), som forekommer i en logisk slutning(-skæde) skal have samme betydning (mening) overalt i slutningen. Formuleres ofte skematisk: A er (det samme som) A.

identitetsvidne, person, der bevidner en andens identitet. Forekommer bl. a. ved oprettelsen af testamenter for notarius publicus, når testator ikke er notarius bekendt el. fremlægger særlige beviser for sin identitet.

ideogra|fi', skrift bestående af ideogrammer.

ideo|'gram' (gr. *idéa* udseende, idé, begreb + *-gram*), ordtegn, beregnet på at fremkalde forestillingen om det skildrede begreb uden nogen bestemt sproglig form som mellemled for tanken, f. eks. taltegnene.

ideolo|'gi' (gr. *idéa* udseende, idé + *-logi*), 1) Destutt de Tracys betegn. for tilbageføring af almenforestillinger til deres tilgrundliggende sanseiagttagelser; 2) nu ofte: tankebygning, bl. a. brugt om det syn på tilværelsen, der er fælles og karakteristisk for en given soc. gruppe, f. eks. for bourgeoisiet el. for arbejderklassen.

Dolores Ibárruri.

Ibn-Sa'úd.

Henrik Ibsen.

Sigurd Ibsen.

ideomo|to'riske bevægelser (gr. *idéa* idé + *motorisk*), bevægelser, der udløses uvilkårligt ved at individet tænker på dem.

id est (lat.), det er, det vil sige.

idio- (gr. *idios* egen), egen-.

idiokro|ma'tisk (*idio-* + gr. *chrōma* farve) kaldes et mineral, hvis farve er særegent for vedk. mineral.

idi|o'm (gr. *idiōma* ejendommelighed), sprog el. dialekt med dets særlige ejendommeligheder mods. andre sprog. idioma'tisk, præget af de for et sprog særlig karakteristiske udtryksformer.

idio|'morf (*idio-* + *-morf*) kaldes en bjergartsbestanddel, der har sin krystalform bevaret.

idio|pa'tisk (*idio-* + gr. *pathéin* lide) kalder man en sygdom, som optræder uafh. af andre lidelser.

idiosynkra|'si' (*idio-* + *syn-* + gr. *krásis* blanding), tilstand, hvor den pågældende reagerer mod visse påvirkninger med abnorme symptomer. F. eks. har nogle mennesker **i** over for et æggehvidestof stammende fra heste og kan få astma, nysen, tåreflod, blot de opholder sig kort tid i en hestestald. Ofte kan fødemidler (jordbær, hummer) fremkalde **i**, der også kan opstå efter medicinindtagelse (kinin).

idi|o't (gr. *idiōtēs* privat-, lægmand), meget dum person, fjols; åndssvag person; nedsættende betegn. for person, der kun forstår sig på el. beskæftiger sig med een enkelt ting (»fagidiot«).

idio|'ti', *med.*, den stærkeste grad af åndssvaghed.

idi|'otikon (gr. *idios* egen, særegen), dialektleksikon, samling af idiotismer (²).

idio|'tisme, 1) idiotisk handling; 2) *sprogv.*, idiomatisk udtryk.

Idlewild Airport ['aidlwaild 'ærport] (eng.-amer. *airport* lufthavn), New Yorks nyeste lufthavn, beregnet på interkontinental lufttrafik.

|ido (esperanto: afkom, produkt), en 1907 dannet, modificeret form af esperanto.

Ido, betegn. for præparater fra fabrikken Ferrosan.

i|'do'l (gr. *eidōlon* billede), gudebillede, illusion; hvad der bliver tilbedt; idola'tri', billeddyrkelse.

Ido|'meneus [-nöus], gr. *Idome|'neús*, i den gr. mytologi konge på Kreta, sønnesøn af Minos; udviste stor tapperhed ved Troja.

|Idrija, jugoslav. by N f. halvøen Istrien. Ca. 11 000 indb. Rige kviksølvlejer.

idræt betegnede opr. opøvelsen af alle mulige legemlige og åndelige færdigheder, men begrænsedes senere til kun at omfatte legemlige færdigheder. **i** og det eng. ord *sport* anv. ofte i flæng, og grænserne for de to områder er da også til dels udflydende, men ved **i** forstås i alm. opdragende legemsøvelser, hvor den rent fysiske ydeevne er det væsentlige (atletik, gymnastik osv.), mods. sport, hvor det til øvelsens udførelse anv. materiale ofte spiller en afgørende rolle for resultatet (automobilvæddeløb, ridning m. m.). Fri **i** omfatter de lettere grene af atletikken.

Idrætsbladet, da. ill. blad, indeholdende artikler om idræt fra hele verden; udk. 2 gange om ugen; grl. 1916. Oplag 1948: 29 000.

Idræts-Forbund, Dansk (fork. *DIF*), grl. 1896. Centralforbund for da. amatør-idrætsorganisationer. 1948: 690 323 medl. i 3842 tilsluttede foreninger.

Idræts-Forening, Københavns, Danmarks ældste atletikklub, grl. 1812. 1948: 584 aktive og 248 passive medl.

|idrætsfysiologi', *den gren af fysiol., der* beskæftiger sig med idræts og sports indvirkning på den menneskelige organisme.

idrætshygiejne *el. sportshygiejne*, område af hygiejnen, der beskæftiger sig med de forhold, hvorunder idræt drives med det formål at forebygge beskadigelser og fremme sundheden hos udøverne. En vigtig funktion er lægekontrol af idrætsfolk før træning og krævende konkurrencer.

idrætsmærket indstiftedes 1921, da H. F. Castenschiold som formand for DIF organiserede en række prøver, der kan aflægges i alle idrætsforeninger af mænd og kvinder over 18 år, og som berettiger den, der består, til at bære **i**, først i bronze, efter 4 varierende prøver med 1 års mellemrum i sølv og efter 7 i guld. Indehaves af over 50 000 da. idrætsfolk.

Idrætspark, Københavns, selvejende institution, grl. 1911; har i samarb. med kommunen skabt udstrakte anlæg i Kbh., bl. a. Østerbro Stadion, »Trekanten« v. Nørre Allé, Genforeningsplads, Sundby og Valby idrætsanlæg.

Idu|'mæa, det gr. navn for Edom (se edomitter).

|idus (lat.), fuldmånedagen i rom. kalender, månedens 13. dag, i marts, maj, juli og okt. dog d. 15.

idvande, strøm, der går i modsat retning af den hovedstrøm, hvortil den støder.

i|'dyl' (gr. *eidýllion* lille billede), litterær genre, grl. af Theokrit i 3. årh. f. Kr. og i Rom navnlig dyrket af Vergil, som blev forbillede for Renæssancens **i**-digtning. Schweizeren Gessner indførte prosaen som en nyhed i sine **i** og gav dem en mere borgerlig karakter. Med tyskerne Voss og Goethe skabtes i slutn. af 18. årh. en borgerlig heksameter-**i**, der virker langt ind i 19. årh. og har værdi ved sin homeriske realisme.

i. e., fork. f. id est.

Ieper ['i:pər] (tidl. *Yperen*), fr. *Ypres*, by i vestl. Belg. SSV f. Brugge; 17 000 indb. (1948). Fabrikation af lærred og kniplinger. I middelalderen (14. årh.) en vigtig klædeindustriby. Under 1. Verdenskrig udkæmpedes fl. slag omkr. **I**, som ved bombardement fik ødelagt talr. pragtbygn. fra middelalderen.

Ieyasu (*Iyeyasu*) [ijæjasu] (1542–1616), jap. shōgun. Lensherre over Yedo (Tōkyō), ledende efter Hideyoshis død; slog 1600 sine modstandere bl. daimyōerne, skabte den stærke shōgunmagt, der var ledende i Japan til 1868 under **I**-s slægt Tokugawaerne.

If, fr. klippeø med fæstning i Marseilles havn. Tidl. fængsel (kendt fra Dumas' »Greven af Monte Cristo«).

|Iffland [-lant], *August Wilhelm* (1759–1814), ty. skuespiller, teaterleder og dramatiker. 1796 leder af nationalteatret i Berlin. Har haft bet. for dramatikken i Tyskl. gnm. sine borgerlige skuespil og kunstteoretiske værker.

Ifige|'neia, i gr. rel. en heroine hørende til Artemiskulten, måske opr. identisk med Artemis. If. sagnene datter af Agamemnon, grækernes anfører i den trojanske krig; for at afvende Artemis' vrede fra

sit krigstogt ville han ofre **I** til hende, men Artemis sendte en hjort som offerdyr og førte **I** bort til Tauris og gjorde hende til sin præstinde.

I'fikrates (gr. *Ifi'krátēs*), sejrrig athensk hærfører i beg. af 4. årh. f. Kr., erstattede hopliterne med peltaster.

If'ní, sp. kyststrækning i V-Afr., omsluttet af Fr. Marokko; 1920 km², ca. 35 000 indb.

Ifvarsson [ˈi:vər-] *Karl* (1818–89), sv. bondepolitiker. Hallandsk gårdmand; rigsdagsmand efter 1859, bl. Lantmannapartiets ledere i 2. Kammer, varsom taktiker, efterhånden i liberal retn. 1888 med frihandelsmændene.

Igaliko [igaˈlik:o] (grønl: det tidligere kogested), boplads i bunden af **I**-fjorden. Her findes Grønl.s største fåre- og kohold.

Igaliko-fjorden, sydgrønl. fjord, der strækker sig mod NØ Ø f. Julianehåb; talr. nordboruiner (bispesædet Garðar).

igangsætningsmodstand, apparat, hvorved man under en motors igangsætning kan begrænse den fra forsyningsnettet optagne strøms styrke.

I. G. Farbenindustrie (*I*nteressengemeinschaft Farbenind.) med hovedsæde i Frankfurt a. M., en i 1925 under ledelse af C. Duisberg gennemført sammenslutn. ml. en lang række af Tyskl.s førende selskaber (Badische Anilin- & Soda-Fabrik, Friedr. Bayer & Co., Meister Lucius & Brüning, Griesheim-Elektron, m. fl.) inden for den ty. kem. industri. Sammenslutningen tilsigtede at gøre virksomhederne mere konkurrencedygtige og sikre det store videnskr. forskningsarbejde inden for koncernerne (syntetiske farvestoffer og lægemidler, fotografiske artikler, syntetisk ammoniak, benzin, kunstgummi, kunstige spindestoffer, letmetaller osv.). **I**-s monopolstilling blev yderligere udbygget ved hemmelige internat. kartelaftaler med f. eks. Standard Oil i USA. 1945 på forlangende af de Allierede i likvidation. Nogle af fabrikkerne demonteret el. flyttet som led i krigsskadeserstatningen, off. opløst 1949.

'Iglau, ty. navn på Jihlava, Čechoslov.

igler (*Hiru'dinea*), orden af ledorme, flade, børstløse m. 2 sugeskåle, veludviklet hudmuskelsæk. Nogle **i** har savtakkede kæber, andre udskydelig snabel. Oftest blodsugere; tvekønnede, æggene i kokoner på vandplanter. **i** lever fortrinsvis i ferskvand, enkelte i havet, få på land. Hertil **brusk-i, heste-i, læge-i, hunde-i** og **fiske-i.**

I'glesias, *Ignasi* (1871–1928), katalansk naturalistisk skuespilforfatter.

igloo [ˈi:glu] (eskim., egl: hus), snehytte hos eskimoerne; især kendt hos centraleskimoerne i N-Amer. bygges op til 3 m høj og 3–4 m i diameter.

Ig'natios (d. ml. 110 og 117), biskop i Antiokia. Martyr. Der er bevaret 7 ægte **I**-breve, hvori bispedømmet fremhæves som garanti mod kætterier.

Ignatius af Loyola, se Loyola.

ig'na'tiusbønner, de giftige frø af *Strychnos ignatii* fra Filipinerne. Indeholder alkaloidet stryknin.

igni- (lat. *ignis* ild), ild-, bål-.

igno'ramus et igno'rabimus (lat.), vi ved det ikke og vil aldrig få det at vide. Udsagn af den ty. fysiolog Du Bois-Reymond om visse filos. problemer.

igno'ran't [injo-] (lat. *ignorans* uvidende), uvidende person; igno're're, være uvidende om, undlade at lægge mærke til, overse.

igno'ran'tbrødre, et med jesuitterne beslægtet broderskab af lægmænd med folkeopdragelse som formål. Grl. i Fr. 1681, nu hovedsæde i Belg.

igno'ratio e'lenchi [-ŋki] (lat: uvidenhed om beviset), en fejlslutning, bestående i, at man beviser noget andet end der kræves.

'Igor, to russ. fyrster af sv. afstamning: 1) (877–945), søn af Rurik. Foretog 941 mislykket togt mod Konstantinopel, men fik dog 944 udvirket en gunstig fredsslutning; 2) (1150–1202), førte krig mod *nomadestammer, toges til fange 1185,* men flygtede. Kendt fra Igorskvadet.

igo'ro'ter, fællesnavn for hedenske, ikkenegritiske folk i det indre af øen Luzon, Filipinerne. Agerbrugere med plov og højtudviklet vandingsteknik på terrasserede bjergsider.

'Igorskvadet, ældste kendte russ. kunstdigt om fyrst Igors mislykkede togt mod polovtserne 1185; formentlig digtet omkr. 1200. Ældste håndskrift fundet 1795, trykt 1800, tabt v. Moskvas brand 1812. Tvivl om digtets ægthed er genopblusset i vore dage.

igu'a'ner (*Igu'anidae*), amer. træ- el. jordboende øgler. Tænderne på kæbens indadvendte side. Hertil bl. a. tudseøgle.

Igu'a'nodon (*iguan* + gr. *odoús* tand), til orthopoderne hørende dinosaurslægt fra nedre kridt (Wealden) i Eur. Indtil 10 m l. dyr, der sandsynligvis bevægede sig som kænguruer.

Iguassú [igwa'su], sp. *Iguazú,* 1350 km l. biflod til Rio Paraná, S-Amer., adskiller staterne Paraná og Santa Catarina (S-Bras.), danner kort før udmundingen i Paraná smukt 70 m h. vandfald.

i'gumen (gr. *hēgúmenos* leder), klosterforstander i den ortodokse kirke.

igu'vi'nske tavler (lat. *'tabulæ Igu'vinæ*), 7 kobbertavler m. indskrifter i umbrisk dialekt og umbrisk-lat. skrift (l. årh. f. Kr.), af rituelt indhold. Fundet 1444 ved Gubbio (lat. Iguvium), Ml.-Ital.; nu i byens rådhus.

IHK, fork. f. indiceret hestekraft.

'Ihlen, *Nils Claus* (1855–1925), no. politiker. Fremtrædende industrimand (stålstøberi); stortingsmand (Rad. Venstre) fra 1906. 1908–10 trafikm.; 1913–20 udenrigsmin. under Gunnar Knudsen. Erklærede 1919 ved Danm.s godkendelse af no. suverænitet over Svalbard, at No. ikke ville gøre indvendinger, hvis da. polit. og økon. interesser udvidedes til at omfatte hele Grønl., hvilket anførtes af Danm. ved Grønlandssagen 1932–33.

'Ihre, *Johan* (1707–80), sv. sprogforsker; hans arbejder var epokegørende i nord. filologi.

IHS, et jesusmonogram af de gr. bogstaver iōta, ēta, sigma (de tre første bogstaver af navnet Jesus, IHΣOYΣ). I kat. lande ofte udlagt som *I*esus *H*ominum *S*alvator (menneskenes frelser) el. *in hoc signo* (i dette tegn).

ihændehaverpapir, gældsbrev, der lyder på betaling til ihændehaveren el. ikke angiver kreditor.

Iisalmi [ˈi:salmi], fi. by, NV-Kuopio; 4200 fi.-talende indb. (1947). Grl. 1891.

'ijar, jødernes 2. måned, nærmest lig maj.

I-jern, valset blødt stål med I-formet profil.

IJmuiden (tidl. *Ymuiden*) [æiˈmöyə, -ˈmöydə], holl. havn ved mundingen af Nordsøkanalen VNV f. Amsterdam. Vigtig fiskerihavn. Nær **I** et stort jernværk.

IJsel [ˈæisəl], flod i Holl., der forbinder Rhinen (ved Arnhem) med IJselmeer (Zuidersøen).

IJselmeer [ˈæisəlme:r], vandarealet inden for den siden 1932 inddæmmede Zuidersø; 1200 km².

IJselmonde [æisəlˈmondə], marskstrækning over for Rotterdam, Holl.

IJzer [ˈæizər], fr. *Yser,* flod i SV-Belg., udmunder i Nordsøen. Dens nedre løb er kanaliseret: **I-kanalen.**

IK, *psyk.,* fork. f. intelligenskvotient.

'Ikaros og 'Daidalos, søn og fader i gr. sagn. Flygtede fra Labyrinten på Kreta, hvor de var indespærrede, idet Daidalos forfærdigede dem vinger. Trods faderens advarsel fløj Ikaros for nær Solen, vingerne brændtes, og han styrtede i havet. Den sydøstl. del af Ægæerhavet kaldes efter dette sagn **Det Ikariske Hav.**

'Ikast, stærkt voksende da. stationsby (Silkeborg–Herning); 3059 indb. (1945). Bet. tekstilindustri.

'ikat (javanesisk *ikët* turban), farveteknik bestående i ombinding af dele af tråde el. garn, før dette dyppes i farvebad, så at de ombundne dele ikke farves; **i**-tekstiler har karakteristiske, bløde farvenuancer i mønstrene. Kendes Jorden over, særlig højt udviklet i Indonesien.

Ikerssuaq [iˈkersuakr] (*grønl:* den brede fjord), 1) Bredefjord i Julianehåb distrikt; 2) Ø-grønl. bugt (65½° n. br.) i hvis bund der er stærkt producerende bræer; grænse for Angmagssalik distrikt; 3) **Nordre I,** østgrønl. indbugtning (66½° n. br.) med 3 stærkt producerende bræer. – 2) og 3) hedder på Ø-grønl. **Ikertivaq** [iˈkertiβakr].

ikke-angrebstraktat, traktat ml. to lande om ikke at angribe hinanden; f. eks. da.-ty. **i** af 31. 5. 1939, som Tyskl. krænkede 9. 4. 1940.

ikke-eu'kli'disk geometri, geometrisk lærebygning, der hviler på den sædvanlige, euklidiske geometris forudsætninger med undtagelse af parallelaksiomet, d. v. s. forudsætn. om, at der gnm. et punkt uden for en ret linie kan lægges en og kun een linie parallel med den. Efter som man forudsætter, at der findes ingen el. fl. linier gnm. et punkt, der ikke skærer en given linie, fås henholdsvis den elliptiske (Riemann) el. den hyperbolske (Bolyai-Lobatjevskij) **i.** I videre forstand betegn. **i** enhver fra den euklidiske afvigende geom. teori. Fysikkens nyere udvikl. (relativitetsteori) har ført til erkendelsen, at **i** med fordel kan lægges til grund for beskrivelsen af vore geom. og fysiske erfaringer.

ikke-indblanding el. *ikke-intervention.* Efter folkeretten alm. regler er en fremmed stats indblanding i en anden stats indre forhold ikke tilstedelig. Under den sp. borgerkrig traf en række stater aftale om at håndhæve dette princip, og en særlig internat. komité oprettedes i London i dette øjemed. Aftalen krænkedes dog åbenlyst af adsk. stater, navnlig Tyskl. og Ital. FNs pagt anerkender udtrykkeligt princippet.

ikke-krigsførende, betegn. for en stat, der uden at tage aktiv del i en krig yder en af de kæmpende parter sådan bistand, at den ikke kan betragtes som neutral.

i'ko'n (gr. *eikōn* billede), helgen-, Kristus- el. Mariabillede i den ortodokse kirke. Oftest malet med temperafarver på træ og samlet som billedvæg i kirke (ikonostas).

I'konium, gr. *Ikónion,* nu *Konya,* oldtidsby i Lilleasien (Frygien). Blomstrede som hovedstad i seldsjukkerriget (Rum.) 1073–1306.

ikono- (gr. *eikōn* billede), billed-.

ikonogra'fi' (*ikono-* + *-grafi*), portrætbeskrivelse, portrætlære; inden for oldtid og gl. kristelig kunst læren om attributter o. l. for guder, heroer og helgener.

ikono'klast (*ikono-* + gr. *klán* knuse), deltager i el. tilhænger af billedstorm.

ikono'me'ter (*ikono-* + *-meter*), spec. betegn. f. rammesøger.

ikono'sko'p (*ikono-* + *-skop*), optageapparat for fjernsyn. (Ill. se tavle fjernsyn).

Ikosaeder.

ikono'sta's (*ikono-* + gr. *stásis* opstilling), d. s. s. billedvæg.

ikosa'e'der (gr. *eikosi* 20 + *-eder*), polyeder med 20 sideflader; det regulære **i** (ill.) er et af de 5 platoniske legemer.

'ikositetra'e'der (gr. *eikositétra* 24 + *-eder*), krystalform af regulære system.

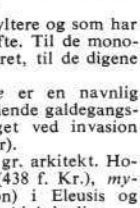

Ikositetraeder.

ikter (*Trema'toda*), fladormeorden, snyltere m. sugeskåle, gaffelgrenet tarm, tvekønnede. Deles i **monogene i,** der har direkte udvikling og ofte snylter på hud og gæller af fisk, og **digene i,** der er tarmsnyltere og som har generations- og værtskifte. Til de monogene **i** hører dobbeltdyret, til de digene **i** lever-**i** og bilharzia.

iktesyge el. *distomatose* er en navnlig hos kvæg og får optrædende galdegangs- og leverlidelse forårsaget ved invasion af leverikter (fåreflynder).

Ik'tinos (5. årh. f. Kr.), gr. arkitekt. Hovedværker: *Parthenon* (438 f. Kr.), *mysterietemplet* (Telesterion) i Eleusis og *Apollontemplet ved Bassai* i Arkadien.

Il, kem. tegn for *illinium.*

ild, *rel.,* inden for de antikke kulturer er **i** den synlige åbenbaring af et kraftområ-

de. Som naturild, skovbrand, ildebrand en farlig magt, men som menneskenes i en livgiver, uundværlig som hjemmets midtpunkt, arnen, og i kulten som offer-i. i er et bet. kultisk middel til at rense, vie, helbrede osv. og har som offer-i en særlig kraft til at bringe offergaverne til guderne. Ved denne mangesidige virksomhed bliver i selv en overordentlig guddomskraft og selv genstand for kult, f. eks. Agni i Indien, Atar i parsismen.

ildbuk, stativ af smedejern el. messing, der kan skydes ind under brændeveddet for at skaffe træk; især benyttet i 17. og 18. århundrede.

ilder (*Pu'torius pu'torius*), rovdyr af mårfam., ca. 1/2 m stor, ryggen lysere end bugen; ofte i nærheden af vand. Alm., navnlig i Jylland.

ilderhund ('*Speothos ve'naticus*), sydamer., ræv estor, lavbenet vild hund. Lys overside, mørk underside.

ildfaste sten, sten der bl. a. bruges til for i ovne; de må ikke smelte, når temp. er højest el. revne, når den veksler. i fremstilles ved brænding af ildfast ler (chamottesten); natursten anv. sjældent.

ildfluer (*Lam'pyridae*), fam. af blødbiller, lysende. Hertil bl. a. sankt hansorm.

ildfugle (*Chryso'phanus*), slægt af dagsommerfugle, gulrøde, undertiden plettede vinger. Fl. arter i Danm.

ildgitter, jerngitter, der ved strålage anbringes på tagskægget for at forhindre, at taget skrider ned ved ildebrand.

ildkanal, i en rørgrørskedel den kanal, der indeholder fyret, og hvorigennem røggassen passerer.

ildkasse, fyrstedet i en lokomotivkedel.

Ildkorset, fr. *la Croix de Feu*, fr. polit. organisation, grl. 1928 af de la Rocque, især m. tilslutn. af gl. frontkæmpere. Katolsk-kons., svært bevæbnet, antiparlamentarisk. Beskyldt for fascisme, opløst af reg. 1936.

ildkugle, relativt kortvarigt lysfænomen, som skyldes, at en meteorsten fra det interplanetare rum trænger ind i Jordens atmosfære. i ses først svagt lysende, derefter stærkere, undertiden lysstærkere end de klareste stjerner, til sidst omtrent stillestående, hvorefter en art eksplosion iagttages. i-s bane ses i fl. minutter som en lysende hale. Efter eksplosionen iagttages undertiden meteorsten, der svagt lysende falder til jorden. Vægten af disse varierer fra få gram til mange tons. Når lignende, men ganske små partikler fra rummet trænger ind i atmosfæren, ses stjerneskud.

Ildlandet, sp. *Tierra del Fuego*, øgruppe ved S-Amer.s S-spids, adskilt fra fastlandet ved Magallanes-strædet, politisk delt ml. Chile og Argentina; ca. 72 000 km², hvoraf 50 000 km² til Chile. Klimaet er køligt og regnfuldt. Den indfødte befolkn. er næsten uddød. Der findes store fåreflokke; eksport af uld og frosset fårekød.

ildledelsesanlæg, *søv.*, samling af elektr. og mek. apparater, til vejrs og om læ, til disposition for ildlederen, den søofficer, der under kamp leder skydn. i egl. krigsskibe. Samtl. forb. er ad elektr. el. elektr.-hydraul. vej gjort fuldt automatiske, »fjernstyrede«, og affyringen foregår ligeledes autom. (gyroaffyring). I mod. i indgår radar som en integrerende del.

ildlinien, *mil.*, 1) kanten ml. brystværnets indre skråning og brystværnskronen; 2) kamplinien.

ildlændere, Ildlandets indfødte folk, tilhører 3 stammer, hvoraf '*ona* på hovedøen er fysisk beslægtet med patagoniere, og opr. jægere, nu fåreavlere; *yahgan* ['jagan] og *alaka'luf*, de egl. i, er jægere og fiskere med primitive både.

il dolce stil nuovo [-'doltʃe - 'nwɔvo] (ital: den nye, blide (søde) stil), poetisk retning, grl. af G. Guinicelli (13. årh.), der forherliger kvinden som et engleagtigt væsen.

ildopal, gulrød, næsten klar opal med lysende skær, smykkesten fra México.

ildorme, d. s. s. ildfluer.

ildpande, jernpande med gløder i, anv. til opvarmning og belysning. Kendes allerede fra antikken.

ildprøve, de gudsdomme, hvor der ved prøven anv. ild.

ildpølser (*Pyro'soma*), kolonidannende sækdyr, der danner et i den ene ende lukket rør, hvis væg dannes af de enkelte individer. Lysende; fritsvømmende; varmere have.

ildsalamander (*Sala'mandra sala'mandra*), sort- og gulplettet landsalamander. Forplantningen foregår i vand. S- og M-Eur.

ildtegn, *arkæol.*, d. s. s. skålformede fordybninger.

ildtændere til optænding på ildsteder fremstilles af høvlspåner, harpiks, tjære o. l.

ildvævere (*Eu'plectes*), afr. væverfugle, hannerne i parringstiden sorte, røde og gule.

île [i(:)l] (fr., af lat. *insula*), ø.

Île-de-France [ildə'frã:s], gl. fr. landskab omkr. Paris. Capetingernes opr. arveland.

ileocœcalstedet [-sø'ka'l-] (*ileum* + nylat. *cœcum* blindtarmen (den egl.)), overgangsstedet ml. tyndtarm og tyktarm.

Îles Marquises [il mar'ki:z], fr. navn på Marquesas Øerne.

ileum ['ile-um] (lat.), nederste del af tyndtarmen; os ileum, øverste del af hoftebenet.

ileus ['ile-us] (lat. fra gr. *eilein* rulle sammen), *tarmslyng*.

'Ilex (lat.), *bot.*, kristtorn.

Ilf, *Ilja* (pseud. for *Ilja Fajnzilber*) (1897–1938), sovjet-russ. samfundssatirisk forfatter, skrev s. m. *Jevgenij Petrov* (pseud. for Jevgenij Katajev) (1903–42) bl. a. *Tolv Stole* (1927, da. 1945) og *Guldkalven* (1933, da. *En Millionær i Sovjetrusl.* 1933).

Ilford ['ilfəd], nordøstl. forstad til London; 183 000 indb. (1948). Foto-industri.

Ilfracombe [ilfrə'ku:m], eng. badested ved Bristolkanalens S-bred. 10 000 indb. (1948).

ilgods, ved jernbaner gods, som mod betaling af højere fragt befordres hurtigere end alm. fragtgods, enten i særl. hurtigkørende godstog (i-tog), el. i persontog el. godsvogne, som fremføres i særl. hurtige planer.

I'li, 1500 km l. flod fra Tien-shan til Balhasj-søen i Sovj.

Ili'aden, oldgr. epos i 24 sange, tilskrevet Homer. I beretter om grækernes belejring af Troja, foranlediget af troeren Paris' bortførelse af Sparta-kongen Menelaos' hustru, Helena. Efter 10 års belejring udbryder strid ml. grækernes førstemænd, kong Agamemnon og helten Achilleus, og denne unddrager sig krænket kampen. Da krigslykken svigter grækerne, sender dog Achilleus sin ven Patroklos til hjælp; han fældes af troernes anfører Hektor. Da udsoner Achilleus sig med Agamemnon, iler mod troerne, fælder dem i hobetal, til sidst også Hektor. Afsluttende skildres kamplegene til Patroklos' ære og udleveringen af Hektors lig.

Ilić ['ilitj], *Vojislav* (1862–94), serbokroat. digter, forberedte det moderne gennembrud.

Ili'niza [-*sa*], 5305 m h. vulkan i Ecuadors Vestcordillere, S f. Quito.

'Ilios el. '*Ilion*, det gr. navn på byen Troja.

i'liske tavle (lat. *tabula Iliaca*), relief fra beg. af rom. kejsertid; nu i Rom, Museo Capitolino. Gengiver episoder af kampen om Troja (Ilion) m. forklarende indskrifter og angivelse af litt. kilder.

Il'ja, den russ. form for Elias.

Ilkeston ['ilkistən], by i Midt-Engl. ØNØ f. Derby; 33 000 indb. (1948). Uld-, kunstsilke- og lervareindustri.

Il'kha'ner (»under-khan«), det af Hulagu grl. mongolske dynasti i Iran og Iraq 1258–ca. 1340.

Ill., off. fork. f. staten Illinois, USA.

Ill [il], navn på to bifloder til Rhinen, 1) fra Alperne til Bodensee (75 km); 2) fra Jura-bjergene gnm. Alsace (205 km).

Illakowiczówna [ilakɔvi'tʃuvna], *Kazimiera* (f. 1892), po. forfatterinde. Har bl. a. udg. memoirer, der væsentlig handler om Piłsudski, hvis privatsekretær hun har været.

Ille [il], 45 km l. biflod til Vilaine; udmunder ved Rennes.

Ille-et-Vilaine [ilevi'læn], nordvestfr. dept. omkr. floderne I. og V.; 6992 km²; 578 000 indb. (1946). Bet. kvægavl, frugtavl og agerbrug. Hovedstad: Rennes.

'illega'l (lat.), ulovlig, lovstridig.

'llegal presse, alm. betegn. for den antinazistiske presse, der fremkom under 2. Verdenskrig i de af Tyskl. besatte lande. I Danm. skønnes udg. over 225 illegale blade med et samlet oplag på over 26 mill. (1941: 0,2 mill.; 1942: 1,1 mill., 1943: 4,1 mill., 1944: 12,3 mill. og 1945, jan.–april: 8,4 mill.); tidligst udk. »Land og Folk« (29. 6. 1941). Kendest bl. de øvrige er »De Frie Danske« (dec. 1941), Ringens »Orientering« (febr. 1942), »Frit Danmark« (opr. 1942) og Dansk Samlings »Morgenbladet« (nov. 1944). En fælles underretningscentral var »Nordisk Nyhedstjeneste« fra foråret 1943, fra aug. 1943 daglig »Information« til modstandsbevægelsens inderkreds, i nøje kontakt m. Frihedsrådet.

'illegiti'm (mlat. *illegitimus* ulovlig), uretmæssig; født uden for ægteskab, uægte; mods. legitim.

'Iller, 165 km l. biflod til Donau; fra Allgäuer Alperne til Ulm.

'illikvi'd (*in-* [2]) + lat. *liquidus* flydende). En fordring betegnes som i, når dens eksistens el. indhold er omtvistet.

'illikvidite't (*af illikvid*), 1) om fordringer (jfr. illikvid); 2) en skyldners manglende evne til at dække sine forpligtelser, fordi hans værdier ikke ved øjeblikkelig realisation kan dække disse.

Illi'mani [iji-], 6410 m h. bjergtop i Bolivias Østcordillere, SØ for La Paz.

il'linium (efter staten *Illinois*, USA), en af enkelte forf. anv. betegn. for det af dem formodet opdagede grundstof nr. 61 i det periodiske system. Opdagelsen anses af andre for tvivlsom.

Illinois [ilə'nåi, - 'nåiz] (fork. *Ill.*), stat i det centrale USA; 146 070 km², 7 897 000 indb. (1940; 1947: 8 227 000), 54 pr. km², 387 000 var negre; 73,6% boede i byerne. Hovedstad: Springfield; største by: Chicago. I afvandes af grænsefloderne Mississippi og Ohio. Jorden består af frugtbar, løssdækket moræne. Agerbrug og kvægavl står meget højt. I indtager en central stilling i USAs økon. liv. Her avledes 1944 12,7% af majsen, 8,7% af havren, 2,3% af hveden, og I havde 8,7% af svinene og 3,9% af kvæget i USA. 1944 produceredes her 11,1% af USAs kul og 4,6% af olien. Industrien er højt udviklet: dels møllerier, mejerier, slagterier, dels jern- og stålindustri baseret på I-kul og malm fra Øvre Sø. - *Historie.* I blev udforsket af fr. jægere og missionærer fra 1673; 1763 til England, 1783 til USA, stat 1818. (Kort se sp. 2065–67).

Illinois-Michigan Canal [ilə'nåi 'miʃəgən kə'näl], 154 km l. skibsfartskanal i USA fra Peru ved Illinois River til Chicago (der derved forbindes med St. Louis ved Mississippi). 1944 transporteredes 7 mill. t ad I.

Illinois River [ilə'nåi 'rivər], 410 km l. biflod til Mississippi med udspring SV for Michigan-søen.

illipe'smør en bestemt slags bassiafedt.

il'lit, kaliholdigt mineral beslægtet med glimmer. Forekommer i ler.

'illitteræ'r (fr.), uden boglig dannelse, uvidende.

'illium (af *Illinois*), nikkellegering med 18-24% krom, 3–7% molybdæn, 4–8% jern, 1–8% kobber, 0,4–1,5% mangan og lidt silicium, evt. wolfram og aluminium; anv. til laboratorieapparater, spec. til høje tryk.

illoyal ['ilɔja'l, 'iloa-] (fr. af lat. *in-* [2]) + *loyal*), i strid med forventede hensyn, uhæderlig; ikke loyal.

illoyal konkurrence. I det liberalistiske samfund er indbyrdes konkurrence ml. sælgere (og købere) af økon. goder en vigtig og af retsordenen godkendt faktor. Dog begrænser lovgivn. den frie konkurrence, især for at hindre i. d. v. s. anv. af midler i konkurrencekampen, der strider mod sund og redelig forretningsskik, i Danm. ved lov af 31. 3. 1937 om uretmæss. konkurrence og varebetegn.

illu'de're (lat: spøge med), efterligne på skuffende måde.

Illum, ø i Helnæs Bugt, SV-Fyn; 0,85 km², 10 indb. (1945).

Illum, *A. C.* (1863–1938), da. købmand. Grl. 1891 i Kbh. den forretning, der blev til det nuv. stormagasin. Dette omdannedes til a/s 1919; siden omorganisation i 1935 er navnet: A. C. Illum Handelshus a/s. Aktiekapital 6 mill. kr.

Illum, *Knud* (f. 1906), da. retslærd. 1942 prof. v. Århus Univ. Især formueretligt forfatterskab.

illumi'na'ter (lat. *illuminati* de oplyste), 1) hemmelig bayersk orden 1776–85, genoplivet 1906; 2) frimurerisk system i Avignon 1766–96; 3) frimurerisk højgradskapitel i Sthlm. (Den Svenske Store Landsloge).

illumi'ne're (lat. af *lumen* lys), oplyse; oplyse stærkt i festlig anledning; kolorere (initialer i et håndskrift); illumination, det at i.

illusion (lat. *illudere* spøge, narre), 1) indbildning, falsk forhåbning; 2) forkert tydet sanse-datum.

illusio'nisme, i kunst en fremstilling, der tilsigter en skuffende efterligning, f. eks. en loftsdekoration af en åben himmel; illusio'nist, tryllekunstner.

illusionslege (*fiktions-* el. *indbildningslege*), lege, hvis hovedkendemærke er, at den legende el. andre ting fingeres at være noget andet, end de i virkeligheden er.

Illustrated London News, The [ði 'iləstreitid 'lʌndən 'nju:z] (eng. *news* nyheder), eng. ugeblad, grl. 1842. Mønster for senere ill. blade.

illustration (lat. *illustratio* oplysning), 1) anskueliggørende eksempel; 2) forklarende billede i en tekst. i kendtes allerede i oldtiden, og i middelalderlige håndskrifter illumineredes initialer, ligesom de forsynedes med farvelagte miniaturer. Efter bogtrykkerkunstens opfindelse dominerer i 16. årh. træsnittet, i 17. og 18. årh. kobberstikket. I beg. af 19. årh. brugtes i eng. bogkunst atter træsnit. Mod slutn. af 19. årh. ændrede den mod. reproduktionsteknik i-kunsten afgørende.

L'Illustration [lilystra'sjɔ̃], fr. ugeblad, grl. 1843, Frankrigs betydeligste ill. ugeblad.

illu'stre're (lat. *illustrare* oplyse), oplyse, forklare, anskueliggøre, forsyne med billeder.

Illustreret Tidende, første ill. da. ugeblad (1859–1924). De ældre årgange rummer værdifuldt stof.

il'lustris (lat.), glimrende, berømt.

il'ly'rer, oldtidsfolk i Dalmatien, Venezia og Apulien.

Il'ly'rien, oldtidsnavn på Dalmatien, Kroatien og Albanien; under Rom fra 2. årh. f. Kr.; erobret af slaverne i 6. årh.

Il'ly'riske 'Alper, andet navn på De Dinariske Alper i Jugoslavien.

illy'risme (af *Illyrien*), en af kroateren Ljudevit Gaj (1809–72) præget betegn. f. den nat. bevægelse, der søgte at forene slovenerne og især serberne og kroaterne på kulturel basis. Første gang blev navnet brugt som betegn. f. et dagblad 1836. Allerede 1843 krævede den østr. regering denne betegn. erstattet af ordet »jugoslavisk«. En af i-s mest energiske forkæmpere var sloveneren Stanko Vraz (1810–51).

Ilm, 120 km l. biflod til Saale, udspringer i Thüringerwald.

'Ilmenau, 1) 105 km l. biflod til Elben, løber gnm. Lüneburger Heide; 2) kursted i Thüringen.

ilme'nit (efter *Ilmen*, et parti af Uralbjergene), mineral, d. s. s. titanjern.

'Ilmen Søen, 918 km² stor sø i Sovj. S f. Leningrad; afløb gnm. Volhov til Ladoga. Ved **I** voldsomme kampe under 2. Verdenskrig; sovj. offensiv juni 1942, okt. 1942, fra jan. 1943; ty. stillinger N og S f. **I** rømmet jan.–febr. 1944.

ILO, fork. f. *I*nternational *L*abour *O*rganization, da. Den Internationale Arbejdsorganisation.

Ilorin ['ilɔ:rin] el. [ilɔ'ri:n], afr. by i V-Nigeria; 57 000 indb. (1945).

ILP, fork. f. (eng.) *I*ndependent *L*abour *P*arty.

ILS, fork. f. (eng.) *I*nstrument *L*anding *S*ystem, landingshjælpemiddel for fly. **I,** der kræver spec. radioudstyr såvel i maskinen som på lufthavnen, benyttes ved blindlanding.

Ilsted, *Peter* (1861–1933), da. maler og grafiker; genrebilleder og interiører under indflydelse af Vilh. Hammershøi.

ilt (af *ild*, navnet dannet af H. C. Ørsted; lat. *oxygenium*), grundstof, kem. tegn O, atomnr. 8, atomvægt 16, vf. 1,429 g/l ved 0°, kp. ÷ 183,0°, valens 2, farveløs luftart uden lugt el. smag. Atomvægten benyttes som basis for atomvægtsberegninger. De fl. grundstoffer kan danne forb. m. i (oksyder), enten v. direkte reaktion (ofte forbrænding) el. v. indirekte metoder. i er det hyppigst forekommende grundstof. Det udgør over 50% af den kendte del af Jordskorpen, ca. 90% af vand og 21% af atm. i er nødv. for alle organismer og for forbrændinger. i fremst. tekn. af atm. el. v. elektrolyse af vandige opløsninger. I første tilf. fremst. først flydende luft, der fraktioneres i kvælstof (kp ÷ 195° C) og ilt (kp ÷ 183° C). i er først fremst. af svenskeren Scheele 1772 og englænderen Priestley 1774. Det anv. til frembringelse af varme flammer (autogenskæring m. m.), i med. til stimulering af åndedrættet.

iltmangel (*anoksi*) i organismen kan skyldes 1) nedsat iltprocent i indåndingsluften, som i dybe brønde, forliste undervandsbåde o. a.; 2) nedsat ilttryk ved normal el. overnormal iltprocent som ved højdeflyvninger, i undertrykskamre o. l.; 3) nedsat iltbindingsevne hos blodet, som ved anæmi, kulilteforgiftning og blodtab; 4) ophævet evne hos cellerne til at optage og udnytte ilten i blodet, f. eks. ved cyanforgiftninger. I alle tilf. vil i fremkalde alvorlige symptomer, først og fremmest fra centralnervesystemets side, og vil evt. medføre blivende skader el. døden.

iltning, d. s. s. oksydation.

iltningstrin (*oksydationstrin*), en regnestørrelse anv. v. opstilling af kem. ligninger for oksydations- og reduktionsprocesser. i for en ion har samme talstørrelse (med fortegn) som dennes ladning. Gnm. betragtning af stoffernes elektrolytiske dissociation udledes regler til bestemmelse af i for alle atomerne i et molekyle, idet disse i sammenlagt skal være 0. Ved de nævnte processer, hvor vedk. stoffers i ændres, er begrebet i et værdifuldt hjælpemiddel til opstilling af reaktionsligninger. i anv. særlig i den uorg. kemi.

iltog, hurtigtog med en i forh. til ekspresstog udvidet rejsegods- og cykelbefordring.

iltåndingsapparater til indånding af luft, der indeholder mere ilt end atmosfærens ca. 21%, evt. ren ilt anv. i 1) den fuldstændige åndedrætsbeskyttelse, f. eks. ved brandvæsenet af røgdykkerne, ved redningsarb. i visse industrivirksomh., ved flyvning i store højder, bjergbestigning, ved dykning under vand og ved undvigelsesforsøg fra u-både; 2) klinisk ved visse respirations- og kredsløbssygdomme samt ved behandling af forgiftede med kvælende kem. kampstoffer; 3) genoplivning af druknede, elektricitetslammede, kulilteforgiftede m. v. I sidste tilf. anv. hyppigst tilsætning af 7% kuldioksyd (carbogen) til stimulering af åndedrætscentret. i fremstilles oftest som kredsløbsapp., hvor en del af den udåndede luft passerer gnm. en alkalipatron, der tilbageholder kuldioksyden, og derefter i en lungesæk opspædes med ren ilt på en stålflaske med ilt under 150–225 atm. Ved i efter et andet princip udvikles ilten ved en kem. reaktion i en patron indeholdende kalium-natrium-overilte el. kaliumklorat. Reaktionen påbeg. s. regel ved passagen af den fugtige udåndingsluft.

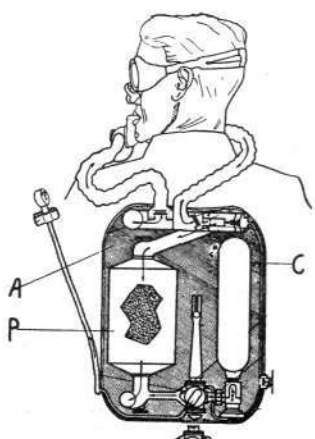

Iltåndingsapparat. A *lungesæk*, P *alkalipatron*, C *iltflaske.*

imagination (fr., af lat. *imaginari* indbilde), indbildningskraft, fantasi; imagi'næ'r (el. ['i-]), uvirkelig, indbildt, tænkt; forventet.

i'magines (lat: billeder, portrætter), voksmasker af afdøde; jus i'maginum: de rom. adeliges ret til at opstille i af forfædrene i atriet og til v. begravelser at lade dem bære af mænd, udstyrede m. anernes insignier.

'imaginæ're tal; samlingen af de reelle tal udvides ved tilføjelse af **i**, d. v. s. tal af formen $a + bi$, hvor a og b er reelle tal, og i (den imaginære enhed) er et symbol, som man regner med efter reglen $i^2 = -1$. Reelle og imaginære tal kaldes under eet komplekse tal.

imaginær forbrydelse, foretagelse af en straffri handling, som gerningsmanden fejlagtigt anser for en forbrydelse.

imaginær gevinst (*i søforsikr.*), den gevinst, som den forsikrede håber at indvinde på skibets bestemmelsessted v. salg af ladningen, og som kan indbefattes under forsikr.

imagists ['imədʒists] (eng. *image* billede), en gruppe amer. og eng. digtere i London, som 1915 udg. antologien *Some Imagist Poets*. De krævede dagligsproget indført i poesien, nye rytmer, frihed i emnevalg og et konkret billede i hvert digt. Dette program betød en frigørelse fra den romantisk prægede tradition og fik stor indflydelse på den unge digter-generation. i omfattede bl. a. Richard Aldington, Ezra Pound, F. M. Ford, James Joyce og John Gould Fletcher (f. 1886).

i'mago (lat.), det voksne stadium hos insekter.

i'mâm (arab: leder), den person, som leder bønnen ved gudstjenesten i moskeen; bruges i den muham. teologi også i overført betydn. om åndelige og verdslige ledere (f. eks. fyrsten af Yemen).

'Imandra, 852 km² stor sø på Kola-halvøen, Sovj.

'Imatra, fi. vandfald i Saimaas afløb

Vuoksi. Kraftstation (174 000 HK, inkl. det nærl. Linnankoski).

imbecil [-'si'l] (fr.), meget dum, åndssvag.

imbibition (lat. *imbibere* indsuge), udbulning; i-smetode i fot., se hydrotypi.

imbroglio [im'brɔljo] (ital: forvirring), *mus.*, betegn. for en sats, som fremtræder i et tilsyneladende, men dog velberegnet virvar.

Imbros ['imvrɔs], gr. navn på den tyrk. ø Imroz.

Imgur-'Bel, bedre *Imgur-'Enlil* (bab: guden Enlil viste nåde), den mod byen vendende del af Babylons indre dobbeltmur.

imhoff-tank [ˈimhɔf-], d. s. s. emscher-brønd.

Imˈhotep (ægypt. *i-em-hetep* han som kommer i fred) (beg. af 3. årtus. f. Kr.), ægypt. læge og arkitekt; efter sin død dyrket som helgen, fra ca. 500 f. Kr. som gud; fremstilles som en ung mand med en bogrulle i hænderne; af grækerne sidestillet med Asklepios.

iˈmider, org. forb. indeholdende atomgruppen $\begin{matrix}-CO-\\-CO-\end{matrix}\!\!>NH$. Kan hydrolyseres til dikarbonsyrer og ammoniak.

iˈmiˈner, org. forb. indeholdende atomgruppen $=C=NH$. Har i reglen basisk karakter.

imiˈtaˈtgarn (lat. *imitatio* efterligning), groft, fyldigt bomuldsgarn à la strøggarn.

imiˈtatio ˈChristi (lat: Kristi efterfølgelse), 1) betegn. for et asketisk senmiddelalderligt fromhedsideal; 2) navn på opbyggelsesskrifter (berømtest Thomas a Kempis').

imitation (lat.), 1) efterligning (ofte af ringe kvalitet); 2) *mus.*, betegn. for, at et motiv gentages i en anden stemme og ofte på et andet tonetrin end opr.; imiˈtaˈtor, efterligner; imiˈteˈre, efterligne, kopiere; eftergøre.

immacuˈlata (*in-* [2]) + lat. *maculata* besmittet), ubesmittet, ren (om Jomfru Maria).

immaˈnen's (*in-* [1]) + lat. *manere* forblive), det at være indeholdt i, iboende. Mods. transcendens. Tilsv. adjektiv: immaˈnenˈt.

immanens-filosofi er, i videre forstand betegn. for en filosofi, der hævder, at realiteten er lig med det erfarbare (f. eks. Berkeley, Hume); i snævrere forstand for en filosofi, der sætter realiteten lig med bevidsthedsindholdet (f. eks. Schuppe, Schubert-Soldern). **i**-s modsætning er transcendens-filosofi.

Imˈmaˈnuel (hebr: med os er Gud), navnet på et barn, hvis fødsel Esajas forudsiger kong Akaz; med det skal Messiastiden oprinde (Es. 7, 10–17). Matt. 1, 23 ser profetien opfyldt i Jesus.

immateriaˈlisme (*in-* [2]) + *materialisme*), den opfattelse, at materien ikke eksisterer.

ˈimmateriel' (*in-* [2]) + *materiel*), ulegemlig, stoffløs, åndelig.

immaterielle erhverv, d. s. s. frie erhverv.

immaterielle rettigheder, rettigheder som forfatter- og kunstnerret, patent- og varemærkerettigheder.

immateriel skade, skade, som ikke lader sig vurdere efter en rent økon. målestok, f. eks. krænkelse af en persons liv, helbred, ære el. frihed. Et tilkendt erstatningskrav for **i** vil derfor være udmålt skønsmæssigt.

immatrikulation (*in-* [1]) + vulgærlat. *matricula* off. fortegn.), indskrivelse af studerende i univ.s matrikel, kræves for at indstille sig til eksamen og søge legater.

immediˈaˈt (lat.), umiddelbar.

ˈImmelmann, *Max* (1890–1916), ty. flyverofficer; en af de mest fremragende jagerflyvere under 1. Verdenskrig.

ˈImmelmann-ˈturn [-ˈtə:n] (eng: drejning), manøvre med en flyvemaskine, opkaldt efter flyveren I., anv. for hurtigst muligt at få et fly til at flyve med modsat kurs. **I** beskrives på to måder: 1) flyvemaskinen trækkes op i en stejl stigning, bringes til at dreje 180° sidelæns, dykkes og rettes op på modsat kurs; 2) gnm. et halvt loop bringes flyvemaskinen til at ligge på ryggen; derefter foretages en halvrulning tilbage til normal flyvestilling, hvorefter luftfartøjet fortsætter på modsat kurs.

ˈImmermann, *Karl* (1796–1840), ty. forfatter. **I**-s hovedværk, romanen *Münchhausen* (1839) rummer foruden litt. satire den westfalske bondefortælling *Der Oberhof.*

immersion (lat.), neddykkelse; *rel.*, baptisternes dåbspraksis, i mods. til dåb ved overøsning; *astron.*, et himmellegemes indtræden i et andets skygge (eks. en Jupiter-månes indtræden i Jupiter-skyggen).

immersionsolie, en olie med samme brydningsforhold som glas, der anbringes mI. mikroskopobjektivet og objektet for at give forøget apertur. **i** må anv. i forb. med særlige immersionsobjektiver.

immiˈgranˈt (*in-* [1]) + lat. *migrare* vandre), indvandrer; immigration, indvandring.

immiˈnenˈt (lat. *imminere* hænge ud over), overhængende, truende.

Immingham [ˈimiŋəm], dokanlæg ved Humber NV f. Grimsby.

immoˈbiˈl (lat. *immobilis*), ubevægelig, uflyttelig.

immobilisation (lat. *immobilis* ubevægelig), forholdsregler, hvorved legemsdele holdes fuldstændigt i ro. Kan ske v. hj. af særlige lejer el. gipsbandager.

immoraˈlisme (*in-* [2]) + *moral* + *-isme*), ligegyldighed over for moralen el. bekæmpelse af traditionel moral.

immoraliˈteˈt (*in-* [2]) + *moralitet*), usædelighed, umoralskhed.

immorˈtelˈler (lat. *immortalis* udødelig), d. s. s. evighedsblomster.

imˈmuˈn (lat. *immunis* fri for), uimodtagelig for smitsom sygdom; fritaget for skatter og andre ydelser; immunisaˈtoˈrisk, som fremkalder **i**; immuniˈseˈre, gøre **i**, fremkalde immunitet.

immuniˈteˈt (lat. *immunis* fri for), 1) *med.*, modstandsdygtighed mod infektioner. **i** kan være medfødt el. erhvervet. Enhver organisme er naturligt immun over for det store flertal af mikroorganismer. Den erhvervede **i** skyldes for en stor del antistoffer, dels antitoksiner, dels sådanne antistoffer, som enten virker direkte dræbende på bakterierne el. påvirker dem på en sådan måde, at de lettere fagocyteres. Den erhvervede **i** kan atter være aktiv el. passiv. Aktiv **i** fremkommer ved infektion el. vaccination; herved stimuleres organismen til selv at danne antistofferne; denne evne bevares ofte i mange år. Passiv **i** tilvejebringes ved at indgive de færdige antistoffer gnm. en serumindsprøjtning; denne **i** holder sig kun i een el. få uger. En særlig form for passiv **i** skyldes overførelse af antistoffer fra moder til barn. Den erhvervede **i** gør sig som regel kun gældende over for den sygdom, hvis smitstof el. antistof er indført i organismen; 2) *retshist.*, fritagelse for skatter o. a. offentl. byrder ofte i forb. med retten til at oppebære visse kgl. indtægter af det gods, **i** omfattede, navnlig de bøder, som den pågældende godsejers undergivne idømtes. Hertil kom retten til at rejse påtale i sager, der kunne medføre bødestraf, og til at fuldbyrde straffen. I sin videstgående skikkelse (hals- og håndsret) omfattede **i**-s beføjelsen retten til at rejse påtale i sager, der kunne falde ud til dødsstraf, og til at eksekvere denne straf. **i** tilkom i ældre tid i Danm. adel og højgejstlighed. De sidste rester bortfaldt ved grundloven af 1849; 3) *parlamentarisk*, udelukkelse af retsforfølgning imod medl. af parlament el. rigsdag. I Danm. kan ifl. grundloven ingen rigsdagsmand tiltales el. underkastes fængsling, så længe rigsdagen er samlet, medmindre det pågæld. ting meddeler samtykke dertil. For sine ytringer på rigsdagen kan intet af dens medl. uden tingets samtykke drages til ansvar uden for dette.

immunoteraˈpi' (lat. *immunis* fri for + *terapi*), fællesbetegn. for vaccine- og seroterapi; den sygebehandling, som tilsigter v. hj. af vaccine el. serum at øge organismens modstandsevne el. gøre den uimodtagelig for bestemte bakteriearters angreb; se *immunitet* (erhvervede).

imp., fork. for (bl. a.) imperator, imperfektum og import.

impasˈsaˈbel (*in-* [2]) + *passabel*), ufarbar, ufremkommelig.

imˈpasto (ital: ældning), tyk farvelægning i et maleri.

imˈpatiens (lat: utålmodig), *bot.*, balsamin.

impeˈdan's (lat. *impedire* hindre), den samlede modstand i en vekselstrømkreds. **i** er sammensat af ledningsmodstand, induktiv og kapacitiv modstand.

imˈperatiˈv (lat. *imperare* byde), bydemåde; en af verbets modi, f. eks. 'skriv'; almentgældende pligtbud.

imperativt mandat. Hvor medl. af en polit. forsamling af deres vælgere har fået pålæg om at stemme på en bestemt måde, foreligger et såk. **i.** Et sådant er ugyldigt if. den da. grundlov, f. s. v. ang. rigsdagsmændene.

impeˈrator (lat: den, der befaler), ærestitel, som sejrrige rom. feltherrer antog som første skridt til triumfen. I kejsertiden var kejseren øverste feltherre og blev derfor efterhånden den eneste, der kunne antage titlen **i**, som derved blev en af kejserens titler og den titel, hvormed kejser betegnes på talr. sprog (ital. imperatore, fr. empereur, eng. emperor).

imperaˈtoˈrisk (lat. *imperator*), bydende, myndig.

ˈimperfekt (*in-* [2]) + *perfekt*), ufuldendt, ufuldstændig.

ˈimperfektiˈv (lat. *imperfectus* ufuldendt), *gramm.*, den durative aktionsart.

ˈimperfektum (lat. *imperfectus* ufuldendt), *gramm.*, datid, f. eks. 'skrev'.

Imperia [-ˈpæ-], ital. by i Ligurien; 29 000 indb. (1936). Badeby. Olivenplantninger (meget fin olie).

imperiˈaˈl (fr: kejserlig), 1) russ. guldmønt (1897–1917) = 15 rubler; 2) trykpapirformat, oftest 59 × 78,5 cm; 3) den højeste melding i auktions-bridge; for at melde **i** kræves mindst 4 honnører i klør.

Imperial Airways [imˈpiəriəl ˈærwæiz] (eng: rigsluftruter), eng. luftfartsselskab, grl. 1924. 1940 forenet med British Airways under fællesnavnet British Overseas Airways Corporation.

Imperial Chemical Industries, Ltd. [imˈpiəriəl ˈkæmikəl ˈindəstriz ˈlimitid], London, en af Engl.s største industrikoncerner, grl. 1926 ved sammenslutning af 4 kem. storfirmaer, Brunner, Mond & Co., United Alcali Co., Nobel Industrial Ltd., British Dyestuffs (farvestoffer) Corp. Aktiekap. (1948): 74,5 mill. £. Omfatter 1948 ca. 80 fabrikker i Storbritannien med ca. 90 000 arb. og funktionærer.

Imperial Conference [imˈpiəriəl ˈkånfərəns], de brit. rigskonferencer, der siden 1907 med mellemrum behandler fælles anliggender. Deltagere er Engl.s og Dominions' premiermin.

Imperial Institute [imˈpiəriəl ˈinstitjuːt] (eng: rigsinstituttet), bygning i South Kensington, London, med udstillinger fra det brit. imperium og koloniforskningsinstituttet. Opført 1887–93.

imperiaˈlisme (lat. *imperium* herredømme), en aggressiv udenrigspolitik med erobring og stormagtsvælde som mål. Ordet **i** anv. særlig i Engl. fra 1870erne (Disraeli) og senere i øvr. stormagter, spec. om bestræbelserne for at skabe verdensomspændende koloniriger. I marxistisk sprogbrug er **i** det i slutn. af 19. årh. indledede afsnit i kapitalismens hist., især karakteriseret ved monopolernes og finanskapitalens dominerende stilling.

imperiˈlist (lat. *imperium* herredømme), tilhænger af kejserdømme el. af imperialisme.

imperial standard [imˈpiəriəl ˈständəd] (eng: rigsstandard), de i Engl. siden 1826 gældende normalmål; eks: imperial bushel, mods. den i USA gældende bushel.

imˈperium (lat: retten til at befale), (i Rom) den befalingsmyndighed, som tilkom visse højere embedsmænd; verdensherredømme; verdensrige, f. eks. det rom. og brit. **i.**

impersoˈnale (*in-* [2]) + lat. *persona* person), *gramm.*, d. s. s. upersonligt verbum.

imperˈtiˈnen't (lat. *impertinens* uvedkommende), uforskammet, næsvis, fræk; impertinence [-ˈnənse], uforskammethed.

impeˈtigo (lat: skurv), smitsomt børnesår, hudbetændelse fremkaldt af streptokokker el. stafylokokker. Forekommer hos voksne.

impetuˈoso el. *con* ˈ*impeto* (ital.), *mus.*, fyrig, heftig.

ˈimpetus ˈcordis (lat: hjertets voldsomhed), hele hjertets anslag mod brystvæggen under hjertesammentrækningen.

Imphal [ˈimphāl, impˈhāl], hovedstad i den ind. fyrstestat Manipur i Assam; 100 000 indb. (1941).

implantation (fr: indplantning), *med.*, d. s. s. transplantation.

implicere [-iˈse'-] (lat. *implicare* vikle ind i), blive meddelagtig (medskyldig) i.
implˈicit [-iˈsit] (lat. *implicare* vikle ind i), indbefattet i, indesluttet i; imˈplicite, indbefattet i (uden at være nævnt).
implicit definition, i logikken fastsættelse af et ords betydning ved hj. af en række udsagn, hvori ordet forekommer uden at være defineret på anden måde, således at dets betydn. kun fremgår af den hele sammenhæng. Mods. eksplicit d.
implikation (lat. *implicare* indvikle, omslynge, omfatte), i logikken et udsagn, hvori hævdes, at et udsagns sandhed medfører et andet udsagns sandhed.
imˈpluvium (*in-* [1]) + lat. *pluere* regne), bassin i gulvet i det rom. atrium, svarende til åbning i taget (compluvium). (Ill. se atrium).
imponderaˈbiˈlier (*in-* [2]) + lat. *pondus* vægt), 1) forældet betegn. for stoffer, der antoges at være bærere af optiske, kaloriske, elektr. og magnetiske fænomener; 2) hensyn, som kan spille ind ved afgørelse, men hvis rækkevidde ikke på forhånd kan bestemmes.
impoˈneˈre (*in-*[1]) + lat. *ponere* anbringe), gøre stærkt indtryk på, indgyde beundring.
imˈport (lat. *importare* indføre), indførsel.
imporˈteˈre (lat. *importare*), indføre varer.
impoˈsanˈt (fr.), imponerende.
imposˈsiˈbel (lat. af *in-*[2]) + *posse* kunne), umulig, ubrugelig; impossibiliˈteˈt, umulighed.
impossiˈbilium ˈnulla est obliˈgatio (lat: der er ingen forpligtelse til det umulige), berømt sætning i romerretten.
ˈimpotens (*in-* [2]) + lat. *potens* i stand til), afmagt; *med.*, manglende evne til at udøve samleje (impotentia coeundi). i kan skyldes org. sygdomme, f. eks. sukkersyge; langt oftere sjælelige forstyrrelser, neurasteni el. depression. i kan bestå i, at lemmet ikke kan rejse sig, el. at sæden udtømmes straks, inden samlejet har kunnet finde sted (ejaculatio præcox). Hos kvinden kan i bero på en krampe i skedeindgangen (vaginisme). i kan som regel helbredes. Behandlingen rettes især mod de til grund liggende psykiske faktorer og understøttes ved visse medikamenter. Hvor i udelukker evne til samleje, vil en ægtefælle, der uden sit vidende har indgået ægteskab med en impotent person, kunne få ægteskabet omstødt.
impreˈsario (ital.), forretningsfører for (som oftest turnerende) kunstnere el. ensembler.
impressioˈnisme (fr. *impression* indtryk), en kunstteori, if. hvilken kunstneren skal gengive sit subjektive indtryk af motivet, spec. sin umiddelbare synsoplevelse, uden hensyn til dagligdags opfattelse deraf. - i opstod som retn. inden for fr. *malerkunst* i 1870erne; det atmosfæriske gjordes til genstand for et særligt studium og gengaves med lette, lyse, ofte ublandede farver; i betegnes derfor også som pleinairisme (fr. *plein air* fri luft). En kreds af fremragende fr. malere sluttede sig til den impressionistiske skole, Claude Monet, Édouard Manet, Degas, Renoir, Pissarro, Cézanne m. fl., og fik stor bet. f. udvikl. af hele den nyere kunst, i Danm. navnlig for Th. Philipsen. (Et særligt museum for de fr. impressionisters kunst åbnedes 1947 i pavillonen Jeu de Paume i Tuilerihaven i Paris). (Hertil tavle). - Inden for *litteraturen* knytter betegn. i sig i norden navnlig til Jonas Lies stil, i beg. af 1880erne og til Herman Bangs deraf påvirkede skrivemåde, men der kan også med rette tales om i hos f. eks. H. C. Andersen. Den litt. indtrykskunst frembringes især derved, at ikke det skete, men det skeende er fremstillingens genstand, og at der fortælles det mindst mulige og vises det mest mulige. - I *musikken* giver de impressionistiske ideer sig stærkest udslag hos Debussy, f. eks. i »Prélude à l'Après̀midi d'un Faune«, Maurice Ravel, M. de Falla og A. Skrjabin. Karakteristisk ved sin følsomme, stemningsangivende og ukonstruktive form med en stærk koncentration om det absolut klanglige, hvad der har banet vejen for et nyt dissonansbegreb.
impriˈmatur (lat: må trykkes). Med i angives, at en bog el. et skrift må trykkes, evt. at tilladelsen hertil er givet af censuren.
Imprimerie Nationale [æprimˈri nasjɔˈnal], det fr. statstrykkeri, grl. af Richelieu i 1640.
impromptu [æprɔ̃ˈty] (fr. af lat. *in promptu (habere)* have på rede hånd), *mus.*, en ensartet komp. af lyrisk karakter i fri form og ofte med et improvisatorisk præg. Kendes hos Schubert, Chopin m. fl.; 2) vers digtet på stående fod.
impro ˈpeˈrier (ital. *improperio* forhånelse), de vekselsange, som synges i kat. kirker langfredag.
improvisation (lat. *improvisus* uforudset), betegn. både for den virksomhed uforberedt at skabe noget kunstnerisk og for resultatet deraf. I da.-no. litt. er Wessels små rimede i (impromptuer) blevet berømte. - I den ital. maskekomedie (commedia dell'arte) og dennes oldrom. forudsætninger indgår skuespiller-i som fast bestanddel. - improviˈseˈre, digte, tale, handle uforberedt.
imprægnation (*in-* [1]) + lat. *prægnans* svanger), aflejring af mineraler i porer og hulrum af porøse bjergarter.
imprægnering [emprænˈjeˈreŋ] (lat.), d. v. s. gennemtrængning af porøse materialer el. disses overfladelag (tekstilstoffer, papir, træ, læder, stenmaterialer) med midler, der forbedrer deres egenskaber. Særl. vigtig er i mod fugtighed, angreb af parasitter, mod brandfare etc. Flammebeskyttende virker således borsyre, borater, fosfater el. blandinger, visse ammonium-, magnium- aluminiumssalte, vandglas, nogle klorerede org. forbindelser m. fl. Tekstilstoffer gøres vandtættet med kautsjukopl. (MacIntosh 1823) el. latex, el. imprægneres med paraffinemulsioner og aluminiumsæber; hvis luftgennemtrængelighed ønskes bibeholdt, benyttes vandskyende midler, f. eks. Velan PF (pyridinderivat). Endv. kan tekstiler imprægneres mod møl, f. eks. med Eulan el. Mitin, mod krølning og krympning, f. eks. med urinstof- elmelamin-formaldehydkondensater. Tændstikker og papemballage kan imprægneres med paraffin, beton med salte af brintsiliciumfluorid (fluatering) osv. Træ imprægneres bl. a. mod angreb af svampe, isekter og pælekrebs (jfr. *træbeskyttelse*).
imˈpulˈs (lat. *impulsus* stød, påvirkning), tilskyndelse, især pludselig; *fys.* d. s. s. bevægelsesmængde.
impulsbølger, ikke kontinuerlige radiobølger udsendt i impulser, mods. alm. radiofonibølger. i-s varighed er kort i forhold til tidsintervallerne ml. dem.
ˈimpulsiˈv, pludselig, uovervejet; impulsiviˈteˈt, tilbøjelighed til pludselige, uovervejede handlinger.
impulsmodulation, modulationsmetode særligt egnet for ganske korte radiobølger. En sender afgiver regelmæssigt kortvarige, højfrekvente strømstød, impulser, hvis egenskaber (amplitude, varighed, fase) ændres i overensstemmelse med signalstrømmen. Mest anv. er i, hvor tidspunktet for impulsernes fremkomst varierer med modulationen (fasemodulation, tidsmodulation). i er velegnet til overføring af et stort antal telefonforbindelser over samme radioforbindelse.
impulsmoment er for et roterende legeme produktet af dets inertimoment og vinkelhastighed.
imputabiliˈteˈt (lat. *imputare* tilregne), tilregnelighed; imputˈtaˈbel, tilregnelig, ansvarlig for sine handlinger.
ˈImrédy [ˈimreːdj], *Béla von* (1891–1946), ung. politiker. Skarp antisemit, økonomimin. 1936–38, førstemin. 1938–febr. 1939, derpå leder f. nat.soc. gruppe; indenrigsmin. marts–aug. 1944. Fanget 1945, henrettet.
Imroz [-ˈrɔz], gr. *Ímbros*, tyrk. ø V f. Gallipoli-halvøens sydspids; 225 km².
Imrulˈkajs (arab. *Imru' al Qais*), arab. lyriker fra tiden før Muhamed.
in., fork. f. inch.
In, kem. tegn for indium.
in- (også il-, im-, ir-) (lat.), 1) i, ind, på, til, imod; 2) u-, van-, mis-.
in abˈsentia (lat.), i fraværelse (af), som fraværende.
in abˈstracto (lat. *abstrahere* trække fra), under bortseen fra noget, i alm.; mods. in concreto.
in abˈsurdum, reduˈceˈre, påvise at en påstand er meningsløs.
inaccepˈtaˈbel [-aks-] (*in-* [2]) + *acceptabel*), uantagelig.
Inachos [ˈinaˈɔs], gr. flod på Østpeloponnes.
ˈinadækvaˈt (nylat.), uoverensstemmende, utilstrækkelig; upåregnelig.
ˈinaktiˈv (*in-* [2]) + *aktiv*), uvirksom.
inaktive luftarter, *kem.*, d. s. s. ædle luftarter.
iˈnambu, d. s. s. pampashøne.
inanition (lat. *inanis* tom), d. s. s. hunger, langvarig sult.
ˈinappellaˈbel (*in-* [2]) + lat. *appellare* anråbe), hvad der ikke kan appelleres.
ˈInari, sv. *Enare träsk*, sø i N-Finl.; 1385 km². Tilløb: Ivalojoki, afløb: Paatsjoki.
inauguration, i rom. rel. indvielse, højtidelig beg. af et foretagende efter iagttagelse af varsler.
ˈinaugureˈre (lat.), indvie; indlede på højtidelig måde.
ˈInber, *Vera* (f. 1890), sovjetruss. forfatterinde, skrev opr. lyrisk-artistiske digte, dyrkede efter revolutionen også prosaen.
in ˈblanco (lat. *in* i + sp. *blanco* hvid), uudfyldt (om vekselblanket o. l.).
inc., fork. f. eng. *incorporated*, indregistreret (nemlig hos myndighederne), tilføjelse til amer. firmanavne, svarende til da. aktieselskab.
in ˈcapita (lat: efter hoveder), ved arvedeling deling af arven i lige store lodder efter arvingernes antal.
incarceˈratio [-ke-] (nylat: fængsling), *med.*, indeklemning, spec. om brok.
Incarˈvillea (efter fr. missionær *d'Incarville* (d. 1757)), en slægt nær maskeblomstfam.; urter med s.ore, røde el. gule blomster. 5 arter i Asien. Fl. dyrkes som prydstauder.
in ˈcasu (lat.), i foreliggende tilfælde, i tilfælde af.
incest [-ˈsæst] (lat. *incestus* uren), *rel.*, *jur.*, *sociologisk*, blodskam.
inch [inʃ] (lat. *uncia* $^1/_{12}$ af et hele) (fork.: in.), eng. tomme = 2,54 cm.
inˈchoatiˈv [-ko-] (lat. *inchoare* (el. *-cohare*) påbegynde), *gramm.*, verbum, der angiver handlingens påbegyndelse, f. eks. lat. incalescere: blive varm, af calere: være varm.
inciˈdenˈspunkt [-si-] (lat. *incidere* trænge ind i), punkt i en retssag, der er af bet. for sagens afgørelse uden at være det spørgsm., sagen angår.
incineration [-s-] (*in-* [1]) + lat. *cinis* aske), *kem.*, forskning, bortbrænding af et stofs org. bestanddele, således at kun uorg., ikke flygtige stoffer (aske) bliver tilbage.
incipit [enˈki-] (lat: her begynder), begyndelsesord i lat. håndskrifter og i de ældste trykte bøger, inden titelblad kom i brug.
incision [ensi-] (lat: indsnit), operation, som kun består i et snit, f. eks. åbning af en byld.
inciˈsuˈr [ensi-] (lat: indskæring), *anat.*, smal indbugtning i et organ.
inciˈteˈre [ensi-] (lat.), tilskynde, anspore, pirre, ægge. Incitaˈmenˈt, stimulerende middel.
incl., eng. fork. f. inklusive (including).
in conˈcreto (lat. *concretum* sammenvokset), i den fulde sammenhæng uden bortseen fra noget, i dette bestemte tilfælde; mods. in abstracto.
ˈinconel, varme- og iltningsresistent nikkellegering med ca. 13% krom, 6% jern og lidt mangan, silicium og kobber; anv. til apparater i næringsmiddelindustrien og til beklædning af stål.
in conˈfesso (lat.), ubestridt.
inconti ˈnentia (lat: uafholdenhed), *med.*, manglende evne til at tilbageholde urin el. afføring.
in contuˈmaciam [-si-], *dømme* (lat. *contumacia* trods, opsætsighed), dømme som udeblevet.
ˈincor-cement, hurtighærdnende da. Portland-cement.

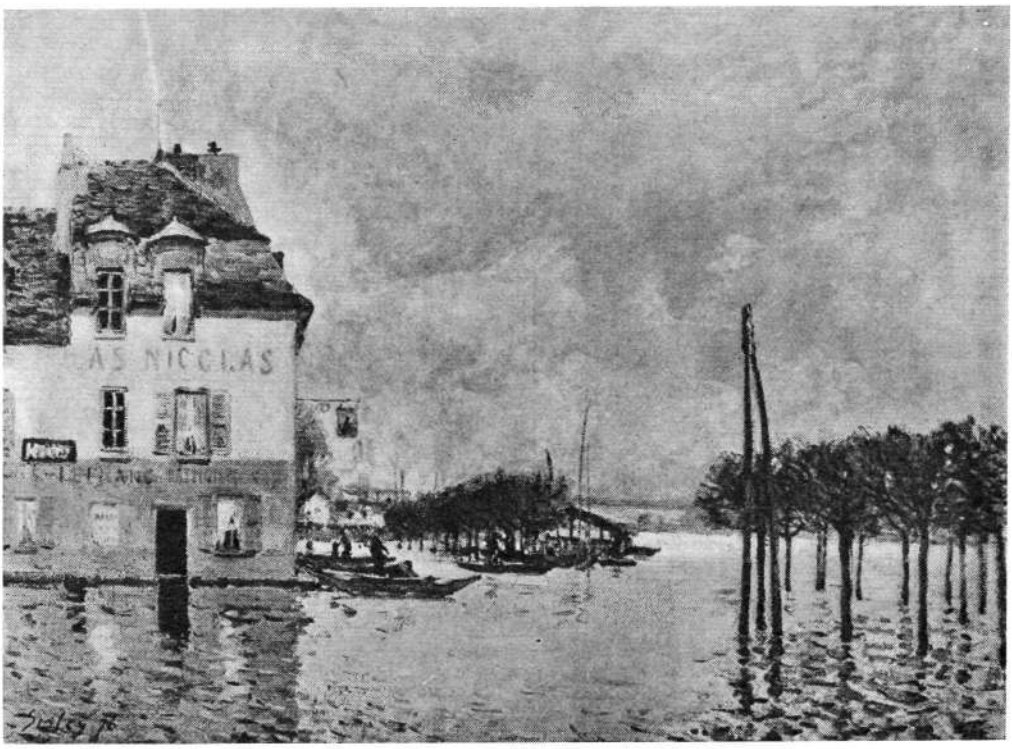

Alfred Sisley : Oversvømmelsen ved Port Marly.

Edgar Degas: Tak til Publikum.

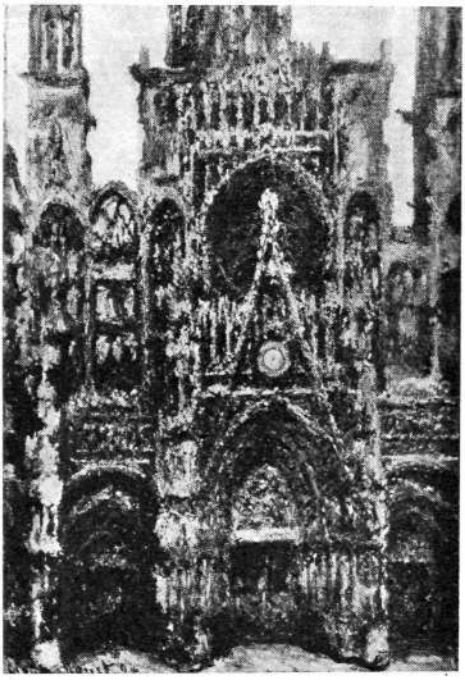

Claude Monet: Domkirken i Rouen.

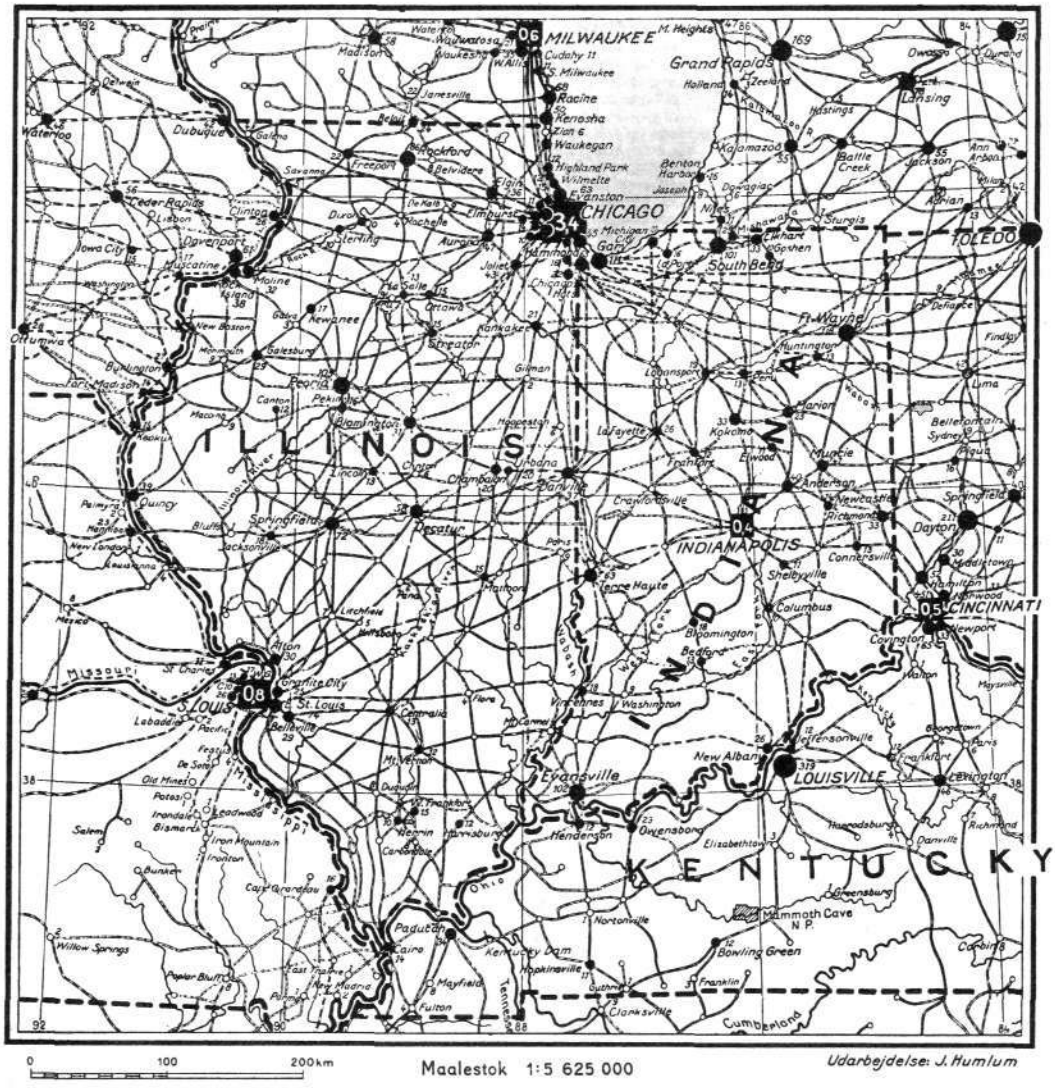

Kort over Illinois og Indiana. (Tekst se sp. 2055 og 2070).

in ˈcorpore (lat. *corpus* legeme, helhed), som helhed, fuldtallig.

incoterms [ˈiŋkətə:mz] (fork. f. *in*ternational *co*mmercial *terms* (eng: internat. handelsudtryk)), en samling definitioner af internat. gængse handelsudtryk, udgivet af Det Internationale Handelskammer i 1936.

incroyables [ɛ̃krwaˈja:bl] (fr: utrolig), kaldtes 1793–99 fr. royalistiske modeherrer, som klædte sig med affekteret sjusket hed.

ˈ**Incubus** (lat. *incubare* ligge på), middelald. navn på mandligt djævlevæsen, der om natten voldtog sovende kvinder. Sml. Succubus.

ˈ**incus** (lat: ambolt), en af de små knogler i mellemøret.

Ind., off. fork. f. staten Indiana, USA.

Indaˈloˈn, et pyronderivat, der anv. i insektfordrivende midler.

ˈ**Indalsälven,** 420 km l. sv. elv, opstår af Enaälv og Järpströmmen, løber gnm. Storsjön og søen Gesunden. Bliver sejlbar i Medelpad, udmunder i Sundvallsbukten. Mange vandfald (samlet vandkraft 1,8 mill. HK), bl. a. Tännforsen, Ristafallen, Krångedeforsarna og Hammarforsen. Stor tømmertransport.

indaˈmiˈner, simple derivater af difenylamin med henh. amino- el. fenolgrupper, der er for syrefølsomme som farvestoffer (fenylblåt, toluylenblåt), men udgør vigtige mellemprod. ved fremst. af svovlfarvestoffer af thiazinrækken. Af lign. sammens. er indofenoler.

indanˈthreˈnfarvestoffer (*ind*igo + *ant*(*h*)*racen*), en række ud fra antrakinon fremst. meget lys- og vaskeægte kypefarvestoffer, der dog kun er egnet til farvning af vegetabilske og visse kunstspindestoffer. Eks. **i**-blåt, **i**-gult, **i**-rødt, antrakinonimid. Indanthrenmærket (I.G. Farbenind.) anv. også for andre farver (eks. naftolfarver) af tilsvarende ægthed.

indavl, avl ml. individer, der er mere beslægtet indbyrdes, end populationens individer gennemsnitlig er det. Hos højere dyr er den stærkeste **i** søskendeparring, hos planter selvbestøvning. **i** fører hurtigere el. langsommere til homozygoti, d. v. s. ensdobbelthed i arveanlæggene. Benyttes i plante- og dyreavlen til fremskaffelse af ensartet bestand. I husdyravlen er **i** et tveægget sværd, idet **i** foruden at fæstne de ønskede arveanlæg også vil fæstne de uønskede arveanlæg (misdannelser, modtagelighed over for sygdomme), som måtte findes hos de til **i** benyttede individer. **i**-s modsætning er *udavlen*. Ved giftermål ml. nærbeslægtede (indgifte) kan opstå fare for uønskede egenskabers fremkomst, hvis disse forefindes i slægten.

indavlsdepression el. *indavlsdegeneration*, den nedgang i livsenergi, der ofte kendetegner indavlede individer.

Indazin [-ˈsi'n] (*ind*igo + *azin*), et blåt basisk anilinfarvestof af ret god ægthed over for vaskemidler og lys. Anv. til uld og bomuld.

indbrænding, 1) i *foto-* el. *heliogravure* smeltning af et tyndt lag asfaltpulver på en kobberplade, hvorved der dannes et fint korn; 2) i *kemigrafi* den proces, som efter negativets kopiering fikserer de dele af billedet, som ikke skal angribes af ætsevædsken; 3) i *fotokeramik* fiksering af det overførte billede, der består af emaillefarve, som ved opvarmning smelter og danner emaillebilledet på keramikken.

indbygning, en vandbygningskonstruktion, bestående af lave dæmninger som tjener til indsnævring af et vandløbs bredde for at opnå større dybde.

indbyrdes undervisning, undervisningsmetode efter hvilken de ældre og dygtigere elever under lærerens ledelse undervister hver sit lille hold af yngre v. hj. af tavler, hvorpå undervisningsstoffet var trykt. Opfundet af Bell og Lancaster. **i** førtes 1818 fra Engl. til Danm. af major Joseph Abrahamson (1789–1847). Fr. 6. søgte at indføre **i** overalt, da den var billig (een lærer kunne have ca. 100 børn samtidig). Hensygnede efter kongens død.

Til tryk juli 1949.

inddampning af en opløsning, bortfjernelse af opløsningsmidlet ved fordampning af dette.

inddæmning, et v. hj. af dæmninger el. diger afgrænset areal, som ligger lavere end vandet. Ved **i** må overfladevandet i reglen pumpes bort, men hvor arealet ligger højere end vandstanden ved ebbe, kan overfladevandet afledes gnm. sluseanlæg, hvortil det føres af en langs dæmningen løbende kanal: landvandskanalen. Den mest bekendte **i** er Zuidersøen i Holland, i Danm. Lammefjorden.

ˈindecen't [-s-] (lat.), uanstændig, usømmelig.

ˈindefinit (*in-* [2]) + *definire* begrænse), *gramm.*, ubestemt (artikel el. pronomen).

indefrosne papirer el. *indefrosne tilgodehavender*, værdipapirer el. fordringer, hvis værdi, f. eks. p. gr. af valutavanskeligheder, ikke må overføres fra skyldner- til kreditorlandet.

ˈindeklinaˈbel (lat.), *gramm.*, ubøjelig, uden fleksion.

ˈindeks (lat. *indicare* angive), angiver, viser; register (i bøger); fortegnelse (spec. d. s. s. index librorum prohibitorum); *antropol.*, d. s. s. længde-breddei og længde-højdei; *fys.*, på et måleapparat det mærke, hvis stilling aflæses i forhold til en målestok el. en delekreds; *mat.*, mærketal el. bogstav, benyttes i matematikken for at betegne ensartede størrelser, f. eks. a_1, a_2, ..., a_n. - **I** *statistikken* er **i** el. *indekstal* tal, hvormed man søger at give

INDEKSTAL FOR SAMTLIGE LEVEOMKOSTNINGER (PRISTALLET)

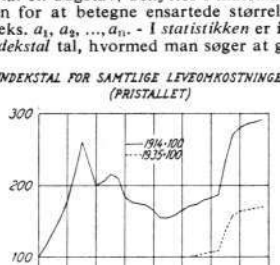

et samlet udtryk for ændringer i en el. fl. faktorer (i alm. økon.) fra et tidspunkt til et andet. I alm. tages et tidspunkt m. forholdsvis normale forhold som udgangspunkt og for dette sættes **i** til 100. Vil man da f. eks. beregne prisindeks (pristallet) for et andet tidspunkt, indsættes talværdierne for de da gældende varepriser i en spec. til formålet konstrueret formel. Metoden har imidlertid den svaghed, at det kan være meget problematisk hvilke varer man bør lægge hovedvægten på, da dette afhænger af formålet med **i**-s anvendelse. Valget af en beregningsformel (der er i tidens løb opstillet et utal af forsk. formler) kan da, foruden at være et matematisk problem, også ofte blive dikteret af politiske hensyn. Foruden prisi (herunder **i** for leveomkostn: detailpristallet) af forsk. art beregnes også høstudbytte, aktie- og obligationskurver, størrelsen af kreaturhold, produktion og beskæftigelse. (Ill. se pristal).

Eks. fra da. statistik:

	samlet egl. sociale udgifter mill. kr.	indeks (1938/39 = 100)
1938/39	462,6	100
1939/40	501,4	108
1940/41	641,5	139
1941/42	703,9	152

Indeks for Industrien, bibliografi på sedler, udg. af Industriforeningens Bibliotek siden 1928, udsendes nu af Danmarks Tekn. Bibl. Registrerer indholdet af bibl.s tidsskrifter.

ˈindelningsverket, sv. administrationssystem, hvorefter faste statsudgifter, bl. a. lønninger, udrededes af bestemte kronindtægter, direkte fra de afgiftspligtige til løntagerne el. institutionen, i mange tilf. in natura. Tilsv. havde roder af bønder pligt til at holde en soldat, der fik løn i form af et jordstykke. **i** fik sin klassiske form under Karl 11., blev forladt i løbet af 19. årh., det militære **i** helt efter lov af 1901.

indemniˈte't (lat. *indemnis* skadesløs), 1) ansvarsfrihed; 2) den godtgørelse, som rigsdagsmænd oppebærer som sådanne. indemniˈse're, holde skadesløs.

inˈdeˈn (af *indol*), C_9H_8, en flydende umættet kulbrinte (m. en aromatisk og en alifatisk ring); findes i stenkulstjære og polymeriserer til en harpiks, der anv., ofte s. m. kinesisk træolie, til fede lakker, som blødgøringsmiddel for gummi m. m.

Indenrigsministeriet, oprettet 1848 som centralorgan for alle sager, der ikke hørte under et bestemt fagmin. Dets forretningsområde svarede nogenlunde til det tidl. rentekammers. De senere oprettede fagministerier er hovedsagelig udskilt af **I.** Under **I** sorterer kommunalforvaltning, amtmandsembeder, sundhedsvæsen, udskrivningsvæsen, rigsdagsvalg m. m. Under **I** hører bl. a. Direktoratet for Statens Sindssygehospitaler, Sundhedsstyrelsen., inkl. apotekervæsen og Statens Civile Luftværn.

Independence Fjord [indiˈpændəns] (eng: uafhængighed), dyb østgrønl. fjord, der på godt 82° n. br. strækker sig mod vest S f. Peary Land. Opdaget 1892 af Robert Peary.

indepenˈdenˈter (lat. *independens* uafhængig), tilhængere af en kirkeforfatning, hvor hver enkelt menighed er selvstyrende, muligt med en fælles rådgivende synode. Idealet forkyndtes opr. af puritaneren Robert Browne (d. 1633). Under Cromwell søgte man i Engl. at indordne indep. menigheder i en statskirkelig ramme. De mest typiske **i** er nu de eng. og amer. kongregationalister.

Independent Labour Party [indiˈpændənt ˈlæibə ˈpa:ti] (eng: uafhængigt arbejderparti), eng. parti, grl. 1893 med Keir Hardie og Mac Donald som førere. Efter 1906 venstreorienteret underafd. af Labour Party, mod krigen 1914. 1932 udskiltes et **I** fra Labour under skarp konflikt. Til 1947 repr. i parlamentet. *Efter konference marts 1948 ophørte* **I** som polit. parti. Herefter kun organisation for socialistisk proganda og oplysning. Ønsker Eur.s Forenede Socialistiske Stater for at hindre krig.

in der Beschränkung zeigt sich erst der Meister (ty: først i begrænsningen viser mesteren sig), citat fra Goethes festspil »Was wir bringen«.

inderlavning, stor halvskålformet lavning dannet under en istunge fra indlandsisen (eks. -Køge Bugt).

inderne er en blandingsbefolkning, hvori indgår talrige forsk. raceelementer, hvorafdog de fleste er europide, nemlig arabere, orientalske grupper af den mediterrane race, indoaustralier m. fl. Dravidaerne udgør et negridt element og i de nordl. og østl. grænseegne findes blandingsformer med mongolider. Der er ingen sammenhæng ml. raceforskelligheder og de voldsomme rel. modsætn., der findes i Indien.

inderste el. *indsidder*, gl. benævn. for en mand, der bor til leje i et til en gård hørende jordløst hus.

ˈindeterminisme (*in-* [2]) + lat. *determinare* afgrænse), den opfattelse, at viljesafgørelser kan være uafhængige af alle forhåndenværende forhold og motiver. Mods. determinisme.

ˈindex (liˈbrorum prohibiˈtorum) (lat.), liste over de af romerkirken forbudte bøger, ikke blot teol., men også skønlitt., som anses for skadelige for de troende. Det første **i** opstilledes 1559.

ˈIndex ˈmedicus ˈDanicus (lat.), katalog i Kbh.s univ.bibl.s 2. afd. over den da. med. litt. (bøger og tidsskrifter). Indholdsnoter på hvert kort. Udsendes også som bibliografi på sedler.

indfaldsvinkel, 1) den vinkel, som en stråle, der rammer en flade, danner med

Indfaldsvinkel (2).

indfaldsloddet, som er den vinkelrette linie på fladen; 2) (til en flyvemaskines bæreplan) vinklen ml. korden til planprofilet og luftstrømmens retning.

indfyringsapparat, apparat til mekanisk forsyning af et ildsted med brændsel, f. eks. en stoker.

indfødsret, de rettigheder, der tilkommer de i staten fødte personer, mods. fremmede. De første regler, der indrømmede de indfødte en sådan privilegeret stilling inden for statens undersåtter, blev i Danm. givet ved indfødsretten af 15. 1. 1776. Medens denne lagde vægt på, hvor den pågv. født, bygger senere love på afstamningsprincippet, således at det er afgørende om vedk. er barn af da. fader (for børn født uden for ægteskab: af da. moder). Dog kan **i** også erhverves ved fødsel på da. territorium i forb. med ophold her indtil det fyldte 19. år, ved ægteskab (f. s. v. ang. kvinder) og ved lov, i sidste tilf. i alm. efter 15, for skandinaver 10 års uafbrudt ophold i Danm. **i** medfører i første linie en ubetinget ret til at være i Danm., således at udvisning o. l. ikke kan anv. over for en person, der har **i.** If. grundloven er **i** en betingelse for at kunne opnå kgl. udnævnelse til et embede samt for valgret og valgbarhed til rigsdagen, og i den alm. lovgivning er hjemlet andre særlige rettigheder for personer, der har da. **i.**

indførsel el. import, tilførsel af varer fra udlandet. Af den samlede **i** (generali) går størstedelen i reglen t. forbrug i landet (speciali), en del t. genudførsel.

indførselsbevilling, myndighedernes tilladelse. til en forretningsdrivende til at indføre en vis mængde varer fra udlandet. I Danm. har indførsel af de fleste varer siden 1932 kun kunnet ske mod **i** (valutaattest) fra Direktoratet for Vareforsyning (tidl. Valutakontoret, Valutacentralen).

indførselsforbud, under merkantilismen meget anv. middel til at skabe gunstig handelsbalance. De fleste **i** afskaffedes i 19. årh., men i de sidste årtier fremtræder *i på ny i forb. med kvantitative* importrestriktioner.

indførselspræmie, statsligt tilskud til importøren v. indførsel af bestemte varer, især for at stimulere indførslen af vedk. vare og holde dens indenl. pris nede.

indgifte, se indavl.

indgæld, udestående fordringer (mods. udgæld).

indhav, betegn. undertiden anv. for bugt.

indhyllingsflade, *mat.*; en flade, der berører enhver flade i et system af uendelig mange flader, kaldes systemets **i.**

indhyllingskurve, *mat.*, en kurve, der

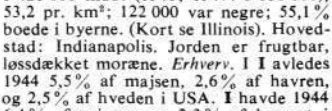

berører enhver kurve i et system af uendelig mange kurver, kaldes systemets **i.**

Indiana [indiˈænə] (fork. *Ind.*), stat i det nordl. Ohio Bassin i USA; 94 490 km²; 3 428 000 indb. (1940; 1947: 3 858 000), 53,2 pr. km²; 122 000 var negre; 55,1% boede i byerne. (Kort se Illinois). Hovedstad: Indianapolis. Jorden er frugtbar, løssdækket moræne. *Erhverv.* I **I** avledes 1944 5,5% af majsen, 2,6% af havren, og 2,5% af hveden i USA. **I** havde 1944 6,4% af svinene og 2,3% af kvæget i USA. 1944 produceredes 4% af USAs kul. Industrien er dels baseret på landbruget (mejerier, slagterier, møllerier), dels jern- og metalind., især i Gary. – *Historie.* Første hvide kolonisation 1731, territorium 1809, stat 1816 (Kort sp. 2065–67).

Indianapolis [indiəˈnäplis], hovedstad i Indiana, USA; 387 000 indb. (1940), deraf 1/8 negre. Vigtigt trafik-, handels- og industricentrum.

indiˈa'nere, alm. betegn. for Amer.s opr. befolkn.; **i** tilhører den mongolide racegruppe. Om **i**-s kultur se art. amerikansk

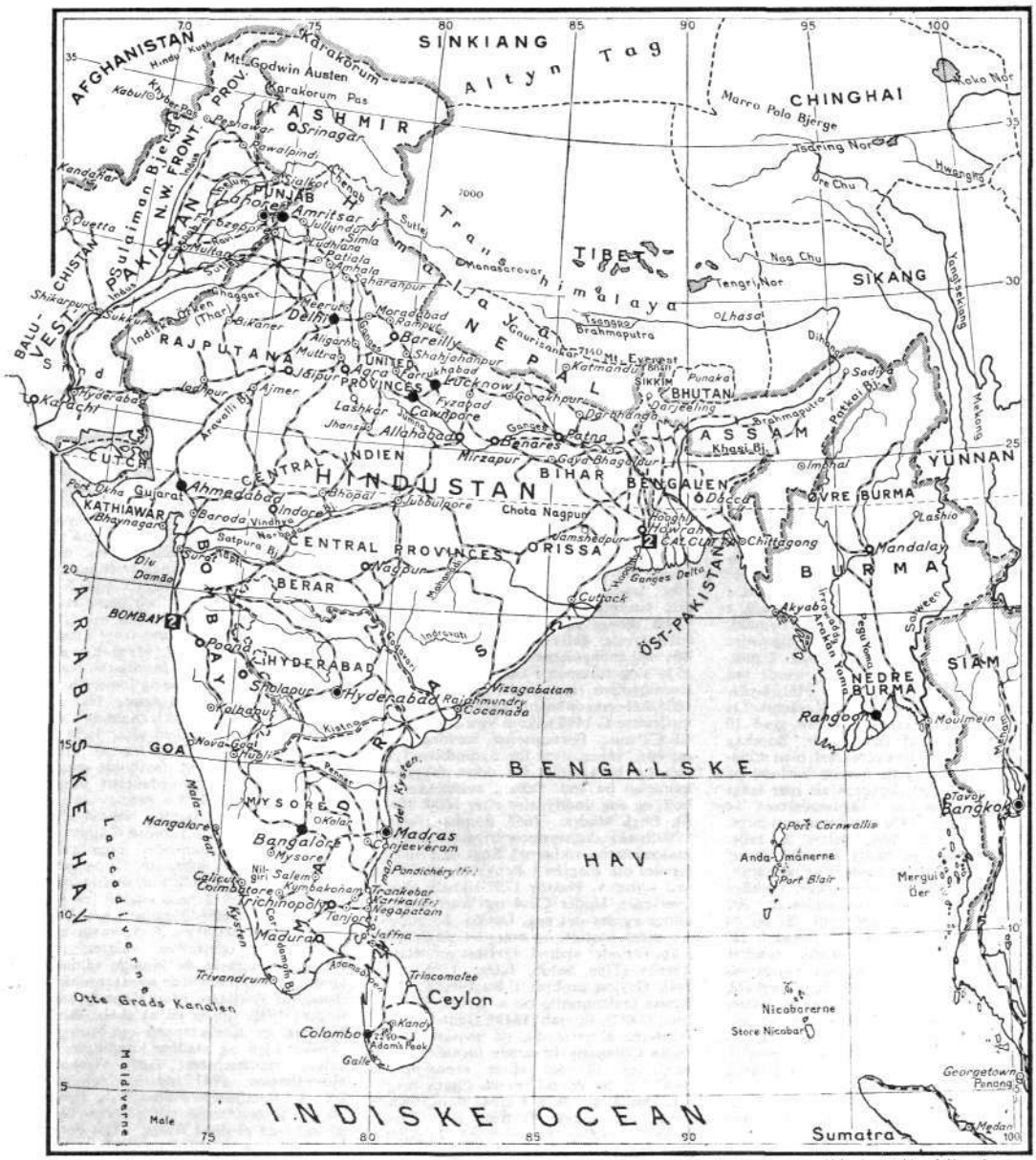

Kort over Forindien og Burma.

arkæologi og etnografi. Navnet **i** skyldes Columbus, der troede, at han havde fundet søvejen til Indien.

indianerreservationer, områder i USA og Canada forbeholdt beboelse af indianere; nu 161 af forsk. udstrækning. Lignende i fl. latinamer. lande.

Indianerterritoriet, et 1837 af USAs regering oprettet område forbeholdt dertil overførte indianere; indskrænket 1889 til 80 000 km² af Oklahoma, ophævet 1907.

Indian summer ['indjən 'sʌmə] (eng., egl: indiansk sommer), det i USA i månederne sept.–okt. ofte indtræffende milde, klare vejr. I overført bet: ny ungdom i fremrykket alder.

India rubber ['indjə 'rʌbə], d. s. s. kautsjuk (uvulkaniseret gummi).

indicere [-i'se'-] (lat.), angive, antyde.

indi'ce're't hestekraft, den arbejdsydelse, der pr. tidsenhed leveres af brændstoffet i en kraftmaskine. En del heraf tabes v. friktion i maskinen. Resten, den effektive HK, kan af maskinen afgives som nyttigt ydre arbejde.

'in'dices [-sæs] (lat: angivere (flertal af *index*)), i krystallografien 3 (4) tal, der angiver fladernes beliggenhed i forhold til en valgt grundflade, der skærer alle krystalakserne. Afskærer grundfladen stykkerne a, b og c, en anden flade $\frac{1}{h}a$, $\frac{1}{k}b$, og $\frac{1}{l}c$, er sidste flades **i** h, k og l. h, k og l er altid små, hele tal.

in'dicium [-s-] (lat: angivelse), omstændighed, hvorfra man kan slutte til det, som ønskes bevist.

Indien (ind. *Hind* el. *Hindustān*), 1) de dele af Forindien, der hører til Det Brit. Rige (fra 1947 de to dominions Hindustān og Pakistān); 4,09 mill. km²; 404,8 mill. indb. (1947). **I** omfatter Deccan; flodsletterne omkr. Indus, Ganges og Brahmaputra, bjergene mod NV, N og NØ (Balūchistāns bjerge, Kārākorum, Himālaya og grænsebjergene mod Burma). Bjergene krydses ikke af jernbaner og passene over dem er få. – *Klima.* I Deccan og på flodsletterne mod N trop. klima (Trivandrum mod S: jan. 25,1°, juni 27,7°. Agra ved Ganges: jan. 15,6°; maj 34,4°), ved Indus overgang til subtrop. klima (Multān nær Indus: jan. 13,1°, juli 34,9°). Nedbørsmængden ved de samme stationer er henh. 154, 69 og 19 cm. Regnen kommer med sommermonsunen fra Det Ind. Ocean; den når Ceylon ca. 1. 6., Calcutta 15. 6. og Punjab 1.7. Om vinteren afløses den af tørre, nordl. vinde. Nedbøren er stor på bjergskråninger, der vender mod vinden (Western Ghāts, Himālaya) og ringe i store dele af Deccan, i Induslandet og Rājputāna. **I** har tre årstider: 1) den varme

og fugtige regntid (25°–30°) fra juni, 2) den kølige årstid med klart og tørt vejr (ca. 15°) fra oktober, 3) den hede årstid (ca. 30°) fra marts. – *Plantevækst.* **I** (uden fyrstestaterne) har 14% skov, ca. 10% vedvarende græs og ca. 45% dyrket areal (heraf ca. 1/4 vandet). Trop. regnskov vokser, hvor der mindst er 250 cm regn (Western Ghāts, Ø-Himālaya, Assam); mangrove i Ganges' og Mahānadis delta; monsunskove på Himālayas S-skråning og i højlandet V f. Calcutta. Savanne dækker uopdyrkede partier i Deccan og lavlandet, ørken og buskssteppe store dele af Indus landet og Rājputāna. – *Befolkn.* er meget uensartet: mod N lys og smalnæset, mod S mørk og brednæset; 4/5 taler indoeur., 1/5 dravida-sprog; 2/3 er hinduer, 1/4 muham. Hen imod 15% kunne læse og skrive i 1941. Hindubefolkn. er delt i ca. 2000 kaster samt 50 mill. kasteløse (pariaer). – *Mønt:* 1 rupee = 16 annas à 4 pice à 3 pie. 1 lakh = 100 000 rupees. – *Mål og vægt:* det eng. system og, fra 1939, vægtenhederne maund, tola og seer. – *Erhverv. Agerbrug* beskæftiger 2/3 af befolkn. (gnstl. 1 ha pr. familie); metoderne er primitive og bønderne stærkt forgældede. Høstudbyttet er 1/4–1/3 af Danm.s. Ca. 1/7 af jorden giver to afgrøder. Ca. 1/4 kunstvandes (bl. a. fra 120 000 km vandingskanaler, som især findes ved Indus). 1943–44 høstedes 30,6 mill. t ris (1946: 40 mill. t), 9,7 mill. t hvede (1946: 9 mill. t), 5,7 mill. t sukkerrør, 3,3 mill. t jordnødder, 2,5 mill. t majs, 2,4 mill. t byg, 1,3 mill. t jute, 0,9 mill. t bomuld. Ris dyrkes især omkr. mellemste og nedre Ganges samt på kystsletten (ca. 2 mill. t må importeres fra Burma); hvede ved øvre Ganges, Indus og på Mālwā-plateauet (evt. eksport over Karāchi). De øvr. afgrøder dyrkes i højere grad til eksport: bomuld især omkr. Bombay (verdens største bomuldsareal, men mindste udbytte pr. ha); hør og jordnød på Deccan (til olie); kokospalme især langs V-kysten; jute kun i Gangesdeltaet. Te dyrkes siden 1850 i Assams bjerge. *Kvægavlen* står lavt, delvis af relig. grunde (koen er hellig for hinduerne, svinet ringeagtes af hinduer og muham.); okser og bøfler er næsten kun trækdyr og må ikke slagtes. Der findes ca. 200 mill. stk. hornkvæg, 50 mill. får og 40 mill. geder. – *Håndværk og industri.* De utilstrækkelige transportmidler hindrer industrivarernes udbredelse: bøndernes redskaber fremstilles af håndværkere, og ved hofferne og i storbyerne blomstrer kunsthåndværket. I 1940 fandtes ca. 2 mill. industriarb. (heraf 0,5 mill. i bomuldsind., 0,3 mill. ved juteind.). Industrien er især koncentreret i Calcutta, Bombay, Ahmadābād, Cawnpore, Jāmshedpur, Madras og Sholāpur. Vandkraftens udnyttelse er ringe. Minedriften er svagt udviklet; det vigtigste område ligger omkr. Jāmshedpur (ca. 300 km V f. Calcutta), hvor der er kul, jernmalm, kalk, mangan, kobber og glimmer. Jernmalmen er ypperlig (eksport); stålprod. var 1946 1,27 mill. t (import af stål). Af kul produceredes 1947 30,7 mill.t. Mangan udvindes i Deccan (9/10 eksporteres). Bihār og Madras leverer 3/4 af Jordens glimmer. Aluminiumsprod. er begyndt 1939. Cementprod. var 1946 2 mill. t. I Assam og Punjab udvindes lidt olie. – Jernind. fremstiller bl. a. jernbanemateriel. Tekstilind. findes i Bombay, Calcutta og enkelte andre storbyer. Lædervarer fabr. især i Madras. Sukkerind. findes på Gangessletten. Industriproduktionens indeks var 1947 106 (1937 = 100). – *Trafik.* **I** har få gode havne; den indenlandske trafik foregår derfor ad jernbaner (1944: 64 800 km) og landeveje. Flodsejlads vanskeliggøres af stærkt skiftende vandstand. – *Udenrigshandel.* Importen beløb sig 1946 til 2364 mill. rupees, eksporten til 2592 mill. rupee. Der importeres især industrivarer, brændselsolie, biler og korn (ris). De vigtigste eksportvarer er jute, te, bomuld, huder og læder, oliefrø, malme. De vigtigste handelsforb. er Storbritannien og USA.

Historie. Den indoeur. indvandring fra NV synes begyndt ca. 2000 f. Kr. og fortrængte tidligere udviklede kulturer i slægt med sumerernes. Indoeuropæerne kom til at præge befolkningssammensætningen dybt, selv om navnlig mod S folk af andre racer holdt sig (dravider og tamiler). Samfundsforhold kendes først fra Rigvedas tid (14.–12. årh. f. Kr.). Brahmalæren var da udviklet og kastevæsenet i sin vorden. Forfatningsformen var monarkisk, de mange små kongeriger samledes efterhånden i færre større, hvis hovedstæder voksede op til anselige byer med udviklet bykultur. Ca. 500 f. Kr. levede Buddha, som grl. en ny lære, buddhismen. Enkelte storriger i Nord-**I** tog for længere tid ledelsen i **I,** således Kosala til ca. 300 f. Kr., afløst af Magadha. Dettes grundlægger Candragupta fik 312 Alexander d. St.s indiske erobringer af Seleukos. Hans sønnesøn Açoka gjorde buddhismen til en slags statsreligion og bragte sit rige til dets højeste blomstring. I årh.erne om Kr. fødsel prægedes udviklingen af de indtrængende indo-skyther, derefter fremtrådte atter hindu-dynastier som Gupta (319–470), under hvilke sanskrit- og prakritdigtningen blomstrede. I denne tid led **I** ved hunnernes indfald, fra 7. årh. begyndte arabernes og islams indtrængen. I lang tid prægede muhamedanerne udvikl., især sultanatet i Delhi. I 14.–15. årh. trængte en hinduisk reaktion dog islam tilbage igen. Det ml. hindu- og islam-fyrster delte **I** havde allerede tidl. lidt ved mongolernes indfald, da Bābur 1526 slog sultanen i Delhi og oprettede stormogulens rige. Under Akbar, 1556–1605, beherskede stormogulriget nordl. og mellemste **I.** 1498 ankom Vasco da Gama til Calicut; Portugiserne hævdede sig m. eur. våben over for Sydindiens fyrster og beherskede fra deres faktorier handelen på Ind. Ocean, svækkedes v. holl. og eng. indflydelse efter 1600. 1640 fik Engl. Madras, 1668 Bombay; efter 1700 svækkedes stormogulriget (kampe m. maharatterne, sikherne), Engl. og Frankr. stredes om magten i Bengalen, til Clive ved sejren v. Plassey 1757 sikrede Engl. overtaget. Under Clive og Warren Hastings øgedes det eng. Ostind. Kompagnis magt hastigt, og området udvidedes i flg. periode: sydind. fyrsters modstand kuedes (Tipu Sahib, faldet 1799), det holl. Ceylon erobret i Napoleonstiden; senere indlemmedes bl. a. Assam (1826), Sind (1843), Punjab (1849), Oudh (1856); fyrsterne afsattes, fik tit pension. East India Company bevarede formelt suveræniteten til det store sepoy-oprør 1857–58, der en tid truede Engl.s magt i **I.** Derpå blev brit. **I** kronkoloni, sidste svage stormogul afsattes; eng. vicekonge styrede, underordnet London-reg. 1877 blev **I** kejserrige. I 1870erne blev Afghanistan eng. interessesfære (frygt f. russ. ekspansion), 1885 indlemmedes efter krig Burma. Det eng. styre skabte fredeligere forhold, bekæmpede hungersnød og epidemier; samtidig slog eng. varer ind. håndværk ud, og under befolkningsforøgelsen blev smågårdene urentable v. arvedelinger. Under sammenknytn. ml. gl. ind. kultur og eur. uddannelse opstod en lille ind. intellektuel overklasse, der fra slutn. af 19. årh. i stigende grad krævede andel i **I**-s styre (den hinduisk prægede ind. nationalkongres fra 1885). Samtidig m. at Engl. slog uro ned m. håndfast politi- og militærmagt, arb. man især fra 1900 m. planer om at inddrage indere især i lokalstyret, medens dog den bitre modsætn. ml. hinduer og muhamedanere blev argument mod at overdrage **I** videregående selvstyre. De mange store og små fyrstestater, afhængige af eng. rådgivere og militærmagt, blev en efth. solid støtte f. eng. styre. Ved Indian Councils Act 1909 fik de uddannede og mest velstillede indere ret til at vælge en del af de lovgivende råd i de enkelte provinser og et mindretal af vicekongens lovgivende råd. *Fremvoksende ind.* industri krævede toldbeskyttelse mod eng. varer; under 1. Verdenskrig fik de yderligtgående nationalister flertal i ind. nationalkongres og krævede selvstyre (swarāj). Da Engl. tværtimod øgede politiets og embedsm.s magt i urotilf., rejstes under Gandhis ledelse efter 1920 en række ulydighedskampagner. Lov af 1919, der øgede indernes indflydelse i en række provinsers og i centralstyrets lovg. forsaml., tilfredsstillede ikke og de moderate ledere (»liberale«), der samarb. m. Engl., var i mindretal. Kongrespartiet krævede dominionstatus, siden fuld uafhængighed, og skønt Engl. fl. gange bøjede modstanden v. masse-*arrestationer, veg man i praksis for* de voksende krav. Simon-kommissionen foreslog 1930 øget lokalt selvstyre og svag centralmagt m. henvisning til de store lokale uoverensstemmelser. Efter vanskelige forhandlinger (Round Table konferencerne i London 1930-32) gennemførtes mod Kongrespartiets protest lov om **I**-s reg. af 1935: I provinserne valgtes de lovgivende forsaml. af inderne m. stærkt begrænset valgret, og efter lovens ikrafttræden 1937 dannede Kongrespartiet regering i 6 af 11 provinser. Burma skiltes fra **I.** I centralstyret var påtænkt al-indisk føderation (også fyrstestaterne) m. forholdsvis stærk magt f. vicekongen, men denne ordning blev *ikke* realiseret. Mere loyalt end Kongrespartiet stillede muhamedanerne sig under Jinnahs ledelse; som mindretal ville muhamedanerne være truet i demokratisk ind. enhedsstat. Mens Kongrespartiets ledende mand Jawāharlāl Nehru vendte sig mod fascisme og imperialisme, sympatiserede yderligtgående Nationalister m. Japan og Tyskl. (Subhās Chandra Bose). Under krigen efter 1939 tog Kongrespartiet afstand fra at støtte Engl., så længe Engl. fastholdt magten over **I,** mens muhamedanerne udtalte tilslutning t. Engl. En række kongresledere fængsledes (Gandhi, Nehru). Mæglingsforsøg 1942 fra Stafford Cripps mislykkedes, Bose dannede japanskvenl. oprørsregering i Singapore, Kongrespartiet stod i skarp konflikt m. de eng. myndigheder, uanset Japans angreb fra Burma. Efter krigsafslutningen gik Engl. ind på fuldt selvstyre f. **I,** lovgivende forsaml. for centralreg. valgtes, men samtidig fortsatte de blodige sammenstød, og Jinnah krævede selvst. muhamedanerstat Pakistān. Efter lange forhandlinger i 1946, forsøg på at skabe samlet ind. reg. af Kongresparti og Muhamedanske Liga og stadige konflikter, gik Engl., repræsenteret ved vicekonge Mountbatten, 1947 ind for deling af brit. **I** i dominierne Pakistān og Hindustān. Fyrstestaterne opfordredes til at gå ind i en af disse stater. Efter betænkelighed fik Nehru Kongrespartiet til at give sin tilslutn. til delingen, der syntes eneste udvej for fred og uafhængighed. 15. 8. 1947 ophørte det Ind. Kejserrige at bestå, og 28. 2. 1948 forlod de sidste brit. tropper **I.** Efter voldsomme kampe i Punjab ml. sikher og muhamedanere og strid om Kashmirs stilling 1947, nåedes 1948 roligere forhold ml. Hindustān og Pakistān. Alle fyrstestaterne blev tilsluttet en af de to stater.

2) d. s. s. det i 1947 oprettede dominion Hindustān.

indiennes [ændi'æn], opr. fine, trykte sirtser fra Ostindien. Nu bruges betegn. for fine, tætvævede, ternede el. stribede bomuldsstoffer og for meget lette, schweiziske bomuldsstoffer. Anv. til kjoler, gardiner m. m.

in diesen heil'gen Hallen - *kennt man die Rache nicht* (ty: i disse hellige haller kender man ikke til hævn), citat fra Mozarts »Tryllefløjten«.

'indifferen's (*in-* [2]) + lat. *differre* være forskellig), ligegyldighed, ikke gøren forskel, ikke tagen standpunkt.

'indifferen't (*in-* [2]) + lat. *differre* være

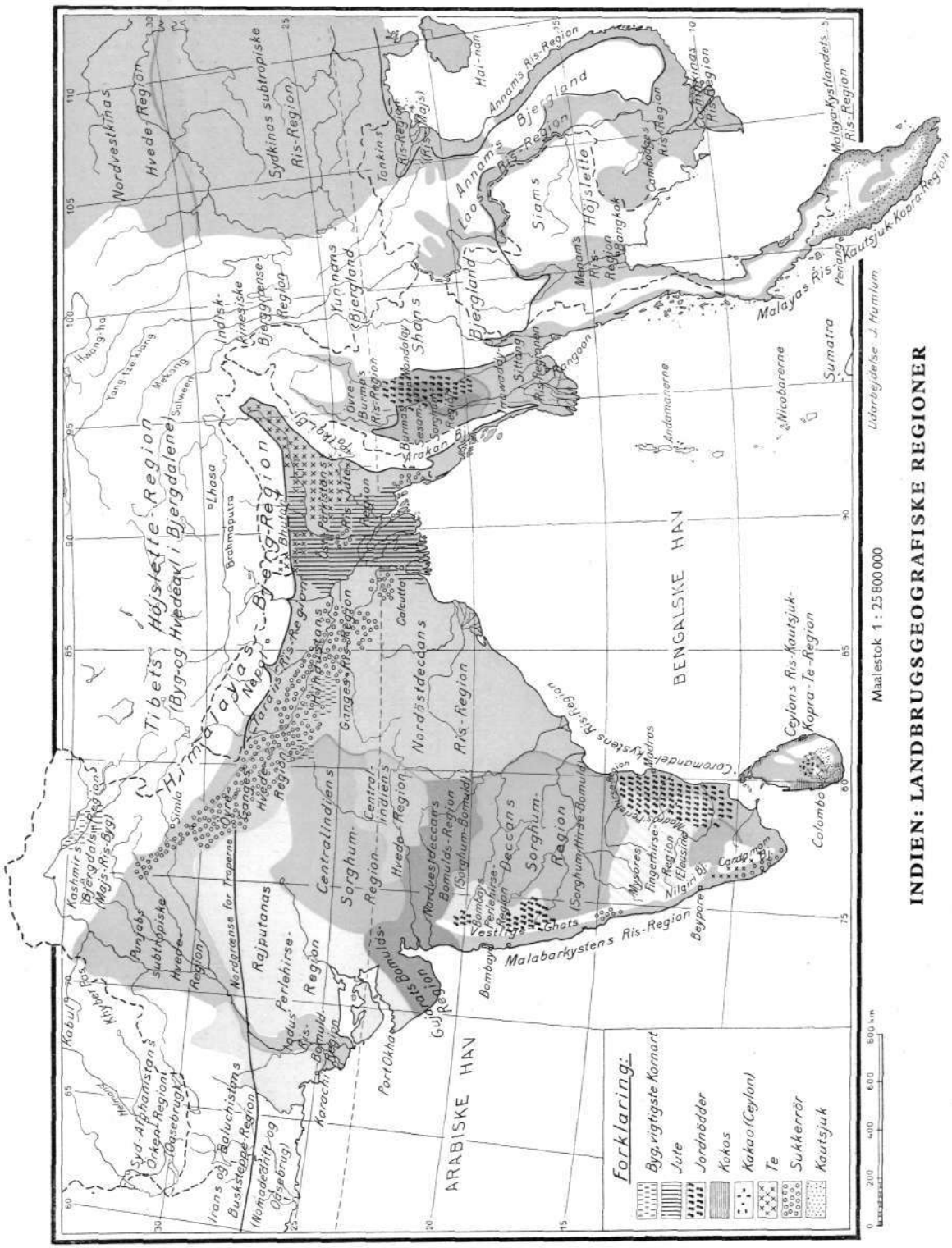

INDIEN: LANDBRUGSGEOGRAFISKE REGIONER

forskellig), ligegyldig. I kemien siges et stof at være **i**, når det viser ringe el. ingen tilbøjelighed til at reagere kem. med andre stoffer.

indigestion (*in-* [2]) + lat. *digestio* fordøjelse), *let* fordøjelsesforstyrrelse.

Indi'girka, 1650 km l. flod i NØ-Sibirien, til Ishavet.

indignation (lat.), (berettiget) harme; uvilje. indig'ne're, harme, oprøre.

'indigo, et til uld egnet meget ægte kypefarvestof. Naturl. **i** udvindes af indigoplanten, der afskæres og underkastes en gæring, hvorved fås en gul opløsning, som ved luftning udskiller **i**. Kommer i handelen i brokker med 20–80% farvestof. 1880 fremstillede Baeyer syntetisk **i**, der i dag er langt vigtigere end naturl. **i**. Det synt., rene **i** (indigotin) fremst. ud fra fenylglycin og natriumamid; det »forkypes« ved reduktion i alkalisk opl. med natriumhyposulfit til den farveløse leukoforbindelse, der trækker på tekstilstoffet og iltes til uopl. **i** ved iltning i luften. Siden har man opfundet en lang række farvestoffer med en lign. kem. opbygning (indigo'i'der).

'indigofinke (*Passe'rina cy'anea*), blåfarvet finke, burfugl.

'indigoplante (*Indi'gofera tinc'toria*), art af ærteblomstfam., med klaser af røde blomster; dyrkes som farveplante i trop. og subtrop. egne.

'indigo-rørhatte, gruppe af anselige, kødfulde rørhatte (Bo'letus) med rødlige rørmundinger. Kødet antager næsten straks en stærk indigo- til blækblå farve ved brydning. En art, punktstokket **i** (B. minia'toporus) er ret alm. i skove; er spiselig, men vanskelig at kende fra visse giftige arter.

indigo'so'ler er alkalisalte af sure svovlsyreestere af indigos o. a. kypefarvestoffers leukoforb.; de er bestandige i alkalisk og neutral opl. og kan ved sur hydrolyse og iltning udvikles til det uopl. farvestof.

indi'ka'n, glukosid af indoksyl, forekommer i trop. indigoplanter. Indeholder druesukker.

indikation (lat. *indicare* angive), *med.*, det krav, en foreliggende sygdom el. et sygdomssymptom stiller m. h. t. behandlingens måde og art.

indikationer, sociale, betegner ved svangerskabsafbrydelse, at afbrydelsen sker af hensyn til kvindens personlige, familie- el. samfundsmæssige stilling. Er ikke anerkendt i da. ret som grundlag for svangerskabsafbrydelse.

in'dikati'v (lat. *indicare* angive), *gramm.*, fremstillende måde, en af verbets modi.

indi'kator (lat. *indicare* angive), 1) *kem.*, betegn. for et stof, som efter tilsætning til en kem. reaktionsblanding angiver, ofte ved et farveomslag, når processen er nået et bestemt trin. Eks: lakmus; 2) *maskintekn.*, instrument, der v. hj. af et **i**-diagram giver en grafisk fremstilling af sammenhængen ml. stempelvandring og tryk i en arbejdscylinder.

indi'katormetoden, metode til påvisning af et grundstof ved at benytte en radioaktiv isotop af stoffet som indikator for dette. **i**, der er udarbejdet af Hevesy, benyttes især ved undersøgelse af grundstoffernes vandring og optagelse i levende organismer.

indi'katorpapir, ulimet papir imprægneret med en kem. indikator. Anv. på samme måde som en indikator i opløsning, idet **i** befugtes med denne. Eks: lakmuspapir.

indi'katorplanter, d.s.s. karakterplanter.

indiktion (lat. *indicare* angive), middelalderlig årsangivelse, betegn. et års plads i en 15-årig cyklus, anv. fra 312.

'indirekte (*in-* [2]) + lat. *directus* rettet mod), ikke direkte; ad omveje.

indirekte belysning, i reglen lys fra skjulte lyskilder, hvis lys reflekteres, f. eks. af loft og vægge. **i** giver et ikke-blændende og behagelig diffust lys, men må som arbejdsbelysning enten være meget kraftigt el. suppleres med arbejdslamper.

indirekte bevis, bevis for et udsagns sandhed ved påvisning af, at dets negation er falsk; spec. bevis for, at een mulighed bl. fl. må foreligge, fordi alle andre er udelukkede.

indirekte opvarmet rør, elektronrør, hvis katode er elektr. adskilt fra glødetråden.

indirekte skydning, ældre navn på skjult skydning, hvor man ikke kan se målet fra våbnets stade.

indirekte tale, *gramm.*, fortællende gengivelse af et udsagn. Eks: Han påstod, at Jorden var flad.

indirekte valg, valgform, hvor vælgerne udpeger valgmænd, der vælger dem, der skal være medl. af pågældende forsaml. I Danm. brugt v. landstingsvalg.

indiru'bi'n, d. s. s. indigorødt; findes i naturlig indigo.

Indiske Arki'pe'l, Det, andet navn på Indonesien.

Indiske Nationalkongres, Den, repræsentation for ind. nationalbevægelse, i første række hinduernes. Samledes første gang 1885 i Poona, m. repræs. især f. univ.udd. hinduer, krævede i varsomme udtryk fl. indere i admin. Fra 1916 fik de yderligtgående flertal m. krav om løsrivelse el. selvstændighed inden for imperiet (swaråj). Siden har **i** været udtryk for dette »kongresparti«s mere el. mindre skarpe politik. På **i** er Kongrespartiets resolutioner og politik blevet udformet.

Indiske Ocean, Det, hav ml. Afr., Asien, Austr. og Antarktis; 73,4 mill. km² inkl. Rødehavet og Iranske Bugt. Største indskæringer er Det Arab. Hav og Den Bengalske Bugt. Få mindre bugter og gode havne. Kun i den nordl. del er trafikken stor (Suez–Indien–Malaya). Største havnebyer er Karachi, Bombay, Calcutta og Rangoon, der alle ligger i S-Asien, hvor folketætheden er stor. Største dybde (7450 m) i Soenda-graven S f. Java. (Kort se Asien og Politisk Verdenskort.)

indiske sprog. Det ind. kontinent rummer en mangfoldighed af sprog. I N hersker de ariske sprog, i S de dravidiske, ml. disse udgør de kolariske sprog en særlig verden, foruden de udløbere, der mod N og NØ findes af de tibet-burmanske dialekter. De ariske sprog stammer fra det uddøde sanskrit, el. fra de ligeledes uddøde präkrit'er, yngre sideformer til sanskrit. Dravidiske og kolariske sprog stammer fra Indiens før-ariske befolkn. Dravidisk sprog tales i S-Indien og det nordl. Ceylon. Af de stammer, der taler kolariske sprog, er santalerne de bedst kendte. Sprogfordelingen 1931: Brit. Indien (inkl. Burma) 353 mill., heraf ariske sprog 257,5, dravidiske 71,6, kolariske 4,6, tibet-burm. 13,0.

indiskgult el. *purrée*, en gul farve, der hovedsagelig består af euxantinsyre. Blev tidl. fremst. af urinen fra bøfler, der blev syge efter fodring med mangroveblade; forbudt som dyrplageri. Betegn. anv. nu om et gult tjærefarvestof af alizaringruppen.

indisk kunst. Fra buddhismens storhedstid under kong Acokas regering (ca. 250 f. Kr.) findes bygningsværker, dels relikviegemmer (stupa'er), dels klostre og templer som ofte er indhugget i klipper. Malerkunst kendes fra beg. af vor tidsregn. og var en tid, ligesom skulptur og arkitektur, under gr. indflydelse. Blandt de tidligste malerier er fresker i huletemplerne ved Ajantā. Talrige statuer og relieffer skildrer Buddha og hans liv. Da hinduismen trænger frem bygges storslåede tempelanlæg, som er udsmykket med overdådig ornamentik. Fra 2. årh. har muhamedansk indflydelse præget arkitekturen. Under stormogulerne i 16–17. årh. opføres moskeer og mausoleer i muhamedansk-hinduistisk stil, bl. a. Shāhjahāns gravmæle over sin hustru (Tāj Mahāl ved Agra). Med det engelske herredømme påvirkes **i** af eur. renæssance. Som kunsthåndværkere har inderne fra tidlig tid udført guld-, sølv-, emaille- og elfenbensarbejder.

indisk musik. Musikken i Indien kan føres ca. 3000 år tilbage som en arvelig tradition, hvor intet er noteret ned, men hvor alt overgives mundtligt fra den ene generation til den næste. Offentl. koncerter gives ikke, og musikken udøves kun i forb. med rituelle handlinger el. ved spec. lejligheder el. af musikere, der er tilknyttede fyrstelige personer. Foruden denne kunstmusik findes en rig folkemusik. Den **i**-s grundvold er räga'en, som er en skala, hvortil der hører ganske bestemte melodiske vendinger. Der findes 6 hoved-rägaer, 5 rägina'er (kvindelige räga'er), der med underrägaer af forsk. orden bliver til i alt 132. Hver räga anv. på bestemte tider af døgnet, måneden el. året, el. til bestemte lejligheder. En sanger skal kunne improvisere i mindst 50–60 rägaer. Oktaven deles i 22 toner, af hvilke udvalg på 5–7 udgør de forsk. skalaer. Tekst og toner udgør en enhed, og til akkompagnement af sangene findes et rigt udvalg af stryge-, knipse- og slaginstrumenter.

indisk religion og mytologi. Indiens kultur og rel. er i sit udgangspunkt præget af anlæg fra to sider: de indo-ariske folk, efterkommere af ariske stammer, kvægavlerfolk, der fra NV trængte erobrende ind i landet og grl. den hist. kendte ind. kultur, og de urindfødte, uariske agerbrugsfolk, der som besejrede gled ind i den indo-ariske kultur, men hvis efterkommere, racemæssigt renest i S-Indien, f. eks. dravider og tamiler, alligevel i tidens løb bidrog til en fælles-ind. kultur med en egen stemnings- og følelsesverden. Den ældste periode, aftegnet i Rigveda, af overvejende arisk præg, er af den karakter, der findes inden for de såk. antikke kulturer. Hovedkult er somaofferet, hovedgud Indra, der kæmper med det onde i en dæmonisk drages skikkelse, Vritra, det ariske dæmonkampmotiv. Den kollektive slægtsstruktur afløstes omkr. 900 f. Kr. af individualismen, rel. udtrykt i Upanishaderne, traktater om det enkelte menneskes frelse gnm. mystisk oplevelse. To nye grunderfaringer udformedes, karma og samsåra, læren om handlingers virke og jeg'ets fortsatte eksistens, som tillige med mystikken forblev bærende for senere ind. rel. Mystikken fik en ny tone gnm. bhakti, fromhedsevangeliet, frelsen gnm. mystisk fordybet gudhengivelse, men den skabte også en erkendelsesteoretisk virksomhed, der udtrykte sig i rationel form, filosofi, senere specificeret ud i 6 filos. systemer: sāmkhya og yoga, nyāya og vaiçeshika, mīmāmsā og vedānta. Den fra den ældste tid førende gejstlige stand, brahmankasten, formåede i tidens løb at forene disse elementer, hvoraf meget blev skabt af adelskasten, til en åndelig helhed, brahmanismen. Uden for denne forekom dog betydningsfulde rel. nydannelser, f. eks. buddhismen og jainismen, der i lange tidsrum havde førende magt. Men brahmanismen vandt igen overtag, omkr. 800 e. Kr. med den brahmanske vedāntafilosofi og omkr. 1200 e. Kr. med bhaktiteologien i Rāmānujas navn. Imidlertid havde den eftervediske folkerel., den såk. hinduisme, brudt sig sin egen vej, idet den blev næret ved en stadig stærkere strøm af indflydelser fra de uariske lag i befolkn., og formede sig til ny kultus, varieret gnm. talr. sektdannelser, væsentlig knyttet til to store gudeskikkelser, Çiva og Vishnu, den sidste identificeret med en ny guddomsforestilling, Krishna, der blev bærer af den senere bhakti, dyrkelse af ekstasen og de stærke følelser, dels i form af erotisk følelsesmystik, dels i form af pietistisk livsfornægtende fromhed. Herpå beror nutidig ind. rel. Men nye momenter er kommet til i de sidste 150 år i form af ind. reformbevægelser. Også de nat. og polit. bevægelser i nutidens Indien er af menighedsdannende karakter og har en rel. side.

'indiskre't (lat. *indiscretus* uden forskel), uforsigtig, åbenmundet, taktløs.

indisk rødt, d. s. s. engelskrødt.

'indispone'ret (*in-* [2]) + lat. *disponere* ordne; råde over), forstemt, uoplagt; 'indisponi'bel, ikke til rådighed; indisposition, uoplagthed.

'indium (navn efter spektralliniens farve; nylat. *indicum* indigo), grundstof, kem. tegn In, atomnr. 49, atmvægt 114,8, vf. 7,36, smp. 155°, kp. 1450°, hvidt, blødt,

Indkomstskat for personer.)*

		1913/14 1000 pers.	1938/39 1000 pers.	1947/48 1000 pers.
Antal skatteydere til	staten	402	1163	1761
	udlign.fonden	–	910	1761
	kommunerne	?	1740	1988
		mill. kr.	**mill. kr.**	**mill. kr.**
indkomstskattebeløb pålignet til	staten	13	91	652
	udlign.fonden	–	45	189
	kommunerne**)	ca. 42	212	591
	kirkelige afg.	?	18	40
	tilsammen	?	366	1472

*) Selskabsskatterne samt krigskonjunkturskat ikke medregnet.
**) Opholdskommuneskat og erhvervskommuneskat.

metallisk stof. **i** står i kem. henseende nær aluminium; besidder korrosionsbeskyttende egenskaber og anv. som overtræksmetal og i legeringer, som dentalværkstof, som lejemetal i flyvemaskineindustr. o. a.

indi'vi'd (lat. *individuum* det udelelige), enkeltvæsen; noget, som ikke kan deles uden at miste sin væsentlige karakter. I *formel logik:* den laveste type af genstande. I *biol.* en morfol. og fysiol. enel. flercellet enhed, organisme, af selvstændig livsmulighed

individu'a'l, hvad der hører til et individ.

individualbegreb, begreb om individ, enkeltting. Mods. almenbegreb.

individualforestilling, forestilling om en individuel genstand. Mods. almenforestilling.

individualforfølgning, retsforfølgning foretaget af en enkelt kreditor, f. eks. ved udlæg, mods. f. eks. konkurs.

individuali'se're, gøre individuel, eksemplificere et almenbegreb, anvende en almen regel i et enkelt tilf. med hensyntagen til dets ejendommelighed.

individua'lisme, den opfattelse, at individernes værdi, ret og selvbestemmelse går forud for hensynet til samfundet, og at staten og dens institutioner er til for individernes skyld.

individua'list, person, der i teorien og/el. i praksis hylder individualismen.

individuali'te't, særpræg ved et individ.

individualpsykologi, 1) gren af psyk., der omhandler enkeltmenneskets sjæleliv uden hensyn til dets sociale milieu; 2) den af A. Adler udformede psyk. retning, if. hvilken selvhævdelsen er grunddrift og mindreværdsfølelse opstår, når denne ikke tilfredsstilles; 3) den af d. sv. psykiater Henrik Sjöbring (f. 1879) fremsatte lære om individernes konstitutionsbetingede typiske forskelle.

individu'a'lsuccession, ordning, hvorefter hele arven tilfalder en enkelt. Således i reglen ved fideikommisser.

individuation (lat.), *filos.*, proces, hvorved der af det almene stof el. det hypostaserede almenbegreb udskilles individer.

individu'el' (fr.), hvad der er ejendommeligt for et individ.

individuel undervisning, undervisningsform, der bygger på barnets selvvirksomhed og lader hvert barn gå frem i sit eget tempo. **i** fordrer i alm. særligt undervisningsmateriel, der er opdelt i trin, som hvert indfører nyt lærestof og afsluttes med prøver. **i** er f. eks. brugt i Dalton-planen og i Winnetka. I Danm. første kontrollerede forsøg på skolen på la Coursvej, Fr.berg (1930–35), derefter stigende udbredelse.

indkaldelsesordre, skriftlig tilsigelse til værnepligtige om at møde ved hæren el. flåden.

indkaldtes familier, hjælp til, ydes efter Forsorgsloven til betaling af udgifter, som ville være blevet afholdt af vedk., hvis han ikke var blevet indkaldt. Hjælpen betragtes som særhjælp.

indkapsling forekommer hos adskillige lavere dyr, navnlig eencellede, fladorme og rundorme. Ved **i** danner dyret en hinde omkring sig og kan i denne tilstand tåle udtørring o. a. ugunstige forhold.

indkast tilkendes et fodboldhold, når bolden passerer sidelinien, sidst rørt af modstanderen. **i** udføres med begge hænder over hovedet.

indkomstskat, direkte skat pålignet i forh. t. en persons (et selskabs el. lign.) samlede *nettoindkomst*. I alm. medregnes i indkomsten ikke formueforbrug samt visse formueerhvervelser (arv, gave, visse kapitalgevinster). – I Danm. erlægges **i** af personer (og af selskaber m. v. i form af selskabsskatterne) og tilfalder staten, den fælleskomm. udligningsfond og kommunerne. Også de kirk. afgifter har form af en **i**. Foruden ordinær **i** har i tidens løb været pålignet forsk. tillæg til **i** samt – på indtægtsstigninger – merindkomstskat og krigskonjunkturskat. Den ordinære **i** til staten beregnes i Danm. af en persons årl. nettoindtægt ÷ betalte personlige skatter m. m. = skattepligtig indkomst, som opgøres v. selvangivelser, der så vidt mulig kontrolleres af myndighederne. Forinden skattens beregning foretages af skattemyndighederne visse graduerede fradrag ud fra ønsket om at holde et vist eksistensminimum uden for beskatn. (gnm. de personl. fradrag og børnefradrag) samt under hensyntagen til udgifter foranl. v. hustrus selverhverv. De således korrigerede indkomster beskattes til staten efter en progressiv skala, stigende (1948/49) fra 2% (indk. på 200–400 kr.) til 57% (for den del af indk., der ligger over 400 000 kr.). **i** til udlign.fonden beregnes efter lign. regler, ligesom den kommunale **i** til de 3 hovedstadskomm. For de øvr. komm. udskrives **i** efter »formue og lejlighed« (d. v. s. efter evne) og graderes efter indkomstens størrelse, skatteyderens civilstand og børnetal og evt. efter indtægtskilde m. m. For personer med nogenlunde stabil indkomst fra år til år kan **i** i alt for de største indkomster højst udgøre ca. 42% af indtægterne over en årrække. Ovenst. oversigt viser omfanget af personligi i Danm. forskatteårene 1913/14, 1938/39 og 1947/48.

indkvartering, husning af soldater, heste m.m., sker i Danm. efter lov af marts 1924.

indkøbsforeninger har til formål at foretage indkøb for medl. i fællesskab for at undgå mellemhandelens avance og skaffe medl. en stærkere indkøbsstrategisk stilling. **i** bestående af forbrugere er brugs- og andelsforeninger. Som modtræk mod konkurrence fra kædeforretn. og brugsforen. har også selvst. detaillister stiftet **i**, der overtager grossistfunktioner, ligesom der er dannet **i** af grossister.

indlagt arbejde, d. s. s. intarsia og dekupørarbejde.

indland, den del af landet, der ligger inden for kystlandet.

indlandsdelta, delta inde i landet, dannet hvor en flods fald er meget ringe.

indlandsis, udstrakte sammenhængende ismasser, dækkende større strækninger af landjorden (Grønl.). I istiden **i** i N-Eur. og N-Amer.

Indlandsisen, den kappe af is, der dækker ca. $^9/_{10}$ af Grønl. **I** er svagt hvælvet, højeste dele omkr. 3000 m o. h. Tykkelsen i midten antagelig fl. km.

indlemmelse, 1) optagelse af en ved erobring el. på anden måde erhvervet landsdel som integrerende bestanddel af den erhvervende stat; 2) optagelse af en kommune el. del af en komm. i en anden, særlig af forstadsområder i en bykomm.

indlyd, *sprogv.*, lyds el. lydgruppes stilling inde i et ord.

indlæg, i retssproget de skriftl. el. mundtl. anbringender, som en part fremkommer med.

indløselighed, fri adgang til ved indlevering af banksedler i centralbanken at få udbetalt den tilsvar. værdi i møntfodsmetallet (guld, evt. sølv).

indmuring af levende mennesker forekommer i adsk. sagn, som straf el. som magisk handling (for at sikre en bygning mod at styrte sammen el. synke i grunden). I ældre da. ret en særlig hård form for livsvarigt fængsel.

'indoa'rier, indiske folk af den indoeur. sprogæt.

'indoaustra'lier, fællesbetegn. for de europide folk i Indien (santaler), på Ceylon (veddaer), i Indonesien og i Austr. **i** har middelhøj legemsbygning, mørk lød, mørkt, lokket hår og fremtrædende kæber.

indo'baktrier, befolkningen i Baktrien efter Alexander d. St.s erobring til skythernes erobring ca. 100 f. Kr.

'indoeuropæ'ere, fællesbetegn. for folk, hvis vigtigste særkende er indoeur. sprog.

'indoeuropæ'iske sprog (i Tyskl. kaldet *indogermanske*, i Engl. ofte *ariske*) udgør en sprogæt, der er udbredt over Indien, Persien og Eur. samt ved kolonisation herfra i nyere tid tillige Amer., Austr. og S-Afr. Det folk, som opr. var sprogets bærer, har antagelig udbredt sig fra et centrum i det eur. el. asiatiske steppeområde. De overleverede sprog falder i flg. grupper: 1) arisk, 2) slavisk, 3) baltisk, 4) albansk, 5) armensk, 6) germansk, 7) græsk, 8) italisk (spec. latin), 9) keltisk, 10) tokharisk og 11) hittittisk. De to sidste grupper er uddøde. Om selve grundsproget har vi kun den viden, som tilbageslutninger fra de senere sprogtrin giver os. Vokalsystemet har været præget af aflyd. Morfologisk har det været et udpræget flekterende sprog med meget stor formrigdom både i nominer (8 kasus) og verber, en rigdom hvoraf meget genfindes i oldsprogene sanskrit, gr. og lat., medens adsk. af de mod. sprog er stærkt afslebne.

indofe'no'ler, se indaminer.

'indogerma'ner, en særlig i Tyskl. anv. betegn. for indoeur. sprog.

'indogerman'ske sprog, en særlig i Tyskl. anv. betegn. for indoeur. sprog.

ind- og udsættelsesforretninger, fogedforretn., hvorved en person sættes ind i el. ud af besiddelsen af en ting. Også forældre- el. værgemyndighed kan gøres gældende ved en sådan forretning. I alle tilf. forudsætter **i**, at rekvirentens ret er af en særlig klar karakter.

'Indokina, fr. off. *Fédération Indochinoise* [federasjɔ̃ ɛ̃dɔʃi'nwa:z], område i Den Fr. Union omfattende Viet-Nam (Tonking og N-Annam), Laos, Cochinkina og Cambodja i Ø-Bagindien, 740 000 km²; ca. 27 mill. indb., hvoraf 3/4 er annamitter, der er stærkt præget af kin. kultur. Største byer: Hanoï (hovedstad), Saïgon og Haiphong. **I** består af lavlandene ved nedre Songkoi (mod N) og nedre Mékong (mod S), hvor der er stor risavl, og det store, tyndtbefolkede NV-SØ-gående bjergland. Udover ris dyrkes kokos, gummi, majs, bomuld, tobak, sukker og te. Nær Hanoi findes kulminer. Industrien er uudviklet og landet eksporterer især ris (over Saïgon og Cholon), gummi, kvægavlsprodukter og fisk. Møntenhed: piaster. - *Historie.* Dele af **I** var i 18. årh. afh. af Kina. Fr. indfl. beg. 1787; kristen mission mødte modstand. 1862 annekterede Fr. dele af Cochinkina, hvorpå ekspansion i 1870erne og 1880erne trods krig m. Kina og hårde kampe i Annam og Tonking. Annam, Tonking, Cambodja, Laos blev fr. protektorater m. egne fyrster, Cochinkina fr. koloni; styredes af fælles gen.guvenør. Efter Frankr.s sammenbrud 1940 kom **I** under jap. indflydelse

til 1945. Genoprettelse af fr. kolonistyre mødte derpå skarp modstand hos nationalistbevægelse (især i Annam), der ville skabe uafh. republik Viet-Nam. Frankr. anerkendte 1946 oprettelse af Indokinesisk Union inden for Den Fr. Union, men kampene fortsatte. (Kort se Asien).

ˈindokineˈsiske sprog, den gruppe af asiatiske sprog, hvortil bl. a. kin., siames., tibetansk og burmesisk hører.

indokˈsyˈl (*indigo + hydroksyl*), mellemprodukt v. fremstilling af indigo af naturlige plantestoffer el. syntetisk. Oksyderes let til indigo.

inˈdoˈl (*indigo + fenol*), heterocyklisk stof fra stenkulstjære. Dannes v. nedbrydning af proteiner. Lidt anv. til parfume. Væsentl. af teoretisk interesse.

indoˈlenˈt (lat. *indolens* som ikke føler smerte), magelig, lad.

indoloˈgi' (lat. *Indus* indisk + *-logi*), videnskaben om Indiens sprog, kultur, rel., arkæol. osv. beg. i slutningen af 18. årh. Spec. opdagelsen af den indoeur. folkegruppe fik i 19. årh. stor bet. for eur. sprogforskning og kulturhist. For skabelsen af den vidensk. rel.hist. har i ligeledes haft afgørende bet. Da. forskere, overvejende filologer, inden for **i** er: Rasmus Rask, N. L. Westergaard, M. V. Fausbøll, C. V. Trenckner, S. Sørensen, Dines Andersen, Poul Tuxen, Hans Hendriksen.

indoˈlyˈleddikesyre, *β*-**i,** *heteroauxin*, plantevækststof, findes i visse planter, men fremstilles syntetisk. Fremmer roddannelsen på stiklinger. Anv. praktisk til dette formål.

Indoˈneˈsien (lat. *Indus* indisk + gr. *nēsos* ø) el. *Insuˈlinde*, øgrupper S og SØ f. Bagindien, væsen.lig omfattende Filipinerne og Holl. Indien (÷ Ny Guinea); ca. 2 mill. km²; ca. 86 mill. indb. – Fund på Java (Pithecanthropus erectus, »javamanden«) viser, at **I** hører til de ældst beboede områder på Jorden (istidens midte). **I**-s nulevende beboere er af langt yngre oprindelse. Primitivest er negritoer og indoaustraliere, som er jægere og samlere. Bortset fra papuaindblanding mod Ø kan resten af **I**-s befolkning henføres til gruppen malajer, tilhørende den mongolide racegruppe.

Indoˈneˈsiske Republik, den af de indonesiske nationalister oprettede uafh. stat, omfattende Sumatra, Java og Madoera. (Hist., se Holl. Indien).

indoˈneˈsiske sprog, gruppe af malayopolynesiske sprog.

Inˈdore (eng. [inˈdå:]), ind. *Indaur*, 1) ind. fyrstestat, tilsluttet Hindustān, i Centralindien; 25 745 km²; 1 514 000 indb. (1941). Bomuldsdyrkning; 2) hovedstad i 1), NØ f. Bombay; 204 000 indb. (1941). Tekstilindustri.

indoˈskyther, folket i Baktrien og NV-Indien efter skythernes indtrængen ca. 100 f. Kr. til 4. årh. e. Kr.

ˈindo-suˈmeˈriske kultur, d. s. s. Induskulturen.

indpisker, eng. *whipper-in* el. *whip*, eng. parlamentsmedl., som for hver sit parti overvåger, at dette er tilbørligt repræsenteret ved afstemningerne.

ˈIndra, den centrale skikkelse i den ældste ind. rel., gudernes høvding, en guddom af udpræget arisk karakter. I Rigveda fortælles, at **I** udkæmper en frygtelig kamp med dragen Vritra, der havde fængslet vandene og lagt Jorden øde. Da dragen er dræbt, skaber **I** dagen og køerne og gør Jorden til menneskenes bolig. Denne myte er oplevelsesindholdet fra den store vediske kultfest, somaofferet, i hvilket **I** er den aktive skabende kraft, ligesom **I**-s våben, tordenkilen Vajra, er symboliseret i pressestenen, hvormed man banker somaplantens stængler for at udvinde den berusende saft til det kultiske drikkelag, der er **I**-s spec. sfære. Med den vediske offerkults afblomstring mistede **I** sin opr. karakter, i eftervedisk folkerel. er han kun en skikkelse af underordnet bet.

Indre [ɛ̃:dr], 1) 266 km l. biflod til Loire, fra centralmassivet, til neden for Tours; 2) fr. dept. omkr. 1); 6906 km²; 252 000 indb. (1946). Agerbrug og kvægavl. Hovedstad: Châteauroux.

Indre-et-Loire [ɛ̃drˈlwa:r], fr. dept. i Midtfr.; 6158 km²; 350 000 indb. (1946). Stort agerbrug, vin- og frugtavl. Hovedstad: Tours.

indre mission betegner i mods. til ydre mission et evangeliserende arb. i et kristent samfund; betegn. er opstået i forb. med det 19. årh.s vækkelser først i Engl. Lægprædikanter spiller i regelen en stor rolle i **i,** ligesom traktatuddeling, søndagsskoler, gademøder o. l. Arbejdet er ofte specialiseret efter befolkningsgrupper og erhverv (fabriksmission, sømandsmission osv.). I Danm. findes siden 1861 Kirkelig Forening for Indre Mission, som 1948 havde ca. 850 missionshuse (deraf 732 tilsk ødet **I**) og 144 missionærer; formand (siden 1934): sognepræst C. Bartholdy. KFUM og KFUK må betragtes som **I**-s ungdomsarb.; en lang række kirk. institutioner er stærkt præget af **I.** Også Det Da. Missionsselskab er væsentligt ledet af **I.** Siden 1865 findes Kirkelig Forening for Indre Mission i København. Mods. den alm. **I** er den kbh.ske ikke udsprunget af pietistisk vækkelse, men af nogle højkirkeliges vågne sociale samvittighed; sociale institutioner spiller derfor her en større rolle. Efterhånden er dog det åndelige præg nogenlunde ens i begge foreninger. - I No. og Sv. findes kraftige **i**-bevægelser.

ˈIndre Mongoˈli', kin. *Meng-ku* [mɑ̊ŋgu], alm. betegn. for de dele af Mongoliet, som udgør kin. provinser (Cha-har, Jehol, Ning-sia og Sui-yüan).

indre sekretion, d. s. s. intern sekretion.

ˈindri (ˈ*Indris brevicauˈdatus*), stor, haleløs halvabe, Madagascar.

ˈindrulleˈring (fr. *enrôler* indskrive på en off. liste (*rôle*)), værnepligtiges optagelse i lægdsrullen; skal ske i Danm. det år vedkommende fylder 17 år.

indsande, flyvesandsstrækninger opstået inde i landet (findes f. eks. på Jyllands heder).

indsegl (mlat. *insigillare* sætte segl (sigillum) på), ældre udtryk for segl, brugtes både om selve seglaftrykket og signetet, hvormed det frembragtes.

indsejlingsmærke, to el. fl. punkter, f. eks. båker, der, holdt over eet, leder i kurslinien ind til en havn el. fjord.

indsidder, d. s. s. inderste.

indskrivningsbevis, bevis for, at en ejer af statsobligationer har indleveret et beløb i obligationer til statsgældskontoret til kassation for i stedet at blive indskrevet som kreditor i statsgældsbogen.

indskrænket fart, sejlads Ø for linien Tessel/Lindesnes og i hele Østersøen.

indskud, isolerende lag i etageadskillelser el. ml. spær (ved beboede tagetager). **i** består af ler, sand, brædder el. lign.

indskydning, *mil.*, en række skydeforsøg, der foretages på særlige skydebaner for at bestemme et våbens ballistiske egenskaber.

indslåning, *havebrug*, midlertidig opbevaring af planter (»i indslag«). Planterne lægges oftest i let hældende stilling, og rødderne tildækkes med jord for at hindre udtørring.

indsprøjtning el. *injektion*, metode til at tilføre organismen lægemidler gnm. huden uden om tarmkanalen. Der skelnes ml. kutan, subkutan, intravenøs og intramuskulær **i.**

indspænding af en konstruktionsdel foreligger, når dens ende helt el. delvist er forhindret i at dreje sig, f. eks. ved indstøbning el. indmuring. (Ill. se bøjning).

indstilling, *psyk.*, 1) individets væren rettet mod noget på en el. fl. af følg. måder: tænkende (menende, intenderende), sansende (iagttagende), forestillende (erindrende, forventende, fantaserende), stræbende; 2) individets væren disponeret for el. beredt til virksomheder af en vis art, f. eks. talen et bestemt sprog, skriven på maskine, lydighed over for en bestemt person; 3) (følelsesmæssig) holdning i alm.

indstillingsplade, *fot.*, d. s. s. matskive.

indsænkningshav el. *ingressionshav*, hav med fastlandsskrænt og dybsø (mods. overskylningshav).

indsætning, *tekn.*, en opkulningsproces (cementering) af bløde stålgenstandes overflade, som ved den påfølgende hærdning bliver hård. Emnerne, f. eks. tandhjul nedpakkes med benmel, kulpulver o. l. og glødes.

indsø, betegn. f. sø inde i landet som modsætn. til strandsø.

indtagning, v. blikforarbejdning en formforandring, der gør genstandens tværsnit mindre.

indtægt el. *indkomst*, den strøm af varer og tjenesteydelser, som gnm. et tidsrum tilfalder en person (et selskab osv.) på anden måde end ved formindskelse af formuestatus, d. v. s. vedk.s forbrug + nettoopsparing. **i** kan måles i penge (penge- el. nominal-**i**), i mængden af de pågæld. goder (real-**i**), hvilket kræver en omregn. f. eks. efter pristal, el. i behovstilfredsstillelse (nytte), hvilket kræver en psykologisk målestok. Penge-**i** kan hidrøre fra en arbejdsindsats, fra besiddelsen af en økon. rettighed (kapital, jord, monopolrettigh. m. m.) el. fra en overførelse fra det offentl. (f. eks. aldersrente) el. fra private (gaver, aftægtsydelser). Det skattetekn. **i**-begreb er ikke eksakt defineret og kan afvige fra ovennævnte. Den samlede strøm af varer og tjenester, som tilfalder et lands borgere, kaldes landets nationalindtægt, og den strøm, som produceres i landet, kaldes nationalproduktet.

indtømmer, *søv.*, ældre benævn. på et træskibs spanter.

in ˈdubio proˈreo (lat: i tvivlstilf. til fordel for den anklagede), den i straffesager gældende regel om, at enhver begrundet tvivl skal komme den sigtede til gode.

inducere [-uˈse'-] (lat: føre ind), fremkalde elektr. strøm; slutte fra spec. tilfælde til alm. regler.

induk'tan's, d. s. s. selvinduktionskoefficient.

induktion (lat. *inducere* føre ind i), 1) *filos.*, slutning fra enkelttilfælde til en alm. regel. Hvis alle enkelttilf., som reglen skal gælde for, er kendte, kaldes slutningen »fuldstændig **i**«; hvis kun nogle af enkelttilf. er kendte, kaldes den »ufuldstændig **i**« (generalisation), og kan aldrig blive helt sikker, men kun nå en vis sandsynlighed; 2) *fys.*, frembringelse af en elektr; strøm i en ledning ved ændring af et magnetfelt, opdaget af Faraday 1831. Magnetfeltændringen kan frembringes ved at bevæge en magnet i nærheden af ledningen el. ved at variere en elektr. strøm i en naboledning. For **i** gælder flg. love: når magnetfeltet gnm. en strømkreds ændres, induceres der en elektromotorisk kraft (EMK), som er proportional med kraftlinieændringen pr. sec. Den inducerede EMK har en sådan retning, at den opståede strøms magnetfelt modsætter sig den foretagne ændring (Lenz's lov). Strømstyrken er proportional med den inducerede EMK og omv. proportional med strømkredsens modstand. Den elektr. energi, der opstår ved **i,** er ækvivalent med det arbejde, som må udføres for at overvinde den magnetiske kraft, som induktionsstrømmen frembringer. Ved **i** omsættes mekanisk arbejde direkte til elektr. energi, hvilket anv. i dynamoer. **i** danner sammen med elektromagnetismen grundlaget for elektroteknikken.

induktionsapparat, et apparat til frembringelse af strømstød af høj spænding v. hj. af induktion. **i** består af to spoler med fælles jernkærne, den primære spole, hvori en elektr. strøm sluttes og afbrydes mange gange i sek. ved en afbrydermekanisme, og den sekundære spole med mange vindinger, hvori induktionen sker. **i** med spændinger på omkr. 100 000 volt anv. tidligere til drift af røntgenrør.

induktionsbevis anv. i *matematikken* til at bevise sætninger (el. formler), der gælder for alle positive hele tal. Man eftervi ser, at sætningen gælder for tallet *1*, og dernæst, at dersom den gælder for et helt tal *n*, gælder den også for det følgende *n* + *1*. Heraf følger da, at sætningen gælder for alle tal 1, 2, 3, ...

induktionskoefficient, der måles i enheden henry, er den gensidige induktion ml. to spoler, når en strømændring på 1 amp. pr. sek. i den ene frembringer en EMK på 1 volt i den anden.

induktionsmetoder, *filos.*, metoder til at undersøge, om der findes konstant sammenhæng (f. eks. årsagssammenhæng) ml. 2 fænomener. Mest kendte er Bacons og J. S. Mills **i.**

induktionsmotor, d.s.s. asynkron motor.

induktionsopvarmning, opvarmning v. hj. af hvirvelstrømme.

induktionsprincip, *filos*, en eftersøgt, men endnu ikke sikkert funden sætning, der ville gøre det muligt at generalisere enkeltiagttagelser på logisk tvingende måde.

induktionsspole, *reaktans-* el. *drosselspole*, en trådrulle, med el. uden jernkærne, der ved sin selvinduktion i en vekselstrømskreds virker som en modstand.

[1]indukti'v, byggende på induktion.

induktiv belastning, en belastning på et vekselstrømsnet med en faseforskydning af strømmen bagud for spændingen.

in[1]duktor (lat. *inducere* føre ind), 1) d. s. s. induktionsapparat; 2) dynamo, der frembringer kaldestrømme i svagstrømsanlæg (telefon, telegraf).

indul[1]gen's (lat. *indulgentia* overbærenhed) aflad.

indul[1]gen'sdeklarationen, eng. *Declaration of Indulgence* [dækla[1]ræiʃən əv in-[1]dʌldʒəns], Karl 2. af Engl.s erklæring af 1672, tillod ikke-anglikansk gudstjeneste; opgaves efter 1673. Tilsv. under Jakob 2. 1686–87. Tilsigtede at skaffe katolsk rel.-propaganda fri udvikling, gavnede tillige nonkonformisterne.

indu[1]li'ner (af *indigo*), til farvning af uld og bomuld og (opl. i acetin) i kattuntrykkeriet anv. grå, gråblå, sorteblå indigolign. tjærefarvestoffer, fremst. af anilin og azo- og nitroforb. De findes i handelen *som spritopl.* **i** og *vandopløselige sulfo*syreforb. Urene **i** sælges under navnet nigrosin bl. a. til farvning af skokræm og trykfarver. Andre **i** anv. til læderfarvning og til sorte spritlakker.

in [1]duplo (lat.), i to eksemplarer.

induration (lat. *indurare* gøre hård) el. *forhærdelse, med.*, det fænomen at vævene taber deres naturlige elasticitet og bliver hårde og sejge.

[1]Indus (eng. [[1]indəs]), ind. *Sindhu*, 3190 km l. flod i Indien, fra Tibet N f. Himâlaya gnm. NV-Kashmîr til Den Arab. Bugt ved Karâchi (delta). Vandmængden er størst om sommeren. I Punjab og Sindh har den enorm bet. for vandingen af de tørre steppeegne, hvor der nu dyrkes hvede og bomuld til eksport. Store vandmængder opstemmes ved Sukkur.

Indus-kulturen el. *den indo-sumeriske kultur*, navn på en tidl. ukendt kultur, opdaget gnm. arkæol. udgravninger, siden 1923–24 iværksat af Archæological Survey of India, først ved Mohenjodaro i Lârkâna, Sindh, og Harappâ i Montgomery, Punjab, siden fortsat fl. a. st. i Indusbækkenet og Balûchistân. **I** var en højt udviklet uarisk bykultur, mange fund minder om de elementer i den senere ind. hinduisme, som stammer fra de uariske lag i den ind. befolkning. **I** menes at være gået til grunde ved indvandring i 2. årtusind f. Kr. af ariske stammer fra NV ned i N-Indien.

indu[1]stri' (lat. *industria* flid, virksomhed), fabriksvirksomhed. Karakteristisk for **i** er masseproduktion under anv. af maskiner og mekanisk kraft samt afsætn. af produkterne til en ubestemt køberkreds over »markedet«. Tidligst udvikledes **i** i Engl. (fra 18. årh.); dermed opstod en ny samfundsklasse af ejendomsløse, jur. frie lønarbejdere uden udsigt til at blive selvstændige. Siden slutn. af 19. årh. har **i**-s voksende tekn. og økon. styrke medført stordrift med store faste omkostn. og fremkaldt konkurrencebegrænsende samarbejdsformer (karteller, truster m. m.).

industria[1]lisme, samfundstilstand hvori industri er den dominerende erhvervsgren.

Industrial Workers of the World [in[1]dʌstriəl [1]wərkərz əv ðə [1]wərld] (eng.-amer: verdens industriarbejdere), fork. *I. W. W.*, revolutionær, syndikalistisk præget amer. fagforeningsorganisation, grl. 1905. Var genstand for voldsom forfølgelse og mistede sin bet. fra 1916.

industribrænde el. *centralbrænde*, 60-100 cm l. flækket brænde, til bagerier, mejerier, teglværker o. l. samt centralfyr.

industri'el', som vedr. industri.

industrielle byggemetoder, byggeri, der anv. industrielle hjælpemidler og metoder, der nedsætter arbejdstiden og omkostningerne (hvilket atter kan medføre forbedret boligstandard), idet de fabriks-el. *værkstedsfremstillede dele relativt let* samles til det bærende skelet, hvorefter de øvrige bygningsarbejder kan foregå samtidig i alle etager.

Industrielle Revolution, alm. betegn. for industriens gennembrud i Engl. fra ca. 1750, hvorved den moderne kapitalisme etableredes og lønarbejderklassen skabtes.

industriforbund, landsomfattende forbund af fagforeninger inden for samme industri el. erhvervsgruppe, uanset de enkeltes fag. I adsk. lande, bl. a. Sovj., No. og Sv., har **i** helt el. delvis fortrængt fagforbund som organisationsform (mods. Engl., Danm. o. a. lande).

Industriforeningen, grl. 1838 i Kbh. til fremme af industridrivendes liberalistiske synspunkter. Har udg. tidsskrifter, afholdt industriudstillinger, medv. ved oprettelsen af tekn. skoler, af Teknologisk Institut m. m.

Industriforeningens Bibliotek, grl. 1838, omfattede litt. om industriens økon. og tekn., 1942 indlemmet i Danm.s Tekn. *Bibl.*

industrikultur, kulturform udviklet i Eur. i 18. årh.s slutn. af agerbrugssamfund under udnyttelse af lokale mineralrigdomme og oversøiske råstoffer. I modsætn. til andre kulturformer ikke i særlig grad bundet til bestemte *klimaer og* naturforhold. Bl. **i**-s forudsætninger er – af hensyn t. produktions- og afsætn.muligheder – store befolkningskoncentrationer i bysamfund samt en stærk teknisk udvikling inden for produktion og transport; **i** har de sidste 100 år hurtigt bredt sig over store arealer af Jorden; Eur., N-Amer., dele af Sydameri., Indien, Japan, Austr., Sydafr.

industripapirer, børsudtryk f. aktier i industriselskaber.

indu[1]stripsykologi', gren af psyk., der omhandler de for industriarbejdet vigtige psykiske faktorer.

Industrirådet, oprettet 1910, har til formål at behandle tekniske og industrielle spørgsmål og følge den tekn. udvikling. **I** henhører under Industriforeningen i Kbh.

industristatistik, talmæssige opgørelser vedr. industrielle bedrifter. I Danm. er kilderne til **i** dels de oplysninger, der if. toldloven skal indsendes fra hver bedrift, dels de spec. industri- og erhvervstællinger. *Stat. Dept. udarbejder en årlig* produktionsstatistik og et månedligt produktions- og beskæftigelsesindeks.

Industrisyndikat, Dansk, Compagnie Madsen A/S, grl. 1900. Syndikatet fabrikerer særlig automatiske skydevåben. Største antal arbejdere og funktionærer ca. 1500. **I** ødelagdes under besættelsen ved sabotage den 22. 6. 1944.

indvandring, 1) befolkningstilgang fra udlandet, 2) befolkningsvandring fra en del af et land til en anden. De fleste lande søger ved strenge bestemmelser og nøje kontrol af udlændinge gnm. fremmedpolitiet at begrænse **i.** Før 1940 var **i** til Danm. ca. 12 000 årlig, men siden er den, når der ses bort fra de ty. og allierede flygtninge, faldet betydeligt. I 1940 havde Danm. 127 000 indbyggere, der var født i udlandet, heraf 29 500 i Tyskl., 25 000 i Sv., 6000 i No. og 4000 i USA. **i** fra land til by var i Danm. meget stor før årh.skiftet og i tiden lige efter 1. Verdenskrig, men har i de senere år været forholdsvis ringe.

indvielse, *rel.*, overførelse af højere kræfter til bestemte personer el. genstande.

indvolde (*viscera*), betegn. for de indre organer, i snævrere forstand bughulens (intestina). (Hertil farvetavle). På fig. t. v. er bugsidens hud, muskler, ribben, brystben, bryst- og bughinde og fedtvæv fjernet. Over mellemgulvet ses lungerne, der tildels dækker hjertet. Under mellemgulvet ses leveren (galdeblæren skimtes), mavesækken, tyktarmens opadstigende del, der begynder med blindtarmen (hvis ormformede vedhæng, der i daglig tale kaldes blindtarmen, er skjult af tyndtarmsslynger omtr. ud for tallet 19), den tværforløbende og nedadstigende del af tyktarmen, endv. *tyndtarmen, hvis første stykke, tolvfingertarmen*, er skjult. Det store net, der udgår fra mavesækkens nedre rand, er næsten fjernet for at tarmslyngerne kan ses. På fig. t. h. ses de dybere liggende organer, over mellemgulvet hjertet med de store kar, under mellemgulvet milt, bugspytkirtel, tolvfingertarm, der fortsætter mavesækken, binyrer, nyrer m. urinlederne, der fører ned til urinblæren, de store kar, endv. endetarmen. På halsen ses skjoldbruskkirtel, strubehoved og luftrør, der skjuler spiserøret, endv. spytkirtler og de store kar. Organerne i bryst- og bughule er beklædt med glatte fugtige hinder, der tillader en vis indbyrdes forskydning.

indvoldsorme, fællesbetegn. for forsk. orme (bændelorme, ikter, rundorme), som lever inden i andre dyrs og menneskers organer.

d'Indy [dɛ̃[1]di], *Vincent* (1851–1931), fr. komponist. Deb. som komp. 1870 m. *Trois Romances* for klaver. Under indflydelse af Wagner i *Symphonie Cévenole for klaver og orkester (1886).* Endv. operaer, orkesterværker, herimellem trilogien *Wallenstein* (1874–82), symfonier, de symfoniske variationer *Istar* (1896), fantasi for obo og orkester (1888), kammermusik, orgel- og klaverværker, korværker og sange.

indånding (lat. *inspiration*). Ved kontraktion af de ydre mellemribbensmuskler bevæges ribbenenes forreste ende fremadopad og deres buede midterstykker udadopad. Det hvælvede mellemgulv vil samtidig kontrahere sig og derved afflades noget. Dette giver bedre plads i brystkassen, luft vil strømme ind i lungerne, så de stadig udfylder brysthulen, og **i** finder sted. Ved afslapning af de samme muskler vil brystkassen vende tilbage til sin udgangsstilling, hvorved udånding finder sted.

[1]ineffekti'v (*in-* [2]) + lat. *effectivus* virkende), uvirksom, uden nytteværdi.

in ef[1]figie (lat: i billede), om symbolsk henrettelse foretaget ved ødelæggelse af et billede af den dømte i mangel af hans person.

[1]inega'l (fr.), ulige, ujævn.

[1]ineksakt (lat.), ikke eksakt, unøjagtig.

i[1]nert (lat. *iners* træg), *kem.*, inaktiv, ædel.

iner[1]ti'ens lov (lat. *inertia* træghed) siger, at et legeme, der er i hvile, vil vedblive at *være i hvile, hvis det ikke påvirkes* af kræfter, samt at et legeme, der er i bevægelse, vil fortsætte denne bevægelse uforandret, hvis der ingen kræfter virker.

inertimoment for et legeme, der kan drejes om en akse, er summen af produkterne af alle legemets massedele og kvadratet på deres afstande fra aksen. **i** er en vigtig regnestørrelse i mekanikken og er bestemmende for et roterende legemes kinetiske energi, som er $^1/_2$ **i** ω^2, hvor ω er vinkelhastigheden.

in ex[1]tenso (lat. egl: i det udstrakte), fuldstændig, uforkortet.

in ex[1]tremis (lat.), på det yderste, på dødslejet.

infallibili[1]te't (*in-* [2]) + lat. *fallere* fejle), ufejlbarlighed, særlig den pavelige.

in[1]fa'm (lat. *infamis* berygtet), æreløs; skændig, nederdrægtig; afskyelig; lumpen.

in[1]fan't (sp. *In[1]fante*, egl: barn), sp. titel for kongehusets yngre sønner og døtre.

[1]infanteri' (sp. *infante* barn, ung mand, fodsoldat), fodfolk.

infan[1]ti'l (lat. *infans* lille barn), barnlig; barnagtig.

infanti[1]lisme, tilstand ved hvilken individet efter den normale overgangsalder

INDVOLDE

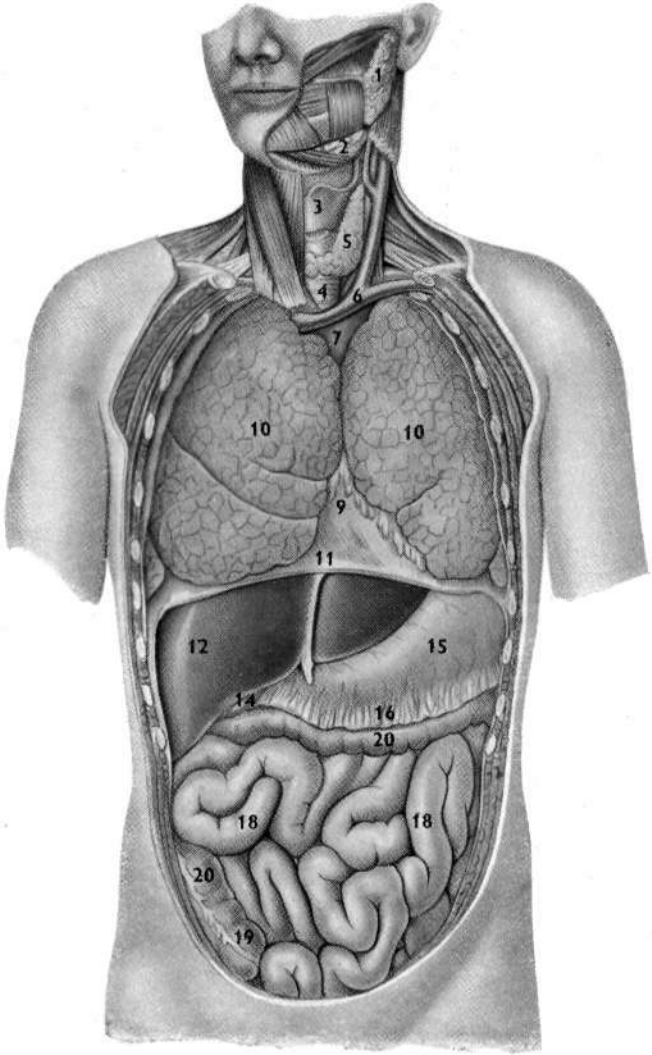

1. Ørespytkirtel
2. Underkæbespytkirtel
3. Strubehoved
4. Luftrør
5. Skjoldbruskkirtel
6. Øvre hulvene
7. Store pulsåre
8. Lungepulsåre
9. Hjerte
10. Lunger
11. Mellemgulv
12. Lever
13. Nedre hulvene
14. Galdeblære
15. Mavesæk
16. Store net
17. Tolvfingertarm
18. Tyndtarm
19. Blindtarm
20. Tyktarm
21. Endetarm
22. Nyrer
23. Binyrer
24. Bugspytkirtel
25. Milt
26. Urinleder

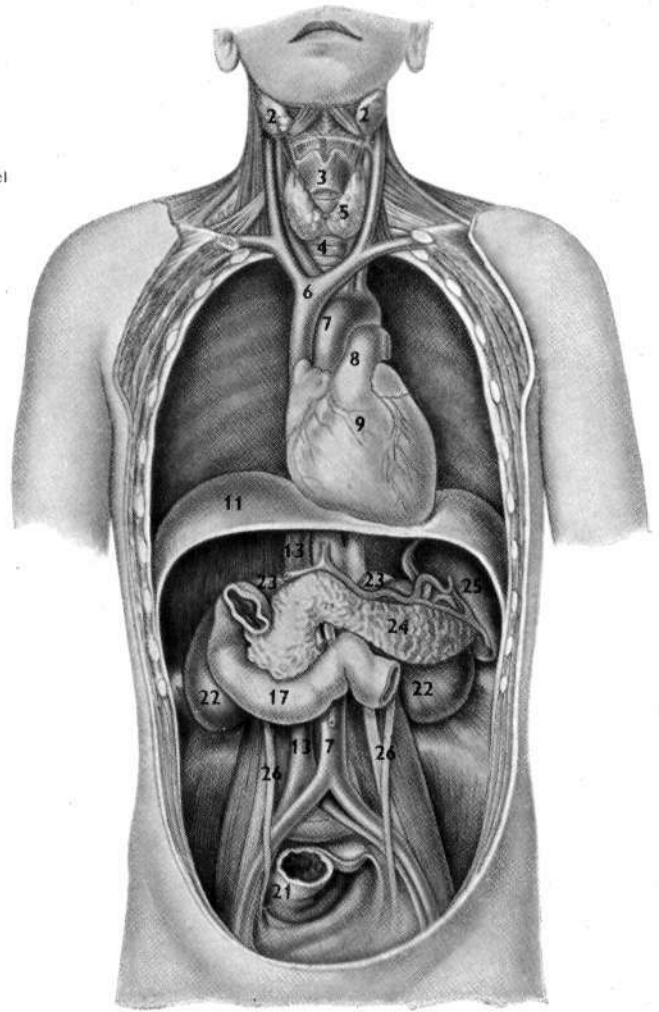

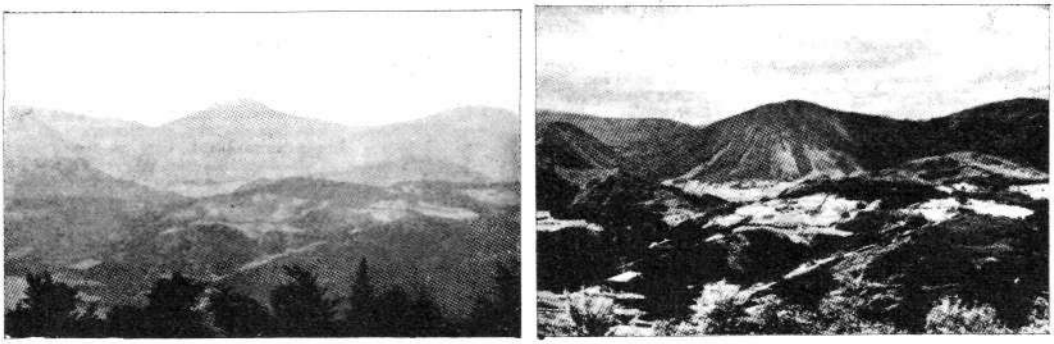

Landskab fotograferet på almindelig og på infrarød følsom plade.

(13–16 år) bevarer sin barnlige (infantile) karakter. Legemshøjden er ringe, kønsorganerne små, den normale behåring udebliver. I åndelig henseende er de infantile undertiden normale, undertiden barnlige. Årsagen til **i** er som regel en sygdom i skjoldbruskkirtelen el. hypofysen.

in'farkt (lat. *infarcire* stoppe ind), vævsforandring ved tilstopning af en arteriegren som flg. af blodprop. Hvis tilstopningen skyldes en blodprop, som indeholder bakterier, opstår et *septisk* **i.** Urinsyre**i** hos spæde er aflejring af urinsur ammoniak i urinkanalerne.

in fa'vorem 'tertii (lat.), til fordel for trediemand.

infektion (lat. *inficere* påvirke, smitte), indtrængen af mikroorganismer el. virus i de dele af legemet, som normalt er fri for mikrober. Man skelner ml. stum el. latent **i,** som forløber uden andre symptomer end en evt. antistofdannelse, og **i**-ssygdom, som præges af kliniske symptomer som betændelse og feber. Mange **i** efterfølges af langvarig immunitet mod den samme **i.** (Jfr. smitsomme sygdomme og følgende artikler).

infekti'ø's (af *inficere*), smitsom, med smittefare.

inferi'ø'r (fr. af lat. *inferior* lavere), underordnet; ringere (i rang el. bet.).

infer'na'lsk (lat. *infernalis* underjordisk), hørende til underverdenen; djævelsk, forbandet.

In'ferno (ital.), helvede. Navnet på første del af Dantes »Divina Commedia«.

inficere [-'se'-] (lat: påvirke, smitte), påføre smitte, fremkalde infektion.

in 'fidem (lat. *in* til, for—skyld + *fides* tro, troværdighed), for troværdigheds skyld (f. eks. bevidne el. underskrive noget).

infight ['infait] (eng.), nærkamp i boksning.

in'fiks (lat. *infixum* det, der er føjet ind), *sprogv.*, affiks, indføjet i selve ordstammen.

infiltration (nylat: indsivning), 1) *med.*, vævsparti, der føles fastere end det normale væv. Skyldes indtrængen af fremmedelementer i vævet, oftest betændelsesprodukter, indsivende vævsvædske el. celler fra ondartede svulster. En indsprøjtning under huden fremkalder en forbigående **i.** Betegn. **i** bruges ofte om myoser; 2) *politisk*, svækkelse af sammenholdet i modstandernes rækker ved planmæssig indtrængen af enkeltmænd el. smågrupper, der foruden spionage driver hviskekampagne og rejser opposition.

'infima 'species (lat.), laveste art i en klassifikation; hos Aristoteles: individerne.

'infinit(e) (*in-* [2]) + lat. *finitum* afsluttet, begrænset), uendelig, ubegrænset, ubestemt; *gramm.*, de former af verbet der ikke anv. som prædikat i sætningen: f. eks. infinitiv el. participium.

infinitesi'ma'lregning (lat. *infinitus* ubegrænset), d. s. s. differential- og integralregning.

in'finiti'v (lat. *infinitus* uafgrænset), *gramm.*, navnemåde, f. eks: at læse.

infirme'ri' (lat. *infirmus* svag), sygeafd. v. kaserne el. lejr, beregnet på syge, hvis tilstand ikke kræver hospitalsbehandling.

in fla'granti (lat: i det brændende), på fersk gerning.

inflammation (lat. *inflammare* tænde i brand), betændelse; hyppigst anv. om den akutte betændelse.

inflation (lat: oppustning), i den alm. opfattelse en meget stærk prisstigning s.flg. af for kraftig udvidelse af samfundets pengemængde i forh. t. omsætningens behov, oftest for at udvide statsmagtens andel i samfundets købekraft. **i** har især fundet sted under og efter krige, hvor statsmagten har optaget store lån el. udstedt papirpenge for at dække sit behov for betalingsmidler. Hvis vedk. land har guldfod, fører **i** som regel til dens ophævelse, fordi centralbanken ikke kan overholde sedlernes indløselighed, og landets guldbeholdn. ellers vil strømme til lande med mindre udviklet **i.** Øgelsen af pengemængden og indtægterne, målt i penge, samtidig med nedgangen i mængden af forbrugsgoder fører til prisstign., som reelt betyder en overflytn. af købekraft fra befolkn. til statsmagten og fra rentemodtagere, lønmodtagere m. fl. til selvst. erhvervsdrivende. Forringelsen af pengeformuers reale værdi begunstiger debitorer (især staten) på bekostn. af kreditorer. – *Kredit***i** er en **i,** som især foregår gnm. stærk udvidelse af bankkreditten, mens impulsen til en *omkostn.*-**i** især udgår fra stadig stigende avancer, lønninger o. a. produktionsomkostninger. Den mods. udvikl. kaldes deflation. De hidtil kraftigste **i** er sket efter 1. Verdenskrig i Ml.-Eur. og Rusl. I nov. 1923, da den ty. **i** standsedes, havde 4200 milliarder mark en værdi af 1 $. Under og efter 2. Verdenskrig er en vis, men (endnu) svagere **i** udviklet i de fleste lande.

'infleksi'bel (*in-* [2]) + lat. *flexibilis* bøjelig), *gramm.*, indeklinabel, ubøjelig.

infleksionspunkt (*in-* [1]) + lat. *flexio*-bøjning), *mat.*, d. s. s. vendepunkt.

in 'flore (lat.), i (fuld) blomstring.

influ'en'slinier (vulgærlat. *influentia* indflydelse), kurver, der ved dimensionering af f. eks. brodragere optegnes for at lette bestemmelsen af påvirkningerne i et punkt for forsk. stillinger af den bevægelige last.

influ'en'smaskine er en elektrisermaskine, der frembringer elektricitet ved fordeling (influens). **i,** der kun anv. ved fys. demonstrationer, er forløber for de elektrostatiske generatorer.

influenza [-'tænsa] (ital., egl: indflydelse, påvirkning), 1) *med.* (også kaldet *grippe* (fr.), *spansk syge*, epidemien 1948 kaldtes i Frankr. *ital. syge*). Hermed betegnes dels den pandemiske **i,** som har været kendt siden oldtiden (den sp. syge 1918–21) og dels den sporadiske **i,** som optræder med lign. symptomer el. med alle overgange til simpel forkølelse. Smitstoffet er sandsynligvis et filtrerbart virus. Efter $^3/_4$–4 dages inkubationstid kommer der pludselig høj feber med kulderystelse, smerter i hoved, ryg og lemmer samt snue, ondt i halsen og hoste. Den kompliceres ofte med lungebetændelse. **i** efterfølges ofte af langvarig træthed; 2) *vet.*, en ved et ukendt, filtrerbart smitstof forårsaget akut infektionssygdom hos hesten (muldyret og æslet); giver i reglen varig uimodtagelighed. Lidelsen er febril og karakteriseret ved lymfekirtelsvulst, ødemer og slimhindekatarrer samt en stærk bindehindebetændelse med stærk opsvulmning og rødme. **i** kaldes derfor i eng.talende lande *pink eye* (lyserødt øje).

influenzabacillen, *Pfeiffers bacil*, bakterie, som man tidl. fejlagtig anså for at være årsag til influenza.

influ'e're (lat: flyde ind i), have indflydelse på, påvirke.

in'fluxus physicus ['fy-] (lat., egl: fysisk indstrømning), fysisk årsag, spec. legemets indvirkning på sjælen.

in 'forma (lat.), i god el. korrekt form.

information (lat.), undervisning; underretning.

Information, da. dagblad; udkom fra sommeren 1943 som informationsorgan for d. illegale presse; fra maj 1945 polit. uafh. eftermiddagsblad. Chefred.: B. Outze og E. Seidenfaden. Oplag 1948: 27 000.

infor'me're (lat. *informare* danne), undervise; give oplysning el. besked.

in 'foro (lat: på Forum), over for offentligheden, i retten.

infra- (lat. *infra* neden under), under, nedenfor.

infraktion (lat. *fractus* brækket), ufuldstændigt knoglebrud, hvor kun en del af knoglen er brækket, således at brudstykkerne holdes på plads af den resterende hele knogle.

infrarøde stråler el. *ultrarøde stråler*, også kaldet *mørke varmestråler*, er stråler med lidt større bølgelængde end synlige lysstråler (fra 7600 Å til ca. 0,1 mm). **i** udsendes af Solen og af glødelamper. **i** med bølgelængder op til ca. 12 000 Å kan fotograferes med særligt sensibiliserede plader, og benyttes f. eks. ved fotografering over store distancer, fordi de svækkes mindre end synlige lysstråler af tåge el. dis i luften. Anv. i videnskl. undersøgelser samt i kriminologien ved undersøgelse af dokumentfalsk. (Ill.).

in 'fraudem credi'torum (lat.), til besvigelse af kreditorerne.

in full [in 'ful] (eng: fuldt ud). Når en fragtrate er fastsat **i,** kan bortfragteren ikke kræve nogen ekstra gratifikation til skipperen el. lign., selv om dette måtte være sædvane.

in'fu's (lat. *infusio* indgydelse), planteudtræk med kogende vand, f. eks. te.

infusion (lat: indgydelse), *med.*, indsprøjtning af større vædskemængder under huden; **i**n traossøs **i** er indførelse af vædske (saltvand, blod el. lign.) i organismen gnm. en kanyle, som bores ind i knoglemarven, hyppigst i brystben el. skinneben; *teknol.* fremst. af et udtræk (mods. afkog) af plantedele ved overhældning af disse med kogende vand og henstand, f. eks. te. **i** anv. især i bryggerier ved mæskning af malt til overgæret øl. Malten indmæskes med varmt vand, hvorefter man ved tilsætning af kogende vand sætter temp. op til den rette højde.

infusionsdyr (*Cili'ata*), eencellede dyr, oftest mikroskopiske, beklædt m. fimrehår, formfaste; et blødere sted på overfladen fungerer som mund, et andet som gat. Een stor og en el. fl. små kerner, formerer sig ved deling, forud for hvilken ofte går en konjugation. Lever af bakterier, flagellater o. a. mikroorganismer; de fleste **i** er

fritsvømmende i ferskvand el. havet, enkelte kravler v. hj. af særlig kraftige fimrehår på vandplanter o. l.; ganske få

Tøffeldyr.

er fastsiddende (klokkedyrene). Mange i forekommer i rådnende el. forurenet vand; adsk. er tarmsnyltere. Beslægtet m. i er suctorierne.

infu'so'riejord (*infusoria*, anden betegn. f. infusionsdyr), gl. betegn. f. kiselgur.

Ing', if. nord. sagnhist. stamfader til folkeslagene omkr. Østersøen, bl. a. ingvæonerne.

Inga (sv. ['iŋa]), nord. kvindenavn, optaget fra sv. Den da. form er Inge.

Inge, nord. mandsnavn, egl. kortform til sammensatte navne med Ing-. Kendes i da. nu kun som kvindenavn.

-inge, efterled i talr. germ. stednavne (i jysk afkortet til -ing), der hører til de ældste bevarede.

'Inge, *no. kongsemne*, påstået søn af Magnus Erlingsson, opstillet af baglerne mod Sverre 1196–1203.

'Inge, *no. konger*. Inge Krogryg (1134–61), reg. 1136–61, søn af Harald Gille. Kæmpede støttet af Gregorius Dagsøn og Erling Skakke mod medkongerne Sigurd Munn og Øystein 2., faldt 1161 mod Håkon Herdebred. – Inge Bårdssøn (1185–1217), reg. 1204–17, dattersøn af Sverre.

'Inge, *sv. konger*. Inge 1., reg. ca. 1066–1110 s. m. Halsten; sønner af Stenkil. – Inge 2., reg. ca. 1110–25 s. m. Filip; sønner af I 1. Begge måtte kæmpe med hedenske tronkrævere bl. sveerne.

Inge [iŋ], *William Ralph* (f. 1860), eng. teolog, 1911–34 Dean (domprovst) of St. Paul's i London; har vidensk. dyrket rel.-filos. og mystik. Kendt for sin skarpe og aktuelle kritik af kirk. forhold. Under 2. Verdenskrig angreb han Luther som en åndelig ophavsmand til nazismen.

Ingeborg (12. årh.), Knud Lavards hustru, moder til Valdemar 1., datter af den russ. fyrst Mstislav og Margrete Fredkullas datter Kirstine.

Ingeborg (1176–1237), datter af Valdemar 1., 1193 g. m. Filip August af Frankr., som forskød hende og først 1213 genoptog ægteskabet efter pavens energiske indgriben.

Ingeborg (ca. 1244–87), no. dronning, datter af Erik Plovpenning, 1261 g. m. Magnus Lagabøter, moder til Erik Præstehader og Håkon 5. I strid med Erik Glipping om sin fædrene arv.

Ingeborg (d. 1319), da. dronning, datter af Magnus Ladulås, 1296 g. m. Erik Menved.

Ingeborg (1347–ca. 70), datter af Valdemar Atterdag, g. m. Henrik af Mecklenburg 1362; deres søn Albrecht blev 1371 anerkendt som da. tronfølger.

Ingeborg (d. 1361), datter af Håkon 5. af No., 1312 g. m. hertug Erik af Sv. og 1327 m. Knud Porse; moder til Magnus Smek.

Ingeborg (sv. ['iŋəbårj]) (f. 1878), da. prinsesse, datter af Fred. 8., 1897 g. m. hertug Carl af Västergötland.

ingefær er jordstængelen af ingefærplanten (Zingiber officinale). Forsk. sorter. i har en behagelig lugt, en krydret, brændende smag; bruges som krydderi.

ingefær, dansk (*'Arum macu'latum*), en i da. skove hist og her forekommende plante med trekantet-pilformede blade og røde bær.

'Ingelheim [-haim], ty. by (11 000 indb.) V f. Mainz med ruiner af Pfalz, opført af Karl d. St.

Ingemann, *Bernhard Severin* (1789–1862), da. forfatter. Præstesøn. Student 1806. Mange dødsfald af brystsyge i I-s nærmeste familie og hans egen fornemmelse af svagelighed farvede stemningen over hans store ungdomsproduktion (beg. 1811), hvoraf især poesi-saml. *Procne* (1813) (med den overspændte lyriske novelle *Varners Poetiske Vandringer*) og tragedien *Blanca* (1815) gjorde lykke; også det episke digt *De Sorte Riddere* (1814) og tryllespillet *Reinald Underbarnet* (1816) repræsenterer romantisk spiritualisme. Fra denne periode stammer også den mere livsnære sang *Vift Stolt på Codans Bølge*. En udenlandsrejse 1818–19 vakte I-s iagttagelsesevne og virkelighedssans. Ansættelse 1822 ved Sorø Akad. er den ydre forudsætn. f. hans hist. romaner 1826–35: *Valdemar Sejr*, *Erik Menveds Barndom*, *Kong Erik og de Fredløse* og *Prins Otto af Danm.*; de indrammes af de fortællende digte *Valdemar d. St. og Hans Mænd* (1824) og *Dronning Margrethe* (1836) og efterfulgtes af digtkredsen *Holger Danske* (1837), hvis titelhelt ses som repr. f. da. folkesjæl. Romanerne, der ikke prætenderer hist. realisme, er nat.-kristelig tendensdigtning. *Landsbybørnene* (1852) er en nytidsroman. I-s digteriske mesterværk er dog hans *Morgen- og Aftensange* (1837–39), hvis visionære poesi er på en gang stor og barnlig.

ingen er helt for sin kammertjener (fr. *il n'y a point de héros pour son valet de chambre*), udtryk, der tillægges den åndrige Madame Cornuel (1605–94).

'Ingenhousz [-hous], *Jan* (1730–99), holl. plantefysiolog, fastslog, at planterne i lys udskiller ilt og i mørke kuldioksyd.

In'genio et 'arti (lat: for ånd og kunst), navnet på en da. fortjenstmedaille i guld, stiftet 1841; tildeles mænd og (især) kvinder inden for kunst og litt.

Ingenio et arti.

in'ge'nium (lat: det medfødte, natur, anlæg), begavelse, skarpsindighed, geni.

ingeni'ø'r [enʃe-] (fr. af *ingenium*), praktisk og teoretisk uddannet person, der beskæftiger sig med projektering, udførelse, tilsyn, vedligeholdelse o. lign. af byggearbejder o. a. tekn. anlæg. – I Danm. giver eksamen fra en tekn. højskole ikke eneret til at anvende titlen i. (Se også civilingeniør).

Ingeniøren, tekn.-vidensk. ugeskrift, der siden 1891 udgives af og tillige er medl.sblad for Da. Ingeniørforening. Oplag 1948: 6400.

Ingeniørforbund, Almindeligt, grl. 5. 3. 1917, er en del af Da. Ingeniørforenings organisation. I varetager medlemmernes sociale og økon. interesser. Medlemmer er de medl. af Da. Ingeniørforening, som ikke er ansat i staten el. Kbh.s kommune el. i udlandet.

Ingeniørforening, Dansk, fork: *DIF*, da. civilingeniørers forening, grl. 1892. I har til formål at fremme det kollegiale forhold, at varetage standens interesser, at hævde den tekn.-vidensk. uddannelses og forsknings bet. og at fremme den tekn. udvikling til samfundets gavn. – Som medlemmer optages i alm. kun da. civilingeniører el. udenl. ingeniører med tilsv. uddannelse, samt visse ingeniørofficerer. – I udgiver tidsskriftet »Ingeniøren«. Medlemstal pr. 1. 1. 1949: ca. 5189.

ingeniørkorps, hærled, der udfører mil. ingeniørvirksomhed; omfatter i Danm. (1948) hærens bygningstjeneste og ingeniørregimentet.

ingeniørpark, dels oplag af ingeniørgods til hæren, dels et hærled, der fremskaffer og medfører sligt.

Ingeniør-Sammenslutningen oprettet 1937 ved sammenslutning af Bygnings-Teknikum-Ingeniørforeningen, Foreningen af Elektro- og Maskinbygningsingeniører og Ingeniørsamfundet (stiftet 1895). Som medl. optages fortrinsvis ingeniører, som har modtaget diplom fra et af de af staten godkendte da. teknika (højere tekn. læreanstalter). Medlemstal pr. 1. 1. 1949 er 3911. I udgiver hver 14. dag tidsskr. »Ingeniør- og Bygningsvæsen«.

ingeniørvidenskab, naturvidenskabernes anv. i det praktiske liv. – Med udgangspunkt i disse og de i praksis indhøstede erfaringer el. spec. forsøg søger i at løse de tekn. problemer.

ingenmandsland, eng. *no man's land*, 1) landområde, som ikke er taget i besiddelse af nogen stat; 2) under 1. Verdenskrig folkeligt navn på den smalle stribe ml. modstanderne(-s stillingers trådhegn).

ingen over og ingen ved siden af Folketinget, Venstres slagord under forfatningskampen, forkortet citat fra tale af Hørup 1878.

ingenue [ænʃə'ny] (fr. af lat. *ingenuus* naturlig), uskyldig el. naiv ung pige.

Inger (oldn. *Ingigerðr*, ældre da. *Ingegerd*), da. kvindenavn. Formen I blev først alm. efter middelalderen.

'Ingermanlan'd, området ml. Peipus-søen og Neva. Befolkn. opr. fi., blandet m. slaver. Tilhørte Novgorod til 1478, da Ivan 3. erobrede denne. 1617 under Sv., generobret af Peter d. St., som her 1703 anlagde St. Petersburg.

Inger Ottesdatter (d. 1555), no. adelsdame, g. m. *Nils Henriksen til Austråt*; ejede som sidste repr. for no. højadel mægtige godser. Sønneløs; døtrenes ægteskaber (Vincens Lunge, Daljunkeren) var afgørende i nord. politik. Titelfigur i drama af Ibsen (»Fru Inger til Østråt«).

'Ing'erslev, *Hans Peter* (1831–96), da. godsejer (Marselisborg), højrepolitiker. Bidrog til at skabe partiorganisation; moderat, indenrigsmin. 1885–94, trafikmin. 1894–96. Gennemførte lov om Kbh.s frihavn 1891, sociallovene 1891–92, bidrog til forliget 1894.

Ingholt, *Harald* (f. 1896), da. arkæolog; cand. theol. 1922, dr. phil. 1928 (studier over palmyrensk skulptur), leder af Carlsbergfondets udgravn. i Hamå 1931–38, docent i hebraisk ved Århus Univ. 1939–41, ansat v. Yale univ. i USA fra 1942.

Ingjaldskvadet, da. oldkvad; den vege kong Ingjald opægges her af sin fosterfader Starkad til at hævne sin fader; I kendes kun gnm. Saxos lat. gengivelse.

Inglefield Bugt ['iŋglfi:ld] (efter den eng. opdagelsesrejsende *Edward Inglefield* (1820–94)) el. *I. Bredning*, stort grenet fjordkompleks i NV-Grønl., 77–78° n. br.

Inglefield Land, højtliggende isfrit kystland på S-siden af Kane Bassin, NV-Grønl. I V ligger polareskimobopladsen Etah.

Ingolf *Christian Frederik Knud Harald Gorm Gustav Viggo Valdemar Aage* (f. 17. 2. 1940), da. prins, ældste søn af prins Knud.

Ingolf-Ekspeditionen, da. dybhavsekspedition 1895–96 med orlogsskonnerten »Ingolf« ført af kommandør Carl Frederik Wandel (1843–1930). Zoologiske og hydrografiske undersøgelser i N-Atlanten v. Grønl. og Isl.

'Ingólfr 'Árnarson (ca. 848–ca. 900), Isl.s 1. landnamsmand, tog ca. 874 bolig ved Reykjavik.

Ingólfshöfði ['iŋgoulvshövðe], forbjerg på Isl.s S-kyst. Fyr.

Ingolstadt ['iŋgolʃtat], ty. by ved Donau i Bayern; 33 000 indb. (1939). Univ. 1472–1800; centrum for modreformationen. Ca. 25% ødelagt under 2. Verdenskrig.

J. A. D. Ingres: Odalisken og Slaven. (Privateje).

ingot ['iŋgət], eng. betegn. for barre el. blok af metal.

ingredi'en's (lat: som indgår), bestanddel af et sammensat præparat; blandingsdel.

Ingres [æ:gr], *Jean Auguste Dominique* (1780–1867), fr. maler. Elev af David, påvirket af Raffaels kunst. Fremhævede i modsætn. til de samtidige romantikere (bl. a. Delacroix) de klassicist. idealer, ædel form og prægnant linieføring. Hovedværker: *Kilden*, *Hvilende Odalisk* og *Oedipus* (alle i Louvre). (Ill. sp. 2094).

ingressionshav (lat. *ingressio* indtræden), d. s. s. indsænkningshav.

Ingrid el. *Ingerid* (oldn. *Ingiriðr*), nord. kvindenavn. I nutidsda. lånt fra Sv.

Ingrid, Harald Hårderådes datter, g. m. Oluf Hunger.

Ingrid, Svend Estridsens datter, g. m. Olav Kyrre.

Ingrid (12. årh.), sønnedatter af Inge den ældre af Sv., g. m. Henrik Skadelår og Harald Gille; moder til kong Inge og bisp Nikolaus.

Ingrid *Viktoria Sofia Louisa Margareta* (f. 28. 3. 1910), *dronning af Danm.*, datter af kronpr. Gustav Adolf af Sv. og Margareta af Engl. Ægtede 24. 5. 1935 dav. kronprins Frederik af Danm. (Portræt).

'Ingvar, *Yngvar*, nord. mandsnavn; hertil hører den senere form *Ingvor(d)*.

Ingvar, *Axel* (f. 1908), da. tegner; medarb. v. »Politiken« 1929–49, derefter ved Berl. Tid.; humoristiske serier: *Magasin Madsen*, *Tjavs*, *Prins Pilfinger*.

'ingven [-gv-] (lat.), lysken.

'Ing'wersen, *Jens* (f. 1871), da. arkitekt. Har som arkitekt for KTAS fra 1905 opf. en lang række telefoncentraler og *telefonhuset* i Nørregade (1906–09). Har endv. ombygget og restaureret fl. herregårde.

ingvæ'o'ner, navn på sagnagtig sammenslutn. af germ. (angliske og nord.) stammer; opkaldt efter den mytiske stamfader Ing(ve). **i**-s hovedguddom var Njord.

'inhabilite't (*in-* [2]) + lat. *habilitas* evne (til noget)), uegnethed; *jur.*, uegnethed til at foretage (retsgyldige) handlinger, manglende habilitet; spec: dommers (vidnes) uegnethed til at afgøre (udtale sig i) en sag, p. gr. af tilknytning til sagens parter el. interesse i dens udfald.

inhalation (lat.), indånding, benyttes spec. i bet. medikamentel indånding, f. eks. af adrenalin v. astma; inha'le're, indånde, indsuge.

inhala'to'rium (lat.), anstalt, hvor der findes apparater til fordampning el. forstøvning af vædsker, som med indåndingsluften føres ned i patientens åndedrætsorganer.

inhi'be're (lat: hemme), forbyde, standse.

in'hibitor (lat. *inhibere* hemme), *kem.*, stof, som tilsat en kem. reaktionsblanding hemmer el. hindrer reaktionen (mods. katalysator). I tekn. har **i** fået stor betydning, spec. de såk. *antioksydanter*. Overordentlig små mængder af iltelige org. stoffer, særlig aromatiske aminer og fenoler, kan hindre oksydationsprocesser, muligt fordi de såk. kædereaktioner derved ikke kan forløbe. Særl. betydn. har en tilsætn. af **i** til gummi for at modvirke dets ældning og til krak-benzin og råbenzol for at undgå harpiksdannelse (farvning, nedgang i oktantal) samt til konservering af fedtstoffer mod smagsforringelse ved oksydation. Også i antikorrosionsmidler for metaller har **i** stor betydning.

in ho'norem (lat.), til ære for.

'inhuma'n (*in-* [2]) + *human*), umenneskelig, brutal, hårdhjertet.

inhæ'ren's (lat.), vedhængen, egenskabs tilknytning til en ting (substans).

initi'a'l (lat. *initium* begyndelse), begyndelsesbogstav; forbogstav; især stort, ornamenteret begyndelsesbogstav ved større bogafsnit. **i**-kunsten øvedes af de gl. skrivere og overtoges af bogtrykkerne, der dog ikke kunne opnå samme kunstneriske righoldighed. I gl. tryk blev derfor pladsen til **i** holdt blank og **i** senere indtegnet af skriftkyndige illuminatorer. (Ill. viser initial fra ca. 1480).

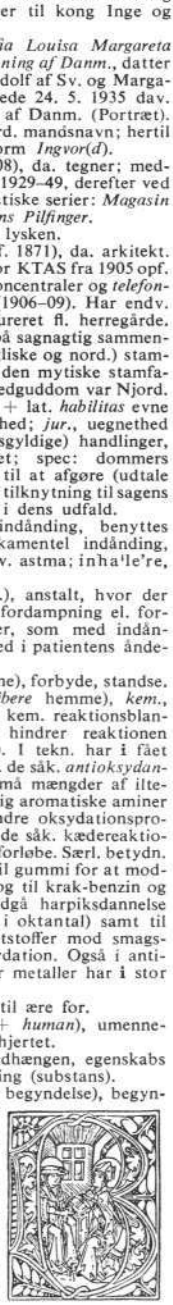

initial- (lat. *initium* begyndelse), begyndelses-.

initiation (lat.), indvielse, opr. om optagelse i oldtidens mysteriemenigheder, senere om religiøs indvielse i almindelighed.

initia'ti'v (fr. af lat. *initium* begyndelse), indledende skridt til en handling; foretagsomhed; i statsretlig sprogbrug: beføjelse til at forelægge lovforslag; jfr. folkeinitiativ.

initi'e're (lat.), indvie, indføre i.

injektion (lat., af *injicere*), indsprøjtning.

in'jektor (lat., af *injicere*), strålepumpe, hvor sugningen frembringes af en dampstråle. Bruges f. eks. som fødevandspumpe.

injicere [-i'se'-] (lat.), indvende; indsprøjte.

in'juria (lat.), uret, krænkelse.

injuri'an't (lat., af *injuria*), den der begår en ærefornærmelse; in'ju'rie, ærefornærmelse; injuri'e're, fornærme, begå æresfornærmelse imod.

inkafolket ['iŋ-] (af quechua *ynca* fyrste) udformede i 12.–16. årh. S-Amer.s kraftigste statsdannelse. Oprindelsen var en quechua-stamme omkr. Cusco i Perús højland, der ved erobringer tiltvang sig herredømmet over Cordillereområderne fra Ecuador i N til N-Chile i S. Erhvervskulturelt grundlag var majsagerbrug med kunstvanding suppleret med lamaavl, styreformen en stærkt centraliseret socialisme med en øverste leder, inkaen, udstyret med absolut verdslig og rel. suverænitet. Håndgribelige minder om **i**-s storhedstid er bygningsværker i karakteristisk stil over hele området; keramik, tekstiler, guldsmedearbejder, navnlig kendt fra gravfund, vidner om **i**-s håndværksmæssige og kunstneriske dygtighed. Riget ødelagdes 1532–33 af Pizarro, der udnyttede tronstridigheder i fyrstehuset. Inkariget omfattede da ca. 1 mill. km².

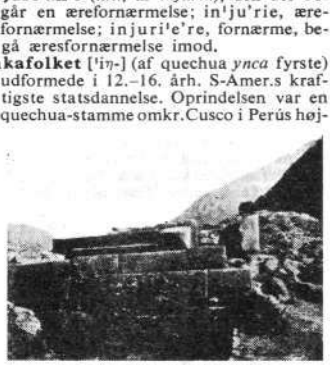

Ruiner af en inkafæstning.

inkamination (ital. *incamminare* indlede), i ældre ret sagsøgerens fremlæggelse for retten af stævningen forsynet med påtegning om, at den var forkyndt for sagsøgte.

'inkapa'bel (*in-* [2]) + *kapabel*), ude af stand til; udygtig.

inkar'na't (*in-* [1]) + lat. *caro*, genitiv *carnis* kød), i *malerkunst* hudfarvet.

inkarnation (*in-* [1]) + lat. *caro*, genitiv *carnis* kød), 1) *religionshist.*, en sjæls el. et guddommeligt væsens åbenbaren sig i legemlig skikkelse; 2) i *dogmatikken* Kristi menneskevordelse; 3) i *malerkunst*, d. s. s. karnation.

inkar'ne're't, legemliggjort; det levende udtryk for, indgroet.

inkassation (ital. *incassare* lægge i kasse), d. s. s. inkasso.

inkas'sator, person, hvis virksomhed det er at indkræve pengefordringer for en andens regning.

in'kasso (ital.), indkrævning af pengefordringer.

inkassomandat, bemyndigelse til at indkassere en fordring på en andens vegne.

inkassoveksel, veksel, der bemyndiger vekselindehaveren til at inddrive en fordring for en anden.

inkl., fork. f. inklusive.

inklination (lat. *inclinare* hælde), hældning (bl. a. i astron.); opfordring til dans (buk); tilbøjelighed, hang, lyst; *fys.*, den vinkel, som den jordmagnetiske kraft danner med vandret plan; den er i Danm. for tiden ca. 70°.

inklina'to'rium, et instrument, der anv. ved bestemmelsen af den magnetiske inklination, spec. inklinationsnål, en magnetnål, der drejer sig i det lodrette magnetiske meridianplan.

inkli'ne're (lat.), hælde, skråne; bukke el. neje for at byde op til dans; være stemt for.

inklu'de're (lat. *in'cludere* indelukke), indbefatte.

'inklusive (lat.), indbefattet, medregnet.

inkognito [-'kɔɣ'-] (ital.), uden at være kendt; under påtaget navn, forklædt.

inkohæ'ren's (lat.), mangel på sammenhæng.

'inkommensura'bel (*in-* [2]) + *kommensurabel*). To ensartede størrelser kaldes **i**, når der ikke eksisterer en størrelse af samme art, der går et helt antal gange op i dem begge.

inkommo'de're (fr.), være til besvær, ulejlige.

'inkompara'bel (*in-* [2]) + *komparabel*), uden sammenligning; ubøjelig i grad.

inkompensation (*in-* [2]) + *kompensation*), i *med.* udtryk for, at et organ ikke er i stand til at opfylde de fysiol. krav, der stilles.

'inkompetence (*in-* [2]) + *kompetence*), *jur.*, manglende evne til at udøve en vis råden som følge af, at denne tilkommer en anden.

'inkompeten't (*in-* [2]) + *kompetent*), ubeføjet, ukvalificeret.

inkompetente vidner, vidner, som er udelukkede fra at afgive forklaring p. gr. af hensynet til andre personer, f. eks. præster om, hvad der er betroet dem i deres egenskab af sjælesørgere, sagførere om, hvad der er betroet dem i en sag, de har haft til udførelse. I straffesager er vidnefritagelsen meget begrænset; men afhøring sker da for lukkede døre.

'inkongruen't (*in-* [2]) + *kongruent*), ikke kongruent; uoverensstemmende.

'inkonsekven't (*in-* [2]) + *konsekvent*), ulogisk, selvmodsigende, følgestridig.

'inkonstan't (*in-* [2]) + *konstant*), ubestandig, flygtig.

'inkonvenien's (*in-* [2]) + lat. *conveniens* overensstemmende med, passende), ubelejlighed, besvær; upassende adfærd.

'inkoordination (*in-* [2]) + *koordination*), manglende evne til at regulere en legemsdels bevægelser.

inkorporation (lat. *in-* [1]) + *corpus* legeme, samfund), indlemmelse; inkorpo're're, indlemme.

inkorpo're'rende sprog, sprog som eskimoisk, der i udstrakt grad anv. fleksion til udtryk for ting, som de indoeur. sprog udtrykker ved selvstændige ord, f. eks. objekt og stedsbestemmelser.

'inkorrekt (*in-* [2]) + *korrekt*), urigtig; unøjagtig.

in'kre'ter (*in-* [1]) + *sekret*), d. s. s. hormoner.

inkrustation (lat. *incrustare* overtrække med skorpe (*crusta*)), dannelse af en skor-

pe af mineral på overfladen af et legeme. I den tekn. kemi betegnes med **i** bl. a. ikke-cellulosestoffer i træ og basttaver **i** med lignin osv.), for de ved vask af tøj i hårdt vand optagne kalksæber o. l.

inkubation (lat. *incubare* ligge i), fremkaldelse af en guds åbenbaring i drømme ved efter en rituel indvielse at sove i gudens helligdom.

inkubationstid (lat. *incubare* ligge i), det tidsrum, der forløber fra smitteøjeblikket til den smitsomme sygdoms udbrud. Er ret konstant for hver sygdom, varierer i alm. fra få dage til få uger.

Inkubationstider:

1. Børnelammelse	4– 7 dage
2. Difteritis	2– 4 dage
3. Fåresyge	2– 3 uger
4. Gulsot	2– 6 uger
5. Influenza	¾– 4 dage
6. Kighoste	5– 8 dage
7. Meningitis	2– 4 dage
8. Mæslinger	10–11 dage
9. Rosen	1– 2 dage
10. Røde hunde	14–20 dage
11. Skarlagensfeber	2– 5 dage
12. Skoldkopper	14 dage
13. Stivkrampe	6–14 dage
14. Weils sygdom	1 uge

inku'na'bel (lat. *cunæ* vugge), vuggetryk, bog fra før 1500 (da bogtrykkerkunsten »lå i vugge«), i Danm. fra før 1550. Antal af kendte **i** ca. 35 000, heraf ca. 10 000 i British Museum, 4000 i Det Kgl. Bibl. i Kbh.

inku'ra'bel (fr. af *in-* [2]) + lat. *curare* pleje, behandle), uhelbredelig.

inkvi'li'ner (lat. *inquilinus* en lejer), betegn. de galhvepse, der lægger æg i andre galhvepses galler.

inkvi're're (lat.), udspørge, efterforske.

inkvi'sit (lat. *inquisitus* den eftersøgte), ældre betegn. f. sigtede.

inkvisition (lat. *inquisitio* eftersøgning), kat. institution til opsøgen og udryddelse af kættere. 1184 oprettedes de første **i**-domstole mod albigenserne, Lateransynoden 1215 dekreterede den verdsl. magts pligt til at straffe de skyldige; 1232 oprettedes sanctum officium direkte under paven (ledet af dominikanerne); 1252 indførtes tortur ved **i**. Særlig anv. **i** under modreformationen, mest berygtet i Span. og Ital., hvor evangelisk tro næsten udryddedes. I Norden anv. **i** aldrig. **i** er ikke formelt ophævet.

inkvisitionsproces, den form for strafferetspleje, under hvilken dommeren selv tilvejebringer det fornødne grundlag for sagens pådømmelse, og sigtede ikke betragtes som part, men som genstand for den strafferetl. undersøgelse.

inkvi'sitor (lat: den, som eftersøger), den, der leder en strafferetlig undersøgelse, navnl. i sager om kætteri og trolddom.

inkvisi'to'risk, strengt undersøgende.

inky'ste'ring (*in-* [1]) + gr. *kýstis* blære), den indkapsling, som kendetegner visse lavere organismer, f. eks. protozoer.

Inlandsbanan, den sv., 1289 km l. jernbane fra Kristinehamn til Gällivare på Riksgränsbanan. **I** blev bygget 1909–37. Nyanlagt er den 931 km l. nordl. del (Sveg–Gällivare), medens resten er ombyggede privatbaner, som den sv. stat har overtaget.

'inlet, *dunnankin* el. *dunkoper*, et tæt kipret, oftest rødfarvet bomuldsstof, anv. til puder og dyner.

in 'loco (lat.), på stedet, her; på pladsen.

in 'medias res (lat: midt ind i begivenhederne), udtryk fra Horats' »Ars poetica« 148, der anv. om Homers Iliade, senere i litt.-vidensk. om al fortællende digtn., der straks indfører læseren i handlingens midte.

in 'medio (lat.), i midten.

in me'moriam (lat.), til minde om.

in 'mente (lat.), i tankerne, i erindring.

Inn, 510 km l. biflod til Donau, udspringer i Rhætiske Alper (Schweiz), gennemstrømmer Engadin, løber forbi Innsbruck og udmunder i Donau ved Passau.

in na'tura (lat: i naturlig tilstand), i varer, mods. i penge.

'inne (glda. *innæ* gøre pligtarb., egl. bringe *ind*, i hus), i middelalderlig da. ret de arbejdsforpligtelser, som påhvilede befolkningen over for kongen.

innervation (*in-* [1]) + lat. *nervus* sene, nerve), en legemsdels forsyning med nerver.

innerwing (eng: indre fløj), angrebsspiller i fodbold o. l. spil; opstilles ml. centreforward og wing; **i**-s hovedopgave er at opbygge angrebene.

Inness ['inis], *George* (1825–94), amer. maler. Har malet lysfyldte, stemningsrige og harmoniske landskaber i tilknytning til Barbizon-skolen.

'innings (eng.), i baseball, cricket o. l. betegn. for de perioder, et af holdene er »inde«.

'Innitzer, *Theodor* (f. 1875), kardinalærkebiskop af Wien fra 1933; **I** trådte skarpt op imod den ty. nazist. kirkepolit.

'Innocens [-sæn's], *13 paver.* – Innocens 3. (pave 1198–1216), den mægtigste af alle paver. Hævdede med held pavestolens herredømme over staten; bekæmpede kejsermagten, gjorde Engl., Polen og Aragonien til len af Rom, tvang den fr. konge Filip August til at genoptage ægteskabet med sin da.fødte dronning (Ingeborg), fik det 4. korstog igang, bekæmpede kætteriet i Eur. (korstoget mod albigenserne; inkvisitionen) og fastslog transsubstantiationslæren på Lateransynoden 1215. – Innocens 4. (pave 1243–54) kæmpede voldsomt mod kejser Fred. 2., indførte tortur v. inkvisitionen, afholdt konciliet i Lyon 1245.

in 'nomine (lat.), i navn; in nomine Dei, i Guds navn.

inno've're (lat.), forny, istandsætte.

'Innsbruck [-bruk], hovedstad i Tirol, i Inn-dalen, Østr.; 80 000 indb. (1946).

Innsbruck. Maria Theresienstrasse.

Omgivet af høje bjerge; vigtigt trafikknudepunkt. Bet. tekstilindustri. Søgt turiststed. Univ. (grl. 1677).

inns of court [inz əv 'kå:t] (eng.), de gl. sagførersamfund i London (Lincoln's Inn, Gray's Inn, Inner Temple og Middle Temple).

in 'nuce (lat: i en nød), i en nøddeskal, kort sagt.

Ino'ceramus (gr. *Is*, genitiv *inós* muskel + gr. *kéramos* lerfad; skildpaddeskal), en meget ofte i mesozoiske aflejringer funden slægt af uddøde muslinger, hvis skal havde et tykt prismelag.

inokulation (*in* [1]) + lat. *oculus* øje (-formet dannelse)), indpodning.

'inopportu'n (*in-* [2]) + *opportun*), ubelejligt.

in 'optima 'forma (lat.), i bedste form; som det sig hør og bør.

ino'sit (gr. *is*, genitiv *inós* muskel), $C_6H_6(OH)_6$, cyclisk hexavalent sekundær alkohol, findes i forsk. dyre- og planteorganer.

Inowrocław [ino'vrɔtsław], ty. *Hohen'salza*, by i Polen SSØ f. Bydgoszcz; 36 000 indb. (1946). Saltminer. – 1772–1919 preuss.

in per'pe'tuum (lat.), for bestandig.

in per'sona (lat.), selv, personlig.

in 'pleno (lat.), fuldtallig, som en helhed.

in 'puris natu'ralibus (lat: i den rene naturtilstand), nøgen.

INRI anv. med kunstnerisk frihed i gengivelser af indskriften over Jesu kors, der var tresproget og på latin lød: *Jesus Nazarenus Rex Judæorum* (Jesus af Nazareth, jødernes konge).

'inrigger (eng.), klinkbygget kaproningsel. langtursbåd med åregange på rælingens kant.

In-Sa'lah, oaseby i algiersk Sahara.

insa'nia (lat.), ældre betegn. for sindssygdom.

Inscription, Cape [kæip in'skripʃən], Austr.s V-forbjerg på Dirk Hartog Øen.

in'sekter (*In'secta*) (lat. *insectum* indskåret), leddyrklasse. Legemet delt i 3 afsnit, hovedet med følehorn og 3 par mundlemmer – det 3-leddede bryst med 3 par ganglemmer og ofte 2 par vinger – og den flerleddede, lemmeløse bagkrop. På hovedet desuden som regel et par store sammensatte øjne og ml. disse nogle punktøjne. Kroppen dækket af et hyppigt ret hårdt, brunt kitinskelet, til hvilket musklerne er fæstet. Munddelene kan være omdannede til sugesnabel, mundåbningen oftest på hovedets underside, gattet i bagkropspidsen, ekskretionsorganerne (de malpighiske rør) 4–6 lange rør, der munder i tarmen. Nervesystemet består af et hjerneganglie og en dobbelt streng langs bugsiden m. et gangliepar i hvert led. En del **i** kan frembringe lyd ved at gnide forsk. kitindele mod hinanden el. svirre m. vingerne, en del har lydopfattende organer, nogle kan lyse. Åndedrættet foregår v. hj. af lange tynde luftrør (tracheer), der forgrener sig ud i legemet. Blodkarsystemet består af et langt, pulserende rygkar. **i** er særkønnede, hos mange har hunnen en læggebrod; hos adsk. findes yngelpleie, nogle få er levendefødende. Den af ægget fremkomne larve vokser gnm. en række hudskifter, antager til sidst den voksnes udseende. Dette kan ske langsomt gnm. en række stadier, *ufuldstændig forvandling* el. pludselig efter forudgående hvilestadium (puppen), *fuldstændig forvandling*. Ikke faa **i** har parthenogenese, hos en del forekommer et reglm. skifte ml. hanhun-generationer og parthenogenetiske. En del har køns- el. sæsondimorfi. **i** er langt den talrigste dyregruppe og omfatter m. 800 000 arter omkr. 3/4 af alle dyr. **i** findes udbredt over hele Jorden, er overvejende landdyr el. ferskvandsdyr, kun ganske få lever i havet. Temmelig mange **i** spiller en rolle som skadedyr i skov-, land- og havebrug. **i** deles i de uvingede og de vingede, der igen hver omfatter en række ordner. **i** er kendt helt tilbage fra kultiden.

insekticider [-'si:ðər] (*insekt* + lat. *-cidere* dræbe), kemiske insektdræbende midler. Man skelner ml. indåndingsgifte, tarmgifte og kontaktgifte. Til de ældste **i** hører svovl og nikotin. Fra 1867 indførtes kobberarsenitacetat mod coloradobillen; senere anv. blyarsenat, der ligesom førstnævnte dog giver mulighed for forgiftning af de vegetab. produkter; endv. svovlkalk, fluorider (f. eks. kryolit), tjære- og petroleumsfraktioner (på emulsionsform). Ret uskadelige for højere dyr er de længe anv. pyretrum-præparater (insektpulver, flit), der kan suppleres med derris-præparater (indeh. rotenon). Efter den 1. Verdenskrig fremkom mølmidlerne Eulan og Mitin. Under den 2. Verdenskrig fik D.D.T. (diklordifenyltriklorætan) stor betydning. Da der kan opstå resistente generationer af insekter, er det nødv. at udforske nye **i**; af andre org. klorforb. anvendes chlorodan, kloreret kamfen, Gammexan (benzolheksaklorid), p-diklorbenzol. Endv. tetraætylpyrofosfat, dinitro-o-kresol m. fl. Pulverformede og flydende midler spredes med trykluft fra særl. app. evt. fra flyvemaskine. Af luftformede **i** (f. eks. mod væggetøj i huse) benyttes svovldioksyd, T-gas (ætylenoksyd) og cyanbrinte.

insektpulver (*Pulvis florem Pyrethri*), de tørrede og pulveriserede blomster af visse Pyretrum-arter (nær Chrysanthemum), som vokser vildt fra S-Eur. til Iran. **i** har en kraftig, ejendommelig lugt og brændende smag. Indgår som bestanddel i flue- og utøjsmidler, idet de indeholder pyrethrolonestere og krysantemumsyrer (pyrethriner), som er giftige for insekter og lign., men ufarlige for mennesker. Da disse stoffer vel har en hurtigt lammende, men ikke sikkert dræbende virkning tilsættes derris el. syntetiske insekticider.

insektstik fremkalder en flygtig vable el.

mere varig hævelse, fordi insektet indfører et giftstof i huden. Giften hos da. insekter er oftest ufarlig, dog kan fl. stik af bi el. hveps give svære symptomer. **i** kan give stærke reaktioner p. gr. af overfølsomhed; hyppigere skyldes reaktionen dog, at der ved kradsning indføres betændelsesfremkaldende bakterier. Behandling kan indskrænkes til mentolsprit, som desinficerer og dæmper kløen.

insektædende planter, planter, som ved hj. af særligt byggede blade er i stand til at fange og fordøje insekter. Disse opløses af et enzym og en org. syre, og de

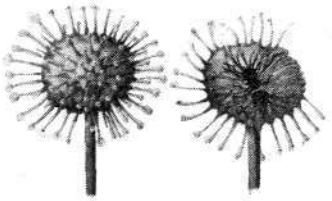

Blad af soldug, t. v. før, t. h. efter fangst.

opløste stoffer opsuges derefter. I Danm. er 3 slægter af **i**: soldug, vibefedt og blærerod. I troperne findes bl. a. kandebæreren og fluefangeren.

insektædere (*Insec'tivora*), primitiv pattedyrorden, oftest små former m. spidstakkede kindtænder og glat forhjerne. Hertil f. eks. spidsmus, pindsvin, muldvarpe og børstesvin.

Insel-Verlag ['inzəl fær'la:k], ty. forlag, grl. 1899 i Leipzig; lagde hovedvægten på udgivelse af smukt trykte og billige bøger.

insemination, d. s. s. inseminering.

insemi'ne'ring (*in-* [1]) + lat. *semen* sæd), sædoverføring, kunstig overføring af fortyndet sæd, især fra handyr til hundyr. Anv. mest hos kvæg (kvægavlsforeninger m. kunstig sædoverføring). Det må tilrådes at lade dyrlægen udføre sædoverføringer. Medens **i** navnlig anv. ved køer i Danm., er den i mange lande indført også i heste- og fåreavlen. – **i** anv. også under visse forhold hos kvinder. Man sondrer her ml. homolog **i**, hvor talen er om **i** fra en gift mand til dennes hustru, og heterolog **i**, der omfatter alle andre tilf. af **i**. Den heterologe **i** rejser en række retslige problemer – bl. a. vedr. forholdet ml. barnet og sæddonoren – der endnu ikke er ordnet i lovgivningen.

insepa'ra'bel (lat.), uadskillelig.

inse'ra't (lat. *inserere* føje ind), annonce i et blad, ofte anbragt på en særlig plads lige ved det redaktionelle stof.

insertion (lat. *inserere* føje ind), muskels el. senes tilhæftning til den knogle, der bevæges, når musklen trækker sig sammen.

inshallâh [-ʃa'la:h] (arab.), om Gud vil. Den rettroende muhamedaners tilføjelse ved omtale af fremtidige begivenheder el. ønsker.

in'sig'nier (lat. *insignis* kendetegn), ydre kendetegn på værdighed, magt el. stilling, f. eks. kongekrone og scepter, biskoppens mitra, ring og stav, byernes borgmesterkæder o. a.

insinuation (lat. *insinuere* trænge ind), udtalelse der indeholder en ikke fuldt udformet fornærmelse; insinu'e're, fremsætte en **i**.

insi'ste're (lat.), stå fast på, hævde bestemt.

in 'situ (lat.), på sin plads.

'Inskip, *Thomas*, (1939) 1. Viscount Caldecote (1876–1947), brit. jurist og politiker. I Underhuset 1918–1929 og 1931–39. Fra 1922 fl. gange Solicitor General og Attorney General, 1936–39 min. f. forsvarets koordinering, jan.–sept. 1939 min. f. Dominions, 1939–40 lordkansler, i 1940 atter min. f. Dominions, s. å. leder af Overhuset. 1940–46 Lord Chief Justice of Engl.

inskription (lat.), indskrift.

insolation (*in-* [1]) + lat. *sol* sol), 1) *meteor.*, den til en genstand indstrålede solenergi; 2) *med.*, strålevarme fra Solen, solstik.

inso'len't (lat. *insolens* uvant med), uforskammet, fræk.

in 'solidum (lat.), en for alle og alle for en; solidarisk.

insol'ven's (*in-* [2]) + lat. *solvere* betale), manglende evne til at dække sin gæld efterhånden som denne forfalder til betaling.

insom'ni' (lat.), søvnløshed.

in'spe (lat: i håbet), fremtidig, tilkommende.

in 'specie (lat.), særlig, hver for sig.

inspektion, tilsyn, opsyn; besigtigelse; inspek'tø'r, tilsynsførende.

in'spektor, tilsynsførende lærer i gymnasieskole.

inspicere [-i'se'-] (lat.), føre tilsyn med, besigtige, mønstre.

inspiration (lat.), 1) indånding; 2) guddommelig indgivelse; 3) begejstret stemning, der udløser kunstnerisk skaben.

inspira'to'risk lyd (lat. *inspirare* ånde ind), *fonet.*, indåndingslyd.

inspi're're (lat. *inspirare* ånde ind, indblæse), give indskydelse, beånde, begejstre; give tilskyndelse til.

installation (mlat.), indretning af en forretning, opsætning af teknisk anlæg.

installa'tø'r, alm. betegn. for elektroinstallatør.

instal'le're (mlat.); indrette i, anbringe i; indlægge (teknisk anlæg).

in'stan's (lat.), det enkelte trin i en organisation af domstolene, der giver adgang til at indbringe en underordnet rets afgørelser for en højere ret; første **i**: underretten.

in 'statu nascendi [-'skæn-] (lat: i fødselstilstanden), fra den første begyndelse, i dannelsesøjeblikket

Insterburg ['instərburk], ty. navn på Tjernjakovsk i Sovj. (tidl. Østpreussen).

instillation (lat.), inddrypning.

in'stin'kt (lat. *instingvere* tilskynde), artskarakteristisk arveligt anlæg til i visse situationer og i en vis organisk tilstand at udføre komplicerede systemer af bevægelser på en ret stereotyp måde, der under normale forhold tjener individets el. artens opretholdelse. – instinktiv, instinktmæssig el. uvilkårlig.

in stirpes (lat: i grene); deling af en arv i finder sted, når arven deles ml. de forsk. grene af den arveberettigede linie, ikke efter arvingernes antal.

insti'tut (lat. *instituere*, indrette, undervise), anstalt el. stiftelse, især med forskning og undervisning som formål.

Institut de Droit International [æsti'ty də 'drwat æ̃tærnasjo'nal] (fr: inst. f. internat. ret), en privat international sammenslutning af folkeretslærde, grl. 1873.

Institut de France [æsti'ty də 'frɑ̃:s] (fr: det franske institut), fællesbetegn. for a) *Académie Française* [frɑ'sæ:z], b) *Académie des Inscriptions et Belles-Lettres* [dez æskrip'sjɔ̃:ze bæl'lætr] (fr: akad. for indskrifter og filos.-hist. videnskaber) til fremme af arkæol. og hist. forskning (grl. 1663), c) *Académie des Sciences morales et politiques* ['sjɑ̃:s mɔ'ral e pɔli'tik] (fr: akad. for humanistiske og soc. videnskaber), til fremme af filos., jur., soc.økon. og hist. forskning (grl. 1795), d) *Académie des Sciences* (fr: akad. for naturvidenskaberne) (grl. 1666), e) *Académie des Beaux-Arts*.

Institut d'Études scandinaves [æsti'ty de'tyd skɑ̃di'na:v] (fr: institut for skandinaviske studier), afd. af Paris' univ. oprettet 1922 for at udbrede kendskab til de skandinav. landes sprog, litt. og geogr. Undervisningen foretages af fr. prof. og skandinav. lektorer.

Institute of Public Opinion ['institju:t əv 'pʌblik ə'pinjən], d. s. s. Gallupinstituttet.

Institutet for Historie og Samfundsøkonomi, i Kbh. grl. 1926, udg. videnskabelige og populære skr. om nationaløkonomi og moderne da. og international hist., samt kvartalsskriftet »Økonomi og Politik«; registratur af tidsskrifter og da. aviser; bibliotek.

Institut français à Copenhague [æsti'ty frɑ'sæ a kɔpæ'nag] (fr: det fr. institut i Kbh.), grl. 1946 af det fr. undervisnings- og udenrigsmin. for at udbrede kendskab til fr. sprog og kultur.

Institut international de bibliographie [æsti'ty tæ̃tærnasjo'nal də bibliɔgra'fi], grl. i Bruxelles. Har navnlig virket ved opstilling af et i forh. til Deweys stærkt udvidet decimalklassesystem, det såk. brysselersystem. Instituttets navn er nu: Fédération internationale de documentation, med sæde i Haag.

institution (lat.), indretning (»væsen«) af off. karakter; foranstaltning; anstalt.

instituti'ones, betegn. f. lærebøger i rom. privatret; navnet stammer fra den rom. jurist Gaius' lærebog »Institutiones« (2. årh. e. Kr.) og **i** i Justinians Corpus juris civilis.

Instituttet for Sammenlignende Kulturforskning, institut i Oslo, oprettet 1922 på initiativ af prof. Fredrik Stang, til fremme af sammenlign. internat. sprog-, religions- og folkemindeforskning, arkæologi og etnologi. Udgiver videnskr. skrifter, arrangerer forelæsninger m. v.

instru'e're (lat.), belære, vejlede.

in'struks (lat. *instruere* belære), anvisning på hvorledes man skal forholde sig, ordre.

instruktion (lat.), anvisning på hvorledes noget skal udføres (f. eks. et skuespil).

instruktionsmaksime, grundsætn. om, at dommeren ikke skal overlade sagens parter alene at fremskaffe de fornødne oplysninger, men v. spørgsm. til dem lede sagens gang uden dog selv at overtage hele arbejdet med sagens oplysn. Den da. underretsprocedure er til en vis grad præget af **i**.

'instrukti'v (lat. *instruere* belære), belærende.

instruk'tø'r (lat. *instruere* belære), vejleder, lærer; teater-**i**, den, der vejleder skuespillerne ved indstuderingen af et stykke.

instru'men't (lat.), redskab, værktøj; tone-, musikredskab; middel; aktstykke, dokument.

instrumen'talis (lat.), *gramm.*, redskabsfald, kasus der angiver det middel, der benyttes til handlingens udførelse.

instrumenta'lisme, opfattelse, der i hovedsagen går ud på, at erkendelsen er et middel for handling (livets opretholdelse), og at eksperimentering indgår såvel i begrebsdannelsen som i konstateringen af antagelsers sandhed. Spec.: betegn. for J. Deweys filos.

instrumen'ta'lmusik, musik for et el. fl. instrumenter.

instrumen'te're'ring el. *instrumentation*, udsættelse af et musikstykke for orkester.

instrumentflyvning, d. s. s. blindflyvning.

Instrument of government ['instrumənt əv 'gʌvənmənt] (eng: dokument om regeringen), den eneste i alle hovedtræk udformede eng. forfatning, udstedt af Cromwell dec. 1653. Oprettede eng.-skotsk-irsk republik, styret af parlament og Lord Protector (Cromwell). **I** ophævedes 1660.

insubordination (nylat.), lydighedsbrud.

'insufficien's (lat. *insufficere* være utilstrækkelig), utilstrækkelighed; *jur.*, underbalance, d. v. s. passiverne overstiger aktiverne; *med.*, den sygelige tilstand af et organ, hvori det ikke kan magte de krav, som legemets husholdning stiller til det, f. eks. hjertei, nyrei osv.

insufflation (*in-* [1]) + *sub-* + lat. *flare* blæse), pustning, indblæsning; *med.*, indpustning af luft, pulver el. lign. i legemets hulheder.

Insulâ Şerpilor ['insulə 'ʃerpilor] (rum: *Slangeøen*), ø i Sortehavet ved Donaus munding.

insu'li'n (lat. *insulae* øer, d. v. s. de Langerhans'ske øer), bugspytkirtlens hormon, regulerer kulhydratforbrændingen. Mangel på **i** medfører sukkersyge. Fremst. 1922 ved et samarb. af følg. forskere: den canad. fysiol. F. G. Banting (1891–1941), d. skotske fysiol. I. J. Macleod (1876–1935), den canad. fysiol. Charles H. Best (f. 1899) og den canad. biokemiker J. B. Collips (f. 1892). Arbejdet belønnedes 1923 med Nobelprisen. **i** benyttes siden som virksomste middel til sukkersygebehandl. I Danm. fremst. **i** siden 1923 af Nordisk **I**-laboratorium, hvor overlæge

Hagedorn på fl. afgør. punkter har forbedret præparaterne. Fabrikationen senere optaget af fl. da. medic.-firmaer.

insu'li'nchok opstår som følge af overdosering af insulin, hvorved kan fremkaldes dyb søvn. Behandles med tilførsel af sukker. - **i** anv. i behandlingen af sindssygdomme, navnlig over for stemningsbetonede sindssygdomme, hvor der gives serier af **i.**

Insu'linde, 1) andet navn på Indonesien; 2) i Holl. digterisk navn på Holl. Indien.

Insu'lite, let træfiberplade.

in'sul't (lat. *in-* [1]) + lat. *saltare* springe), fornærmelse; anfald; *med.*, apoplektisk eklamptisk, epileptisk anfald.

insul'te're (lat.), fornærme, håne.

in 'summa (lat.), med eet ord, alt i alt.

insur'gen't (lat. *insurgere* rejse sig), oprører.

in su'spenso (lat: i det svævende), uafgjort.

intaglio [-'taljo] (ital. af *intagliare* udskære), d. s. s. gemme, skåret smykkesten med fordybet arbejde.

in'takt (lat. *intactus* urørt), uberørt, ubeskadiget.

in'tarsia (ital. *intarsiare* indlægge), dekoration af møbler ved indlægning af træsorter i forsk. farver.

in'tarsiamaleri, efterligning af intarsia ved maleri med vandfarve.

'integer 'vitae, scele'risque 'purus (da: ren af vandel og fri for brøde), citat fra Horats' oder (I, 22).

inte'gra'l (lat. *integer* hel). Ved et ubestemt **i,** $\int f(x)dx$, for en funktion $f(x)$ forstås enhver funktion, hvis differentialkvotient er $f(x)$. Det'såkaldte bestemte **i,** $\int_a^b f(x)dx$, som defineres som grænseværdien for en sum af størrelser, hvis antal vokser over alle grænser samtidig med, at de enkelte størrelser nærmer sig til nul, kan beregnes på simpel måde ud fra et ubestemt **i.** Herpå beror bestemmelsen af areal, rumfang m. m. ved hjælp af **i.**

integralligning, en ligning til bestemmelse af en ubekendt funktion, som i ligningen optræder i et integral.

integralregning, et sammen med differentialregningen grundlæggende afsnit af matematikken, i hvilket man udvikler metoder til beregning af funktioners integraler og undersøger disses anvendelser.

integration (lat. *integer* hel), *filos.*, den proces, hvorved en helhed sammensættes af dele; *mat.*, bestemmelsen af en funktions integral el. undertiden også bestemmelsen af en differentiallignings løsninger.

inte'grator (lat. *integer* hel), apparat til mekanisk bestemmelse af integraler.

inte'gre'rende (lat. *integer* hel), værende del af, hørende med til.

integri'te't (lat: helhed, fuldstændighed). Ved en stats **i** forstås, at dens landområde bevares ubeskåret. Efter FNs pagt skal medlemmerne afholde sig fra magtanvendelse el. trusel derom mod nogen stats territoriale **i.**

integu'men't (lat. *integumentum* et dække), i *bot.* navnet på den el. de to hinder, der omgiver frøanlægget og indgår i frøskallen.

intel'lekt (lat. *intelligere* forstå), forstand, især evne til abstrakt tænkning.

intellektua'lisme (lat. *intelligere* forstå), *filos.*, opfattelse, if. hvilken forstanden spiller en væsentlig rolle i verdensordenen el. menneskenes liv.

intellektu'el' (lat. *intelligere* forstå), 1) hvad der vedrører forstandslivet; 2) person med kritisk-forstandsmæssig indstilling til samfunds- og kulturforeteelser.

intellektuelt falsk, afgivelse af urigtig skriftl. erklæring. Er i visse tilf. strafbart, f. eks. når nogen til brug i retsforhold, som vedrører det offentl., afgiver en skr. erklæring, som han ved er i strid med sandheden, el. skriftlig bevidner noget, hvorom han ingen kundskab har.

Intelligence Service [in'tælidsəns 'sə:vis] (eng: underretningstjeneste), det eng. hemmelige efterretningsvæsen (d. s. s. Secret Service).

intelli'gen's (lat.), forstand, højst sammensat evne til at tilpasse sig nye situationer, opdage relationer og finde nye metoder til løsning af teoretiske el. praktiske opgaver. Populært: skarpsindighed, forstandighed, klogskab.

intelligensalder (fork. *IA*), den alder et individs intellektuelle udvikling svarer til if. et for hvert alderstrin standardiseret opgavesæt.

Intelligensblade, tidsskr. 1842–44, udg. og overvejende skrevet af J. L. Heiberg.

intelligenskvotient (fork. *IK* el. *IQ*), forholdet ml. et individs intelligensalder (IA el. MA, fork. f. eng. *mental age*) og dets levealder (*LA*). **i** ml. 0,90 og 1,10 regnes for normalt, d. v. s. IA og LA er (omtr.) ens.

intelligensprøve el. *intelligenstest*, system af småopgaver, hvis løsning formenes at bero på intelligensvirksomhed, og v. hj. af hvilke forsk. individers intelligens kan sammenlignes. Et talmæssigt udtryk herfor er intelligenskvotienten. - I Danm. anv. Binet-Simon og Dearborns gruppeprøve.

intelli'gi'bel (lat.), forståelig; det som kan fattes af forstanden, men ikke sanses.

inten'dan't (lat. *intendere* overvåge), især uden for Danm. betegn. for lederen af en offentlig institution el. af en del af statens husholdn. I Frankr. blev **i** i 17.–18. årh. den enevældige regerings vigtigste lokale embedsm., der især ledede finanser og erhvervspolitik; **i** var overvej. borgerl. jurister. **i**-embederne fik især bet. under e.-g efter Richelieu; afskaffet 1791.

intendan'tu'r (lat. *intendere* overvåge), fællesnavn for de faghjælpere, hæren har til at sørge for føde, foder, klæder, regnskab o. l.

in'ten's (lat. *intendere* spænde), kraftig, stærk, anspændt.

intensi'te't (lat. *intendere* spænde), *fys.*, styrke. Eks. lys-**i,** felt-**i** ved elektr. el. magnetisk felt.

'intensi'v (lat. *intendere* spænde), kraftig, anspændt, stærk; *gramm.*, verbum, der angiver handlingens eftertrykkelighed; eks. svippe-svipse.

intensiv drift (især om landbrug), driftsform, hvor der anv. megen kapital i forh. t. antal arbejdere og jordareal.

intention (lat. *intendere* rette imod), individets (bevidsthedens) væren rettet mod el. indstillet mod noget, genstandsbevidsthed, spec. hensigt.

'inter- (lat.), blandt, mellem-.

'inter ab'sentes (lat.), ml. fraværende; *mods. inter præsentes.*

interambula'kra'lfelter, felterne ml. ambulakralfelterne hos søpindsvin. Pladerne bærer kun vorter med pigge.

'inter 'arma 'silent 'leges (lat: i krig må lovene tie), citat fra Ciceros tale for Milo.

Interbank ['intərbæŋk], fork. for Den Internat. Bank i Washington.

interce'de're [-s-] (lat.), skride ind, mægle, lægge et godt ord ind for.

intercellu'læ'rrum' (*inter-* + lat. *cella* celle) el. *cellemellemrum*, rum el. gange ml. cellerne, i tværsnit ofte trekantede; fremkommer, når cellerne viger ud fra hinanden; **i** er fyldt med luft og har bet. som luftførende kanaler.

interceptor [-'sæp-] (lat. *intercipere* afbryde), hovedvandlås på en ejendoms hovedafløbsledning. **i** bør ikke anv., da den hindrer en god udluftning af afløbssystemet.

interceptorfighter [-faitə] (eng: opsnapper-kampfly) (el. blot *interceptor*), eng. benævn. for nærjager, d. v. s. en jager med stor hastighed og stigeevne, kraftig bevæbning og ringe flyvetid ($1–1^1/_2$ time), beregnet til forsvar af byer o. l. mål.

intercession [-sæs-] (lat: protest), i romerretten især om det af en øvrighedsperson nedlagte forbud mod en af hans kollega påbudt foranstaltning.

interco'lumnium (*inter-* + lat. *columna* søjle), søjlemellemrum. Afstanden ml. klass. bygn.s søjler var i teorien regelbunden ($1^1/_2–3$ nedre søjlediametre), i praksis langt friere varieret.

interco'sta'l (lat.), beliggende ml. ribbenene (costae).

intercostaler (*inter-* + lat. *costa* ribben), *søv.*, langskibs indskudsplader ml. bundstokkene i et skibs dobbeltbund.

interden'ta'l (*inter-* + lat. *dens* tand), *fonet.*, kaldes en lyd, der artikuleres med tungespidsen ml. tænderne, som eng. th i 'thing'.

inter'dikt (lat: forbud). I romerretten især om visse foreløbige retsmidler, hvormed man beskyttede besiddelsen som sådan. I kirkeretten det af paven el. en biskop udstedte forbud mod, at en præst foretager nogen kirk. handling, el. mod, at der inden for et vist område finder kirk. handlinger sted. Anv. i højmiddelalderen under kampen ml. kejser og pave, i Danm. fl. gange i 13. og 14. årh., i 1920erne i Mexico.

in'terdum dor'mitat 'bonus Ho'merus (lat: undertiden sover den gode Homer, d. v. s. en god digter kan godt gøre fejl), forvansket citat fra Horats' »Ars poëtica«.

interes'san't, som kan fange opmærksomheden, vække nysgerrighed; pikant.

inte'resse (lat. *interesse* deltage), *filos.*, 1) disposition til frivillig beskæftigelse med el. stræben efter et best. emne; 2) selve det pågæld. emne; 3) hvad der tilfredsstiller et behov; 4) andel el. deltagelse i et forretningsforetagende el. lign., pengeanbringelse.

interessekonflikt, arbejdsstridighed vedr. ændr. af rettigheder, sædv. ved indgåelse af ny overenskomst.

interes'sen't (lat. *interesse* deltage), deltager i interessentskab.

interessentskab, sammenslutn. af fl. personer om opnåelse af et økon. formål, navnlig om det såk. navngivne **i,** hvor samtlige interessenter hæfter solidarisk og med alt, hvad de ejer, for de indgåede forpligtelser.

inte'ressefære [-svæ:-], *1)* herreløse landområder, i hvis erhvervelse en bestemt stat har en særlig interesse; 2) landområder, i hvilke en stat søger at udøve en særlig indflydelse, skønt de er undergivet en andens højhedsret.

interfe'ren's (*inter-* + lat. *ferire* slå), vekselvirkning ml. sammentræffende bølger. **i** optræder ved såvel vand- og lydbølger som elektromagnetiske bølger og viser sig ved, at to bølger kan forstærke hinanden, hvis bølgetop fra den ene bølge falder sammen med bølgetop fra den anden, el. svække el. helt ophæve hinanden, hvis bølgetop fra den ene bølge falder sammen med bølgedal fra den anden. Vigtigst er lysbølgers **i,** som kan frembringes ved at lade lys fra en lyskilde gå ad to ulige lange veje og ramme på samme sted. Er vejforskellen $^1/_2$ el. et ulige antal halve bølgelængder, vil de to bølger ankomme i modsat fase og udslukke hinanden; er vejforskellen 1 el. fl. hele bølgelængder, vil bølgerne komme i samme fase og forstærke hinanden. Dette kan udføres ved at lade lys ramme tynde gennemsigtige hinder, hvorved der kommer en vejforskel ml. lys, der tilbagekastes fra for- og bagside af hinden, idet vejforskellen vil afhænge af hindens tykkelse og indfaldsvinklen. Er lyset monokromatisk, vil man iagttage afvekslende mørke og lyse striber (ill.), ved hvidt lys vil man se farvede striber, der indeholder komplementærfarven til den farve, der udslukkes ved **i,** således som det

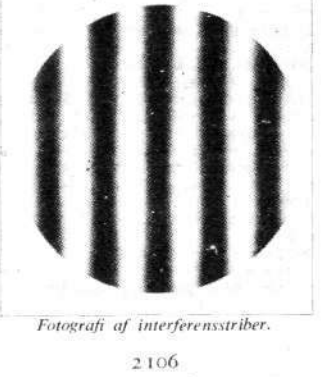

Fotografi af interferensstriber.

kendes fra olie- og sæbehinder. Også i tynde luftlag ml. to glasplader dannes i (Newtons ringe). i-forsøg beviser lysets bølgenatur og kan anv. til bestemmelse af bølgelængden og til måling af små afstande ved hjælp af i-spektroskoper og interferometre.

interferensapparat, apparat til kontrol af basistrådes længder bygget af den fi. astron. prof. Yrjö Väisälä (f. 1891). Længden af en kvartsmeter forstørres nøjagtigt til f. eks. 24 m, d. v. s. længden af de til geod. brug benyttede basistråde.

interferensdilatometer, apparat, konstrueret 1868 af Fizeau til måling af stoffers varmeudvidelse v. hj. af lysinterferens.

interferensrefraktometer, apparat til måling af luftarters brydningsforhold v. hj. af interferens, konstrueret af Jamin. i anv. i forsk. former til tekn. luftanalyser.

interferensspektroskop, apparat, der udnytter lysets interferens til en spektral opdeling af lyset. De vigtigste i er Michelsons trappegitter, Lummer-Gehrcke-pladen og især Fabry-Perots i, hvilket sidste beror på, at interferensstriber-

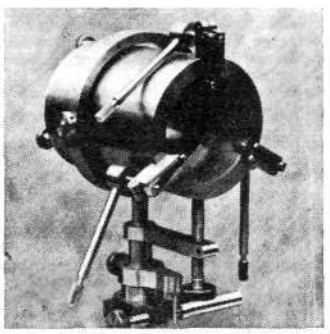

nes skarphed forøges stærkt ved at lade interferensen foregå i et luftlag ml. forsølvede overflader, så at lysstrålerne reflekteres mange gange frem og tilbage. Med i kan lysbølgelængder måles med en nøjagtighed på 1 : 10^8, og meget tætliggende spektrallinier kan adskilles (hyperfinstruktur).

interfero'me'ter (*inter-* + lat. *ferire* slå + *-meter*), apparat til nøjagtig længdemåling v. hj. af lysets interferens. i beror på, at afstanden ml. to interferensstriber, der er dannet ved interferens i et tyndt luftlag, svarer til en ændring af lagtykkelsen på $^1/_2$ lysbølgelængde, så at man ved at måle stribeforskydningen opnår at benytte lysbølgelængder som måleenheder, hvorved der kan opnås en nøjagtighed på 10^{-8} mm. Det berømteste i er Michelsons i, som anvendtes til en udmåling af normalmeteren v. hj. af bølgelængden for en rød linie i cadmiums

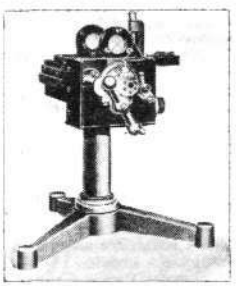

liniespektrum, hvorved meteren justeredes med et uforanderligt naturmål. Tillige anvendte Michelson sit i (1881) til en berømt undersøgelse af, om lysets hastighed var ens i retning af og vinkelret på Jordens bevægelsesretning, hvilket fandtes at være tilfældet; dette forsøg danner grundlaget for relativitetsteorien. Ved Fabry-Perots i opnås ved gentagen tilbagekastning skarpere interferensstriber (se interferensspektroskop) og dermed 10–20 gange større målenøjagtighed. Et særligt i er konstrueret af Michelson til anv. i forb. med en astron. kikkert, hvorved stjernediametre kan måles.

interfoli'e're (*inter-* + lat. *folium* blad), indsætte hvide (blanke) blade ml. en bogs blade; bogen siges også at være *gennemskudt* m. hvide blade.

'Interfon'd, fork. for Den Internat. Valutafond.

'interglacia'ltid [-si-], isfri varmeperiode ml. glacialtiderne i istiden.

'interim (lat: i mellemtiden), midlertidig aftale; bruges om nogle religionsaftaler ml. kat. og protestanter, især augsburgske i (1548).

interi'mistisk (lat. *interim*), midlertidig; foreløbigt indrettet.

'in'terimsbevis, foreløbigt bevis, bestemt til senere at afløses af et endeligt bevis; f. eks. ved aktietegning, hvor i afløses af et aktiebrev.

interi'ø'r (el. [-'ö:r]) (fr. af lat. *interior* indre), det indre; indendørsforhold (især fremstillet på maleri).

interjektion (lat. *interjectio* indskud), *gramm.*, udråbsord som 'uh!' 'fy!' 'hurra!'. i er ubøjelige og danner i sig selv et udsagn.

'Interlaken [-lɑ:-] (fra lat. *inter lacus* ml. søerne), by i kanton Bern, Schw., ved Aare ml. Thuner- og Brienzersee; 4000 indb. Søgt turist- og kursted.

'interlock(vare) ['intərlɔk] (eng: gribe ind i hinanden), en jævn, blød og tæt trikotvare, ens på begge sider. i, der består af to sammenstrikkede lag, er næsten maskefast (d. v. s. maskerne »løber« ikke ved trådbrud) og anv. til undertøj.

inter'lu'dium (lat.), *mus.*, mellemspil.

inter'me'dium (lat: mellemtid), tiden ml. to terminer. Smlg. intermezzo.

intermedi'æ'r (lat.), mellemliggende.

intermediære bjergarter, eruptiver med ml. 55 og 66 % SiO_2.

intermediært stofskifte, summen af de kem. processer, der foregår ml. næringsstoffernes optagelse i organismen og deres endelige forbrænding til kuldioksyd og vand.

intermezzo [-'mætso] (ital.) el. *intermedium* (lat.), *mus.*, mellemspil. Opr. korte mus. mellemspil, som opførtes ml. akterne af en større opera. Udviklede sig efterhånden til opera buffa.

intermission (lat: afbrydelse), forbigående bedring, oftest feberfri periode under tilbagevendende feber.

intermit'ten'seffekt (lat. *intermittere* afbryde), *fot.*, betegner, at sværtningen bliver større, når en vis belysning gives konstant, end når samme belysning gives i fl. omgange (intermit'te'rende). Virkningen kan undertiden være omvendt.

intermit'ten't el. *intermit'te'rende* (lat. *intermittere* afbryde), som vender tilbage med mellemrum; periodisk.

in'ter'n (lat.), indre, indvendig.

inter'na't (lat. *internus* indvendig), 1) kostskole; 2) anstalter, hvor børnene er internerede, f. eks. det i, Kbh.s kommune oprettede 1879 for kronisk skulkende drenge (nu kaldet optagelseshjem).

'internationa'l (lat: mellemfolkelig), hvad der vedrører det indbyrdes forhold ml. forsk. nationer el. (hyppigst) stater.

International Air Traffic Association [intə'næʃnl 'æə 'træfik əsousi'æiʃən] (fork. *IATA*) (eng: internat. luftfartsforening), grl. 1919 af en række eur. luftfartselskaber for samarb. på det trafiktekn. område. Efter 2. Verdenskrig blev I en verdensomspændende sammenslutn. med navnet International Air Transport Association.

International Air Transport Association [intə'næʃnl 'æə 'trænspɑ:t əsousi'æiʃən] (fork. *IATA*) (eng: internat. lufttransportforening), grl. april 1945 under en på Cuba afholdt konference ml. repræsentanter for allierede og neutrale luftfartselskaber. I afløste International Air Traffic Association. I behandler internat. problemer, bl. a. tariffer, sikringstjeneste, kommunikationer og retsforh. Næsten alle verdens luftfartselskaber er medl. af I, der er en pendant til den internat. regeringsorganisation ICAO. Begge har hovedsæde i Montreal.

International Amateur Athletic Federation [intə'næʃnl 'æmətə: æþ'lætik fædə'reiʃən] (fork. *IAAF*) (eng.), det internat. amatør-atletikforbund, stiftet 1913.

International Amateur Handball Federation ['håndbå:l] (fork. *IAHF*) (eng.), det internat. amatør-håndboldforbund, stiftet 1928.

International Amateur Wrestling Federation ['ræsliŋ] (fork. *IAWF*) (eng.), det internat. forbund for amatørbrydning, stiftet 1921.

International Badminton Federation ['bådmintən] (fork. *IBF*) (eng.), det internat. badmintonforbund, stiftet 1934.

International Boxing Union ['båksiŋ 'ju:njən] (fork. *IBU*) (eng.), verdensorganisation for professionel boksning med sæde i Eur. Ikke synderlig anerkendt i Amer.

International Civil Aviation Organization ['sivl æivi'æiʃən å:gənai'zæiʃən] (eng: internat. civilflyvningsorg) (fork. *ICAO*), en i forb. med Chicago-konventionen 1945 dannet, verdensomspændende, permanent luftfartskommission, der afløste den eur. CINA og som overvåger flyvningens udvikl. og bearbejder internat. problemer vedr. bl. a. lufttransport, sikringstjeneste, kommunikationer og retsforhold. Overenskomsten om I endelig ratificeret april 1947.

International Council of Women ['kaunsl əv 'wimin] (eng.), internat. kvinderåd, grl. 1888, hovedorgan for det organisatoriske kvindesagsarbejde.

'Internationale, den socialistiske arbejderbevægelses internat. sammenslutninger. Første I, grl. i London 1864 af eng. og fr. arbejdere, fik tilslutn. fra arb. i en række lande, bl. a. Louis Pios socialistparti i Danm. Lededes bl. a. af Marx; udtalte sympati for Pariserkommunen 1871, sprængtes 1872. – Anden I kom i gang efter møde i Paris 1889, afholdt en række internat. arbejderkongresser, men rummede store modsætn. og svækkedes ved krigsudbruddet 1914; kongresforsøg under 1. Verdenskrig gav ikke større resultat. – 1919 grl. i Sovj. Tredie I (den kommunistiske I, fork: Komintern), hvis mål var den kommunistiske verdensrevolution; program delvis af Lenin; ledende eksekutivkomité i Moskva, skarp front mod de soc.dem. partier, der ansås for forrædere mod arbejderklassens sag. – Soc.dem. skabte en *Ny Anden* I (kongres i Hamburg 1923), opnåede efth. tilslutn. fra soc.dem. i de fleste demokratiske stater, men ikke Kominterns faste, enerådende centralledelse; svækkedes afgørende ved ensretningen i de ml.-eur. lande. Komintern gik fra 1934–35 (med Dimitrov som formand) ind for samarb. mod fascisme og nazisme i »Folkefront«, men nåede ikke resultater af varig bet. Maj–juni 1943 opløstes Komintern, som udtryk for Sovj.s ønske om samarb. m. Engl.–USA mod Aksemagterne. Sept. 1947 oprettedes på møde i Warszawa fælles informationsbureau (*Kominform*) for komm. partier i Sovj. og de til Sovj. knyttede lande samt Frankr. og Ital. – Nov.–dec. 1947 oprettedes en soc.dem. fælleskomité for Eur. (*Comisco*). 1936 oprettede Trotskij en Fjerde I, der hævdede at kæmpe for verdensrevolution og vendte sig skarpt mod Stalin og 3. I; vandt tilslutn. fra grupper, der på een gang kritiserede Sovj.s kommunisme og soc.dem.s moderation, men opnåede ikke stærk still.

'Internationale, sang, der opfordrer verdens arbejderklasse til at rejse sig mod magthaverne i internat. broderskab; slagsang for internat. arbejderbev. Digtet 1871 af A. Pottier; musik af E. Degeyter (1888).

Internationale Arbejdsbureau, kontor i Genève for Den Internat. Arbejdsorganisation.

Internationale Arbejdsorganisation, oprettet v. Versailles-traktaten 1919 for at tilvejebringe soc. retfærdighed. A omfatter dels en (i alm. årlig) ar-

bejdskonference (Conférence générale), hvor hver medl.stat er repræs. af to regeringsdelegerede og en arbejder og en arbejdsgiver, dels et fast bureau, Det Internat. Arbejdsbureau i Genève, som indsamler, bearbejder og offentliggør oplysn. om arbejdsforh. og arbejderkår, og som forbereder internat. soc. konventioner, hvoraf en del er vedtaget, men kun i mindre omfang sat i kraft i de forsk. lande.

Internationale Bank, navn på 2 banker: 1) The International Bank for Reconstruction and Development (eng: den internationale bank for genopbygn. og udvikl.), grl. 1945 med sæde i Washington i tilslutn. til FN med det formål til medl.stater at yde langfristede lån til ovennævnte formål på grundlag af medlemmernes indskudte garantifond og lån optaget på kapitalmarkedet, og mod kontrol med landets anv. af de lånte midler og dets økon. politik. Kapital: 10 milliarder dollars. 2) The Bank for Internat. Settlements (fork. BIS) (eng: banken for internat. betalinger), grl. 1930 med sæde i Basel (Schweiz) med særl. henblik på overførslen af Tyskl.s erstatn.-betalinger. I 1948 er visse intereur. clearinger i forb. m. Marshall-planen henlagt til BIS.

internationale domstole, domstole der er kompetente til at pådømme internat. retsspørgsmål. Vigtigst er Haagdomstolen. Nævnes kan også den i 1945 oprettede allierede militærdomstol til pådømmelse af Aksemagternes større krigsforbrydere.

Internationale Faglige Central (fork. *IFC*) el. *Amsterdam-Internationalen*, internat. sammenslutn. af fagl. landsorganisationer på reformistisk grundlag, grl. i Kbh. 1901. **I** omfatter overv. fagbev. i de N- og V-eur. lande (fra 1930 også det amer. AFL) med tyngdepunkt i de ty. og eng. fagf. og i modsætn.forhold til den Røde Fagl. Int. Hovedsædet var opr. Berlin, efter 1. Verdenskrig Amsterdam (senere Paris og London). Efter 2. Verdenskrig er **I**-s medl. (undt. AFL) indtrådt i Den Faglige Verdensorganisation.

Internationale Højskole, grl. 1921 af Peter Manniche i Helsingør. Virker for internat. forståelse og for fremmedes kendskab til da. forhold. Hertil er fra 1921 knyttet Den Internat. Ungdomsskole.

Internationale Kooperative Alliance, grl. 1895 på basis af individuelt medl.-skab.; siden 1904 alliance af nat. kooperations-sammenslutn. Hovedvægten lå opr. på produktionskoop., men efter 1902 på forbrugerkoop. (brugsforeningerne). Har siden 1910 haft en vis forb. med arbejderbev., men er principielt polit. og rel. neutral. Fra 1945 rådgivende over for FNs sociale og økonomiske råd.

internationale unioner, sammenslutninger ml. stater til varetagelse af begrænsede, fælles interesser af forvaltningsmæssig karakter. Eks: Verdenspostforeningen, Telegrafunionen.

International Law Association [intə'näʃnł 'łå: əsousi'æiʃən] (eng: internat. jur. selskab), privat sammenslutn. af jurister, grl. 1873 for at fremme udviklingen af folkeret og internat. privatret. Hovedsæde: London.

international privatret, de retsregler, der afgør, i hvilket omfang fremmed ret anv. ved afgørelsen af en retstvist, der har tilknytning til den påg. retsorden, f. eks. fordi en kontrakt er indgået i udlandet, el. fordi parterne, el. en af dem, er udlændinge. **i** er jævnlig af afvigende indhold i de forsk. lande, men gnm. internat. overenskomster har man søgt at tilvejebringe overensstemmelse ml. de forsk. landes **i**.

international ret (*mellemfolkelig ret*), 1) folkeretten; 2) fællesbetegn. for 1) (internat. offentlig ret) og den internat. privatret.

International Telephone and Telegraph Corporation [intər'näʃnł 'tæləfo:n ən 'tæləgräf kårpə'ræ:ʃən] (fork. *ITT*), grl. 1920, amer. telefon-, telegraf- og radioselskab, driver telegraf- og radioforb. i en række lande og er moderselskab for en række fabrikationsselskaber (Standard Electric, Federal Radio and Telegraph Corp., Lorenz).

International Trade Organization [intə'näʃnł 'træid å:gənai'zæiʃən] (eng: internat. handelsorg.) (fork. *ITO*), internat. organisation oprettet efter 2. Verdenskrig i tilknytning til FN. **I**-s charter vedtoges 1948 i Habana af 53 lande, deriblandt Danm., men organisationens endelige oprettelse forudsætter dog, at mindst halvdelen af disse lande ratificerer charteret. **I**-s formål er at fremme den internat. vareudveksling og i det hele det mellemstatlige økon. samarb. v. at lempe toldsatser og andre handelsrestriktioner osv.

International Yacht Racing Union [intə'näʃnł 'jåt 'ræisiŋ 'ju:njən] (fork. *IYRU*), den internat. kapsejler-union, der udarbejder internat. regler for kapsejlads.

inter'ne'ring (lat. *internus* indre). I krigstid er en neutral stat pligtig at tilbageholde krigsførende tropper, der kommer ind på dens territorium. Krigsførende stater har i vidt omfang interneret fjendtlige landes civile statsborgere, men internat. regler herom findes ikke.

intern sekretion, udskillelse fra kirtler uden udførselsgang. Sekreterne (ofte kaldet inkreter), der går over i blodet, er hormoner, og kirtlerne kaldes endokrine k. (eks: hypofysen, skjoldbruskkirtlen, binyrerne, dele af bugspytkirtlen, kønskirtlerne o. m. fl.).

'Interparlamenta'risk Union, internat. sammenslutning af medlemmer af de enkelte landes parlamenter til fremme af fred og internationalt samarbejde, grl. 1889.

interpellation (lat: afbrydelse), forespørgsel fremsat efter visse formelle regler over for en minister i folkerepræsentationen.

interpel'le're (lat: afbryde), gøre indsigelse; fremsætte forespørgsel.

interpolation (lat. *interpolare*, egl: oppudse, senere forandre, ændre, forvanske), tekstforfalskning, afskriveres senere indskud i håndskrifttekster; *jur.*, navnlig anv. om de ved udarbejdelsen af Corpus juris foretagne ændringer i de i samlingen optagne kildesteder; *mat.*, når værdierne af en funktion $f(x)$ er kendt for en række værdier af x, finder man ved **i** med tilnærmelse værdier af $f(x)$ for mellemliggende værdier af x.

interpo'le're (lat: forvanske), ændre ved indskydning; beregne ikke angivne mellemliggende talværdier.

interpretation (lat: fortolkning), 1) *filologisk*, fortolkning af gamle skrifter; 2) *jur.*, navnlig den ældre rom. rets fortolkning af de 12 tavlers love. Denne **i** var yderst spidsfindig og anv. i stort omfang fiktioner, idet det gjaldt om at nå til et praktisk rimeligt resultat uden formelt at bryde lovens ofte forældede bestemmelser; interpre'te're, fortolke.

inter præ'sentes (lat.), ml. nærværende, mods. inter absentes.

interpunktion (lat: adskillelse ved punkter), tegnsætning. **i**-tegn er komma (,), semikolon (;) og punktum (.), endv. udråbstegn (!) og spørgsmålstegn (?), samt kolon (:), anførselstegn (") og tankestreg (–).

inter'regnum (da. [-'ræy-]) (lat: mellemregering, kongeløse), tidsrum ml. en herskers afgang og tiltrædelsen af den næste.

in'terrex (lat.), midlertidig konge, fungerede i det gl. Rom i 5 dage, når konge- el. konsulvalget ikke var i orden.

inter'rogati'v (lat.), *gramm.*, spørgende.

'interseks (*inter-* + lat. *sexus* køn), *biol.*, mellemform ml. de to køn.

interspi'na'lben (*inter-* + lat. *spina* rygrad), d. s. s. strålebærere.

interstel'la'rt stof (*inter-* + lat. *stella* stjerne), stof i rummet ml. stjernerne. I Mælkevejssystemet udgør den samlede masse af **i** sandsynligvis omtrent lige så meget som den samlede masse af stjernerne, men dette **i** er uhyre fortyndet, idet den gnstl. vægtfylde kun er ca. 5×10^{-24} (5 kvadrilliontedele) g pr. cm^3. Hovedparten af det **i** udgøres af fri atomer, ioner, elektroner og molekyler, en mindre del af partikler, hvis gnstl. diameter er nogle få titusindedele mm (røgpartikler). Atomerne, ionerne og molekylerne kan påvises ved deres spektrallinie-absorption og emission, røgpartiklerne ved den generelle svækkelse af det passerende stjernelys, som de forårsager. Fortætninger i det **i** iagttages om galaktiske tåger af den diffuse type.

intersterili'te't (*inter-* + *sterilitet*), indbyrdes ufrugtbarhed ml. f. eks. to frugttræsorter, der ikke formår at bestøve hinanden.

interstiti'el' (lat. *interstitium* mellemrum), beliggende i mellemrum. Bl. a. anat. om visse væv.

'intersubjekti'v (lat.), forståelig el. gyldig for fl. mennesker (subjekter).

'intertempora'l ret (*inter-* + lat. *tempus* tid). Hvor lovgivningen ændres, vil det i alm. ikke være muligt fuldt ud at anv. de nye regler på retsforhold, som er opstået under den ældre lovs herredømme, og den nærmere afgrænsning af den ældre og den nyere lovs områder i deres indbyrdes forhold foretages da ved **i**. Kan f. eks. forekomme som intertemporal privatret, intertemporal strafferet osv.

inter'trigo (lat. *inter-* + *terere* gnide), vædskende lidelse i hudfolderne, skyldes ofte infektion.

interur'ba'nledning (lat. *inter-* + *urbanus* by-), telefonledning for store afstande.

inter'val' (lat.), mellemrum; 1) i *mus.* afstanden ml. to toner. **i** fra een og op til 10 toner benævnes prim (c′–c′), sekund, terts, kvart, kvint, sekst, septim, oktav (c′–c″), none og decim; 2) i *mat.* kaldes samlingen af alle tal beliggende ml. to givne, **i**-s endepunkter; 3) *mil.*, mellemrum ml. troppestyrker til siden; vandret afstand ml. granatkardæskers springpunkt og mål.

interve'ne're (lat. *intervenire* komme imellem, træde til), foretage intervention.

interveni'en't (lat: den som træder til), person der, uden at være nævnt i en veksel, accepterer el. betaler denne for at afværge el. forkorte regres.

intervention (lat: mellemkomst), i retsplejen en persons indtræden i en allerede rejst sag, således at den pågældende enten nedlægger en selvstændig påstand (hovedintervention), f. eks. på at blive anerkendt som berettiget til den ting, sagen drejer sig om, el. således at han støtter en af de opr. parters påstand (biintervention). - **i** i en veksel betyder, at en person, uden opfordring i vekslen, indtræder som acceptant el. betaler vekslen.

I folkeretten betegner **i** en stats indgriben med magt el. trusel om magtanvendelse i en anden stats indre forhold el. i stridigheder ml. andre stater. Anses for stridende mod folkeretten, medmindre den sker efter anmodning af den påg. stats lovlige regering.

interventionskrigene, alm. betegn. for den mil. hjælp, der 1918–20 ydedes de kontrarevolutionære russ. generaler fra Engl. (50 000 md.), Frankr., Japan og (ubetydeligt) USA. De eng. hovedfronter var: Sibirien, Arhangelsk, Østersøstaterne, Sydrusl. (Kaukasus' olie), de fr: Polen, Odessa, de jap: Stillehavskysten (Vladivostok først rømmet 1922).

interview [-'vju] (eng., egl: møde), i bladsprog en journalists artikel, der gengiver en samtale ml. ham selv og en anden person, hvis udtalelser skønnes at have aktuel interesse. - **i** opstod i USA og indførtes i Danm. af Henrik Cavling i Politiken.

inter 'vivos (lat.), *jur.*, i levende live, anv. om retshandler.

'intervoka'lisk (lat.), *sprogv.*, stående ml. to vokaler.

inte'sta'tarv (*in-* [2]) + lat. *testatus* som har gjort testamente), arv, ikke i h. t. testamente, men i kraft af slægtskab el. ægteskab med arveladeren.

intesti'na'l (lat.), hvad der vedrører tarmen (intestinum).

inte'stinum (lat. *intestinus* indvendig), tarm.
intetkøn, *gramm.*, d. s. s. neutrum.
intet lært og intet glemt, udtryk om de emigrerede adelsmænd, der vendte tilbage til Frankrig efter 1814–15 og ville udrydde Revolutionens spor.
intet nyt under solen, der er slet, citat fra Prædikerens Bog (I, 9).
in'ti'm (lat. *intimus* inderst), personlig, privat; nærgående; fortrolig; intime [æ'tim] (fr.), hjemme hos sig selv, i privatlivet.
intimi'de're (*in-* [1]) + lat. *timidus* frygtsom), skræmme, indgyde frygt.
intoksikation (*in-* [1]) + gr. *toksikón*, som hører til en bue, d. v. s. pilegift), d. s. s. forgiftning.
'intolerance [-ɾaŋsə] (fr.), utålsomhed.
intonation (lat. *intonare* sige højt), 1) *sprogv.*, musikalsk accent; 2) *mus.*, a) ansættelse af tonen, såvel instrumentalt som vokalt (ren el. uren); b) den endelige afstemning af klaverer.
in 'toto (lat.). i det hele.
Intourist [-tu'rist], sovj. statsselskab, grl. 1929, arrangerede indtil 2. Verdenskrig turistrejser for udlændinge til Sovj., hvor I bl. a. disponerede over hoteller i de større byer.
intra- (lat. *intra* indenfor), inden for, inden i.
intracellu'læ'r (*intra-* + lat. *cella* celle), betegner det, som befinder sig i selve cellen, modsat intercellulær.
intrade [-'tra:ðə] (ital. *entrata* indgang), 1) et kort, festligt musikstykke, der indledte instrumentalsuiten i 16.–17. årh.; 2) statsindtægt.
intrados [æ'tra'do] (fr.), underside af bue el. hvælving.
intraku'ta'n (*intra-* + lat. *cutis* hud), anbragt i selve huden, f. eks. i tuberkulinprøve (mantoux).
'intramerkuriel'le planeter (*intra* + *Merkur*), hypotetiske himmellegemer inden for Merkur. Der er trods eftersøgninger ved solformørkelser aldrig iagttaget i.
'intra 'muros (lat.), inden for murene, ikke offentlig.
l'Intransigeant [læträsi'ʒã] (fr: egl. den uforsonlige), fr. dagblad, 1880–1940; grl. af Henri Rochefort. I var opr. radikalt, senere stærkt nationalistisk.
intransi'gen't (*in-* [2]) + lat. *transigere* blive enig), uforsonlig.
'intransiti'vt (lat: uindvirkende), kaldes et verbum uden objekt.
intraos'sø's (*intra* + lat. *os* knogle), som er (findes) inden i knogler.
intri'gan't (fr.), rænkefuld.
in'trige [-yə] (fr.), listigt anslag, rænke; forvikling, der sætter handlingen i gang i roman, drama o. l.
intri'ka't (*in-* [1]) + lat. *tricæ* vanskeligheder), indviklet, vanskelig, delikat.
in'trinsic factor [-k 'fæktə] (eng: indre faktor), formodes at være et enzym, der dannes i mavevæggen og som ved påvirkning af en faktor (extrinsic (ydre) factor) i føden (kød, gær o. a.) danner et stof, der modvirker perniciøs anæmi. Dette stof aflejres i leveren.
intro- (lat.), ind-, indad-.
introdu'ce're [-s-] (lat.), føre ind i; forestille for.
introduktion (lat.), indledning, indførelse; *mus.*, f. eks. den langsomme indledning til en hurtig sats i en klassisk symfoni.
in'troitus (lat: indgang), del af den kat. messe.
introjektion (lat. *intro-* + *jacere* kaste), den opfattelse, at erkendelsen består i, at der i bevidstheden indføres billeder af genstandene.
introspektion (lat. *introspicere* se ind i), selviagttagelse, individets iagttagelse af sit eget bevidsthedsliv.
'introspekti'v metode, den psyk. metode, der anvender introspektion.
introversion (*intro-* + lat. *vertere* vende), C. G. Jungs betegn. for aktiv el. passiv beredthed til at isolere sig fra ydre genstande og vurdere dem lavt samt til at rette sin interesse mod sig selv. Mods. extraversion.
introver'te'ret type (*intro-* + lat. *vertere* vende), if. C. G. Jung en person, hos hvem introversion er habituel (vanemæssig).
intru'si'vgang (lat. *intrudere* trænge ind), eruptivgang, der følger lagene i den bjergart, den er trængt ind i.
intubation (*in-* [1]) + lat. *tuba* rør), *med.*, indførelse af et rør gnm. munden ned i luftrøret; anv. f. eks. når luftrøret er tilstoppet og i de senere år spec. ved en særlig form for bedøvelse (intubationsnarkose).
intuition (lat. *intueri* beskue), 1) sanseiagttagelse; 2) samlet helhedsopfattelse; 3) mystisk anskuen af guddommen; 4) umiddelbar indsigt (hos Spinoza og Bergson den højeste form for erkendelse).
intuitio'nisme, den opfattelse, at en intuition er den vigtigste og sikreste erkendelseskilde på erkendelsesteoretisk el. etisk område. Spec. betegn. for den af holl. L. E. J. Brouwer (f. 1881) forfægtede opfattelse, at mat. eksistensbeviser må støtte sig på intuitivt forståelige konstruktioner i mods. til formelt-logiske deduktioner.
in'tuiti'v (lat.), hvad der er vundet ved intuition, umiddelbart anskueligt el. iagttageligt.
intumescens [-'sæn's] (lat. *intumescere* svulme op), hævelse.
intussusception [-sæp-] (lat. *intus* inden i + *susceptio* optagelse), d. s. s. invagination.
Inug'suk-kulturen, eskimoisk kultur udviklet på V-Grønland på grundlag af Thule-kulturen under indflydelse af nordboernes kultur. Opkaldt efter det største fundsted på øen Inugsuk ved Upernavik. Tilh. 13.–14. årh. Efterhånden udbredt til det meste af Grønl.
inu'it (eskimoisk, flertal af *i'nuk* menneske), mennesker (eskimoernes betegn. for sig selv).
'Inula, *bot.*, d. s. s. alant.
inu'li'n (efter planten *Inula*), ($C_6H_{10}O_5)_n$, et polysakkarid, som findes i rødder af mange kurvblomstrede, hvor det fungerer som oplagsnæring. Kan hydrolyseres til fruktose. Anv. til fødemidler for sukkersygepatienter.
in 'usum Delphini [-'fi:ni] (lat: til brug for dauphinen), betegn. for visse franske, for tronfølgeren bestemte klassikerudg. fra det 17. årh., hvori de anstødelige steder var udeladt.
inv., fork. f. invenit.
invagination (*in-* [1]) + *vagina*), en sygdom hyppigst i barnealderen, hvorved et stykke tarm (hyppigst det sidste stykke tyndtarm og blindtarmen) krænges ind i det neden for liggende tarmafsnit (vagina el. intussuscipiens). Giver anledning til hindret tarmpassage - tarmslyng. Behandles med indhældning af kontrastklysma el. operation.
inva'li'd (*in* [2]) + lat. *validus* kraftig, stærk), (helt el. delvis) arbejdsudygtig.
inva'lideforsikring, forsikring mod følgerne af invaliditet. Alm. i knyttet til den off. sygeforsikring indførtes 1921. Siden folkeforsikringsloven af 1933 medfører det for alle da. statsborgere i alderen 21–60 år tvungne medlemsskab i sygekasse el. sygeforening under visse helbredsbetingelser optagelse i i. I-retten træffer kendelse om invaliditet, hvorefter invalideren udbetales gnm. det soc. udvalg, hvis udlæg refunderes bl. a. af I-fonden. 1947 var der 2,25 mill. forsikrede.
Invalideforsikringsfonden opkræver gnm. sygekasserne invalideforsikringspræmier (1946–47: 16,9 mill. kr.) og gnm. den lovpligt. ulykkesforsikr. arbejdsgiverbidrag (1946–47: 5,9 mill. kr.). Heraf afholdes udgifterne til helbredelses- og erhvervsmæssige foranstaltn. for invalidepensionsmodtagere (1946–47: 2,9 mill. kr.) osv., samt indtil $^6/_7$ af udg. til invalideforsikrede. Resten af de $^6/_7$ dækkes af staten og $^1/_7$ ved kommunal refusion. I admin. af direktøren for sygekassevæsenet.
Invalideforsikringsretten afsiger kendelse om invaliditetens indtræden og om evt. oplærings- el. helbredelsesforanstaltningers iværksættelse. I består af en jur. el. statsvidensk. udd. formand og 5 andre medl. (2 læger, 2 sygekassemedl., 1 arbejdsgiver). 1947 havde I 23 000 afsluttede sager, heraf 7000 om invaliditet.
Invalidehotellet, fr. *L'Hôtel des Invalides*, invalidestiftelse i Paris, opført 1671–76 af Libéral Bruant (1637–97) på Ludvig 14.s forordning. I havde plads til 5–7000 soldater, men optoges fra beg. af

20. årh. mest af mil. kontorer, våbenmuseum m. m. Komplekset omfatter to kirker; især kendt er Invalidekirken (beg. 1675 af Jules Hardouin-Mansart (1646–1708)) med grundplan som et ligearmet kors og kronet af en høj kuppel; den har siden dec. 1840 rummet Napoleon 1.s støv. (Ill. Invalidekirken).
invaliderente, udbetales efter kendelse om invaliditet til invalideforsikrede, der opfylder betingelserne for at opnå aldersrente m. undt. af aldersbetingelsen. Fra 1933 samme satser som aldersrente. i kan dog aldrig nedsættes til mindre end $^1/_3$ af grundbeløbet, har i det hele lempeligere fradragsregler og suppleres altid med invaliditetstillæg. 1946: 40 200 i-modtagere, udg. 1945–46: 64 mill. kr.

Militær-i ydes til mil. værnepligtige, der pådrager sig invaliditet under tjenesten. Sådan erstatn. til mil. invalider er ydet siden 1752, den nuv. lov er af 1934. Ud over renten, der kan kapitaliseres, ydes sygebehandl., dagpenge, begravelseshjælp og rente til efterladte. Satserne m. m. følger ulykkesforsikringen. For personer invaliderede før 1934 gælder de gl. regler, herunder en særl. ordning for mil. invalider i Sønderjyll.
invalidi'te't (lat.), tab el. forringelse af erhvervsevnen. i er efter folkeforsikringsloven til stede, når den påg. ikke er i stand til at tjene $^1/_3$ af det, personer med samme uddannelse plejer at tjene. i efter ulykkesforsikringsloven måles i $^0/_0$ af erhvervsevnen før ulykkestilf. Tilsv. v. invaliderente til tilskadekomne værnepligtige og ved invaliditetserstatning til besættelsestidens ofre.
in'va'r (eng. *invariable* uforanderlig), nikkelstål med 36% Ni. i har meget ringe varmeudvidelseskoefficient, som sættes endnu mere ned ved tillegering af 12% krom (elinvar). i bruges til normalmål, penduler m. m.
'invaria'bel (*in-* [2]) + *variabel*), uforanderlig, konstant.
'invarian't (*in-* [2]) + lat. *varius* forskellig), uforanderlig; konstant; konstant træk el. fænomen inden for i øvrigt skiftende omgivelser el. forhold.
invasion (lat. *invadere* trænge ind), hærs indrykning på fremmed område.
Invasionen, under 2. Verdenskrig først betegn. f. ty. landgangsforsøg i Engl., forberedt i enkeltheder sommeren 1940, men opgivet. Med de Allieredes voksende magt blev I betegn. f. eng.-amer. angreb mod Eur.s fastland, en oprettelse af den af Sovj. stærkt ønskede og krævede »anden front«. 1942–43 foregik masseoverførsel af amer. tropper til Engl.; nov.-dec. 1943 gav de Allierede på Tehrånkonferencen Stalin tilsagn om I fra vest, efter at de Allierede en tid havde over-

vejet at lægge hovedvægten på angreb fra syd, sammenhængende m. I i N-Afr. 1942 og angrebet på Ital. 1943. Dec. 1943 blev Eisenhower chef f. d. allierede invasionsstyrker i Engl. I forberedtes gnm. række »commandoraids« mod fr. og no. kyster, v. omfattende luftbombardementer af fr. trafiksystem og ødelæggelser i samarb. m. fr. modstandsbevægelse. På »D-dagen« 6. 6. 1944 begyndte I mod Normandiets kyst, verdenshistoriens største kombinerede sø-, luft- og landoperation, støttet t. 11 000 flyvemaskiner, 4000 skibe og transportabelt havneanlæg. Montgomery kommanderede landgangsstyrkerne. 7. 6. havde de Allierede forbindelse ml. 3 brohoveder, 9. 6. var landsat 300 000 mand; 27. 6. havde amerikanerne magten over Cherbourg. Efter voldsom offensiv gennembrød amerikanerne de ty. linier ved Avranches, hvilket på få uger førte til Tyskl.s opgivelse af Frankr.

invasionshavne, havne spec. konstrueret til de eng. og amer. landstigningszoner i Normandiet sommeren 1944. De såk. Mulberry-havne bestod af en ydre, flydende bølgebryder af stålpontoner, en indre, fast bølgebryder af jernbetonsænkekasser samt flydende moler fra stranden ud til molehoveder, hvor skibene kunne fortøje. I-s enkelte dele færdigbyggedes i Engl. ml. sept. 1943 og juni 1944, bl. a. sænkekasserne, der havde et depl. af 1670–ca. 6000 t, i kunstige tørdokke, udgravet langs Themsens bredder. Hertil medgik ca. 600 000 t cement og 31 000 t stål. Sænkekasserne var armeret med luftværnsskyts og indeholdt beboelse for besætningen under og efter turen over Kanalen. I alt byggedes under 2. Verdenskrig 2 i (hver af ca. samme størrelse som havnen i Dover), 1 ved Arromanches og 1 ved St.-Laurent, hvoraf den sidste dog ødelagdes under bygn. af en voldsom storm. De 2 i bestod tilsammen af i alt 400 større dele på ca. 1,5 mill. t. – 34 dage efter landgangen v. Arromanches 6. 6. 1944 anv. den her byggede i efter bestemmelsen, og indtil le Havre's kapitulation 12. 9. 44 landsattes i Normandiet i alt over 2,2 mill. soldater, ca. 450 000 køretøjer og næsten 4 mill. t forsyninger, hvoraf den overvejende del via havnen v. Arromanches.

invek'ti'v (lat. *invehere* skælde ud), skældsord.

in'venit, fork. *inv.* (lat: har opfundet), anv. f. eks. på kobberstik efter navnet på den kunstner, der har udført det orig. kunstværk, som stikket gengiver.

inven'ta'r (lat. *invenire* træffe på, finde), 1) fortegn. over, hvad der forefindes ved opgørelse af bo el. bedrift; 2) det bohave el. udstyr, der findes i en bygning, et lokale o. l.

inven'ta'rieskriver, tjenestemand under Kbh.s politi, der forestår fremlysningen af indbragt hittegods.

inven'tu'r (lat. *invenire* finde), fortegn. m. detaillerede oplysninger om de enkelte aktiver og passiver, f. eks. varebeholdning, inventar m. m., især som udgangspunkt f. opstilling af status.

Invercargill [invə'ka:gil], by på New Zealands S-kyst ved Foveaux Strædet; 29 000 indb. (1947). Uld og tømmereksport.

Inverchapel ['invətʃæpl], Baron, d. s. s. Kerr, A. C.

Inverness [invə'næs], 1) grevskab i N-Skotl. omkr. Glenmoredalen; 10 906 km²; 84 000 indb. (1947); 2) hovedstad i 1) ved N-enden af Glenmoredalen; 23 000 indb. (1931). Metal- og uldindustri, skibsbyggeri. Stort turistbesøg.

in'vers (lat.), indadvendt; omvendt.

inverse øjne, øjne, hvis lysopfattende celler vender bort fra lyset, så lysstrålerne må gennemløbe synscellens øvrige del. Findes hos visse orme og alle hvirveldyr.

inversion (lat. *invertere* vende om), tilstand omvendt af den opr., alm. el. naturlige; *gramm.*, omvendt ordstilling; *kem.*, a) d. s. s. invertering; b) omlejring ml. cis-trans isomere former, ved cis-trans isomeri; *mat.*, geom. afbildning, ved

Ismet Inönü.

Bodil Ipsen.

hvilken der til en figur ABC ... svarer en figur $A_1B_1C_1$ ..., således at linierne AA_1 BB_1, CC_1, ... alle går gennem samme punkt O, i-centret, og produkterne $OA.OA_1$, $OB.OB_1$, $OC.OC_1$, ... alle har samme størrelse, inversionspotensen. To sådanne figurer kaldes inverse.

in'versio 'uteri (lat.), omkrængning af livmoderen, således, at den indv. hulhed vender udad og nedad i moderskeden.

inver'tase (lat. *invertere* vende om) el. *inver'ti'n*, enzym, der hydrolyserer rørsukker til fruktose og glukose. Findes i mange mikroorganismer (gær m. m.).

inverte'bra'ter (*in-* [2]) + lat. *vertebra led*), hvirvelløse dyr.

inver'te're (lat.), omflytte, vende om.

inver'te'ring (lat. *invertere* vende om), hydrolysering af rørsukker til fruktose og glukose ved indvirkning af syrer el. enzymer (*invertase*). Produktet kaldes invertsukker og anv. i næringsmiddelindustrien bl. a. ved vin- og konservesfremstillingen Udgør hovedparten af kunsthonning.

inve'ste're (lat. *investire* iklæde), indsætte i embede, forlene (udøve investi'tu'r); anbringe penge.

inve'ste'ring, anv. af opsparede midler til produktive formål, d. v. s. køb af produktionsmidler, direkte el. indir. (gnm. køb af værdipapirer o. l.). Den samlede i er afgørende for den fremtidige prod.s omf. og retn. I kapitalist. samfund bestemmes i af driftsherrernes udsigt til overskud, profit, altså af deres forventn. m. h. t. priser og omkostn. Under socialistisk planøkonomi fastlægges i af samfundsorganer efter en udarb. plan, og i et reguleret kapitalist. samfund søger statsmagten at regulere den økon. aktivitet ved at påvirke el. gribe ind i i (diskontopolitik, importregulering, offentl. arbejder, i-kontrol).

Investigator Strædet [in'vəstigeitə], farvandet N f. Kænguru Øen, S-Austr.

investi'tu'r (lat: iklædning), i middelalderen en højtidelig embedsoverdragelse med overrækkelse af symboler på værdigheden.

investiturstrid, kampen i middelalderen ml. pave og kejser (konge) om, hvem der skulle udnævne høje kirk. embedsmænd. I udbrød 1075 da paven (Gregor 7.) forbød al investitur ved lægmænd; ved Worms-konkordatet 1122 sejrede hans standpunkt delvis.

investment trust [in'vəstmənt 'trəst], (eng.), holding company i form af et investeringsselskab, som spreder sine deltageres risiko gnm. erhvervelse af obligationer og aktier i fl. virksomheder.

in 'vino 'veritas (lat: i vinen er sandheden), udtryk der kan føres tilbage til 33. kap. af Platons dialog »Symposion«; i øvrigt titel på 1. afsnit af Søren Kierkegaards »Stadier på Livets Vej« (1845).

invi'si'bel (*in-* [2]) + *visibel*), usynlig.

invi'te're (fr.), lade komme til stede, indbyde; opfordre til at spille i en bestemt farve (i kortspil).

invokation (lat.), påkaldelse, bøn.

invo'lutio (lat.), *med.*, tilbagegående proces; spec. involutio uteri, livmoderens formindskelse straks efter fødslen.

involve're (lat.), medføre, volde.

in æ'ternum (lat.), for evig.

Inönü [inö'ny], *Ismet* (opr. *Ismet Paşa*) (f. 1884), tyrk. politiker. Officer i 1. Verdenskrig, knyttet til Kamål Atatürks nationalistbevægelse, 1920 generalstabschef, sejrede 1921 over grækerne ved Inönü i Lilleasien. Underskrev som udenrigsmin. fra 1922 Lausanne-traktaten 1923; bidrog til europæiseringsarbejdet, førstemin. 1923–24, 1925–37. Efter Atatürks død 1938 Tyrk.s præsident, førte balancerende politik under 2. Verdenskrig, deltog i Cairo-konferencen 1943. (Portræt).

Io, kem. tegn for ionium.

Io ['i:o] (gr. *Iō*), i gr. mytol. en kvinde, i hvem Zeus forelskede sig. P. gr. af Heras skinsyge forvandlede Zeus hende til en ko, og hun flygtede til Ægypten, hvor hun fødte en søn.

Ioánnina [jo'anina] (*Janina;* gr. folkesprog *Giánnena* ['janena]), gr. provinshovedstad i Epirus; 20 000 indb.

IOGT, fork. f. *Independent Order of Good Templars*, d. s. s. Good-Templar-ordenen.

Io'kaste, gr. sagnskikkelse. Moder og senere hustru til kong Oidipus.

I'olkos (gr. *Iol'kós*), oldtidsby i Thessalien, Jasons hjemsted, udfartssted f. argonautertoget.

ion [jo'n] (*gr: vandrer*), *et atom el. en* atomgruppe, som har en elektr. ladning og som derfor kan sættes i bevægelse af et elektr. felt. Ioner opstår i vædsker ved dissociation og i luftarter ved bestråling med røntgenstråler el. ultraviolet lys samt ved stødionisering.

Iona [ai'ounə] (el. *Icolmkill*), ø bl. de indre Hebrider, Skotl. Ruiner (delvis restaurerede) af Columba's omkr. 565 grl. kirke og kloster.

ionbinding, d. s. s. heteropolar binding.

i'o'nbyttere er visse faste stoffer med store i vand uopløselige molekyler, der indeholder reaktive grupper, som kan afgive og samtidig optage ioner fra ionholdige opløsninger (reversibelt og efter de sædv. støkiometriske regler). I mange år kendtes kun såk. kationbyttere (baseudvekslere), nemlig naturlige, vandholdige natriumaluminiumsilikater (zeolitter) og kunstige permutitter, der bl. a. anvendtes til vandrensning (afhærdning). I 1935 viste de eng. kemikere Adams og Holmes, at der med synt. harpikser (fenolformaldehyd- og aminformaldehyd kondensater) kunne opnås kation- el. anionbytning el. begge dele, og siden da er der fremkommet et stort antal sådanne i (»organolitter«) såsom wofatit, amberlit osv., som på simpel måde har kunnet løse en række kem.-tekn. opgaver.

ioner ['jo'-], oldgr. stamme i Athen, de fleste Kyklader og 12 byer på Lilleasiens V-kyst (Efesos, Milet osv.). Efter de lilleasiatiske byers oprør mod perserne 499–494 f. Kr. blev Athen den vigtigste ioniske by.

Io'nescu [jo-], *Take* (1858–1922), rum. politiker; grl. Det Kons.-Dem. Parti. Under 1. Verdenskrig for Rumæniens deltagelse på de Allieredes side. Virksom for oprettelsen af Den Lille Entente.

Ionien ['jo'-] kaldtes i oldtiden det af ioner beboede mellemste område af Lilleasiens V-kyst med tilhørende øer.

Ionio ['jɔnio], tidl. *Taranto*, ital. prov. i Apulien; 2436 km²; 369 000 indb. (1942). Hovedstad: Taranto.

ioni'se'ring, et stofs opspaltning i ioner.

ioniseringsenergi, den energi, der kræves for at løsrive en elektron fra et atom og derved danne en ion. I kan måles direkte ad elektr. vej el. bestemmes af grundstoffets spektrum. I angives i enheden elektron-volt (eV) og andrager for alle grundstoffer ml. 5 og 25 eV.

ioniseringskammer, en lukket, luftfyldt beholder med to elektroder, hvori der frembringes ioner ved en ioniserende stråling (f. eks. røntgenstråling). Lægges en så høj spænding ml. elektroderne, at ionerne fjernes lige så hurtigt som de dannes, vil måling af den af ionerne dannede strøm (mætningsstrøm) give et mål for styrken af den ioniserende stråling.

Ioniske Hav ['jo'-], den del af Middelhavet, der ligger mellem Sicilien, Sydital. og Grækenl. Største dybde 4404 m.

Ioniske Øer ['jo'-] gr. *Iónion Nēsoi* ['jɔnjɔn 'nisi], gr. øgruppe ved Grækenlands V-kyst; 2200 km² med 230 000 indb. (1938). De vigtigste øer er Korfu (Kérkyra), Leukás, Ithákē, Kefallēnia og Zákynthos.

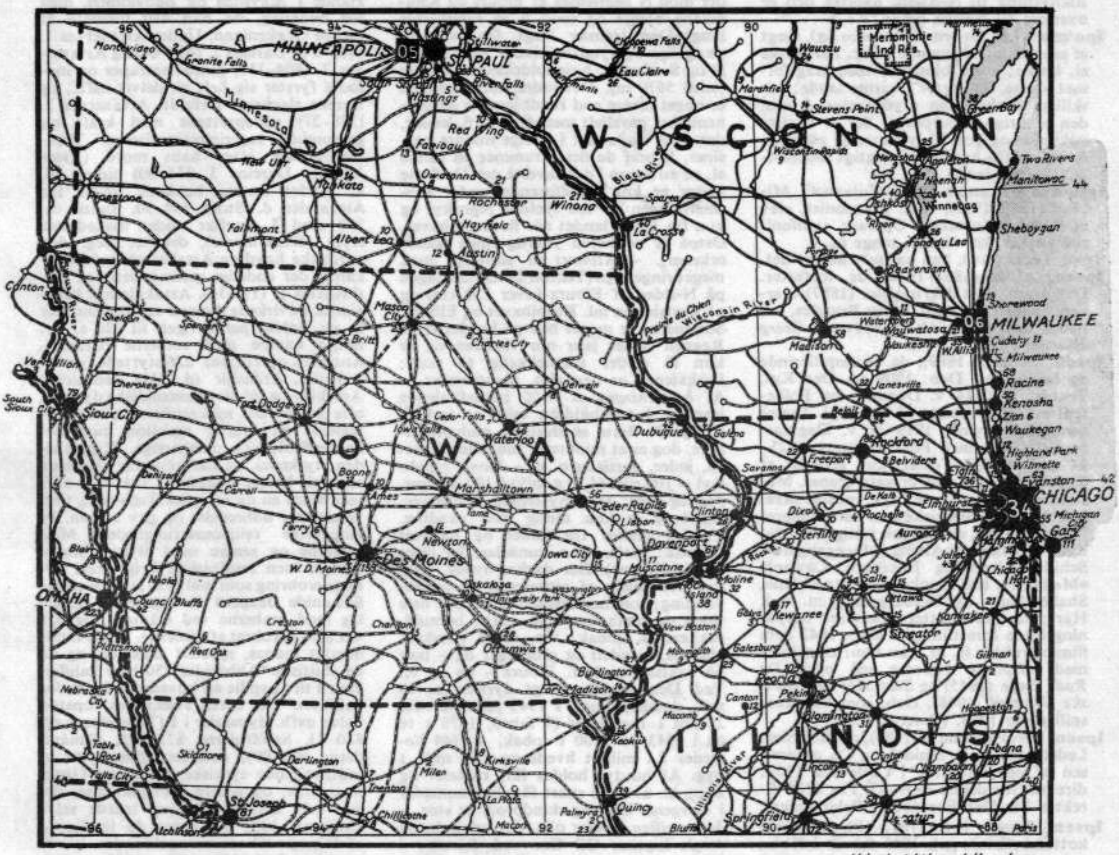

Maalestok 1:5 625 000

Kort over Iowa.

Udarbejdelse: J. Humlum

ionisk filosofi [ᵗjo'-], den i de ioniske byer på Lilleasiens V-kyst omkr. 600 f. Kr. af Thales, Heraklit m. fl. udviklede gr. filos.

ionisk stil [ᵗjo'-], græsk bygningsstil, fremstået i de lilleasiat. kolonier hos grækernes østligste stamme, *ionerne*. Den er næppe yngre end den doriske stil. Dens største bygningsværker fandtes på øerne Sámos, Náxos m. fl., fra 6. årh. findes den i selve Grækenl. Dens karakteristiske kendetegn er den friere og lettere komponerede søjle, som i forhold til søjlediameteren ofte er meget højere end den doriske. Den ioniske søjle (se ill.) har

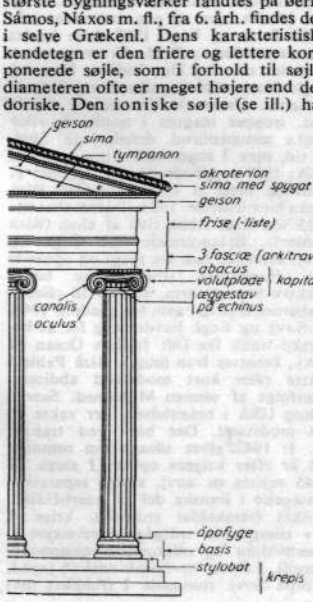

en særlig basis, dens kannelurer (oftest 24) er dybe, deres kanter adskilles ved en smal stribe. Kapitælet består af en æggestavsprydet echinus og indskudt ml. denne og en tynd, firkantet abacus en svungen plade (helix), der ved to sider indrulles i to store voluter. Arkitraven er oftest horisontalt 3-(el. 2-)delt ved svage fremspring, frisen kan helt mangle, men er ellers glat el. smykket med fortløbende relieffer.

ionisk toneart [ᵗjo'-], tonearten på C, altså den samme som alm. dur. Den yngste kirketoneart.

ionisk vers [ᵗjo'-] (*ionicus*), antik versefod, bestående af 2 lange og 2 korte stavelser (- - ∪ ∪) el. omvendt (∪ ∪ - -), bl. a. anv. i Svend Dyrings Huus.

ionium [jo'-] (efter *ion*), radioaktivt grundstof, isotop af thorium (atom-nr. 90) med og atomvægt 230, kem. tegn Io, modersubstans til radium. Har halveringstiden 83 000 år.

ionosfæren [jonoˢsvæ:rən] (*ion* + *sfære*), et lag af lufthavet, der ioniseres af Solens stråler og derved bliver elektr. ledende. Højden over Jordens overflade varierer fra ca. 100–300 km. I er ofte opdelt i fl. lag. Ved den af i fremkaldte bøjning el. tilbagekastning af radiobølgerne opnås stor rækkevidde, navnlig for de korte bølger.

ionstråle [ᵗjo'n-], en stråle af ioner, der har fået en stor hastighed ved at gennemløbe et elektr. felt. Opdagedes først i form af kanalstråler. I bestående af brint el. heliumioner anv. til frembringelse af atomkernereaktioner.

iontofoˢrese [jon-] (*ion* + gr. *forein* bære, føre), indførelse af stoffer gnm. huden v. hj. af galvanisk strøm.

IOOF, fork. f. *I*ndependent *O*rder of *O*dd *F*ellows (den uafhængige OF-orden) grl. 1813.

Iorga [ᵗjor-], *Nicolae* (1871–1940), rum. historiker og politiker. Prof. i Bucureşti fra 1894. Fra 1907 leder af Det National-Demokr. Parti. Stærkt vestorienteret. Myrdet af Jerngarden.

ˢIos, gr. ø blandt Kykladerne; 103 km²; ca. 2000 indb.

iota [ᵗjo:ta], gr. navn for bogstavet i (ι).

iowa [ᵗaiəwə], indianerstamme med siouxsprog, præriefolk ved Missouri River, USA, nu i Oklahoma.

Iowa [ᵗaiəwə], fork. *Ia*, stat i USAs nordl. prærieegne (ml. floderne Mississippi og Missouri); 145 760 km²; 2 538 000 indb. (1940; 1947: 2 591 000), 17,3 pr. km²; 17 000 var negre, 11 000 var fra Danm.; 42% boede i byerne. Hovedstad: Des Moines. Jorden er dyb, frugtbar moræne, delvis løssdækket; udnyttet til landbrug og kvægavl. *Erhverv.* I er USAs vigtigste majs- og næstvigtigste havreproducent (1944 henh. 18,1 og 11,7% af USAs høst. Enormt kvæghold: 1948: 9,9 mill. svin, 4,7 mill. stk. kvæg og 1,2 mill. får. Store kullejer, men ringe brydning (1946: 1,6 mill. t). Industri: slagterier, mejerier, møllerier, landbrugsredskaber. *Historie.* I blev udforsket af franskmænd; under Span. 1763–1800, derpå fr. Købt 1803 af USA. Territorium 1838; stat 1846.

ipecacuanha [-ᵗkwanja], se brækrod.

Iphiˢgenia, alm. stavemåde for Ifigeneia.

Ipiutaq-kulturen [-ᵗpi-], eskimoisk kultur påvist første gang ved Ipiutaq på N-kysten af Point Hope i Alaska, hvor der findes ca. 400 husruiner og et bet. antal grave. Karakteristisk for I er dels fint tilhuggede flintblade, der har været brugt som æg og spids på harpuner, knive, spyd o. l., dels fantastisk udskårne dyrefigurer, menneskehoveder, masker og kæder af hvalrostand. Små knive og bor har jernblade og -spidser. Særlig kunsten viser I-s

tilknytning til N-Asien, hvorfra den er overført til Alaska omkr. Kr. f.

Ipo'mæa (gr. *ips* orm + *homoios* lig), slægt af snerlefam., slyngende urter, halvbuske el. buske; store blomster med tragtformet krone. 300 arter i varme lande; adskillige dyrkes som prydplanter, f. eks. den eenårige **I** purpurea, der er hurtigvoksende og god til lysthuse og espalier. Af en art fås batater, et vigtigt fødemiddel i varme lande.

Ippolitov-Ivanov [ipo'litɔf-i'vanɔf], *Michail* (1859–1935), russ. komponist, elev af Rimskij-Korsakov. Operaer, symfoniske værker, korværker, sange m. v.

'ipse 'fecit (lat.), han har selv udført det.

Ipsen, *Alfred* (1852–1922), da. forfatter. Det dram. digt *Mefistofeles* (1887) markerer hans brud med Georg Brandes, om hvem han skrev sit hovedværk *Georg Brandes 1–3* (1902–03).

Ipsen, *Bodil* (f. 1889), da. skuespillerinde og instruktør. Deb. 1909 på Det Kgl. Teater; 1910–14 v. Dagmar- og Folketeatret, 1914 tilbage til Det Kgl. Teater som primadonna, 1919–22 v. Dagmarteatret tillige med Poul Reumert, 1925–44 v. Det Kgl. Teater, kun afbrudt af forsk. gæstespil ved private scener. Mestrer med dybtgående psyk. indsigt såvel det blide, drømmeriske som det raffineret lidenskabelige, det erotisk vittige som det dybt tragiske (fru Alving i »Gengangere«, Schillers dronning Elisabeth, Cowards »Madame«, Kaj Munks »Diktatorinden«, Shakespeare- og Holbergroller m. m.). Har som iscenesætter præsteret betydningsfulde forestillinger. Deb. 1942 som filminstruktør (s. m. Lau Lauritzen jun.) med *Afsporet*. Nævnes må også *De Røde Enge* (1945) og *Støt Står den Danske Sømand* (1948). Deb. som filmskuespillerinde 1913. (Portræt sp. 2117).

Ipsen, *Percy* Harald (f. 1880), da. ingeniør. Ledede for F. L. Smidth og Co. opførelsen af cementfabrik i Chile fra 1907; direktør for denne 1909–23. Fra 1924 direktør for Det Forenede Oliekompagni.

Ipsen, *Rasmus Peter* (1815–60), da. terrakottafabrikant; grl. 1843 fabrik i Kbh., som mest tilvirker uglaserede varer, prydvaser i klassisk stil, haveskulpturer, buster i terrakotta.

'ipso 'facto (lat: ved selve handlingen), egenmægtigt.

'Ipsos, oldtidsby i Frygien, hvor Lysimachos og Seleukos 1. 301 f. Kr. slog Antigonos.

Ipswich ['ipswitʃ], by i Suffolk, Ø-Engl. 102 000 indb. (1948). Fabrikation af landbrugsmaskiner, kunstsilke, skotøj m. v.

Ipswich ['ipswitʃ], kulmineby V f. Brisbane, Queensland, Austr.; 26 000 indb. (1947).

IQ, fork. f. intelligenskvotient.

Iquique [i'kikæ], vigtigste havneby i Nordchile; ca. 77 000 indb. Salpetereksport.

Iquitos [i'ki-], by i NØ-Perú; 40 000 indb. (1940). Det kommercielle og politiske centrum ved øvre Amazonas, 106 m o. h., kan nås af mindre dampere. Udfører gummi, bomuld, kaffe, vegetabilsk elfenben, læder af vildsvin, barbascogift (til sprøjtning af frugttræer).

Ir, kem. tegn for iridium.

ir, *basisk kobberkarbonat*, den grønne belægning på kobber el. kobberholdige legeringer, som opstår v. atm.s påvirkning.

Ira ['aiərə] el. *IRA*, eng. fork. f. Irish Republican Army, den irske rep. hær, Sinn Féin-bevægelsens revolutionært-nationalistiske kamporganisation. Erklæret illegal af Eires reg. 1936; herefter hemmeligt terrorforbund, rettet mod Engl. Støttede under 2. Verdenskrig ty. agenter.

'Irak, da. stavemåde for Iraq.

'Iran el. **'*Persien*** (pers. Îrân [i:'rɔ:n, i:'ru:n]), stat (kejserrige) i SV-Asien; 1 644 000 km²; ca. 15 mill. indb. Kendteste landskaber: Azerbâidjân, Fârs, Gilân, Hamadân, Khurâsân, Khûzistân, Kurdistân, Lâristân, Luristân og Mâzanderân. Største byer: Tehrân (hovedstad), Tabriz og Isfahân. *Terræn.* **I** er et højland, der mod N begrænses af Elburz og Khurâsâns bjerge og mod S af randbjerge langs Den Iranske Bugt. De sværttilgængelige og tyndtbefolkede bjerge mod N og S er unge, høje foldekæder (Elburz indtil 5670 m). Det indre, tørre højland er noget lavere end randbjergene og gennemløbes parallelt med disse af fl. kæder, der deler højlandet i talrige mindre bassiner, hvoraf de fleste rummer en saltsø el. en saltsump i den laveste del. De fleste floder er kun vandførende under snesmeltningen el. ved sjældne regnskyl og kun fra 1/3 af landet når floderne havet. Østpå er nedbøren yderlig ringe (sandørkener). – *Klimaet* er subtrop. med meget ringe regn (Tehrân 25 cm) undtagen på N-siden af Elburz (over 150 cm) og på kystsletten ml. Kaspihavet og Elburz. Sommeren er meget hed på højsletterne. Regnen falder især om vinteren og er kun få steder tilstrækkelig til skov; busksteppe er den alm. plantevækst. – Af *befolkningen* er 70% persisktalende iranere; i Azerbâidjân tales et tyrkisk sprog. De fleste er shiitiske muhamedanere, dog er et mindretal sunnitter, kristne, jøder, parsister o. a. – *Mønt:* 1 pahlevî = 100 rijâl (4,14 g sølv) à 100 dînârer. *Mål og vægt:* Metersystemet. – *Erhverv. Agerbrug* er kun mulig med vanding. Vandet skaffes fra floder og qanâter (persisk: kâriz, d.v.s. tunneler, der føres ind i bjergene). Der dyrkes hvede, byg, rug ved hjælp af vinterregn og forårsvanding; sommerafgrøderne vandes hele tiden og omfatter hirse, majs, bomuld, sukkerroer, tobak, vin, frugt (fersken, abrikos, mandel) og grønsager og – især på kystsletten N f. Elburz – ris og te. Ved Den Iranske Bugt dyrkes ca. 10 mill. daddelpalmer. I 1943 produceredes 21 420 t roesukker (7 fabr.), 1679 t te og i 1943–44 7100 t tobak. I 1944 høstedes 2,1 mill. t hvede og 1,25 mill. t byg. Af husdyr holdes får, kameler og køer, bl. a. af de snart fåtallige nomader i bjergene. Uld- og skindprod. er stor. – *Minedriften* leverer olie, der udvindes af Anglo-Iranian Oil Co. ved felterne i Khûzistân nær den nordl. ende af Den Iranske Bugt (olieledning til Âbâdân ved Shatt al'Arab) samt nær Iraqs oliefelt. I 1947 var prod. 20,5 mill. t (1939: 9,58 mill. t). – *Industrien* raffinerer olie og behandler de hjemlige råstoffer til fine sjaler, tæpper, lædervarer, sukker, mel, vin osv. – *Trafiknettet* er ret veludviklet og **I** står i vejforb. med Bagdad i Iraq og med Turkmenistan. Den transiranske bane (fuldført 1938 af da. ingeniører) går fra Bandar Shâhpûr ved den nordl. del af Den Iranske Bugt via Tehrân til Bandar Shâh ved Det Kaspiske Havs SØ-hjørne. Fra Tehrân går en bane vestpå over Tabriz til Sovj. Der eksporteres olie, tæpper, uld, tragant, opium, ris o. a. landbrugsprodukter. (Kort se Rusland og Asien).

Historie. Bl. de ikke-ariske urindb. i **I** spiller elamitterne om Susa den største rolle; de opnåede en udviklet kultur og deres konger rivaliserede ofte heldigt med sumerer og babylonere. I slutn. af 2. årtus. var **I** i ariernes besiddelse, og en særlig rel. skabtes af Zarathustra. Fra 9. årh. omtales mederne, hvis konge Kyaxares (625–585) s. m. Babylon ødelagde assyrerriget. Hans søn Astyages blev 550 afsat af sin vasal, perseren Kyros, der grl. det *oldpersiske rige* (550–330). Kyros (550–30) erobrede 546 Lydien og 539 Babylon, hans søn Kambyses (530–22) 525 Ægypten; Dareios 1. (522–486) grl. Achæmenidernes dynasti og gav riget dets endelige organisation: forvaltn. decentraliseredes under satraper (statholdere), men holdtes sammen af en kraftig centralmagt, støttet til de pers. og mediske stormænd. Et glimrende vejnet og et ensartet møntsystem oprettedes, mens regeringen viste stor tolerance over for de forsk. folkeslags særegenheder. Dareios indlemmede egnene ved Indus og Thrakien i riget og slog en opstand bl. de gr. byer i Lilleasien ned 499–94. Sønnen Xerxes (486–65) dæmpede opstande i Ægypten og Babylonien, men led nederlag, da han 480 forsøgte at erobre Grækenland. Under Artaxerxes 1. (465–24), Dareios 2. (424–04) og Artaxerxes 2. (404–358) gjorde satraper og indfødte fyrster sig helt el. delvis uafh., og hærens slagkraft forfaldt. Artaxerxes 3. (358–37) genoprettede med kraft og grusomhed regeringsautoriteten. Tronstridigheder efter hans mord (Arses 337–35, Dareios 3. 335–30) bidrog til, at landet lettere bukkede under for Alexander d. Store 334–30. Indtil ca. 250 stod **I** derefter under makedonsk styre (*Seleukiderne*), derefter beg. den parthiske høvding Arsakes en befrielseskamp, der endeligt gennemførtes af Mithridates 1. (174-36). Arsakidernes hellenistisk påvirkede dynasti styrede herefter **I,** nu kaldet *partherriget*, til 226 e. Kr. under kampe med romerne (Crassus, Antonius og Trajan). 226 styrtede fyrsten i Persis, Ardashîr (d. 241) den sidste Arsakide og grl. det Sassanidiske dynasti, ofte kaldet det *nypersiske rige*, som betegnede en kraftig reaktion mod det halvhellenistiske partherrige. Rigsenheden styrkedes, og Zarathustras lære blev statsrel. Under Shâpûr 1. (241–72) stiftede Mânî en ny rel. (manikæismen), som vandt stor udbredelse og gav anledn. til langvarige religionsstridigheder. Mod romerne og senere mod Byzans førtes talrige, men resultatløse krige med Syriens erobring som mål. 636 led den sidste Sassanide Jazgard 3. afgørende nederlag mod araberne ved Qâdisîja, og 651 var hele **I** erobret af *araberne*. Islam vandt hurtigt indpas, specielt shiismen, og da de shiitiske 'Abbâsider 750 blev kaliffer, kom **I** til at spille en hovedrolle inden for kalifatet. Da dette svækkedes, opstod halvt uafh. dynastier i **I** (Tâhiriderne ca. 820–73. Saffâriderne 873–901, Sâmâniderne 901–99), derefter afløstes de af indtrængende tyrkiske dynastier, Ghaznaviderne, og senere Seldsjukkerne, der var helt uafh. og endog truede selve kalifatet. 1231 styrtedes de imidlertid af Djengis-Khans mongoler, der havde magten i **I** til 1447. – Efter 1500 samlede Ismaïl (d. 1524) et stærkt iransk rige, der led nederlag mod Selim 1. af Tyrkiet 1514 og måtte finde sig i port. besættelse af Ormuz, men dog hævdede sig som alvorlig fjende f. Tyrkiet, især under Abbâs d. Store, 1589–1629. Under Nâdir Shâh, 1736–47, besejredes Tyrk. og Afghanistan og nordl. Indien erobredes, men i øvr. svækkedes **I** af stadige paladsrevolutioner og dårligt styre. Efter 1720erne beg. modsætn. t. Rusl., der efter 1800 trængte frem over Kaukasus. I 19. årh. brødes russ. og eng. interesser i **I,** indtil Rusl. og Engl. 1907 delte landet i interessesfærer; Rusl. fik mest, men lukkedes ude fra Det Indiske Hav, og Anglo-Persian Oil Co. sikrede sig oliekoncessioner. Under 1. Verdenskrig havde russ. tropper magten i nordl. **I,** efter Rusl.s sammenbrud dominerede Engl. en tid, men **I** søgte støtte hos Sovj. og USA; 1921 rømmede de eng. tropper **I,** samtidig med at ryttergeneralen Rizâ Khân blev ledende. 1924 afsattes shahen; 1925 tog Rizâ Khân titel af shah (Rizâ Pahlevî). Balancerende ml. Engl. og Sovj. styrkede han **I**-s magt og opnåede bet. fremskridt (transiranske bane; effektiv finansreform, støttet til olieselskabernes afgifter, som forhøjedes). 1941, da Sovj. og Engl. havde brug for at beherske trafik fra Det Indiske Ocean til Sovj., besattes Iran (aug.); Rizâ Pahlevi måtte efter kort modstand abdicere, efterfulgt af sønnen Muhamed. Senere deltog USA i besættelsen, der vakte en del modstand. Der blev ved traktat 29. 1. 1942 givet tilsagn om rømning 1/2 år efter krigens ophør. I slutn. af 1945 rejstes m. sovj. støtte separatistbevægelse i iranske del af Azerbâidjân, hvilket fremkaldte storpolit. krise. **I** gav tilsagn om vidtgående selvstyre f. Azerbâidjân og oliekoncessionsmonopol i nordl. **I** for sovj.-iransk selskab (apr.), hvorpå Sovj. rømmede **I** (fuldført maj

1946). I løbet af 1946 besatte iranske tropper Azerbâidjân, hvis selvstyre udslettedes, og **I**-s parlament nægtede at ratificere olieaftalen m. Sovjet.

i'ra'nere, folk der taler et iransk sprog, hertil hører bl. a. størstedelen af befolkningen i Iran, afghanerne og balucherne samt oseterne i Kaukasus og tadzjikkerne i Turan.

I'ra'nske Bugt el. *Persiske Bugt*, bugten ml. Iran, Iraq og Arabien, 1100 km l. og ca. 300 km br. Største dybde: 113 m.

i'ra'nske sprog, de sprog, der siden oldtiden har været talt af de i og omkr. Iran boende indoeur. folk. Først efter det 14. årh. f. Kr. er de lydudvikl. foregået, der konstituerer en særlig iransk sproggruppe. De **i** inddeles i to hovedgrupper: V- og Ø-iransk. Det vigtigste af de vestiranske sprog er persisk, der er det iranske sprog, som er best kendt i sin sproglige udvikling. Oldpers. kendes fra Achæmenidernes kileindskr. (ca. 500–332 f. Kr.), i de ældste af disse er det gl. indoiranske nominal- og verbalbøjningssystem som helhed bevaret, men i de senere er grammatikken i opløsning. Indskr.-sproget har ikke mere svaret til det talte sprog, og formodentlig da er den afslibning af sproget beg., som man træffer i pehlevi, Sassanidernes rigssprog (226–651). Efter den arab. erobring af Iran vedblev parserne nogle årh. at skrive pehlevi, medens de muhamedanske iranere benyttede arab. Fra 9. årh. udviklede der sig et nypers. skriftsprog, skrevet med arab. alfabet, og stærkt bl. med arab. ord. Det nypers. sprog holdt sig nogenlunde uændret til slutn. af 19. årh., hvorefter ordforrådet blev stærkt udvidet ved nydannelser til at betegne europ. tekniske og vidensk. begreber; samtidig har en puristisk bevægelse tilstræbt at rense sproget for det arab. ordforråd; også talesproget har i høj grad præget det mod. pers. skriftsprog. Af andre vestiranske sprog kan nævnes kurdisk. Af de østiranske sprog repræs. avestisk et gl. sprogtrin, og sogdisk, der kendes fra håndskriftfund i Turkestan, et noget yngre sprogtrin. Mod. østiranske sprog er bl. a. afghansk, Pamirdialekterne og osetisk (i Kaukasus).

iransk litteratur, se persisk litteratur.

Iraq, arab. *Al-'Irâq*, stat (kongerige) i Forasien omkr. Eufrats og Tigris' nedre løb; ca. 445 000 km²; 4,8 mill. (især arabiske) indb. (1947) (mod N 1/2 mill. kurder). Største byer: Bagdad (hovedstad), Basra, Mosul. – *Terræn.* **I**-s kernelandskab er lavlandet ml. og omkr. floderne Eufrat og Tigris. Mod SV og NV er der tørre højsletter uden floder, mod N og NØ stejle bjerge. Flodernes vandføring er størst under snesmeltningen i bjergene, men også vinterregnen giver vand. I lavsletten danner de et stort indlandsdelta, hvor de stadig aflejrer materiale, hvorved lejet hæves, så de stadig må holdes inddæmmede. Vandets høje beliggenhed letter anlægget af vandingskanaler. – *Klimaet* er meget varmt (33,6°) og tørt om sommeren, og vanding er nødvendig. Græssteppe (mod N) og buskssteppe er den alm. *plantevækst.* – *Befolkning.* På stepperne færdes et fåtal nomader med deres får, men størstedelen af indb. er oasebrugere. – Ca. 50% af indbyggerne er muhamedanske shiitter, ca. 30% muham. sunnitter. – *Mønt:* 1 irâqi-dînâr = 5 rijâl = 20 dîrham = 1 pund sterling. – *Mål og vægt:* Metersystemet og lokale systemer. – *Erhverv.* Der dyrkes dadler (især mod SØ ved Basra; i alt 30 mill. træer = 1/3 af verdens daddelpalmer), ris, majs, hvede, opium, bomuld (4000 ha 1943; 615 t af fin kvalitet). Minedriften leverer olie nær Kirkûk og Khânaqîn (4,7 mill. t 1947). Olieledninger fører vestpå til Haifa og Tripolis ved Middelhavet (henh. i Palæstina og Libanon). En del olie går pr. bane til Basra. I gennemløbes af Bagdadbanen fra N-grænsen over Mosul-Bagdad til Basra ved Den Iranske Bugt; stikbaner til oliebyerne; i alt 1550 km jernbane i 1945. Vigtigste havn: Basra. Eksport af dadler, byg, uld, hvede og bomuld samt olie, (Kort se Rusland).

Forfatning. Efter forfatn. af 1924 er **I** konstitutionelt, arveligt monarki; lovg. magt hos regeringsvalgt Senat (20 medl.) og et folkevalgt Underhus (115 medl.). *Historie.* Efter arabernes sejr over perserne 636 fik S-Mesopotamien navnet **I** og mange arabere indvandrede; med flytningen af kalifatets hovedstad til Bagdad (754) blev **I** rigets hovedprovins. Med kalifatets forfald fik først de persiske Büjider magten 945, dernæst de tyrkiske Seldsjukker 1055. I258 erobrede mongolerne **I** og afsatte den sidste 'Abbâsidekalif; efter tre årh.s opløsning kom **I** 1534 under tyrkerne. I 19. årh. førte de tekniske fremskridt til nogen fremgang, og oliefund efter 1900 gav **I** central betydn. i stormagtspolitikken. Efter angreb efter 1914, nederlag 1915–16 og ny offensiv tog eng. tropper **I** 1917–18, og v. freden 1920 blev **I** brit. mandatland under Folkeforbundet. Faisal, søn af Husain ibn Ali af Hedjâz blev efter skuffelse i Syrien konge af **I** 1921; befolkn. viste i fl. tilf. skarp uvilje mod Engl. Mosuldistriktet fastholdtes under **I** efter skarp eng.-tyrk. konflikt 1925. 1932 ophørte mandatet, men Engl. bevarede stærk indflydelse i **I.** Efter Faisal I., d. 1933, fulgte sønnen Ghâzi 1933–39, derpå dennes umyndige søn Faisal 2. under formynderstyre af Ghâzis broder Abdullâh. 1941 styrtedes reg. og Abdullâh ved kup af nationalistisk kreds ledet af Rashîd Ali, der stillede sig uvenl. mod Engl. Maj 1941 blev da **I** besat af eng. militær, Abdullâh og en eng.-venl. reg. genindsat. Fra 1942 deltog USA-tropper i besættelsen; 1943 erklærede **I** krig mod Tyskl., Ital., Japan, og optoges i FN. Trods befolkn.s uvilje forblev **I** besat af eng. tropper efter 1945; eng.-iraqisk traktat afvistes jan. 1948 af **I**-s parlament. Reg. har tit udtrykt panarabiske sympatier, især tilslutn. til araberne i Palæstina. 1945 tilsluttet Den Arabiske Liga, sluttede sig maj 1948 til krigen mod Israel.

Ireland ['aiələnd], *John* (f. 1879), eng. komponist til sange og klavermusik. Klaverkoncert i Es (1930), skrevet under indflydelse af jazz, o. a. værker.

I'rene (gr. *eirênê* fred), kvindenavn.

I'rene (752–803), byzantinsk kejserinde, 769 g. m. Leo 4., ved hvis død 780 hun blev formynder for sønnen Konstantin 6., som hun 797 afsatte og blindede. Afsat 802. Tog parti mod billedstormerne, som fordømtes på koncilet i Nikæa 787.

i're'niker (gr. *eirênê* fred), fredsstifter, fredeligt sindet (mægtende) person.

Ire'næus (d. ca. 190), græsksproget kirkefader, biskop i Lyon. Bekæmpede gnosticismen.

Ireton ['aiətn], *Henry* (1611–51), eng. general i parlamentshæren under borgerkrigen 1642–49. Cromwells svigersøn; gik ind for Karl 1.s henrettelse, modstander af den demokr. bevæg. i hæren. Fuldførte Irl.s undertvingelse.

irettesættelse, straf inden for hær og søværn. **i** optages i dagsbefalingen el. oplæses v. mønstring; anv. for mindre forseelser i st. f. kortere kvarter- el. vagtarrest.

Ir'gun Zwai L'umi [-'tswai ləu'mi] (hebr: organisation af folkehær), aktivistisk jød. gruppe i Palæstina, talte ca. 5000 medl., 1945–47 i samarbejde med Stern-gruppen, 1948 sammensluttet med hjemmeværnet (Haganah). Opløst sept. 1948.

Iriarte [iri'ərtæ], *Tomás de* (1750–91), sp. fabeldigter.

iridekto'mi' (*iris* + *-ektomi*), operativ afklipning af et stykke af regnbuehinden.

i'ri'dium (gr. *iris* regnbue), grundstof, kem. tegn Ir, atomnr. 77, atomvægt 193, vf. 22,4, smp. 2440°, valens 3 og 4. Hårdt hvidt metal, nær beslægtet m. platin, men »ædlere« end dette. Forekommer lign. steder som platin. Anv. rent el. legeret m. platin el. osmium til finere instrumentdele, elektr. kontakter, fyldepennespidser, kompaslejer m. m.

iridoto'mi' (*iris* + *-tomi*), operativ spaltning af iris.

'Iris, i *gr. rel.* personifikation af regnbuen, en bevinget ung kvinde, der varsler og bringer regn.

iris (efter *Iris*) 1) *med.*, øjets regnbuehinde; 2) *bot.*, (*sværdlilje*), slægt af irisfam., urter med toradede, ridende og sværddannede blade, store, oversædige, regelm. blomster, 3 støvbærere og en griffel med 3 store, kronbladlign. støvfang. 200 arter; i Danm. er gul **i** (I. pseu'dacorus) alm. vildtvoksende i moser og ved søer, mens blå **i** (I. spuria) findes enkelte steder ved strandbredder. I øvrigt dyrkes en mængde arter og varieteter.

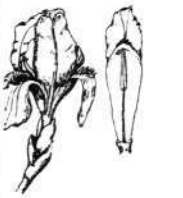

Blomst og griffel med støvdrager af iris.

Îris ['iri(s)], folkeligt gr. navn på floden Eurotas.

irisblænder (gr. *iris* regnbuehinde), *fot.*, blænder, der kan stilles til alle åbningsforhold ml. nul og maksimum.

iri'se're (gr. *iris* regnbue), at spille i regnbuens farver; 1) *kem.-fys.*: iriseren iagttages på tynde gennemsigtige hinder, f. eks. *olielag på vand, spec. keramikglasurer* o. l., hvor den skyldes interferens ml. det tilbagekastede lys fra hindens to overflader; 2) *meteor.*, iriserende skyer er skyer, som, når Solen skinner ignm. dem, *viser større el. mindre partier farvede* ligesom perlemor.

irish stew ['aiəriʃ 'stju:] (eng: irsk stuvning), en sammenkogt ret af fårekød, kål, gulerødder og kartofler.

irisker, fællesbetegn. for korthalede, spidsnæbbede finker, f. eks. tornirisk, grønirisk m. fl.

i'ritis (*iris* + *-itis*), betændelse i regnbuehinden; kan skyldes infektion ved stik el. snitsår i øjet, men kan også komme gnm. blodet fra infektioner andetsteds.

Ir'kutsk, Østsibiriens hovedby (RSFSR, Sovj.), V f. Bajkal-søen ved floden Angara og den transsibiriske bane; 243 000 indb. (1939). Industriby og administrationscentrum med flodhavn; højere skoler. Grl. 1652.

Irland, eng. *Ireland* ['aiələnd], irsk *Éire*, næststørste ø bl. De Britiske Øer; 82 000 km²; 4 289 000 indb. (1946). (Delt i Eire, der er en republik, og Nord-Irland, der er en del af Storbritannien og Nord-Irland. *Befolkning, Erhverv* m. m. se disse). V-kysten har to store indskæringer: *Donegal Bay* og *Galway Bay*, og mange mindre, især mod SV og mod NV; de øvrige kyster har kun mindre indskæringer. **I** består af et centralt lavland, omgivet af fl. adskilte bjerggrupper (*Kerry Mountains* mod SV, *Wicklow Mts.* mod Ø og *Donegal Mts.* mod NV). Undergrunden er de fl. steder af kulkalk, dannet da **I** i kultiden var overskyllet af havet. S f. Shannons munding findes produktive kullag. Ved N-kysten findes tertiær basalt med den kendte søjleformation Giant's Causeway. I det centrale lavlandsområde findes talrige søer; det afvandes af Shannon, **I**-s største flod. **I** har *temp. kystklima*; *Valentia* har 7,1° C i gnst. for koldeste måned, 15,2° for varmeste; Dublin har 5,4° og 15,4°. Nedbør: 100–150 cm ved V-kysten, 75 cm ved Dublin. Moser, enge og græsgange indtager et stort areal (Den Grønne Ø). (Kort se England).

Historie. Det keltiske irske klansamfund kristnedes fra ca. 430 (St. Patrick), hævdede i flg. århundreder en af paven uafh. klosterkirke og særpræget kultur; efter 800 hærget af vikinger, der opretted egne irske riger, men efter 1000 gik op i d. irske befolkn. Opdelt i en række småriger i indbyrdes kamp; underordnet Rom fra 1152. 1172 angrebet af Henrik 2. af Engl.; østkysten blev eng., mens **I**-s øvr. fyrster snart stod som vasaller, snart bekæmpede Engl. Reformationen øgede modsætn. ml. Engl. og **I**, der forblev kat. Uroligheder under Elisabeth medførte godskonfiskationer

og kolonisering i Ulster m. protestant. nybyggere; efter stort oprør 1641–51 undertryktes **I** fuldstændigt af Cromwell. Eng. protestant. overklasse herskede nu over den irske kat. befolkn., som efter støtte til Jacob 2. 1688–91 kun ejede $^1/_4$ af jorden. Stor udvandr. til Amer. var følgen. I slutn. af 18. årh. voksede ny irsk nationalisme frem og forenedes m. rep. tanker. Oprør 1798 mislykkedes. 1800 måtte det irske parlament vedtage en union m. Engl. og dermed sin egen opløsn. De irske medl. af det eng. parlament måtte ikke være kat. før 1829, da Engl. bøjede sig for den af O'Connell ledede »Irish Catholic Association«. Utilfredsheden m. unionen, kirketienden og de høje forpagtningsudgifter tog i 1840erne revolut. retn. (»Det unge **I**«), og hertil kom det arb., som de revolt. irer i USA (fenierne) udførte. Kartoffelsygen 1845 bevirkede hungersnød og satte yderligere fart i udvandringen (1845–51 gik befolkn. ned fra $8^1/_2$ til $6^1/_2$ mill.). 1869 ophævede Gladstone den irske protestant. statskirke, og landloven 1870 bedrede fæsternes kår. Men den irske fører Parnell krævede selvstyre (Home-Rule), og den 1879 stiftede Land League arbejdede for englændernes fordrivelse. Boykot af Engl. og terror blev alm., og Gladstone måtte skride til tvangslov, samtidig m. at han lettede forpagternes forhold. Han indså dog, at kun Home-Rule kunne standse uroen, men hans forslag 1886 og 1893 faldt. I de flg. år oprettedes mange frie bønderbrug (andelsbevægelse). 1913 kunne irerne, hvis støtte reg. behøvede, fremtvinge Home-Rule, hvilket medførte voldsom uro og modstand i Ulster og udsattes ved krigsudbruddet. Under I. Verdenskr. indledede Sinn Féin forhandl. m. Tyskl. Oprøret påsken 1916 blev hurtigt undertrykt. Sinn Féin sejrede ved valg 1918; 1919 dannedes et irsk parlament (Dáil Éireann), der erklærede **I** uafh. og udråbte De Valéra til præsident. Dáil erklæredes ulovlig, og 1920 vedtog det eng. parlament en ny Home-Rule lov, hvorved Ulster udskiltes. Borgerkrigen vedblev til dec. 1921, da Lloyd George fik forlig i stand. If. dette udskiltes Syd-**I** som Den Irske Fristat m. still. som dominion, mens Ulster (Nord-**I**) blev ved Engl. Om **I**-s flg. hist. se Eire og Nord-Irland.

irlandsk mos er en rød alge, hvis slim har forsk. teknisk anv.; se *carrageen*.

'Irming'er, *Ingeborg Plockross* (f. 1872), da. billedhuggerinde; bl. a. buste af sin mand, *V. Irminger* (kunstmus.), *En Yngling*, m. m.

Irminger, *Johan* (1848–1938), da. civilingeniør; særlig kendt for sine grundlæggende vindtryksmålinger.

Irminger, *Valdemar* (1850–1938), da. maler; dyre-, figur- og genrebilleder; *Over Midnat* (kunstmus.).

Irminger-strømmen (efter d. da. søofficer *Carl L. C. Irminger*, (1802-88)), en gren af Golfstrømmen; løber langs Islands S-kyst over mod SØ-Grønl., hvor den i Danmarksstrædet går under den øst-grønl. strøm.

IRO, fork. f. *I*nternational *R*efugee *O*rganization [intə'næʃnl ræfju(:)'dʒi:ə:gə-nai'zæiʃən], internat. organisation under FN med den opgave at fremme hjemsendelse af flygtninge og tvangsflyttede personer el. for så vidt hjemsendelse ikke kan ske, bosættelse i fremmede lande, der vil tage imod dem. Organisationens statutter blev vedtaget af FNs generalforsamling 15. 12. 1946 og trådte i kraft 1. 7. 1947, fra hvilket tidspunkt **I** overtog den af UNRRA hidtil opretholdte flygtningeforsorg.

iro'ke'sere, sprogæt i østl. N-Amer. med talr. stammer, hvoraf 5 i 1570 dannede det krigerske **i**-forbund, der spillede en stor politisk rolle under kolonikrigene.

ironbrick ['aiən-] (eng., egl: jernmursten), gulvflise af brændt ler, ildfast samt stærkt jernholdigt, 15 × 30 cm. **i** betegnede tidl. et eng. fabrikat, men betegner nu kun formatet.

iro'ni' (gr. *eirôneia* forstillelse), uden løngagtig hensigt at sige det modsatte af, hvad man mener; sokratisk **i** er foregiven uvidenhed i pædagogisk øjemed.

i'ro'niker, person der ynder at tale ironisk. Spec. hos S. Kierkegaard repr. for en livsform, hvorved man ved foregiven optagethed af ydre ting skjuler sit indre.

ironi'se're, på ironisk måde at rose noget, man ringeagter.

i'ro'nisk, m. anv. af ironi; spotsk, spydig.

Ironside ['aiənsaid], William *Edmund*, (1941) 1. Baron of Archangel and **I** (f. 1880), brit. feltmarskal (1940). Deltog i boerkrigen og 1. Verdenskrig; okt. 1918 –okt. 1919 øverstkommand. f. de eng. interventionshære i Arhangelsk; 1936–38 øverstkommand. i Det Mellemste Østen, 1938–39 i Gibraltar. Ved krigsudbruddet sept. 1939 blev **I** imperiets generalstabschef efter Lord Gort, maj 1940 afløst af Dill. Jun.–dec. 1940 chef f. hjemmestyrkerne.

Ironsides ['aiənsaidz] (eng: jernsider), Cromwells rytteri.

iroquois ['irəkwâi], amer. f. irokeser.

irradiation (*in-* [1]) + lat. *radius* stråle), 1) *fys.*, et optisk bedrag, bestående i, at stærkt lysende genstande mod en mørk baggrund synes større end mørke genstande mod en lys baggrund, selv om de er lige store. F. eks. synes en glødetråd tykkere i lysende end i mørk tilstand. **i** skyldes afbildningsfejl i øjet; 2) *med.*, udstråling af smerter.

'irrationa'l (*in-* [2]) + lat. *ratio* fornuft), som ikke kan udtrykkes nøjagtigt; = irrationel; 'irrationalisme, mangel på vilje (el. evne) til at bruge fornuften.

irrationalt tal, et tal, der hverken er et helt tal el. en brøk, d. v. s. forholdet ml. to hele tal. Et **i** kan skrives som en uendelig, ikke-periodisk decimalbrøk.

'irrationel' (*in-* [2]) + lat. *ratio* fornuft), ufornuftig, stridende mod fornuften.

Irrawaddy (eng. [irə'wâdi]), største flod i Burma (2150 km), munder i Den Bengalske Bugt; sejlbar; i mundingsdeltaet havnebyerne Rangoon og Bassein.

irre'denta (ital: ikke genløst). I alm. brugt om landområder, en stat af nationale grunde ønsker at knytte til sig. Italia irredenta, før 1918 de ital. befolkede områder, der under Ital.s samling 1859–70 ikke var kommet til Ital., særlig Sydtirol, Trieste, Nizza, Savoyen.

'irregulæ'r (*in-* [2]) + lat. *regula* regel), uregelmæssig, uregelret, afvigende. irregulari'te't, uregelmæssighed, pligtforsømmelse.

irregulære tropper, væbnede styrker, der deltager i en krig uden at høre til de krigsførende hære. Skal behandles som egl. krigsdeltagere, hvis de er forsynet med fast og synligt kendetegn, bærer våbnene åbenlyst og følger krigsreglerne.

'irrelevan't (*in-* [2]) + *relevant*), uvedkommende, uanvendelig; betydningsløs.

'irreligiø's (*in-* [2]) + *religiøs*) (fr.), ikke religiøs; ugudelig.

'irrepara'bel (*in-* [2]) + lat. *reparare* genoprette), uoprettelig, uerstattelig.

irrever'si'bel (*in-* [2]) + lat. *reverti* vende om), en fysisk el. kemisk proces, der ved at foretages i omv. rækkefølge ikke fører tilbage til begyndelsestilstanden el. hvis modgående proces ikke kan realiseres

irrigation (lat: vanding), 1) *med.*, udskylning. Til udskylning af legemshulheder benyttes en irrigator; 2) d.s.s. kunstvanding.

irritabili'te't (lat. *irritare* ægge, pirre), *fysiol.*, evnen til at reagere på ydre el. indre påvirkninger, irrita'men'ter. Karakteristisk for de levende celler el. organer. Hos dyrene er **i** særlig knyttet til nerve- og muskelsystemet. **i** anv. også om psykisk pirrelighed.

irri'tan'tia (lat. *irritare* pirre), lægemidler, der virker gnm. en irritation.

irri'te're (lat. *irritare*), påvirke, pirre; opægge, gøre vred. Subst: irritation.

irsk, 1) det gl. irske sprog, gælisk, nedstammende fra keltisk; 2) den eng. dialekt, der tales i Irland.

Irske Fristat, eng. *Irish Free State* ['aiəriʃ 'fri: 'stæit], irsk: *Saorstát Éireann* ['sæ:rstá:t 'æ:rən], Eires navn 1921–37.

Irske Hav, Det (eng. *Irish Sea* ['aiəriʃ 'si:]), havet ml. Storbrit. og Irland.

irsk knipling el. *à jour-hækling*, en god efterligning af gl. guipurekniplinger. Mønstrets dele er enten sammenhæklede el. forbundne ved pinde.

irsk litteratur. Den første **i** på keltisk stammer fra ca. 300 år e. Kr. og består af korte indskrifter i ogam-alfabetet. Den kulturhist. værdifulde irske sagnlitt. med motiver også fra førkeltisk tid findes overleveret i talr. håndskrifter fra siden 8. årh., f. eks. sagnkredsen fra Ulster og den sydirske sagnkreds om Finn Mac Cumhaill, sønnen Oisin (Ossian) og hans mænd (fianna). Efter englændernes erobring af Irland (påbegyndt 1172) levede denne nat. digtning videre hos barderne. Den irske litt. på eng. går tilbage til omkr. 1300, men først omkr. 1600 er der tale om en bredere strømning. Mange af eng. litt.s fremstående skikkelser stammer fra Irland, men deres digtning bærer intet irsk særpræg, f. eks. Steele, Swift, Goldsmith og Sheridan og i nyere tid Shaw, Wilde o. a. Med »The Celtic Revival« i 1880erne opstod en irsk nationallitt. med inspiration i gl. keltisk sagnlitt. Samtidig grl. Abbey Theatre i Dublin. Fremtrædende repr. for nyirsk litt. W. B. Yeats, Lady Augusta Gregory (1852–1932), G. Moore, J. M. Synge, den unge James Joyce og i helt ny tid O'Casey, O'Faoláin og O'Flaherty.

irsk setter, jagthunderace, rødbrun.

irsk vold er i ridesporten betegn. for en jordvold m. grøft på tilridningssiden el. på begge sider.

Ir'tysj [ir'tiʃ], 3700 km l. biflod til Ob; udspringer i Ø-Kazahstan.

Ir'tysj-tatarer, tyrk. talende nomadefolk i V-Sibirien omkr. floderne Tobol og Irtysj.

Irún [i'run], sp. industriby ved den fr. grænse nær Biscayabugten; 14 000 indb. (1940). Overgav sig til Francotropper som ruinhob 2. 9. 1936. Havde 18 000 indb. 1930.

Irwin ['ə:win], *Edward*, Lord, siden 1939 Lord Halifax.

Irvin ['ərvin], *Leslie* (f. 1895), amer. fabrikant af faldskærme (Irvin-typen), der anv. over hele verden. Den ikke-automatiske **I**-faldskærm har under 2. Verdenskrig reddet over 17 000 menneskeliv alene på de eur. krigsskuepladser.

Irving ['ə:viŋ], *Edward* (1792–1834), skotsk præst ved den presbyterianske kirke i London, hvor hans eskatologiske forkyndelse fremkaldte ekstatiske fænomener. Stiftede 1832 den kat.-apostolske kirke (irvingianerne).

Irving ['ərviŋ], *Henry* (1838–1905), eng. skuespiller, var ved Royal Lyceum Theatre i London sin tids store Shakespearefortolker, g. m. Ellen Terry.

Irving ['ərviŋ], *Washington* (1783–1859), amer. forfatter, en af de første selvstændige amer. fortællere. *Sketch Book* (1819–20) med bl. a. fortællingen om *Rip Van Winkle*, *Tales of a Traveller* (1824). Overs. til da.

irvingi'a'nere, off: *Katolsk-Apostolske Kirke*, krist. sekt, stiftet 1832 af E. Irving. Det centrale i **i**-s lære er eskatologien. Menighedens forfatning er opbygget på de urkristelige embeder. Kristenheden har 12 stammer under hver sin apostel. I Danm. knap 5000 **i** fordelt på ca. 50 samfund.

Irvington ['ərviŋtən], forstad til New York, i New Jersey, V f. Newark; 55 000 indb. (1940).

Irzykowski [iʒi'kɔ(f)ski], *Karol* (f. 1873), po. forfatter og litt. kritiker med psykol. interesser, kaldes »den po. Proust«.

IS, autom.-kendingsmærke f. Island.

is, vand i fast tilstandsform, et gennemsigtigt krystallinsk stof. Dets vf. er 0,917 g/cm³, så at vand i modsætning til de fleste andre stoffer udvider sig ved frysning (vandrørssprængning, is svømmer på vand). Isens store smeltevarme 80 cal/g bevirker forsinkelser af årstiderne i forhold til Solhøjden. – Til brug for ismeldingstjenesten er udarbejdet en internat. kode, hvorefter i-s karakter opgives i 10 sværhedsgrader: 1 sjap-i, 2 kvadder-i, 4 spredt driv-i, 6 svær driv-i, 7 pak-i, 8 skrue-i, 10 svær fast-i. Tekn. isfremst. se *krystalis.*

ˈIsa, det arab. navn for Jesus. Den muhamedanske lære anerkender Jesus som en af Gud udsendt profet, men fastholder dog hans udelukkende menneskelige natur.

Isaac [ˈi:zak], *Heinrich* (ca. 1450–1517), nederl. komponist, 1484–92 i tjeneste hos Lorenzo de' Medici i Firenze, 1496 hofkomp. i Innsbruck. Skrev messer, motetter, madrigaler, ty. sange som *Innsbruck, ich muss dich lassen* (Nu hviler mark og enge).

Isaacs [ˈaizəks], *George* Alfred (f. 1883), brit. politiker. I Underhuset 1923–24, 1929–31, siden 1939 (Labour). Siden aug. 1945 arbejdsmin. S. å. formand f. fagforeningskongressens generalråd.

Isaacsz [ˈi:saks], *Isaac* (1599–1648), da.-holl. maler, søn af Pieter **I**; født i Amsterdam. Udførte store udsmykningslærreder til Rosenborg, f. eks. *Et Fyrsteligt Gæstebud* og *Allegori på Øresund* (Kronborg).

Isaacsz [ˈi:saks], *Pieter* (1569–1625), da.-holl. maler, fader til Isaac **I**. Født i Helsingør. Uddannet i Amsterdam, hvor han bl. a. malede skyttebilleder. Kom 1607 til Danm., hvor han for Chr. 4. malede portrætter og *loftsbilleder til Rosenborg, dobbeltportræt af Chr. 4. og hans dronning Anna Katharine* (Rosenborg), *knæstykke af Chr. 4.* (Fr.borg).

Isabeau af Bayern [izaˈbo] (1370–1435), fr. dronning; 1385 g. m. Karl 6., under hvis sindssyge hun s. m. Burgund og Engl. søgte at berøve sønnen Karl (7.) tronen.

Isaˈbella, en fra Spanien (her oftere Isabel) stammende ital. form af navnet Elisabeth.

Isaˈbella (1292–1358), datter af Filip 4. af Frankr., 1308 g. m. Edvard 2. af Engl., som hun afsatte 1327.

Isaˈbella, sp. *Isabel la Católica* (1451–1504), *dronning af Castilien* 1474–1504, datter af Johan 2., 1469 g. m. Ferdinand den Katolske af Aragonien. **I** havde hovedandel i Granadas erobring 1492 og Columbus' udsendelse.

Isabella 2. (1830–1904), reg. *dronning af Spanien* 1833–68. Datter af Ferdinand 7., erklæret myndig 1843 efter borgerkrig mod carlisterne. Udskejende, uden polit. evner, styrtet ved revolution; levede siden som millionær i Paris.

Isabey [izaˈbæ], *Jean Baptiste* (1767–1855), fr. miniaturemaler og litograf. Nær knyttet til Napoleons hof. Portræt af *Marie Antoinette* og fl. af *Napoleon og hans familie.* Porcelænsmaleri for Sèvres.

ˈisabeypapir [-bai'-], d. s. s. bristolpapir.

ˈIsachsen, *Gunnerius* (*Gunnar*) (1868–1939), no. polarforsker; Spitsbergen 1906–07 og 1909–10, Ø-Grønl. 1923 og 1924, Antarktis 1930–31.

isafgift, *søv.* Af da. havne med 5 m vanddybde og derover betales en årlig isafgift til dækning af udgifterne ved statens istjeneste. **i** kan af havnene opkræves som en afgift af ud- og indgående varemængde, den tilfalder staten.

Ísafjarðardjúp [ˈi:safjarðardju:p], isl. fjord, i Nordvesthalvøen. På S-siden købstaden Ísafjörður.

Ísafjörður [ˈi:safjörðør], købstad (fra 1866) i NV-Island, ved Ísafjarðardjúp; 2900 indb. (1946). Fiskeri, konservesfabrik.

Ísafold (isl. *fold* jord, land), poet. navn for Island.

ˈIsaˈger, *Kristen* (1864–1943), da. tuberkulose-læge; med. medarb. ved Nationalmus. Udgravninger i Øm. Herom *Skeletfundene ved Øm Kloster* (1936).

isagoˈge' (gr. *eis* ind + *agōgē* ledelse), indledning (især i en videnskab), deraf også isagoˈgik, behandling af de bibelske skrifters tilblivelse og forfatterskab.

ˈIsaj, Davids fader, var fra Bethlehem.

ˈIsak, Abrahams og Saras søn, g. m. Rebekka, fader til Jakob og Esau, boede i Beersjeba.

ˈIsak, to *byzantinske kejsere:* Isak 2. styrtede 1185 huset Komnēnós og grl. huset Ángelos (1185–1204). Afsat 1195, genindsat 1203 af korsfarerne, men styrtet 1204.

ˈIsakson, *Karl* (1878–1922), sv. maler; elev af Zahrtmann; bosat i Kbh. fra

Karl Isakson: Selvportræt. (Kunstmus.)

1902, talr. studierejser; banebrydende kolorist i landskaber, opstillinger og figurbill.; bedst repr. i kunstmus. og Göteborgs mus.

Isar [ˈi:zar], 263 km l. biflod til Donau; fra Karwendelgebirge gnm. München.

Iˈsarnus (d. 1310), ærkebiskop i Lund, kom til Danm. som pavelig legat for at ende striden ml. Jens Grand og kronen; hans udnævnelse til dà. ærkebiskop 1302 (han byttede embede med Jens Grand) var et led i denne politik.

isbjerge, i havet (el. en større indsø) flydende isblokke, ved såk. kælvning afbrækkede af gletschere, der når havet. Kun ca. $^1/_{10}$ af **i** rager op over havoverfladen. **i** formindskes ved afsmeltning, og den medførte moræne aflejres. (Ill. se tavle Grønland).

isbjørn (ˈ*Ursus maˈritimus*), hvid, stor

bjørn. Arktiske drivisområde. Lever fortrinsvis af sæler. (Ill: foto taget på storisen ud for Sabine Ø, Grønland).

isblink, lysskær på himlen i horisonten, fremkaldt af genskinnet fra is- og snefladder.

Isbrand, *Victor* (f. 1897), da. maler; figurbill. og fra sine rejser stiliserede skildringer af fremmede folketyper.

isbryder, 1) særlig bygget, isforstærket dampskib med stor maskinkraft til brydning af render i isen til andre skibe. I Danm. henhører **i** under Statens Isbrydningstjeneste; der findes 6 stats- samt adsk. lokale i; 2) **i** el. isbrækker er konstruktioner, som skal beskytte bygværker (bropiller o. l.), der er udsatte for isgang, mod denne; de består af en skarp

Isbryderen »Holger Danske«.

kant, mod hvilken isen skydes op og ved egen vægt brækkes i stykker. **i** udføres af sten, murværk, beton, træ el. jern.

Isbrydningstjeneste, Statens, leder den samlede indsats af stats- og andre isbrydere i da. farvande under isvintre, hyppigt i samarbejde med sv. **i.** DSBs isbrydere arbejder udelukkende ved Store-Bæltsoverfarten, uafhængig af **I.**

isbåd, 1) sejlbåd, hvis skrog er et plankekors med meder bagtil og til siderne. Kan skyde en anselig fart på jævn is. Verdensrekorden er 225 km/t; 2) åben båd, forsynet med meder, så at den kan trækkes over isen og ros over åbent vand. Tidl. af bet. ved istransport over Bælterne, hvorfor DSB opretholdt særlige **i**-stationer.

ischi-, d. s. s. ischio- (hofte-, sædebens-).

Ischia [ˈiskja], naturskøn ital. klippeø ved N-siden af Napoli-bugten; 46 km², 30 000 indb. (1936). Turiststed.

ischias [ˈiskias] (gr. *ischion* hofte), *malum cotunni,* fællesbetegn. for fl. sygdomme, der viser sig ved smerter i benene, oftest p. gr. af forandringer i musklerne (myoser) på lårets bagside, undertiden p. gr. af betændelse i ischiasnerven. Tit har **i** sit udgangspunkt i, at brusken i skiverne ml. hvirvlerne presses ud, så at den trykker på nerverødderne. Smerterne stråler sædv. ned gnm. det ene ben, mest på lårets bagside. Oftest kommer der voldsomme smerter, hvis det pågældende ben bøjes i hoften, mens knæet er strakt. **i** er så godt som altid helbredelig.

ischiasnerven (*nervus ischiadicus*), legemets største nerve, forsyner benet med bevæge- og følenerver.

ischio- [iskio-] (gr. *ischion* hofte), hofte-, sædebens-.

ischium [ˈisk-] (nylat. fra gr. *ischion* hofte), sædeben. Del af hoftebenet.

Ischl [ˈiʃl] (*Bad Ischl*), søgt kursted i Oberösterreich. 11 000 indb. (1946).

ischuˈria paraˈdoxa [isku-] (gr. *ischein* holde tilbage + *ūron* urin), en tilstand, hvor der er uafladelig siven af urin til trods for, at patienten egl. ikke kan lade vandet. Fremkommer ved blærehalskirtelforøgelse og ved visse nervesygdomme med lammelse af blærens muskulatur.

ischæˈmi' [iskæ-] (gr. *ischein* holde tilbage + *-æmi*), blodløbsstandsning. Ophævelse af blodkredsløbet i en begrænset del af legemet, f. eks. p. gr. af en blodprop el. for stramme forbindinger.

iscrème (eng. *ice cream*), et frosset produkt. Blandingen er som ved flødeis: fløde, tørmælk el. kondens. mælk, sukker, gelatine, evt. kasein og tørrede æggeblommer (evt. friske æg). Ingredienserne blandes under opvarmning, blandingen pasteuriseres og homogeniseres. Derefter afkøles den til + 5°, henstår en tid til modning og fryses; under frysningen piskes blandingen, hvilket medfører en volumenforøgelse på 50–100%, smagsstoffer tilsættes i fryseren. Efter pakning hensættes varen i et hærderum med temp. på ÷ 20° à ÷ 40°. Industriel fremstilling af **i** begyndte ved årh.-skiftet i USA og kom derfra til Eur. I Danm. begyndtes omkr. 1925 fremstilling af en særlig form, »ispinde«.

isdeler, grænsen ml. to til hver sin side flydende dele af en indlandsis el. gletscher.

isdæmmet sø, sø, som helt el. delvis begrænses af gletscher el. indlandsis. I Danm. forekommer lagdelt sand og ler afsat i **i.**

iseddike, ren eddikesyre. **i** har smp. 16,7°, hvorfor den let størkner til en islign. masse.

Isefjord, indskæring på Sjællands N-kyst, omfatter Yderbredning, Roskilde Fjord med Kulhus Rende, Lammefjord, Øster- og Vesterløb Ø og V f. Orø; Inderbredning, Holbæk Fjord, Vellerup Vig, Bramsnæs Bugt og Tempelkrog; ca. 450 km².

Isefjordværket, et elektricitetsselskab, bestående af NESA, Nordvestsjællands Elektricitetsværk og Frederiksberg Elektricitetsværk, der ejer og driver Kyndbyværket som fælleskraftværk.

Iselin [i'zlæ], *Henri Frédéric* (1826–1905), fr. billedhugger. Har udført talr. *portrætbuster*, bl. a. af *Murat* (1853), *Thierry* (1864), begge i Versailles, og til operaen i Paris statuen *l'Élégance*.

Iselingen, hovedgård N f. Vordingborg; grl. 1776 af baron Iselin; hovedbygning fra 1802 (senere påsat spir).

'Isenheim-alter ['i:zənhaim], Matthias Grünewalds ca. 1510 udførte malerier til højalteret i Antoniuskirken i Isenheim (forstad til Guebwiller, Alsace), nu i museet i Colmar. Udvendig ses en fremstilling af korsfæstelsen; åbnes fløjene, ses: i midten Maria m. barnet, til venstre bebudelsen, til højre opstandelsen.

isenkræmmer (ty. *Eisenkrämer* jernvarehandler), detailhandler, der sælger varer af jern o. a. (uædle) metaller, værktøj, redskaber, husgeråd, ofte tillige glas, porcelæn m. v.

'Isenstei'n, *Harald* (f. 1898), ty.-da. billedhugger. Har udført *portrætbuster* bl. a. af *Niels Bohr* og *Albert Einstein*, *De Danske Flygtninges Mindemonument* i Hälsingborg, *monumenter* i Oslo og Trondheim til minde om Norges myrdede jøder i 2. Verdenskrig. Som kunstpædagog baserer **I** sin metode på menneskets medfødte formsyn.

Iseo-søen [i'zæo], da. navn på Lago d'Iseo.

Iser ['i:zər], ty. navn for floden Jizera i Čechoslovakiet.

Iseran, Col du Mont d' [kɔl dy 'mɔ̃ di'zrɑ̃], 2769 m h. fr. pas i Grajiske Alper, forbinder Isère og Arc.

Isère [i'zæ:r], 1) 290 km l. biflod til Rhône fra Alperne; 2) fr. dept. omkr. 1); 8237 km²; 574 000 indb. (1946). Bet. kvægavl; stor industri (tekstil, hatte, handsker, kemikalier) baseret på vandkraft. Hovedstad: Grenoble.

Isergebirge ['i:zərgəbirgə], indtil 1127 m h. bjergparti i NV-Sudeterne.

Iserlohn [i:zər'lo:n], ty. by i Nordrhein-Westfalen; 38 000 indb. (1939). Jern- og metalindustri.

Isfahân [esfä'hɔ:n, -'hu:n], by i Iran S f. Teḥrân, 205 000 indb. (1942). Stor kornsilo. Centrum i en velvandet oase, der gødes med duegødning fra særlige duetårne. Mange gl. pragtbygninger. Hovedstad ca. 1600–1749.

isfjorde, grønl. fjorde, der strækker sig helt ind til indlandsisen el. gletschere, som står i forb. med denne, og som derfor fører større mængder isbjerge.

Isfjorden ['i:sfjo:rən], 100 km l. fjord på V-Spitsbergen.

isfugle, 1) orden (*Hal'cyones*) af mindre fugle, navnlig tropiske, beslægtet m. ellekrager og hærfugle. Langnæbbede skovfugle m. svage fødder, lever af insekter, firben, mus o. l. Enkelte fiskeædende; hertil 2) den alm. **i** (Alcedo atthis), spurvestor, pragtfuld farvet fugl; reden i brinker, yngler hist og her i Danm. Standfugl el. strejffugl.

isgang, den opbrydning af isen på isdækkede floder, der indtræffer om foråret, når snesmeltning el. regn frembringer flom.

isglas el. *isblomstglas* kan fås ved at lade en limhinde indtørre på glas, hvorved små splinter aftrækkes.

Isgård, hovedgård på Mols; i middelalderen ejet af Hvide-slægten og af Århus bispestol.

ishave, tidl. betegn. for havområderne omkr. polerne, begrænset af polarkredsene, henh. det nordl. og sydl. **i.** Da det blev fastslået, at der S f. den sydl. polarkreds overvejende var fastland (Antarktis), blev de smalle havområder langs dettes kyst henregnet til Atlanterhavet, Stillehavet og Indiske Hav, og Det Nordl. **I** benævnes nu Ishavet.

Ishavet (*Arktiske Hav*), middelhav ml. Eur., Asien og N-Amer., gnm. Nordhavet og sunde ml. canadiske polarøer i forbindelse med Atlanterhavet og gnm. Bering-strædet med Stillehavet. 10 mill. km²; med tilhørende randhave (Nordhavet, Barents Hav, Kara Hav og Nordenskjöld Hav) 14,3 mill. km². Dybder: i Nordhavet 3667 m, i Beaufort Sea 4684 m, i selve polbassinet 5440 m. Øer: Spitsbergen, Franz Josephs Land, Novaja Zemlja, Severnaja Zemlja, Nysibiriske Øer og Wrangels Land. Golfstrømmen går ind i Nordhavet, fortsætter ind i Barents Havet og i selve **I.** Fra **I**-s centrale område går den østgrønlandske strøm med store ismasser ind i Nordhavet og videre gnm. Danmark-strædet ind i Atlanterhavet. En anden kold strøm går fra **I** gnm. Barents Hav til Spitsbergens S-kyst. Den koldeste måned har næsten overalt middeltemp. under ÷30°, den varmeste har ca. 0°; **I** er derfor dækket af store ismarker. Om sommeren er der langs fastlandskysterne en smallere el. bredere isfri strækning. Ved kysterne rigt dyreliv.

ishavsler, marint ler fra kvartære istid med arktisk fauna. Eks: yoldialer.

Isherwood ['iʃəwud], *Christopher* (f. 1904), eng. forfatter. Skrev s. m. Auden en række modernistiske skuespil: *Ascent of F6* (1937), *On the Frontier* (1938) o. a. Desuden romaner, f. eks. *Mr. Norris Changes Trains* (1935, da. *Mr. Norris Skifter Tog* 1939) og *Good-bye to Berlin* (1939, da. *Farvel til Berlin* 1939).

Isherwood-system ['iʃəwud], *søv.*, eng. patenteret system med langskibs spanter. Bruges i tankskibe. Indført af den eng. skibsbygger J. W. Isherwood (1870–1937).

Ishevsk, anden stavemåde for Izjevsk i Sovj.

Ishihara [iʃi-], *Shinobu* (20. årh.), jap. læge, kendt gnm. sine tavler til påvisning af farveblindhed.

'ishockey [-hɔki], hockeylignende holdspil (på skøjter) med 6 mand på hver side, spilles på en 29 × 56 m stor isbane med store, flade hockeystokke og en rund gummiskive (puck'en) som bold. Canadas nationalsport.

Ishtar ['iʃ-], babyl.-assyr. gudinde, hos *fønikerne Astarte*, hos *sumererne Inanna*, himlens herskerinde; fremtrådte på himlen som planeten Venus. Hun var såvel kampens som den (seksuelle) kærligheds gudinde. Hendes tempel i Uruk rummede en skare prostituerede; i Assyrien trådte den anden side af hendes væsen især frem. Som frugtbarhedsgudinde havde hun et nært forhold til Tammuz, som moder el. elskerinde. Hendes færd til underverdenen for at udfri den bortrevne Tammuz beskrives i en legende, der synes at slutte med hendes hjemfærd i følge med Tammuz.

Ishtar-porten ['iʃ-], passagen fra N gnm. Babylons indre bymur, viet gudinden Ishtar som krigsgudinden. Vægfladerne i de to store portrum ligesom façader og gennemgang var prydet med emaillerede fabeldyr i relief på blå bund. En del af **I** rekonstrueret i Berlins antikmuseum; eksemplarer af reliefdyrene (løve, tyr, drage) i glyptoteket.

ishus, bygning til opbevaring af is el. sne fra vinter til sommer. **i** må have dyb grund og velisolerede vægge, gulv og loft. Nu oftest afløst af køleanlæg.

'Isidor *af Se'villa* (d. 636), sp. biskop og lærd. Gnm. hans ekscerpter er store dele af oldtidslitt. bevaret. Skrev fl. af de germ. folks historie.

'ising (*Li'manda li'manda*), fladfisk, noget mindre end rødspætte, uden pletter, kendelig på stor sideliniebugt. Alm. i da. farvande, anv. som »tørrede jyder«.

'Isis, ægypt. gudinde, opr. en himmel- og frugtbarhedsgudinde, inddraget i Osiris-rel. som Osiris' hustru og moder til Horus og i denne egenskab forbilledet på den fuldkomne kvinde. Med de ægypt. mysterierel.s udbredelse i den senantikke verden blev **I** en højt anset guddom overalt i romerriget.

Isis. (Glyptoteket).

isjagt, d. s. s. isbåd [1]).

'Iskär, 300 km l. biflod til Donau i NV-Bulgarien.

Iskari'ot (hebr: manden fra Kerijjot), tilnavn til Judas.

Iskende'run, fr: *Alexandrette*, havneby i Tyrk., ved Middelhavets NØ-hjørne; ca. 20 000 indb. Grl. 331 af Alexander d. St. Hovedstad i det tidl. sandsjak A., som 1920–39 hørte til Syrien. (Historie se Alexandrette).

isklausul, bestemmelse i handelskontrakter el. certepartier om, hvorledes der skal forholdes, når isforhold hindrer opfyldelse i henh. t. aftalens principale indhold.

Iskontoret i handelsmin. leder i Danm. Statens Isbrydnings- og Ismeldingstjeneste.

'Iskra (russ: gnisten), russ. polit. tidsskrift 1901–05, af afgørende bet. for bolsjevismens udvikl. Udg. i München, fra 1902 i London, siden i Genève. Red. af Lenin til nov. 1903, derefter mensjevikisk.

'islam (arab: hengivelse (nemlig i Guds vilje)), er den af Muhamed stiftede religion. Han betragtede sig som en profet, der var sendt til araberne ligesom Abraham, Moses o. a. til jøderne og Jesus til de kristne, og ville advare sine landsmænd mod den kommende dom. De åbenbaringer, han modtog fra Gud, formidlet gennem engelen Gabriel, er senere samlet i Koranen. De genstridige stillede han helvedes rædsler i udsigt, de troende Paradisets materielle glæder. I den nye rel. trådte især 5 bud i forgrunden: 1) trosbekendelsen: der er ingen Gud uden Allah, og Muhamed er hans profet; 2) bønnen d. v. s. knælen og nedkastelse med panden mod jorden under fremsigelse af bestemte ord. Den foretages 5 gange om dagen med ansigtet vendt mod Mekka; 3) almisse til nødstedte; 4) pilgrimsfærden til Mekka; 5) fasten d. v. s. afholdelse fra mad og drikke fra solopgang til solnedgang i hele måneden Ramadân (d. 9.). – Grundlaget for **i,** der ikke var efterladt af profeten som en fuldt udviklet rel., har først og fremmest været Koranen. I næste række kom traditionen om, hvad der havde været skik og brug (arab. sunnah) for profeten og den ældste menighed. Sunnitterne (tilhængerne af sunnah) udgør hovedparten af **i**-s bekendere. Efterhånden udformedes detaillerede systemer, der fremstillede de troendes pligter under alle livets forhold. En faktor af allerstørste betydning for **i**-s udvikling har idjmâ-princippet været. Læren om idjmâ (arab: enighed) bet., at menigheden ikke kan tage fejl i noget, som den er enig om. Ved om der hermed er skabt mulighed for nye tanker og sæder, har dette dogme ganske overvejende virket i konservativ retning som værn om det nedarvede. I øvrigt rummer i talrige sekter af de forskelligste afskygninger. I mødet med vesterlandsk tænkning og kultur er **i** blevet sat på en svær prøve. Ved allegorisk og rationalistisk fortolkning af Koranen har man forsøgt at tilpasse **i** efter den europæiske tænknings og videnskabs krav.

isla'mitisk kunst, den under islams herredømme skabte kunst; **i** opstod ved vekselvirkning ml. den opr. arab. og de erobrede landes kunst, bestemtes afgø-

rende af den muhamedanske rel.s forskrifter og nåede sin højeste kunstneriske blomstring i den muham. verdens yderområder: Spanien og Indien. *Billedkunsten* hæmmedes af et påstået forbud i Koranen mod billedlig fremst. af mennesker og dyr; figurfremst. træffes dels på forsk. kunstindustrielle arb. (tæpper, fajancer m. m.), men især inden for bogminiaturekunsten, som beg. efter 1300 under byzant. indflydelse og når sit højeste i 15.–17. årh. i Persien (Isfahån) og Samarkand. *Arkitekturens* vigtigste opgave var i ældre tid bygn. bestemt til rel. formål (moskeer og mausoleer), senere desuden fyrstepaladser. *Ejendommeligst* udtryk for i er moskeerne; tidligst rejstes de i træ, senere fortrinsvis af teglsten, undtagelsesvis af kvader. Grundtypen er en rektangulær gård omgivet af søjlegange (cAmr-moskeen, Cairo, 7. årh.), hvoraf den yngre overdækkede type med kuppelhvælvinge og flankerende slanke tårne (minareter) udvikler sig (Ahmetmoskeen, Istanbul; Selim-moskeen, Edirne, Jāma Mashīd, Delhi; 16.–17. årh.). Kendt er endv. moskeerne i Mekka, Medina, Córdoba og Damaskus. Moskeernes indre får deres særpræg af de talr. slanke søjler og mauriske hesteskobuer, helheden *af den overordentlig frodige ornamentik*, der dækker ydre og indre vægge i form af komplicerede mønstre i glaserede fliser, brogede stenmosaikker m. m. Med svækkelsen af islams polit. magt beg. også (fra midten af 17. årh.) et forfald af i.

Island, isl: Ísland ['i:slant], republik i NV-Europa, omfattende øen I med omliggende småøer; 102 809 km², 134 000 indb. (1947). Største byer: Reykjavík (hovedstad), Akureyri og Hafnarfjörður. Kysterne er mod V, N og Ø stærkt indskårne (høje, stejle klippekyster) og rige på naturlige havne, mod S derimod lige (lav, sandet kyst) og *havnefattige. Den trekantede landmasse*, der benævnes Nordvesthalvøen (Vestfirðir), er særlig rig på dybe fjorde. (Se kortet Nordeuropa under Norge).

Geologi. I er opbygget af vulkanske udbrudsprodukter fra tertiær- og kvartærtiden. Den tertiære basaltformation findes mod NV, N og Ø og den vulkanske virksomhed er her ophørt. I det midterste og sydlige I findes den såkaldte palagonitformation: basalt, palagonit, dolorit, postglaciale lavaer m. m., hvis forsk. modstandsdygtighed har bevirket, at overfladen i Midt- og Syd-I i høj grad er omformet som følge af de nedbrydende kræfters virksomhed under og siden istiden. – *Terræn.* I er et plateauland. Det centrale område er et 6–800 m h. plateau, op over hvilket der hæver sig en række mindre plateauer til 1400–2000 m højde, dækkede af is: Vatnajökull, Hofsjökull, Langjökull og Mýrdalsjökull. Enkelte vulkankegler hæver sig som nunatakker op gnm. isen, bl. a. I-s højeste punkt Hvannadalshnúkur (2119 m) i Öræfajökull. Mere end halvdelen af højlandet er yngre dannelser som lava, vulkansk aske, flyvesand og morænedannelser. Af lavamarkerne er den største Ódáðahraun (3500 km²) N for Vatnajökull. Lavland findes i et større (ca. 4000 km²) område mod SV og i mange mindre områder rundt langs kysterne. Det sydvestlige lavland er hævet havbund fra slutn. af istiden,

Smeltevandsaflejringer, Morsárdalur.

det er I-s frugtbareste og tættest bebyggede del og gennemstrømmes af Markarfljót, Þjórsa og Hvítá (Ölfusá). I den vestligste del ligger søen Þingvallavatn i den af lavastrømme dannede slette Þingvellir. Omkring bunden af Faxaflói ligger et andet lavland (ca. 1000 km²), der er lavtliggende (20–40 m), rigt på moser og begrænset af stejle basaltfjelde. På N- og Ø-kysten findes det meste lavland i dalmundingerne, og ved sydkysten findes en smallere el. bredere kystbræmme, der dels er dannet af jøkelelvenes grus- og sandaflejringer (Skeiðarársandur, Mýrdalssandur m. fl.), *dels er af vulkansk oprindelse.* Af I-s vulkaner har 130 haft udbrud efter istiden, heraf over 20 (med i alt mere end 100 udbrud) i de godt 1000 år, landet har været beboet. De voldsomste vulkaner er Hekla, Skaftá, Askja og Krafla. Fl. virksomme vulkaner er begravede

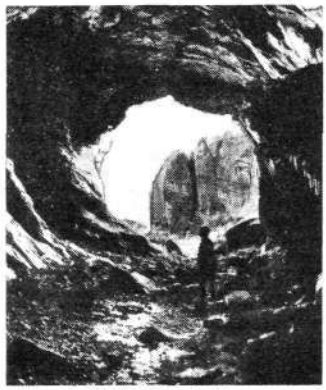

Fra Vatnajökull.

under jøklerne, bl. a. Grímsvötn i Vatnajökull og Katla i Mýrdalsjökull, og når disse har udbrud dannes enorme vandstrømme, jøkelløb (jökulhlaup), der oversvømmer mægtige strækninger, som dækkes af medført sand, grus og klippestykker. Vulkanske eftervirkninger findes mange steder: varme kilder (hverar) findes spredt over hele landet, men kun få er springkilder, bedst kendte er Stóri Geysir, endv. mineralkilder (ölkeldur) og svovlkilder (brennisteinsnámur). Mange jordskælv, bl. a. det sidste større i 1896, har forårsaget store ødelæggelser. De største floder er mod N Blandá, Héraðsvötn, Skjálfandafljót og Jökulsá á Fjöllum, mod Ø Jökulsá á Brú og Lagarfljót; mod S Skeiðará og Skaftá, Markarfljót, Þjórsá, Hvítá (Ölfusá) og mod V Hvítá. Største søer er Þingvallavatn (83 km²) og Þórisvatn (ca. 70 km²). – *Klimaet* står på overgangen ml. tempereret og polart og er præget af de omgivende forholdsvis varme havstrømme; vinteren er mild og sommeren forholdsvis kold. Den årlige nedbør er ved S-kysten 100–150 cm, i den øvr. del 50–100 cm, Vatnajökull op til 2–400 cm. Tåge er hyppigst på Ø- og N-kysten. – *Plantevækst.* Mest udbredt er fjeldvegetation, der findes paa de højere liggende strækninger. På lavere niveau, el. hvor jordbunden er særlig gunstig, findes grimmiaheder, lyngheder og mosser. I lavlandet findes på skråninger en rig vegetation af græs og urter, på fladt land græsser, star og siv og, hvor jorden er sumpet, højel. lavmosser. Næsten al bebyggelse i I er knyttet til græslandet. – *Dyreverden.* På grund af øens isolerede beliggenhed er antallet af indvandrede arter ringe. Af vildtlevende landpattedyr findes skovmus og polarræv, der er indvandret med drivis. Rensdyr indførtes 1771 og er ret talrige i højlandet mod NØ. Fuglelivet er rigt, ca. 70 arter ruger. Padder og krybdyr mangler. Af insekter findes forholdsvis få arter; myg forekommer i store mængder.

Befolkning. Islændingene hører til den nord. race. Befolkningstætheden er 1,3 indb. pr. km²; I er således Europas tyndest befolkede stat. 55% bor i købstæder, 12% i handelspladser og fiskerlejer og 33% på landet. Bebyggelsen er knyttet til det sydvestlige lavland, i den øvrige del til lavlandet langs kysten og i dalene; i højlandet findes kun pletvis bebyggelse i den nordøstl. del.

Mønt: 1 króna (flertal: krónur) = 100 aurar (ental: eyrir). – *Mål og vægt:* Metersystemet. – *Erhverv.* Af befolkningen i 1940 levede: af landbrug 30,6%, af fiskeri 15,9%, af industri og håndværk 21,3%, af handel 7,2%, af samfærdsel 8,7%. – *Landbrug.* Af land ml. 0 og 200 m (26 500 km²) er 380 km² dyrket land (tún), 8 km² haver og 11 000 km² græsland, af land ml. 200–400 m (17 000 km²) er 6000 km² græsland, mens land højere end 400 m o. h. (60 000 km²) kun i ringe grad kan udnyttes til sommergræsning. Antallet af landbrug var 1940 5900, og hvert havde gnstl. 6–7 ha dyrket land. 1941–45 avledes i gennemsnit 8500 t kartofler, 1500 t turnips, 221 200 t hø. I drivhus opvarmet af vand fra varme kilder dyrkes tomater, blomster m. m. Antallet af husdyr var 1945: 532 000 får, 37 000 stk. hornkvæg, 59 000 heste, *85 000 høns og 4700 pelsdyr* (overv. mink og sølvræv). Landbrugets vigtigste udførselsprodukter er lammekød, uld og saltede lammeskind, til gengæld indføres korn, kartofler o. a. levnedsmidler. Af edderdun indsamles 2200 kg årl. På fuglefjeldene fanges ca. 140 000 fugle (overv. lunde) årligt. – *Fiskeri.* Fladsøen omkring I er overordentlig fiskerig og udnyttes foruden af islændere af færinger, englændere, tyskere og nordmænd m. fl. 3/5 af den årl. torskefangst indbringes mod S og SV fra jan. til apr. Sildefangsten er størst ved N-kysten i sommermånederne. 1945 bestod fiskerflåden af 25 000 BRT, bl. a. 31 trawlere og 705 motorbåde. 1947 androg fiskeudbyttet 475 000 t, deraf 216 000 t sild. 1945 fandtes 68 fryseværker, 4 levertranfabrikker, 4 fiskekonservesfabrikker, 12 fiskemels-, 18 sildeolie- og sildemelsfabrikker. – *Minedriften* er næsten uden bet. Den samlede *vandkraft* er beregnet til 4 mill. HK, heraf var 1945 ca. 40 000 HK udnyttet. De vigt. *industri*grene er fiskeindustrien (se ovenfor), fødevareind., jern-, maskin- og skibsbygningsind., tekstilind. og bygningsind. – *Importen* androg 1947 520 mill. isl. kroner, *eksporten* 290 mill. isl. kroner. Fisk og fiskeprodukter udgør over 90% af eksporten. Af importen kom 36,5% fra Storbrit., 23% fra USA, 7% fra Sv. og 6% fra Danm; af eksporten gik 37% til Storbrit. og 18,5% til Sovj.; 4% til Danm. – *Samfærdsel.* Handelsflåden (skibe over 12 t) bestod 1945 af 444 skibe på tils. 37 000 BRT. I har ingen jernbaner. Af landeveje fandtes 1946 5600 km hovedveje, hvoraf 4400 farbare for biler. Antallet af biler var 1946 4889, hvoraf 2488 var personbiler. Mange flyvepladser, ved Keflavík en stor Lufthavn.

Forfatning. Republikken I-s præsident vælges på 4 år af Altinget, der har 52 medl., valgt ved alm. valgret. Under sit arbejde deler Altinget sig i en øvre og en nedre afd.; øvre afd. har 1/3 af Altingets medl. – *I-s våben* var opr. en kronet fisk, 1903 afløst af en falk. Efter at I var blevet selvstændigt, indførtes 1919 et nyt våben, blåt skjold med sølvkors, belagt med et smalt rødt kors. I fik selvstændigt flag 1913. – *Kirken.* Til den evang.-luth. folkekirke hører ca. 90%, ca. 8% til evang.-luth. frikirke. Der er 1 bispedømme, 21 provstier og 112 pastorater. Teol. uddannelse ved Reykjavíks univ. – *Skolevæsen.* Fra 1907 undervisningspligt 10.–14. år, fra 1926 7.–14. år og 1947 7.–15. (16. år). Folkeskole 7.–13. år (afsluttes med eksamen); ungdomsskole 14.–15. år, mellemskole 14.–16. og realskole 14.–17. år. Gymnasierne er 4-årige, de 3 sidste år delt i sproglig og mat. linie. 2 gymnasier (Reykjavík og Akureyri). Univ. i Reykjavík, grl. 1911

– Ny lov om oprettelse af pædagogisk forskningsinstitut og forsøgsskole.

Historie. I var fra ca. 800 spredt beboet af irske munke, 874 begyndte nordmændenes store landnám, der varede ca. 60 år. Samtidig indvandrede også en del kelter, og I-s befolkning anslås til ca. 60 000 år 930, da Úlfljótrs lov blev vedtaget på det første Alting på Þingvallasletten; herefter deltes I i 12 tingkredse, hver bestående af 3 godedømmer. Altinget samledes 14 dage om året, de 36 goder besørgede lovgivningen, mens 36 af goderne valgte dommere ledede retsplejen. Fra I opdagede Erik den Røde 986 Grønland, hans søn Lejf den Lykkelige 1000 N-Amer. (Vinland). S. å. vedtog Altinget, at kristendommen skulle være statsreligion, og snart oprettedes de to bispedømmer Skálholt og Hólar. De isl. love nedskreves fra 1117 i Grågås. I 11. årh. nedskreves sagaerne om den foregående tids slægtsfejder. Efterhånden samledes magten hos få, indbyrdes splidagtige høvdingeslægter, hvilket den no. konge Håkon 4. benyttede sig af til 1262 at opnå Altingets anerkendelse som konge over I mod at love at respektere I-s love og årligt sende 6 skibe med levnedsmidler til I (Gamli sáttmáli), løfter, som hverken den no. el. fra 1380 den da. konge overholdt ordentligt, så både I-s selvstændighed og velstand sygnede hen. 1280 vedtoges en ny lovbog, Jónsbók. Reformationen indførtes under kamp med den kat. biskop Jón Arason (henrettet 1550). Da. lensmænd var ledende, 1662 godkendtes enevælden, hvorpå I styredes af da. amtmænd underordnet *centraladmin. i Kbh.* 1800 ophævedes Altinget. Bergens handelsmonopol på I blev i 15.–16. årh. brudt af eng. og særl. hamburgske købmænd; 1602 oprettedes isl. kompagni med handelsmonopol på I (og forsyningspligt, fastlagte priser *m. m.*), hvor kbh. foretningsfolk blev ledende. Skaftá-udbruddet 1783 ødelagde I-s fåre- og hestebestand og kostede 1/5 af indb. livet v. hungersnød. 1788 frigaves I-s handel for danske, 1855 for fremmede. 1807–14 var I afh. af Engl. 1843 oprettedes Alting m. rådgivende myndighed, og under Jón Sigurðssons ledelse krævede islænderne selvstyre og egen forfatn. Efter lange forhdl. udstedte Christian 9. 1874 en forfatn., der gav Altinget lovgivende magt; I styredes af landshøvding på I, underordnet isl. minister i Kbh. 1903 flyttedes denne minister til Reykjavík, og under fortsatte forhandl. rejste I (påvirket af No. 1905) krav om personalunion. 1918 gennemførtes da.-isl. forbundslov (i Danm. mod de Kons., i I næsten i enighed): konge, udenrigsstyre, statsborgerret fælles. Forbundet kunne efter 1940 tages op til revision, hvis Alting el. da. rigsdag krævede det. Isl. flag anerkendtes som handelsflag. Under stærkt opsving i 19.–20. årh. for fiskeri og industri voksede bybefolkn.; ved siden af kons. Selvstændighedsparti og agrarpræget Fremskridtsparti stod efter 1920 Soc.dem. og en del kommunister (partinavn: Socialister). Efter Danm.s besættelse 1940 brødes unionssamarbejdet; maj 1940 besattes I af *eng. militær*, 1941 af amer. I blev vigtig allieret flyvebasis, fik stærkt økon. opsving. Altinget havde gentagne gange tilkendegivet ønsket om at opsige unionen, uanset at krigsforholdene ikke tillod at følge forbundslovens forskrifter om gensidig overenskomst; trods protest fra da. reg. og (maj 1944) henstilling fra Christian 10. gennemførtes efter fuld tilslutn. v. isl. folkeafstemning ensidig ophævelse af forbundsloven i Altinget 16. 6. 1944 (enstemmigt), hvorpå I 17. 6. 1944 proklameredes som republik på Þingvellir. Sveinn Bjørnsson valgtes til præsident. Efter vanskelige forhandl. rømmet 1946 af USA, der dog forbeholdt sig rettigh. vedr. flyvepl. Keflavik. Ved Altingsvalg 1946 fik Selvstændighedspartiet 26 000 stemmer (20 mandater), Fremskridtspartiet 15 000 (13), Soc.dem. 12 000 (9), Socialisterne 13 000 (10). Tiltrådte 1949 Den Nordatlantiske Traktat.

Is'landi, *Stefán* (f. 1907), isl. operasanger (lyrisk tenor), udd. i Milano, deb. 1933 i Firenze, 1938 l. gang på Det Kgl. Teater i Kbh., hvortil han har været fast knyttet siden 1941.

islandske falkeorden, den, stiftet 1921 af *Chr. 10.* og overgået til Den Isl. Rep. 11. 7. 1944, idet ordenstegnet samtidigt ændredes. 3 kl: storkors, storriddere og riddere.

Islandske Kompagni, Det, sammenslutning af købmænd m. monopol på Islandshandel, *grl. 1619. Tyngdepunkt i Kbh.*, hvis købmænd i flg. tid opnåede bet. fortjeneste derved. I var forpligtet til at forsyne Isl. med varer til nærmere fastsat pris, men overholdt det ikke. 1758 overtog reg. handelen.

islandsk kunst. Fra middelalderen findes bevaret fremragende træskærerarbejder, smykker, kirk. kunst, håndskriftsminiaturer m. v. – Omkr. 1920 skabtes en isl. malerkunst ved Ásgrímur Jónsson og navnlig ved Jón Stefánsson. Ved siden af dem kan nævnes Guðmundur Einarsson (f. 1895), Jón Engilberts (f. 1908), S. Guðnason, Finnur Jónsson (f. 1892), Kristín Jónsdóttir (f. 1888, g. m. J. Stefánsson), den fantasifulde og højt begavede J. Kjarval, endv. G. Þorsteinsson (bl. a. ill. af isl. folkesagn) og Júliana Sveinsdóttir (f. 1889). Af isl. billedhuggere er de mest kendte E. Jónsson (Ingolfmonumentet i Reykjavík) og som repr. for moderne retninger S. Ólafsson.

islandsk litteratur i oldtiden kan ikke skarpt adskilles fra no. Landnamsmændene *medbragte fra No. et digtsprog i* udvikling og en rig mundtlig tradition af hedensk mytol. og germ. og nord. sagnstof. Dette omsattes i to væsensforsk. digtninge, Edda og Skjaldekvad, digtet henh. ca. 800–1100 og 800–1300 og kendt gnm. (ofte forvansket) nedskrift af mundtlig overlevering i håndskr. fra 13.–14. årh. – Med kristendommen fulgte gejstlig dannelse, latin og skrivekunst, men p. gr. af det hjemlige åndslivs højde bevares isl. som litt.-sprog. Omkr. 1150 affattes de første kendte tekster: love, rel. overs. og hist.-genealog. værker (Sæmund og Are), ca. 1200 homiliebøger. Udarbejdelsen af sagaerne begynder i 12. årh. (kongesagaer), når sit højdepunkt i 13. årh. (Snorre, islændingesagaer) og afsluttes i 14. årh., hvor samtidig fremmed (især romansk) indflydelse gør sig mærkbart gældende (fornaldersagaer). I senmiddelalderen kombineres norrøn og eur. litt.-former i helgen- og rimadigtning. 1540 trykkes N. Test. på isl. – Fra Reformationen til beg. af 19. årh. domineres i af tre litt.-former: salme- og prædikenlitt. (Hallgrímur Pétursson, Jón Vidalín), folkelig rimadigtn. og hist.-antikvar. værker (Árni Magnússon). Romantikken (fra omkr. 1835) fremkalder vilje til nat. genrejsning og en deraf præget lyrisk guldalder (Bjarni Thórarensen, Jónas Hallgrímsson), hvis nat. tone og traditionsprægede stil endnu indvirker formende på naturalismens forf. i 80erne. Beg. af 20. årh. præges af lyrikeren Einar Benediktsson, de sidste årtier af romanforf. Halldór Laxness. – Karakteristisk for al isl. digtn., folkelig og akad., er den stædige fastholden af de fra oldtiden nedarvede former.

islandsk mos el. *islandsk lav* (*Ce'traria is'landica*), lavart med fladt, grenet løv. Vokser på da. heder, men især alm. i nordl. lande. Har været anv. i medicinen. Må ikke forveksles med irlandsk mos.

islandsk ryle (*'Calidris ca'nutus*), forholdsvis stor, kortnæbbet ryle. I sommerdragt m. rustrød underside. Nordl., i Danm. på træk.

islandsk sprog var opr. identisk med no., da det var nordmænd (især fra V-Norge), de såk. landnamsmænd, der grl. den isl. fristat i slutn. af 9. årh. Kilderne til det isl. sprog i den ældste periode (til ca. 1100) er de ældste skjaldekvad og Eddadigte; sproget svarer til runesproget i Danm., No. og Sv. fra 9. og 10. årh. Optegnelser på isl. kendes af omtale fra slutn. af 11. årh. Omkring 1100 begyndte man at skrive på isl.; de første love blev nedskrevet i 12. årh.s beg. og efter midten af 12. årh. er den originale forfattervirksomhed i fuld gang. Af stor bet. er en anonym, gejstlig forfatters afh. om det isl. lydsystem og forslag til en forbedret retskrivning (den såkaldte første gramm. afh.). Fra ca. 1200 møder vi det klassiske isl. sprog hos sagaforfatterne; et stilistisk højdepunkt nås i Snorri Sturlusons værker. Med kristend. kom en række låneord, der fik isl. præg, f. eks. prófastr provst osv.). *I løbet af 13. årh. finder en række* lydændringer sted, der fjerner isl. fra no. Tidsrummet 1300–1500 er en mellemisl. periode, der betegner overgangen til nyisl.; sproget kendes især fra helgendigte og rímur (de ældste fra ca. 1400). Gennemgribende ændringer i 16. årh. fjerner isl. fra gl.-isl. (oldn.). De opr. kvantitetsforhold ændres ved vokalforlængelse- og forkortelse; andre ændringer er f. eks: langt a til au (til å i de andre nord. sprog), y til i, udvikling af støttevokal (hestr til hestur) samt forandringer i formlæren. Det nuv. isl. sprog ligger i sin retskrivning nær ved det opr. sprog, men udtalen afviger meget. Et af de første nyisl. værker er G. Þorlákssons bibelovers. (1584). I 19. årh. fæstnes skriftsproget. Fremmedord optages ikke gerne, men oversættes v. hj. af det hjemlige ordstof (f. eks. sími: telegraf, egl. tråd); islænderne er ivrige sprogrensere. I nyeste tid kan konstateres forsk. dialektejendommeligheder i det ellers så faste og ensartede isl. sprog.

islandsk trøje, svær, strikket trøje med krave, oftest lys m. sorte prikker.

islandsspat, dobbeltspat fra Island.

Islay ['ailæi], ø bl. de indre Hebrider, Skotl. (608 km²).

isle (fr. [il], eng. [ail]) (af lat. *insula*), ø.

'Isleifr 'Gissurarson (1006–80), Islands 1. biskop (fra 1057 på Skálholt).

Islington ['izliŋtən], nordl. bydel i London. 238 000 indb. (1948).

islændere (heste), lille, stærkt behåret hesterace, stammer fra Isl., hvor i bruges som ride-, køre-, bære- og trækdyr.

Islænder.

'islæt, ældre betegnelse for de tværløbende tråde i et vævet stof, d. s. s. skud(tråde).

'Ismael, Abrahams og trælkvinden Hagars søn, fra hvem if. G. T. nogle ørkenstammer på Sinaihalvøen (ismaelitterne) nedstammer. For Muhamed gjaldt I som arabernes stamfader.

ismae'litter, muhamedansk sekt, hvis stormester Ubaydallāh 902 grl. Fatimidernes dynasti i Ægypten.

Ismâ'îl (*1830–95*), ægypt. khediv. Søn af Ibrâhîm Pasha, overtog styret i Ægypten. 1863, fik 1867 titel af khediv. Gik ind på anlægget af Suez-kanalen, men måtte 1875 sælge sin part af aktierne til Engl. Efter fortsatte finansvanskeligheder under eng.-fr. finansadmin. 1878, afsat 1879.

Isma'i'lîya, ægypt. by ved Suez-kanalen; 15 500 indb. (1937).

'Ismantorps borg, befæstet jernalderby på Öland. Består af en ringvold bygget af kalksten, ca. 125 m i tværmål, med 9 *indgange, omsluttende* et lille hundrede radiært anlagte hustomter.

-isme, substantivendelse, især anv. til at betegne 1) (typisk) adfærd, væsen, tænkemåde (f. eks. egoisme, heroisme); 2) (åndelige) strømninger, retninger, teorier (f. eks. *ateisme, symbolisme*); i denne bet. ofte anv. (spøgende, foragtende) som selvst. subst: isme, en af de mange (sekteriske) strømninger; 3) ord el. udtryk lånt fra fremmed sprog (f. eks. germanisme).

Ismeldingstjeneste, Statens, indsamler i Danm., No. og Østersølandene oplysninger om isforholdene (se også is) og

udsender, når påkrævet, radiotelegrafiske og -telefoniske ismeldinger, trykte isberetninger og signaler fra signalstationerne til vejledning for søfarende. – Under USAs forsæde udføres internat. ispatruljer i N-Atlanterhavet til sikring af skibsfarten her.

Is'mene, datter af Oidipus.

Ismet Pasha [-'ʃa], d. s. s. Inönü Ismet.

ismælkeri, mælkerisystem, efter hvilket mælken hensættes til flødeafsætning i spande nedsænket i vandbad afkølet med knust is. Systemet er 1864 udformet af den sv. godsejer J. G. Schwarts (1819–85) og vandt stor udbredelse før centrifugens fremkomst.

ismåge (*Pa'gophila e'burnea*), snehvid måge. Arktisk drivisbælte.

'iso- (gr. *isos* ens), lig-, lige-. Som forstavelse v. kemikalienavne især anv. i navne for org. stoffer hvis molekyler ikke har såk. normal struktur, men som er isomere m. de tilsv. normale forb.

isoa'my'lalkohol (*iso-* + *amylalkohol*) findes i fuselolie. Anv. som opløsningsmiddel og til fremstilling af estere m. m.

iso'ba're (*iso-* + gr. *barýs* tung) kalder man atomkerner af forsk. grundstoffer, når de har samme vægt, f. eks. argon- og kalciumkerner med atomvægten 40.

iso'ba'rer (*iso-* + gr. *barýs* tung), linier på et vejrkort gnm. de steder, hvor lufttrykket, reduceret til havets overflade, er lige stort.

iso'ba's (*iso-* + *básis*), linie, der forener punkter med samme landhævning.

iso'ba'th (*iso-* + gr. *báthos* dybde), linie gnm. steder i havbunden med lige stor dybde.

iso'bron't (*iso-* + gr. *brontḗ* torden), linie på et vejrkort gnm. de steder, hvor det samtidigt begynder at tordne.

isobu'ty'lalkohol (*iso-* + *butylalkohol*) findes i fuselolie. Anv. som opløsningsmiddel, til fremstilling af estere m. m.

isocya'nider [-s-] (*iso-* + *cyanider*), org. forbindelser indeholdende atomgruppen *–NC*, isomere m. nitriler (cyanider). Ildelugtende, giftige stoffer.

isocykliske forbindelser (*iso-* + gr. *kýklos* kreds), *kem.*, d. s. s. karbocykliske forbindelser.

isody'na'm (*iso-* + gr. *dýnamis* kraft), linie på et kort gnm. steder, hvor den jordmagnetiske kraft har samme størrelse.

isodyna'mi' (*iso-* + gr. *dýnamis* kraft); læren om næringsstoffernes i (opstillet af Rubner) siger, at næringsstofferne i kaloriemæssig henseende kan erstatte hinanden under hensyntagen til deres varmeværdi.

isoe'lektrisk punkt (*iso-* + *elektrisk*), den tilstand, hvor en opløsnings amfoioner el. en kolloid opløsnings partikler er elektr. neutrale (indeholder lige store negative og positive ladninger). En kolloid opløsning er mindst stabil i denne tilstand.

Iso'flex, meget let varmeisoleringsplade sammenlimet af krydsende lag af plisseret celluloseacetatfilm.

iso'fo't (*iso-* + gr. *fṓs*, genitiv *fṓtós* lys), linie, der forbinder punkter med samme belysning. Har bet. for byggetekn. konstruktions-tegninger.

isoga'me'ter (*iso-* + *gameter*) kaldes de hanlige og hunlige kønsceller, når de er ens bygget, lige store og selvbevægelige.

iso'go'n (*iso-* + *-gon*), linie på et kort gnm. steder, hvor den magnetiske misvisning har samme størrelse.

isohy'e't (*iso-* + gr. *hyetós* regn), linie på et kort gnm. de steder, hvor nedbørmængderne er lige store.

iso'kli'n (*iso-* + gr. *klinein* hælde), linie på et kort gnm. steder, hvor den magnetiske inklination har samme størrelse.

I'sokrates (gr. *Isoi'krátēs*) (436–338 f. Kr.), athensk taler; af hans 21 bevarede taler handler *Areopagitikos* om Athens forfatn., medens *Filippos* er en opfordring til Filip 2. om at samle grækerne til kamp mod Persien.

isokro'ma'ter (*iso-* + gr. *chrōma* farve), linier ml. punkter med samme farve (anv. bl. a. ved optisk spændingsanalyse).

isokro'ma'tiske plader (*iso-* + gr. *chrōma* farve), d. s. s. ortokromatiske plader.

iso'kro'mfernis (*iso-* + gr. *chrōma* farve), farveløs malerifernis best. af mastiks, destill. terpentinolie og venetiansk terpentin.

iso'kro'n (*iso-* + *-kron*), ligetidig, som varer lige lang tid.

Isola 'Bella ['izola-] (ital. *isola* ø + *bella* skøn), en af de Borromeiske Øer.

Isola Grossa ['izola 'gros:a] (den store ø) el. Isola Lunga (den lange ø), ital. navne på den jugoslav. ø Dugi Otok.

Isola 'Sacra ['izo-] (ital: d. hellige ø), ø v. Tiberens munding nær Portus Trajanus m. udstrakt gravby f. havnestadens middelklassebefolkning (2.–4. årh. e. Kr.). Ital. udgravn. siden 1925.

isolation (vulgærlat. *isula* ø), afsondring, afspærring (isolering); *med.*, afsondring af personer med smitsomme sygdomme el. sindslidelser fra andre mennesker.

isolatio'nisme, polit. retning i USA, der ønsker, at USA principielt skal afholde sig fra indblanding i andre verdensdeles forhold, til dels m. udgangspunkt i Monroe-doktrinens tankegang: Amerika for sig selv. Stærkt fremme efter 1. Verdenskrig som reaktion mod Wilsons Folkeforbundspolitik, bidrog til at holde USA ude af Folkeforbundet; vanskeliggjorde Franklin D. Roosevelts Hitler-fjendtl. udenrigspolitik, led nederlag ved Japans angreb dec. 1941; har særlig haft tilslutn. bl. en fløj af Republikanerne, støttedes ved »America-first-committee«s arbejde.

isolationsglas. Glas er en isolator for elektricitet og varme. Til elektr. isolatorer er baryt-kalk-borsilikat-glas bedst. Hule glasbyggesten (evt. med et vist vakuum) virker varmeisolerende. Også glasuld har betydelig isolationsevne.

isolationsmodstand, modstanden ml. de strømførende dele og stel el. jord for et elektr. apparat el. anlæg. Måles alm. i megohm.

iso'lator (vulgærlat. *isula* ø), et stof med ringe ledningsevne for varme el. elektricitet.

iso'le're (vulgærlat. *isula* ø), afsondre; spec: beklæde el. omgive med et stof, der ikke leder varme, elektricitet, fugtighed, lyd. Substantiv iso'le'ring.

iso'le'rende sprog, sprog uden fleksion; ordene er altså gramm. uforanderlige. Med betegn. i tænkes oftest på kin., hvorfor udtrykket ofte anv. synonymt med monosyllabiske sprog.

iso'le'ret skinne, kort sporstrækning, hvor en el. begge skinnestrenge er elektr. isoleret fra naboskinnerne og jord, alm. ved indlæg af fiberstykker i laskekamrene og ml. skinneenderne. I indgår i en strømkreds, som sluttes, når et køretøj passerer. Den derved optrædende strømimpuls benyttes i forb. med stationernes signal- og sikringsanlæg, f. eks. til utidig omstilling af sporskifter under rangering, falden på stop af hovedsignaler o. l.

iso'me're (*iso-* + *-mer*), 1) *fys.*, kaldes to atomkerner af samme grundstof og med samme atomvægt, når de har forsk. radioaktive egenskaber, f. eks. forsk. halveringstid; 2) *kem.*, kaldes stoffer, der har samme procentiske sammensætning og samme molekylvægt, men som har forsk. egenskaber og derfor må tillægges forsk. konstitutionsformler. Der skelnes ml. a) strukturisome'ri', hvor forskellen ligger i rækkefølgen af atomerne i molekylet, f. eks. propylalkohol $CH_3CH_2CH_2OH$ og iso-propylalkohol $CH_3CH(OH)CH_3$, og b) stereoisome'ri', hvor forskellen ml. molekylerne ikke ligger i atomernes rækkefølge, men i deres ordning i rummet.

iso'morfe (*iso-* + *-morf*) kaldes stoffer, som krystalliserer i meget nær samme krystalform, og som kan danne blandingskrystaller; isomor'fi' har særlig bet. for mineralogien.

isomor'fisme (*iso-* + *-morf-* + *-isme*), strukturlighed, parvis samsvaren af to systemers elementer.

Isonzo [i'zontso], serb.-kroat. *Soča* ['sɔtʃa], 136 km l. flod fra De Juliske Alper til Triest-bugten, krydses af grænsen ml. Ital. og Jugoslav. I omegnen svære kampe ml. ital. og østr. hære under 1. Verdenskrig; ital. nederlag 24. 10. 1917.

'isop (*'Hyssopus*), slægt af læbeblomstfam. med 1 art H. officinalis, gl. lægeplante med stærkt duftende, blå blomster; anv. i nutiden som prydstaude i da. haver, vildtvoksende i Middelhavslandene.

isoperi'me'triske problem (*iso-* + gr. *perímetron* omfang), den opgave blandt alle lukkede kurver med given omkreds (i figurer) at finde den, der har størst areal. Løsningen er cirklen.

iso'ple't (*iso-* + gr. *plḗthos* mængde), *meteor.*, linie, der i en grafisk fremstilling anskueliggør, hvorledes forandringerne i et el. andet meteor. element i tidens løb forplanter sig fra et sted til et andet.

iso'poder (*iso-* + *-pod*), krebsdyrorden u. skjold, oftest fladtrykte, temmelig små, siddende øjne, 7 frie kropled. Æggene bæres i rugehule, ingen fritsvømmende larver. Forekommer fortrinsvis i havet, enkelte i ferskvand og på land. En del former snylter på fisk og krebsdyr. Hertil bænkebidere, tanglus, pælekrebs og vandbænkebidere.

iso'pra'l (triklor-*isopropylalkohol*), bruges i med. som sovemiddel.

iso'pre'n, flydende kulbrinte, som opstår ved destillation af kautsjuk, og som kan polymerisere til kautsjuklignende stoffer. Da i let kan syntetiseres, benyttes det til fremstilling af syntetisk kautsjuk.

'isopropy'lalkohol fremstilles ud fra propylen fra oliecrackingen. Anv. som opløsningsmiddel, til kosmetik og til fremstilling af estere.

iso'sei'st (*iso-* + gr. *seistós* rystet), linie på et kort, der begrænser områder, inden for hvilke et jordskælvs styrke overalt er den samme.

isosta'si' (*iso-* + gr. *stásis* stilling), den ligevægtsstilling, hvori de forsk. dele af jordskorpen befinder sig i forh. til det tungere underlag (vægt modsvarer opdrift). Forstyrrelse af i-ligevægten medfører langsomme hævninger el. sænkninger. Særligt forskningsinstitut for i i Helsinki.

Iso'tekt, halmplade med asfalt som bindemiddel.

iso'ter'm (*iso-* + *-term*) kaldes en rumfangsforandring af en luftart, når den foregår ved konstant temp.

iso'ter'mer (*iso-* + *-term*), linier på et kort gnm. steder med samme temp.

iso'to'nisk opløsning (*iso-* + gr. *tónos* spænding), fysiol. saltopløsning, en opløsning med samme osmotiske tryk som blodet.

iso'to'padskillelse kan p. gr. af isotopers kem. identitet ikke udføres ved kem., men kun ved fys. metoder, baseret på forskellen i atomvægt. Brintisotopen med atomvægt 2 (tung brint) kan let adskilles fra alm. brint, f. eks. ved elektrolyse, p. gr. af det store forhold (2 : 1) ml. atomvægtene. For tungere grundstoffer er i vanskeligere, fordi forholdet ml. atomvægtene er meget nær 1 : 1. I udføres ved diffusion af luftformige kem. forbindelser gnm. porøse skillevægge el. ved afbøjning af ionstråler i elektr. og magnetiske felter (elektromagnetisk el. massespektrografisk separator). Udbyttet er ved laboratorieanlæg meget ringe, men kan forøges stærkt ved store tekniske anlæg, som de der anvendtes i USA til adskillelse af uranisotoperne til atombomben.

iso'to'per (*iso-* + gr. *tópos* plads) er atomer af samme grundstof med lidt forsk. atomvægt, som altså er kem. identiske og derfor må anbringes på samme plads i grundstoffernes periodiske system. Eksempler på i fandtes først bl. de radioaktive stoffer, men senere er i fundet for næsten alle grundstoffer ved at afbøje ionstråler af grundstoffet i elektr. og magnetiske felter, idet tungere ioner afbøjes mindre end lettere (massespektrograf). Eksistensen af i beror på atomkernernes opbygning af protoner og neutroner, der har samme vægt. Antallet af protoner bestemmer atomkernens ladning (atomnummer) og dermed atomets elektronantal og dets kem. egenskaber, medens neutronerne kun bidrager til atomvægten. I af

samme grundstof har samme antal protoner, men forsk. antal neutroner. Et stofs kem. atomvægt opstår som et middeltal af i-s vægte, afhængig af blandingsforholdet. F. eks. er klor (atomvægt 35,46) en blanding af to i med vægtene 35,00 og 37,00 i blandingsforholdet 3 : 1. (Se også isotopadskillelse).

iso'tro'pt (*iso-* + *-trop*) kaldes et stof, hvis fys.egenskaber er ens i alle retninger, mods. anisotrope stoffer, hvis indre bygning (krystalstruktur) medfører forsk. egenskaber i forsk. retninger. F. eks. er glas i, men mange krystaller anisotrope (dobbeltbrydning).

Ispahan, urigtig stavemåde for Isfahân i Iran.

ispapir el. *alabastpapir*, papir, hvis overflade minder om is; fås ved at lade f. eks. blyacetat udkrystallisere på papir.

isplante (*Mesembri'anthemum crystal'linum*), art nær salturtfam.; i er dækket af store, blæreformede, lysreflekterende, og derfor funklende, saftfyldte hår, som giver planten udseende af at være dækket med et rimlag. Prydplante i da. haver. Fra Kaplandet og Middelhavslandene.

'Israel. 1) jødefolket, i G. T. betragtet som Guds udvalgte folk, som han har ført efter en bestemt plan lige fra urtiden. Folkets stamfader var Abraham, som fik befaling til at drage ud fra Mesopotamien til Kanaan, for at hans afkom skulle få det evigt i eje. Hans sønnesøn Jakob måtte flygte for broderen Esau og en tid opholde sig i slægtens hjemland. Ved tilbagekomsten fik han navnet **I** (1. Mos. 32, 28). Opholdet i Kanaan var dog endnu ikke fast. Folket boede p. gr. af en hungersnød i længere tid i Ægypten, hvorfra det førtes ud af Moses og sluttede pagt med Jahve ved Sinai. Erobringen af Kanaan indledtes af Moses' efterfølger Josva og fortsattes i dommertiden, som var en stadig kamp med landets beboere og naboer. Vore kilder til denne ældste hist. er sparsomme, idet G. T.s fortællinger ikke er hist. i egl. forstand. De nyere udgravninger har dog kastet lys over **I**-s ældste tid og på mange punkter bekræftet G. T.-s fremstilling. Gennem Amārnabrevene og Ras Shamrafundene er vor viden om kanaanæerne blevet stærkt forøget. Ægyptiske kilder peger i retning af, at kun en del af **I** var i Ægypten, mens resten opholdt sig i Kanaan. – Til kongetiden er G. T.-s skildringer omtrent samtidige med begivenhederne. Den første konge var Saul af Benjamins stamme. Hans efterfølger David (ca. 1000 f. Kr.) af Juda stamme gjorde Jerusalem til hovedstad og opnåede en magt over nabofolkene, som ikke siden blev overtruffet. Hans søn Salomo byggede Templet og omgav sig med stor pragt, men tilbagegangen var umiskendelig under ham, og ved hans død (931 f. Kr.) spaltedes riget på landdagen i de to dele Juda rige, også kaldet Sydriget, og Israels rige el. Nordriget. Politisk lå tyngdepunktet afgjort i det større og mægtigere Nordrige, om end det efterhånden svækkedes ved de vekslende dynastier, der tiltvang sig magten ved vold og mord. I rel. henseende var forholdet ikke bedre. Folkets dyrkelse af Jahve var i vid udstrækning påvirket af den kanaanæiske Baalkult til trods for Jahveprofeternes ivrige modstand (Elias, Elisa, Amos, Hoseas o. a.). 722 f. Kr. gik Nordriget under for assyrernes angreb. I Sydriget udviklede forholdene sig i mange måder diametralt modsat. Det var if. sin beliggenhed mindre udsat for fremmed påvirkning. Jahvereligionen holdt sig da også renere her, selv om den kanaanæiske rel.s indflydelse også var mærkbar og fik profeterne til at revse folket og forkynde dets undergang; dog bevarede de håbet om en lykkeligere fremtid efter straffens udståelse (Esajas, Mika, Jeremias o. a.). Af stor betydning blev det, at Davids slægt aldrig stødtes fra tronen. Kongemord fandt ganske vist sted også her, men efterfølgeren blev altid en ny efterkommer af David. 622 f. Kr. forsøgte Kong Josias en reform mod alt fremmedvæsen og en centralisation af kulten. Virkningerne var dog ikke gennemgribende. Samtidig indvikledes Sydriget i kampen ml. stormagterne, og Jerusalem erobredes af babylonerne 597 og 586. Begge gange deporteredes en del af befolkningen, men takket være den rel. og moralske kraft i Sydrigets befolkning holdt folket fast ved den fædrene tro og bevarede sit særpræg i de fremmede omgivelser, så at folket kunne leve videre i hjemlandet, da befrielsens time slog med perserkongen Kyros' edikt om jødefolkets hjemvandring (538 f. Kr.). Om folkets videre hist. se jødernes hist. og Palæstina;

2) (hebr. *Erez Jisrâêl*) uafhængig jød. republik i Palæstina, proklameret 14. 5. 1948 (dagen før det brit. mandats ophør). Præsident blev Chaim Weizmann, førstemin. David Ben Gurion, udenrigsmin. Möshe Shertök (Sharet). Den Arab. Liga nægtede at anerkende **I** og indledede krig fra 14. 5.; USA anerkendte straks **I** de facto, Sovj. m. fl. stater de jure, mens Engl. fastholdt sin forståelse m. de arab. stater og stillede sig forholdsvis køligt ml. **I**. Det arab. angreb mod **I** gav ikke resultat, sommer 1948 standsedes krigen i det væs. ved Folke Bernadottes mægling. Bernadottes delingsplan forringede **I**-s vilkår, sammenlignet m. FNs plan af 29. 11. 1947, idet **I** skulle miste Negev-området; **I** protesterede. Efter Bernadottes mord, der skadede **I** i den offentl. mening i andre lande, fortsattes konflikten m. lokale kampe, indtil **I** jan. 1949 i det væs. beherskede det af FN fastlagte område; Den Arab. Liga svækkedes ved indre konflikt (kong Abdullâh af Transjordanien lod sig hylde som konge over Palæstina, mod ægypt. og syrisk ønske). Det lykkedes da FNs mægler Bunche at gennemføre våbenstilstand (**I**–Ægypt. 24. 2. 1949). **I** beherskede da Galilæa, kystlandet til N f. Gaza, det meste af Negev og en korridor til Jerusalem, der planlagdes som hovedstad (opr. Tēl Aviv). Jan. 1949 anerkendtes **I** de jure af USA; samtidig anerkendtes **I** de facto af Vestunionens lande, efterfulgt af Danm. (2. 2.), No. og Sv. – 12. 5. optoges **I** i FN.

Efter folketællingen nov. 1948 havde **I** 782 000 indb. (713 000 jøder). 300 000 arab. mentes flygtet fra **I**; 130 000 jød. indvandrere kom til **I** i 1948. Valg 25. 1. 1949 gav det moderate arbejderparti, MAPAI, ledet af Ben Gurion, 155 000 stemmer (36%), mens et mere yderligtgående, USA-fjendtligt arbejderparti, MAPAM, fik 64 000, kommunisterne 15 000; de religiøse partiers blok fik 53 000 og det nationalistiske Frihedsparti (Irgun Zwai L'umis folk) 50 000 stemmer. Ben Gurion dannede koalitionsreg. s. m. moderate grupper. – *Forfatning.* Den jan. 1949 valgte nationalforsaml. vedtog febr. s. å. en fri forfatn., der erklærer **I** for uafh., demokratisk republik, det jød. folks nationale hjem; det off. sprog er hebraisk; flaget er hvidt med 2 vandrette blå striber og davidsstjernen i midten. Personlig sikkerhed, religionsfrihed, ligestill. uden hensyn til race, sprog el. rel. Lovgivende magt hos deputeretkammer, valgt hemmeligt v. lige og alm. valgret; valgretsalder 21 år; valgperiode 4 år. Præsidenten vælges for 5 år af deputeretkamret, genvalg kun tilladt een gang. Præsidentens beslutn. skal kontrasigneres af førstemin.; ministrene skal være medl. af deputeretkamret og må ikke deltage i ledelsen af private forretningsforetagender. Præsidenten kan opløse deputeretkamret, hvis ministeriet går af og der ikke kan skaffes parlamentarisk basis for nyt ministerium.

Israëls ['israəls], *Jozef* (1824–1911), holl. maler. Efter bosættelse i Haag den førende inden for malerkredsen i denne by. Har malet folkelivsbilleder med lyrisk anstrøg og stemningsfuld belysning, især af fiskernes liv.

Israels-missionen, bevægelse udgået fra Engl. for at forkynde kristendom blandt jøder; den da. **I**, grl. 1885, har især virket i Kbh. og i Polen (Lwów).

israndslinie, linie el. zone langs hvilken indlandsisens rand i istiden i længere tid har opholdt sig; karakteriseres ved forekomsten af morænebakkeland, randmoræner, rækker af dødishuller og stærkt skiftende jordbund.

'Issakar, israelit. stamme, boede på den frugtbare Jizreelslette.

isse, hovedets øverste punkt, dannet af de to sammenstødende isseben.

Issefjord, ældre stavemåde for Isefjord.

issefødsel, fødsel, hvor fosterets isse er forliggende.

issehuller, rester af de forreste gællespalter, der som fine kanaler fører fra hovedets overside til mundhulen, hos hajer, rokker o. a. primitive fisk.

issepunkt, højeste punkt på undersiden af bue el. hvælving.

isseøje, d. s. s. parietaløje.

issignaler, *søv.*, signaler fra visse fyr om fyrskibes og lystønders fraværelse fra station på grund af is.

isskab, skab m. varmeisolerende vægge, afkølet v. hj. af en beholder m. is.

isskruning, sammenpakning af is, der af storm og højvande er sønderbrudt fra et sammenhængende isdække.

isslag el. *islag*, lag af klar is, som afsætter sig på jordoverfladen, mure, grene osv. i kan skyldes underafkølet regn, dvs. regn, hvis temp. er under 0° uden at dråberne dog er frosset. Ved anslaget mod jordoverfladen vil da en del af vandet fryse. i kan også indtræde ved pludselig omslag fra langvarig frost til tøvejr.

'Issos, oldtidsby i Kilikien, hvor Alexander den Store 333 f. Kr. slog Dareios 3.

isstopning el. *isspærring*, sammenhobninger (isskruninger) af de ved isgang frembragte flager, der af strømmen i floderne er sat i drift og har mødt forhindringer (broer, en skarp krumning af floden o. l.).

isstormfugl ('*Fulmarus glaci'alis*), mågelign. stormfugl, yngler i stort antal på

fuglefjelde ved nordl. Atlanterhav og Grønl. Lever af blæksprutter o. a. pelagiske organismer, følger ofte skibe på det åbne hav.

Is'syk Kul [-sĭk], 5890 km² stor saltsø i Kirgisistan, Sovj.

Issy-les-Moulineaux [i'si-le-muli'no], sydvestl. forstad til Paris; 42 000 indb. (1947). Havn. Industri.

issø, isdæmmet sø.

-ist (*gr. -istēs*), substantivendelse ved personbetegnelser; svarer i alm. til endelsen *-isme*.

Istanbul [(i)stam'bul] (af gr. *eis tēn pólin* til byen) (antikkens *Byzans*, fra 330 *Konstantinopel*, fra 1453 **I**; ældre gengivelser (omskrivninger): *Istambul* og *Stambul*),

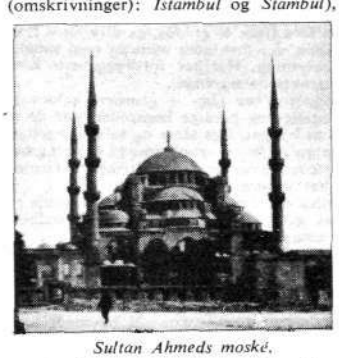

Sultan Ahmeds moské.

Tyrkiets største handels- og havneby; 845 000 indb. (1945). **I** ligger på begge sider af Bosporus. Den eur. side er todelt af bugten Det Gyldne Horn, hvis yderste del fungerer som havn. S f. denne bugt ligger det orientalsk prægede egl. **I** med

sultanpalads, storvesirat, univ., basar og talrige moskeer. To broer fører herfra mod N til de mere moderne handelskvarterer Galata og Pera (Beyoğlu). På d. asiat. side ligger det gamle Üsküdar (Scutari) og S herfor de nye forstæder Haydarpaşa (udgangsstation for Bagdadbanen) og Kadiköy. Ubet. industri. – Det antikke Byzans fik 330 e. Kr. navnet Konstantinopel; 395 blev byen hovedstad i det østromerske rige. Eur.s største handels- og industriby i tidl. middelalder. 1204–61 hovedstad i frankiske kejserrige, derpå under Palæologerne. 1453 erobredes den af tyrkerne og var hovedstad i Tyrkiet til 1923.

Isted (ty. *Idstedt*), landsby 8 km N f. byen Slesvig, hvor da. hær (41 000 m. under general Krogh) 25. 7. 1850 slog slesvig. holstensk (knap 30 000 m. under gen-Willisen). Ved **I** faldt Læssøe, under gennembrud af stærke fjendtl. stillinger ved Gryde Skov, og Schleppegrell ved Øvre Stolk. Et slesvigholst. angreb mod Øvre Stolk fik da. ledelse til at tilbagekalde Schepelerns brigade fra omgående bevægelse, hvorved slesvigholstenerne undgik *tilintetgørelse*.

Istedløven, mindesmærke af H. V. Bissen over da. faldne i krigen 1848–50, rejstes 1862 på Flensborg gl. kirkegård. Førtes

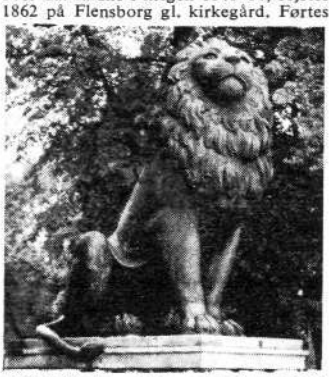

1864 til Berlin, rejstes ved kadetakademi i Lichterfelde; bragtes efter 2. Verdenskrig tilbage til Danm. 20. 10. 1945 af amerik. militærmyndigheder overdraget til Chr. 10., opstillet v. Tøjhuset i Kbh.

istegjern ['istai'-], armeringsjern til beton fremstillet ved at sno to rundjern om hinanden, hvorved flydegrænsen hæves, så større påvirkning kan tillades.

ister, indvoldsfedt.

'isthme (gr. *isthmós*), landtange (spec. den ved Korinth).

'Isthmiske Lege, gymnastiske væddekampe osv., som hvert 2. år afholdtes på den korinthiske tange (Isthmen), i oldtidens Grækenland.

isthmusste'nose (gr. *isthmós* smal tilgang + *stenose*), medfødt forsnævring af hovedpulsåren efter afgangen af pulsårer til hoved og arme.

istid, periode med større nedisninger, vigtigst er kvartære **i** (»istiden«). Endv. permokarbone **i** samt spor af en prækambrisk **i** i Norge og Østgrønl.

istiden, ældste afdeling af kvartertiden, omfatter 4 glacialtider og 3 interglacialtider. Aflejringerne fra glacialtiderne er moræner og smeltevandsdannelser, fra interglacialtiderne havaflejringer og moser. **i** afsluttes med afsmeltningstiden (senglacial tid). I Eur. dækkedes Engl., N-Eur. og Alperne, i N -Amer. væs. Canada af indlandsis. S for nedisningsområderne flodaflejringer, løss og lag i knoglehuler; mange pattedyr, dels kuldeelskende (mammut, uldhåret næsehorn), dels varmeelskende (elefant, næsehorn, sabelkat, flodhest, løve). (Kort).

I'strati (fr. [-'ti]), *Panaït* (1884–1935), rum.-fr. forf., havde succes med sine romaner fra Balkan som *Kyra Kyralina* (1924; da. 1941) og *Oncle Anghel* (1925; da. 1942).

'Istrien (jugoslav. *'Istra*, ital. *'Istria*), halvø ved Adriaterhavets NØ-hjørne; under Venezia til 1797, østrigsk til 1919,

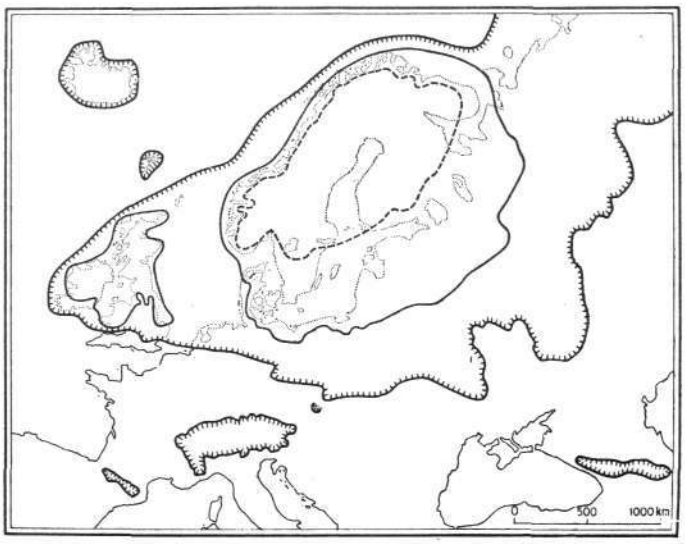

Kort over isens maksimale udbredelse i N- og Mt.-Europa. Med fuldt optrukket linie vises udbredelsen i sidste istid i Engl. og Skand. og med stiplet linie afsmeltningsstadiet, hvorunder Raerne, mellemsvenske moræner og Salpausselkä dannedes.

ital. til 1946, derefter dels under Jugoslavien, dels under det frie område Triest.

Isvestija, anden stavemåde for Izvestija.

Isvolskij, anden stavemåde f. Izvolskij.

'Isøre, nu Rørvig, i middelalderen samleplads for d. da. ledingsflåde. Her valgtes Harald Hen 1074(76) og Niels 1104 til konger af Danm.

Ita'bira, by i staten Minas Gerais, Brasilien. **I** ligger i et meget rigt jernmalmfelt med malmeksport til Vitória.

itabi'rit (efter *Itabira*), en art glimmerskifer, bestående af glimmeragtig jernglans og kvarts. Anv. som jernmalm (USA, Brasilien).

ita'cisme [-s-], oplæsning af oldgræsk m. nygr. udtale. F. eks. læses bogstavet (ē) som i og samme bogstavs navn (ēta) altså som ita, hvoraf betegn. **i** for denne oplæsningstradition. Indførelsen af en hist. best. oplæsningsmåde (etacisme), som den nu anv. overalt uden for Grækenl., skyldes Erasmus af Rotterdam, mens **i**-s sidste store forkæmper var Reuchlin.

itakolu'mit (efter *Itacolumi* bjerg i Brasilien), skifret, glimmerholdig sandsten; tynde plader, bøjelige grundet kornenes sammenføjningsmåde. Indeholder guld og diamant.

i'ta'ler, d. s. s. italiske folk.

I'talia, opr. Italiens sydspids, så halvøen til Rubicon, fra kejsertiden tillige Posletten og øerne.

Italia-ekspeditionen, den af Nobile 1928 ledede nordpolsekspedition.

I'ta'lien, lat. og ital. *I'talia*, republik i S-Eur. omfattende Posletten, de tilstødende dele af Alperne, Appenninerhalvøen, Sicilien, Sardinien og en del småøer; 301 046 km², 45,9 mill. indb. (1947). Største byer: Rom (hovedstad), Milano, Napoli, Torino. Grænsen mod Frankrig, Schweiz og Østrig følger i hovedtræk vandskellet for de floder, der løber mod Posletten. Kysten langs det Liguriske Hav (den ital. Riviera) er gennemgående stejl. Ellers er stranden næsten overalt lav og sandet. **I** er således fattig på naturlige havne. – *Terræn og Geologi.* De nordl. grænseegne er en del af Alpernes tertiære foldesystem. Langs Alpernes S-fod har istidens gletschere udgravet dybe, søfyldte bækkener: Lago Maggiore, Lago di Como, Lago d'Iseo og Lago di Garda, alle gennemstrømmet af bifloder til Po. Posletten er en hævet havbugt fra tertiærtiden. Appenninerne er et system af tertiære foldekæder gnm. hele Appenninerhalvøen. Deres midterste afsnit er Abruzzerne. Mellem Appenninerne og Adriaterhavet strækker sig en ganske smal kystslette; men V. f. bjergene ligger et bredere forland, nemlig fra N mod S: Sletten omkr. Arno, Det Toscanske Bakkeland, Den Rom. Campagna, de nu udtørrede Pontinske Sumpe, samt Den Campanske Slette. Forlandets kyst ledsages af sumpe (maremmer). Sicilien og Sardinien er bjergrige øer. *Landsdele* (*Regioner*). Norditalien: Piemonte, Ligurien, Lombardiet, Venezia Tridentina, Veneto, Emilia. Mellemitalien: Toscana, Marche, Umbria, Lazio. Syditalien: Abruzzi e Molise, Campania, Apulien, Lucania, Calabrien. Øerne: Sicilien, Sardinien. – Den nordøstligste landsdel, Venezia Giulia e Zara, blev 1946 næsten helt afstået til Jugoslavien el. indgik i det frie område Triest. – *Klima.* Posletten har tempereret fastlandsklima med rigelig nedbør til alle årstider; Milano: Jan. 0,2°, juli 23,8°, årlig nedbør 101 cm. I de lune dale ved Alpernes sydfod er vinteren langt mildere end ude på sletten; ved Lago di Como: Jan. 3,1°, juli 21,5°, årlig nedbør 166 cm. S f. en linie mellem Genova og Ravenna har alle lavere egne subtropisk klima med vinterregn. Rom: Jan. 6,7°, juli 24,8°, årlig nedbør 80 cm. – *Plantevækst.* I Alpedalene veksler kornmarker med græsgange og skov. Lavest træffes kastanje, højere eg og bøg, derpå nåleskov og øverst højfjeldet, som mange steder når over snegrænsen. På Posletten har den oprindelige løvfældende skov veget pladsen for agerland. Sydligere er makien den naturlige vegetationstype i alle lavere egne, stedvis også stedsegrøn skov; bl. træer og buske kan nævnes steneg, korkeg, laurbær, pinie, vild oliven, myrte, pistacier, arter af cistus og ærteblomstrede buske. – *Befolkning.* Oprindelige romere, ligurer, etrusker m. fl. blandedes allerede i oldtiden med indvandrede keltere, grækere og germaner, samt indførte slaver af mange nationaliteter. Middelalderens krigstogter tilførte maurer, franskmænd, tyskere m. fl. Alligevel udgør **I** en næsten fuldstændig national, sproglig og kulturel enhed. I det nordl. S-Tirol lever ca. 250 000 tysktalende indb. Fl. st. i S-Tirol lever rhæto-romanere, der føler sig som hørende til den ital. nation. **I** er et af Eur.s tættest befolkede lande, gnstl. 151 pr. km² i 1947. Befolkningstætheden er størst på Posletten, i Arnodalen, omkr. Napoli, omkr. Bari og i nogle egne af Sicilien, mindst langs kysten N f. Rom og på Sardinien. 1947 var fødselshyppigheden 21,7 ‰, dødeligheden 11,3 ‰, tilvæksten følgelig 10,4 ‰. 1938 udvandrede 30 570 til andre eur. lande, 30 978 til oversøiske lande. – *Mønt:* I lira = 100 centesimi. *Mål og*

vægt: Metersystemet. – *Erhverv. Landbrug* er det vigtigste erhverv (mod N mest mellemstore brug, mod S godser), ca. 9 mill. har det som hovederhverv. Driften præges af et stort antal kulturplanter. Alm. udbredt er hvede (1/3 af agerjorden), vin, fersken, abrikos, kirsebær og grønsager, navnlig bønner. Hovedområde på Posletten har majs, ris, sukkerroer, hamp og morbærtræ (silkeavl). Oliven dyrkes i næsten alle subtropiske egne. Kastanje vokser i de lavere bjergskove. S-I m. Sicilien frembringer en mængde frugt som appelsiner og citroner, mandler, figen og granatæble, samt tobak. Talrige steder bruges vanding, der navnlig er påkrævet for appelsiner og citroner. Høstudbyttet er reduceret stærkt under krigen:

I mill. t	1937	1947
Hvede	8,1	4,7
Majs	3,4	1,9
Kartofler	3,2	2,8
Sukkerroer	3,3	2,3
I mill. hektoliter		
Vin	34,0	33,7
Olivenolie	3,0	1,3

Kvægavlen er på Posletten nøje knyttet til landbruget, men drives i øvrigt mest i bjergegne o. a. steder, der ikke egner sig til opdyrkning. Husdyrbestanden viser nogen tilbagegang under krigen:

I mill. stk.	1937	1947
Hornkvæg	7,3	7,2
Svin	2,8	3,1
Får	9,1	8,0
Geder	1,8	1,4
Heste	0,8	0,6
Æsler og mulæsler	0,8	0,8

Skovbruget og *Fiskeriet* er af mindre betydning. – *Minedrift.* Mineralrigdommen er mangeartet, men begrænset. I 1942 var produktionen:

I mill. t	
Jernmalm (Elba, Sardinien)	1,1
Bauxit	0,5
Zink-, bly-, sølvmalm (Sardinien)	0,2
Svovlkis, kobberkis (Toscana, Ligurien)	1,0
Stensalt (Sicilien)	0,7
Brunkul o. l. (Toscana m. fl. steder)	5,0
Råolie (Emilia)	0,0014
Svovl (Sicilien)	
Marmor (Carrara)	
Granit, kalk osv. (Alm. udbredt).	

Industri og handel. I kan hverken forsyne sig selv med fødevarer, råstoffer eller drivkraft, hvorfor de vigtigste importvarer er brødkorn, råbomuld, uld, jern og stål, kul og brændselsolie. Importen søges opvejet gennem eksport af frugt og industrivarer, f. eks. bomulds- og uldstoffer, kunstsilke, silke og automobiler. Vigtigst er tekstilindustrien, især i Poslettens byer, hvortil Alpefloderne leverer energi. Jern- og metalindustrien drives dels i kystbyerne, specielt Genova, hvor adgangen til jern og kul er let, dels i indlandet, således automobiler i Torino, lokomotiver i Milano. Før 1940 tilførtes betydelige summer ved turistbesøg. Industriproduktionens indeks var 1948 95 (1937 = 100). – *Transport.* Handelsflåden blev under 2. Verdenskrig reduceret til 1/2 mill. t, men var 1948 nået op på 2,1 mill. t mod 3 1/4 mill. t før krigen. 1942 fandtes der 23 262 km jernbane.

Forfatning. If. grundlov dec. 1947 tilhører lovgiv. magt i Den Ital. Republik et parlament, bestående af deputeretkammer (valgt på 5 år direkte af alle myndige borgere, 1 medl. pr. 80 000 indb., valgbarhedsalder 25 år) og republikkens senat (valgt direkte fra hver af Ital.s regioner, for 6 år, 1 senator pr. 200 000 indb., valgretsalder 25, valgbarhedsalder 40; 5 medl. valgt af præsidenten; ved første valg indtrådte et antal tidl. parlamentsmedl. som belønning for modstand mod fascismen). Kamrene er i fredstid kun opløselige ved lov; ligestillede; regeringen skal have begge kamres tillid. Præsidenten vælges for 1 år af parlamentet plus repræsentanter for regionerne; præsidenten er ansvarsfri; kan sende vedtagne love til fornyet overvejelse, men har ikke veto. Forfatn. sikrer privat ejendomsret; ret til arbejde, til at danne fagforeninger; alm. menneskerettigheder; pavens forhold til staten reguleredes efter Laterantraktaten 1929. Sicilien, Sardinien, Friuli, Venezia Giulia og Trentino-Alto Adige har videregående selvstyre. – *Hær og flåde.* Alm. værnepligt. Efter fredstraktat af 1947 er værnets størrelse: Hæren 250 000 mand. Flyvevåbnet 25 000 mand med 350 fly. Flåden 22 500 mand med 67 000 t tonnage foruden 2 slagskibe. – *Kirken.* Næsten 99 % af befolkn. er kat., ca. 100 000 protestanter og 50 000 jøder. – *Skolevæsen.* Siden 1924 tvungen folkeskole fra 6 til 14 år. Siden 1945 reorganiseres skolevæsenet fuldstændigt under ledelse af Washburne. 20 univ.

Historie: 476 afsatte Odoaker den sidste vestrom. kejser og regerede derefter med anerkendelse af kejseren i Byzans som Patricius i **I**, til han 488–93 blev styrtet af østgoterne under Theoderik. Denne lod sine østgoter få jord i **I** og behandlede dem som en særlig krigerkaste, afsondret fra den øvrige befolkning, mens han respekterede I-s verdslige og gejstlige institutioner og søgte at genrejse det økonomisk og kulturelt. Hans residens var Ravenna. Efter hans død (526) erobrede kejser Justinian af Byzans **I** 534–54. Allerede 568 indvandrede dog et nyt germansk folk, langobarderne, som efterhånden fratog Byzans **I** til og med Benevento. Deres konger residerede i Pavia, og langobarderne gik efterhånden over til katolicismen, især da Grimoald 664 blev konge. Forholdet til paverne var dog fortsat slet, da kongerne Liutprand, Aistulf og Desiderius søgte at få den verdslige magt i Rom. Paverne appellerede til frankerkongerne, og 774 afsatte Karl den Store Desiderius og tog selv langobardernes krone. Karl blev 800 kronet som kejser, efterfulgt af sine efterkommere Ludvig den Fromme (814–40), Lothar (–855) og Ludvig 2. (–875), under hvem kejserdømmet ved talrige delinger efterhånden indskrænkedes til **I**. Efter Ludvigs død var **I** uden legitim regering, delt ml. talrige fyrster, hvoraf de største søgte at vinde langobarderkronen i Pavia og kejserkronen i Rom i konkurrence med de vest- og østfrankiske konger. Nogenlunde orden i virvaret kom først, da Otto 1. af Tyskland 951 vandt langobarderkronen og 962 kejserkronen. Fra da af bevarede de tyske konger et krav på kejserkronen og forsøgte at regere **I**, men gnm. lange perioder var de på grund af hjemlandets krav forhindret i at varetage deres ital. interesser, og ikke blot fyrsterne, men også de på ny fremvoksende byer bekæmpede på det kraftigste kejsernes aspirationer; fra 1056 fandt de en fører i pavedømmet, der nu følte sig stærkt nok til at undvære kejserens beskyttelse. Paverne støttedes også af de i beg. af 11. årh. indvandrede normanner, der 1071 havde erobret Byzans' sidste besiddelser i S-I og snart også fratog araberne Sicilien. Med Hohenstauferne tilspidsedes kampen, idet de tyske kongers magt i hjemlandet var blevet så begrænset, at de måtte søge kompensation i **I**, der derved blev hovedlandet for dem; men deres forsøg (1154–1268) endte med nederlag, og dermed var I-s splittelse for lange tider indledet. I middelalderens sidste årh.r var **I** splittet ml. en række mindre og nogle få større stater, Milano og Venezia på Posletten, Firenze og Pavestaten i Midt-I og Neapel mod S. Pavernes krav om overhøjhed førte til deres »babyloniske« fangenskab i Avignon 1309–78. – 1494 erobrede Karl 8. af Frankr. Neapel; Span. indblandedes, fra 1500 beherskede Frankr. Milano, Span. Neapel; paverne Alexander 6. (1492–1503) og Julius 2. (1503–13) søgte at styrke Kirkestaten. Mens de halvt uafh. ital. småstater balancerede, kæmpede Span. under Karl 5. og Frankr. under Frans 1. om **I**, indtil de sp. Habsburgere 1529, 1544 og definitivt 1559 tog magten over Neapel–Sicilien og Lombardiet. De store handelsveje gik efter opdagelserne uden om **I**. Det hårde sp. overherredømme afløstes 1713 af et østr.; 1735 kom Neapel–Sicilien under sidegren af sp. Bourboner, mens Østr. hævdede Milano, Toscana m. m.; det opvoksende kongerige Sardinien beherskende NV-**I**, balancerede ml. Frankr. og Østr. 1796–97 tog Frankr. magten i Nordital. ved Bonapartes sejre, skabte en »cisalpinsk republik«, der senere under Napoleon 1805 blev »Kongeriget **I**«, men store dele af **I** indlemmedes i Frankr. Ved Frankr.s nederlag 1814–15 genindsattes de gl. fyrsteslægter; Østr. tog Lombardiet–Venezia. Der rejstes en nationalbevægelse, især støttet til akademikere og borgerstand, der krævede enhed og frihed for **I** og så de tyske østrigere som I-s fjende, mens fyrster, godsejere og embedsstand ønskede splittelse og enevælde bevaret. Revolutioner 1820–21 i Sardinien og Neapel blev knust af Østr., ligesom rejsninger 1830. Jan. 1848 brød revolution ud, voksende efter Febr.-Revolutionen; Karl Albert af Sardinien støttede Lombardiets og Venezias rejsning mod Østr., men tabte (Custozza 1848, Novara 1849), svigtet af ital. fyrster. Mazzinis forsøg på at skabe en romersk republik brød sammen 1849. I Sardinien bevarede Viktor Emanuel 2. (1849–78) fri forfatn., tog 1852 Cavour til ledende min.; Cavour fik samarb. m. Napoleon 3., fremkaldte 1859 krig m. Østr., der s. å. blev slået af fr.-sard. hær ved Magenta og Solferino. Napoleon ville nøjes med at give Sardinien Lombardiet, men befolkningen i Nord- og Mellem-**I** gennemtvang ved afstemninger tilslutn. til Sardinien, hvorefter Napoleon krævede og fik Savoyen og Nizza 1860. S. å. erobrede Garibaldi Begge Sicilier, der forbandtes med øvr. **I** ved erobring af østl. Kirkestat. **I** fik Venezia ved Østr.s nederlag 1866. De fr. tropper, der beskyttede paven, rømmede området 1870, hvorefter Rom blev hovedstad. Pave Pius 9. afslog forlig og blev »fange i Vatikanet«.

1870–1922. Viktor Emanuel 2. –1878, Umberto 1. -1900, Viktor Emanuel 3. –1946. **I** fik øgede økon. muligheder ved åbningen af Suez-kanalen 1869, industrialiseredes hurtigt, men var overbefolket og savnede råstoffer og fødevarer. Da Frankrig 1881 tog Tunis, gik **I** 1882 i forbund m. Tyskl.–Østr. (Triplealliancen), søgte under Crispi at erobre Abessinien, men blev slået 1896. Efter 1900 søgte **I** forståelse m. Vestmagterne, tog 1911–12 Libyen og Dodekanesiske Øer fra Tyrkiet. Fik 1915 store løfter fra de Allierede og angreb Østr., men led svære nederlag 1917. Ved fredsforhandlingerne 1919 fik **I** Sydtirol til Brenner (med stort tysksindet mindretal), Triest og Venezia Giulia (med stort slovensk mindretal), men ikke det omstridte Fiume, heller ikke fl. kolonier. Arbejderklassen vandt frem og organiserede under inflation og alm. nødstilstand store strejker, mens nationalistiske kredse og arbejdsgivere efter 1920 sluttede sig til det af Mussolini 1919 stiftede Fascistiske Parti, der 1921 slog arbejderbevægelsen ned med terror og okt. 1922 tog magten.

Fascismen (1922–43). Efter overgangsperiode, hvor Mussolini samarbejdede med borgerligt kons. og mødtes af socialistisk opposition i Deputeretkamret, gennemførtes 1927 diktatur med fascistisk kontrolleret folkerepræsentation. Ved censur og hensynsløs forfølgelse af anderledestænkende, ensretning af administration og presse blev Fasc. Parti enerådende. 1929 sluttedes Laterantraktaten med paven, hvorved Vatikanstaten oprettedes; en del praktiske reformer gennemførtes, og **I** nåede selvforsyning m. levnedsmidler gennem opdyrkning. Udadtil førte Mussolini svingende politik, ydmygede Grækenl. v. Korfu-affæren 1923, gjorde Albanien til ital. vasal, modarbejdede Jugoslavien og Frankrig (flådekaprustning), støttede Ungarns krav om grænserevision. Efter at have sikret sig forståelse m. Frankr. (Laval) jan. 1935 gennemførte Mussolini 1935–36 Abes-

Maalestok 1 : 7 800 000

Udarbejdelse: J. Humlum

Kort over Italien.

siniens erobring trods eng. protest og Folkeforbundets halvt gennemførte sanktionspolitik. Sommer 1936 støttede I Francos oprør i Span. i forståelse m. Tyskl. og fastslog nov. 1936 »Rom–Berlin Aksen«. 1934 havde I støttet Østr.s uafhængighed mod ty. trusel, men ville marts 1938 ikke hindre Anschluss; stod herefter afhængigt af Tyskl., søgte ved München-overenskomsten 1938 at hindre storkrig, men optog dec. 1938 den gl. konflikt m. Frankrig og afviste eng. forsøg på at splitte Aksen. Overfaldt og erobrede Albanien marts-apr. 1939, holdt sig neutral v. krigsudbruddet sept. s. år, men sprang 10. 6. 1940 ind i krigen på ty. side. Ital. angreb på eng. besiddelser i Afr. gik dog snart i stå, overfald på Grækenl. okt. 1940 førte til nederlag; 1941 gik Abessinien tabt, Libyen hævdedes kun m. ty. hjælp, og okt. 1942–jan. 1943 gik Libyen tabt ved Montgomerys offensiv. 10. 7. landsteg allierede styrker på Sicilien; der var skarpe brydninger bl. fascisterne, og efter forgæves appel til Hitler om hjælp faldt Mussolini 25.–26. 7. 1943.

Efter fascismen. Viktor Emanuel udnævnte den antifascistiske tidl. overgeneral Badoglio til reg.chef, fascistpartiet opløstes, og Badoglio underskrev 3. 9. våbenstilstand i Siracusa (offentliggj. 8. 9.). Da ty. styrker sikrede sig nøglestillingerne på halvøen, kunne de Allierede først 5. 6. 1944 rykke ind i Rom; først 29. 4. 1945 kapitulerede Aksestyrkerne. Mussolini, befriet af ty. styrker 1943, havde dannet republikansk skyggereg.; henrettedes af partisaner 28. 4. 1945. Viktor Emanuel 3. trak sig tilbage juni 1944; under kronprins Umberto som regent dannedes koalitionskabinet under Bonomi 1944–45, derpå Parri juni–dec. 1945, hvorpå de Gasperi (Kristeligt-Demokr. Folkeparti) dannede koalitionsreg. I led efter 2 års hærgninger og forudgående bombardementer hårdt under varemangel og inflation. Valg 2. 6. 1946 gav de Kristne Demokrater førende stilling; samtidig gav folkeafstemning lille flertal for republik. Umberto 2., der havde taget kongetitel efter faderens endelige abdikation i maj s. år, forlod efter kort tøven I. Fredsbetingelserne, offentliggjort juli 1946, underskrevet 10. 2. 1947, var: Afståelse af alle kolonier (fordeling uafgjort); Dodekanesiske Øer til Grækenland, Tenda-Briga-områderne

m. m. i Alperne til Frankr.; Jugoslavien fik det meste af Venezia Giulia, mens Triest (efter skarp konflikt ml. magterne) blev fristad; dertil erstatninger og udlevering af en del af krigsflåden. 1947 udtrådte Socialister og kommunister af de Gasperis regering. Dec. s. å. rømmede de sidste eng. og amer. tropper **I.** Fortsat prisstigning førte til stærk uro og strejker i 1947. Efter gennemførelse af demokr. forfatning 1947 foretoges 18. 4. 1948 valg under international spænding; Kristel.-Demokr. Folkeparti sejrede (48,7 % af stemmerne) over Folkefronten (kommunister og Nennis Socialister: 30,2 %). 1948 blev Luigi Einaudi præsident. – Forslag om I-s optagelse i FN mødte til stadighed sovj. modstand. Tiltrådte 1949 Den Nordatlantiske Traktat.

italienere (høns), lette hønseracer, der stammer fra Ital. i er gode æglæggere;

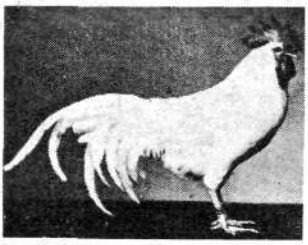

Hvid italiener.

udbredt over hele verden; findes i mange farver. Mest anv. er hvide **i,** der udgør hovedparten af Danm.s hønsebestand; meget anv. er også brune **i.**

italiensk bogholderi, bogføringsmetode der i sin rene form omfatter to bøger, en journal hvori alle poster indføres kronologisk, og en hovedbog, hvori de indføres systematisk i specificeret form. Grundbogen (journalen) deles dog ofte, således at der findes en grundbog for hver af de vigtigere grupper posteringer (kasseposter, varesalg, varekøb osv.); i er en form for dobbelt boghold.

italiensk havestil, haveform, der opstod i Renæssance-tiden (16. årh.). Præges af harmoni ml. bygning og haven, i hvilken vandkunst, søjler og skulptur anv. i udstrakt grad. Eks: Villa d'Este ved Rom.

italiensk kunst. *Malerkunst.* I den tidl. middelalders Ital. er senantik kunsttradition stadig virksom, dog fyldt med kristelige ideer. Mellemled ml. det gl. og det nye var den byzant. kunst med figurer på gylden baggrund ofte i mosaikteknik, fjern fra al naturiagttagelse. Denne traditions sidste store repr. var Duccio og Cimabue omkr. 1300, mens deres yngre samtidige Giotto for første gang satte sine figurer ind i mere realistiske omgivelser; men hverken han el. hele det 14. årh. satte pris på perspektivisk rigtighed. Ved siden af Firenze domineredes tidens ital. kunst af malerskolen i Siena. Samtidig befriede også det øvrige Ital. sig fra den byzant. kunsts lænker: alle stræbte efter figurernes fremstilling i det absolut frie rum. - Giottos gotiske stil fortsættes af Fra Giovanni da Fiesole, overvindes under antik påvirkning af florentineren Masaccio. Med Filippo Lippi og Piero della Francesca udfolder sig den tidlige Renæssance, der kulminerer i så frigjorte kunstnere som Mantegna, Botticelli, Ghirlandajo og Signorelli m. fl. Overgangen til den flg. højrenæssance repr. af det alsidige geni Leonardo da Vinci, og nu overtager Rom med Raffael og Michelangelo den dominerende stilling. Ved siden af blomstrer malerskoler i Venezia (Bellini, Giorgione, Tizian, Veronese, Palma Vecchio, Tintoretto), Parma (Correggio), Bologna (Guido Reni, Carracci) m. fl. - Overgangen til barokken dannes af den såk. manieristiske skole (Bronzino). Omkr. 1600 står over for den »glødende« barok Carracciskolens kølige, akad. retning og Caravaggios nye realisme, som i løbet af 17. årh.s anden halvdel sejrer over barokkens overdrivelser. Endnu i 17. og 18. årh. haves så bet. malere som venezianerne Tiepolo, Canaletto og Guardi. I 19. årh. påvirkes den ital. kunst af fl. eur. retninger. En dygtig portrætmaler er Antonio Mancini (1852–1930), en bet. landskabsmaler G. Segantini. Medens impressionismen ikke synes at have ligget for italienerne, præges den nyeste kunst af den sær-ital. futurisme (bl. a. Severini), kubismen og surrealismen, bl. hvis pionerer G. Chirico regnes.

Ligesom i malerkunsten viser den siden antikken ubrudte tradition sig også i *billedhuggerkunsten,* som gnm. middelalderen er baseret på antikke, byzantinske og orient. motiver, indtil der i 13. årh. opstår en selvstændig blomstring (protorenæssancen) med den Pisanske Skole (Niccolò, Giovanni og Andrea Pisano). Den egl. Renæssance begynder i Firenze i 15. årh. med Ghiberti, Donatello og Verrocchio som hovedmestre. Familen Della Robbia er kendt for sine malede og glaserede fajancerelieffer. Højrenæssancens førende mester er Michelangelo. Samtidig arbejder Benvenuto Cellini og Giov. da Bologna i Firenze. Den egl. skaber af barokskulpturen er Bernini. Som den sidste arving af den *barokke tradition kan anses Canova.*

Arkitektur. Basilikaer og kuppelkirker fra 1. årtus. i byzant. stil findes i Rom og Ravenna. Omkr. 1000 bygges i romansk stil (domkirker i Torcello, Fiesole, Pisa), som undertiden har optaget orient. stiltræk i sig (S. Marco, Venezia). Efter 1100: domkirkerne i Cremona, Parma, Verona, baptisteriet i Firenze. Den ca. 1250 optrædende gotik er fremmed for Ital. og praktiseres kun i få bygninger (Sta. Maria Novella i Firenze, domkirkerne i Siena og Orvieto, Firenze og Milano). Omkr. 1420 opstår med Brunelleschis og Michelozzos virksomhed i Firenze den antik-betonede Renæssance. Stilen breder sig over hele Ital. L. B. Alberti studerer den antikke teori i Vitruvs bøger og skaber S. Francesco i Rimini, S. Maria Novellas facade i Firenze og S. Andrea i Mantova. Mange paladser bygges i Venezia, Firenze, Bologna, Verona m. m. Højrenæssancen indledes med Rom som tyngdepunkt af Bramante og Ant. Sangallo, fortsættes af Michelangelo og føres af ham over i den tidlige barokstil. Førende arkitekter i denne overgangstid er Alessi, Vignola, Palladio og Sansovino. Højbarokkens store mestre er Bernini, Guarini og Fr. Borromini. Ved siden af den egl. barok findes en mere rolig, akad. stil (C. Fontana, Iuvara), som efterh. sejrer og fører hen til det 18. årh.s klassicisme, som holder sig indtil midten af 19. årh. I nyere tid har ital. arkit. tilnærmet sig højrenæssancen; under fascismen gjordes byggeskik i den tidlige rom. kejsertid til forbillede.

italiensk litteratur. Indtil 11. årh. var skriftsproget i Italien det oprindelige lat., men der opstod efterhånden en folkelig dialektdigtning, på Posletten endda romaner i et mærkeligt, halvt fr., halvt venetiansk sprog. Det 13. årh.s rel. følelse fandt sit udtryk i lauderne. I det lærde Bologna grl. Guido Guinicelli (f. ca. 1230) den såkaldte »Il dolce stil nuovo«, med dens forherligelse af kvinden, og hvis største ånd var Dante. Til denne gruppe hørte også Guido Cavalcanti. I Toscana dyrkedes også den satirisk-burleske digtning (Cecco Angiolieri), og der fødtes verdenslitt.s største lyriske digter efter antikken, Francesco Petrarca (1304–74). Samtidig skabte Giovanni Boccaccio (1313–75) den ital. prosastil med sin »Decameron«, en novellesamling, der fremkaldte mange efterligninger. Overleveringen af den klass. kultur var imidlertid aldrig uddød i Italien, og efter Petrarca benyttede humanisterne sig igen af det lat. sprog, medens de rel. dramer, de såkaldte »sacre rappresentazioni« opførtes på ital. Med sine »Stanze« og dramaet »Orfeo« bragte Angelo Poliziano (1454–94) Ital. i højsædet igen. Luigi Pulci skrev det burleske heltedigt »Morgante«, og Matteo Maria Boiardo det store heltedigt »Orlando Innamorato«, mens Jacopo Sannazaro fra Napoli skrev hyrderomanen »Arcadia«, der fik umådelig indflydelse på næsten al eur. digtning. Den ital. litt.s anden blomstring fandt sted i det 16. årh. Ludovico Ariosto skabte epos'et »Orlando Furioso«, Torquato Tasso det rel. helteepos »Gerusalemme Liberata«. Lyrikken dyrkedes ivrigt også af kvinder (Gaspara Stampa (ca. 1523–54), Vittoria Colonna osv.). Betydelig er det 16. årh.s prosa, særlig novelledigtning (Bandello) og historieskrivning (Niccolò Machiavelli og Francesco Guicciardini) og der opstår en rig dram. produktion og samtidig den såkaldte »commedia dell'arte«, d. v. s. udført af professionelle skuespillere. – I 17. årh. var den svulstige G. Marini datidens Eur.s mest beundrede digter. – Det 18. årh.s kendteste navne er satirikeren Parini »Il Giorno«, skuespildigteren Goldoni og Italiens største tragiske digter Alfieri. – Den ital. litt.s tredje blomstring fandt sted i 19. årh: med den klassiske Ugo Foscolo, weltschmerzens største digter Giacomo Leopardi og Alessandro Manzoni. Det 19. årh.s anden *halvdel har den klassiske Giosuè Carducci* og »de små tings store digter« Giovanni Pascoli, og romanforf. Gabriele d'Annunzio, Giovanni Verga, Antonio Fogazzaro og Luigi Pirandello. I 20. årh. skabte Filippo Tommaso Marinetti futurismen (1909), som fik stor indflydelse også på udenlandsk litt. Fra de sidste årtier skal nævnes forf. Guido Gozzano, A. Soffici og Aldo Palazzeschi d'Annunzio og Pirandello, G. A. Borgese, G. Papini, A. Baldini, C. Alvaro, R. Bacchelli, M. Bontempelli, Chiesa B. Cicognani, G. Prezzolini, U. Saba, Suckert og G. Comisso.

italiensk maskekomedie, d. s. s. commedia dell 'arte.

italiensk musik. Den ital. musiks historie føres helt tilbage til oldkirkens første dage i Rom. Den lat. kirkesang – den gregorianske sang, opkaldt efter pave Gregor d. Store (d. 604) – fik allerede på den tid den form, hvorunder den dyrkes den dag i dag i den kat. kirke. I 16. årh. oplever den ital. kirkemusik en rig udvikling, og den flerstemmige a capella korsang når sit højdepunkt med Giovanni Pierluigi Palestrina. Omkr. 1600 afløses det polyfone princip af det monodiske. Den instrumentale musik udvikles og gennem mestre som Tommaso Vitali (ca. 1665–ca. 1735), Giovanni Battista Bassani (1657–1716) o. a. når man omkr. 1700 frem til Arcangelo Corelli, hvis sødmefyldte strygeværker er noget af det ædleste i ital. musik. Med Vivaldi dukker solokoncerten op. Det monodiske princip fik afgørende bet. for solosang (Caccini), kantate (navnlig Alessandro Scarlatti) og ikke mindst opera, Jacopo Peri (1561–1633): *Dafne* (1594). Operaen udviklede sig i 16. årh. i forsk. centre (Firenze, Venezia, Rom, Napoli). I den neapolitanske skole udfoldede solosangen sig til brillerende højder, og efterhånden slog denne skole de andre ud og berusede i tidsrummet op til ca. 1800 ganske den musikalske verden. Den dyrkede to hovedformer: den ophøjede Opera seria, hvor sujetterne hentedes fra helte- og gudeverdenen, og den komiske Opera buffa, der byggede på de faste figurer fra maskekomedien. Den ældre generation af denne skoles komp. karakteriseres ved navnene Stradella, A. Scarlatti, Francesco Provenzale (1627–1704), den yngre ved Pergolesi, Niccolò Jomelli (1714–74), Tommaso Traëtta (1727–79), Domenico Cimarosa (1749–1801) og Baldassare Galuppi (1706–85). Den sidste udløber er Rossini. Samtidig med ham er Cherubini og Bellini. – I Verdi får i den geniale romantiske operakomp. Op mod årh.s slutning vinder verismen indpas i den ital. opera. Omkr. 1890 dukker de første værker af Mascagni, Leoncavallo, Giordano

og Puccini op. Af de yngre ital. komp. kan man nævne Wolf-Ferrari, I. Pizzetti, O. Respighi, Fr. Malipiero og A. Casella.

Italiensk So'maliland, ital. *So'malia Itali'ana,* tidl. ital. område i Østafr.; steppeklædt plateau; 449 000 km², ca. 1 mill. indb. Ved floderne Uebi Scebeli og Juba drives agerbrug ved vanding; i øvr. er somalierne nomader. Hovedstad: havnebyen Mogadiscio. Ital. 1899; 1924 udvidet m. det tidl. eng. Jubaland. 1936 indlemmet i Ital. Østafrika; erobredes af brit. styrker i febr. 1941.

italiensk sprog er en videreudvikling af det lat. talesprog (vulgærlatin). Lat. vedblev længe at være Ital.s skriftsprog, først i 13. årh. begyndte **i** at anv. i dette øjemed. Bl. talrige dialekter var toskansk førende, da Dante, Petrarca og Boccaccio brugte denne dialekt, som derefter blev grundlaget for det moderne ital. rigsmål. Også veneziansk og napolitansk har hævdet sig gnm. en anselig litt. Af de romanske sprog står ital. lat. nærmest; af andre sprog har germansk øvet indflydelse på ordforrådet. I fonet. og syntaktisk henseende er **i** beslægtet med fr.

Italiensk Østafrika, ital. *'Africa Orien'tale Itali'ana,* tidl. ital. område i Østafr. (Eritrea, Abessinien og Ital. Somaliland), etableret 1. 6. 1936; erobredes 1941 af brit. styrker.

i'ta'liske folk, fællesnavn for umbrer, osker og latinere i oldtidens Ital., mods. bl. a. etrusker og grækere.

Itatiaia, Pico de [piku djita'tjaja], Brasiliens højeste top, 2820 m, 150 km NV f. Rio de Janeiro.

'item (lat.), ligeledes, fremdeles.

ite, missa est (lat: gå (forsamlingen) er bortsendt), *slutningsord i d. kat. messe,* der betegn. gudstjenestens ophør, heraf er betegn. messe (missa) opstået.

iteration (lat.), gentagelse, fornyelse.

'iterati'v (lat. *iterare* gentage), *gramm.,* d. s. s. frekventativ.

ite'ratur (lat.), på recepter: gentages.

Ithaca ['iþəkə], universitetsby (Cor'nell Univ.) i staten New York, USA; 20 000 indb. (1940).

Ithákē [i'þakji], da. *Ithaka* ['ita-] (gr. folkesprog *Thiákē* ['þjakji]), gr. ø bl. De Ioniske Øer. 107 km²; 9000 indb. Odysseus' hjemsted.

itine'ra'rium (lat. *iter* rejse), rejsehåndbog; ruteanvisning.

-'itis (egl. gr. adjektivendelse; femininum), substantivendelse; betegner: betændelse.

ITO, fork. for *I*nternational *T*rade *O*rganization.

Itō [itå:], *Hirobumi* (1841–1909), jap. politiker, fyrste. Vesteur. påvirket, grl. 1901 det liberale Seiyūkai-parti; førstemin. 1885–89 (udformede fri forfatn.), 1892–96 (krig mod Kina), 1898, 1900–01. 1905–09 Japans generalresident i Korea og den virkelige leder af Koreas styre, myrdet 1909 i Harbin.

I-tsing, kin. buddhistisk pilgrim, rejste 671-95 e. Kr. i Indien, oversatte mange buddhistiske værker til kin.

I'turbi [-βi] *José* (f. 1895), sp. pianist og kapelmester. Udd. i Spanien og Paris. Siden 1928 i Amer. 1936 kapelmester ved Rochester Philharmonic Orchestra.

Itu'ræa, rige, som omfattede dele af Antilibanon, Cølesyrien og Galilæa. Herodes d. St. herskede over nogle af landskaberne ved Hermōn, som efter ham tilfaldt hans søn Filip (Luk. 3, 1).

Itzehoe ['itsəho:], by i Holsten, NV f. Hamburg; 23 000 indb. (1939). Grl. af Karl d. Store 810 som fæstn. mod Danm. 1834–64 mødested f. holst. stænderforsaml.

'Ivalo, *Santeri* (1866–1937), fi. forfatter og journalist. Indførte den realistiske hist. roman i Finl.

I'van, *storfyrster i Moskva og russiske tsarer.* Ivan 1. Kali'ta (pengepung), reg. 1328–41, seksdoblede sit rige og fik metropolitten til at tage sæde i Moskva. - Ivan 3. (1440–1505), reg. 1462–1505, erobrede Novgorod 1478 og Tver 1485. Gjorde 1480 ende på mongolervældet i Rusland. 1472 g. m. kejser Konstantin 11.s niece Sofia; opfattede sig som Bysanz' arvtager. - Ivan 4. (den Skrækkelige) (1530–84), storfyrste 1533, kronet til tsar 1547, da **I** selv overtog styret og gjorde op m. bojarerne. I 50erne reformer (forvaltn., retsvæsen, kirken, hæren); grænsen blev skudt frem til Ural; Kazan erobret 1552, Astrahan 1556. I 60erne sindssyg, siden mere normal. Kolonisation af Sibirien; interesse for Eur. (engl. i Arhangelsk). - Ivan 5., Peter d. St.s sindssyge broder og medregent (1682–96). Ivan 6. (1740–64), søsterdattersøn af kejserinde Anna, udråbt til tsar 1740, styrtet 1741 af Elisabeth, d. i fængsel.

I'vangorod [-gɔrɔt], 1) tidl. (russ.) navn på den po. fæstning *Dęblin* v. Wisła, ca. 100 km SØ f. Warszawa); 2) borg nær Narva, anlagt af russerne 1492.

Ivanhoe ['aivənhou], hovedperson i W. Scotts roman **I** (1820).

Ivan Løveridder, fr. *Ivain* [i'vɛ̃] el. *le ĉhevalier au lion* (løveridderen), digt fra ca. 1170 af Chrétien de Troyes; oversat til mange sprog, til da. ca. 1500 (jfr. Eufemia-viserne).

I'vanov [-nɔf], *Vsevolod* (f. 1895), sovjetruss. romanforfatter og novellist, dyrkede i beg. en eksperimenterende naturalistisk stil, nærmede sig senere en mere mådeholden socialistisk realisme.

I'vanovo, til 1933 **I-***Vozne'sensk,* by i RSFSR, Sovj., NØ f. Moskva; 285 000 indb. (1939). Tekstil- o. a. industri.

Ivar, nord. mandsnavn, da. form Iver. Af omtvistet opr.

Ivar 'Vidfadme, da. sagnkonge, Harald Hildetands bedstefader, underlagde sig Danm. og Sv.

Iversen, *Carl* (f. 1899), da. nationaløkonom, prof. v. Kbh.s Univ. fra 1939. Har især skrevet om udenrigshandel og valutaproblemer.

Iversen, *Herbert* (1890–1920), da. filosof. Fremsatte i *To Essays om vor Erkendelse* (1919) en på skarpsindig analyse baseret opfattelse, if. hvilken det eneste eksisterende er vore mentale tilstande, ja strengt taget blot »det direkte datum«, d. v. s. den netop nu foreliggende oplevelse.

Iversen, *Johannes* (f. 1904), da. botaniker og geolog; statsgeolog. Vigtige moseundersøgelser (pollenunders.), der belyser Danm.s udvikling i postglacial tid.

Iversen, *Jon* (f. 1889), da. skuespiller og instruktør. Deb. som filmskuespiller 1915, som filminstruktør 1937, senere iscenesat bl. a. »Tyrannens fald« (1942). Har virket som iscenesætter v. talr. privatsceneforestillinger.

Iversen, *Karsten* (f. 1886), da. landbrugseksper. Siden 1921 forsøgsleder og bestyrer af Statens Forsøgsstation for Plantekultur i Askov.

Iversen, *Kræsten* (f. 1886), da. maler; medl. af »Den Frie Udst.« fra 1924, prof.

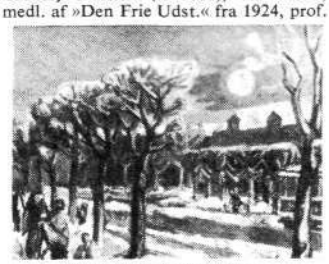

Kræsten Iversen: Vinter.

v. akad. 1930; *Dekorationer til Videnskab. Selskab* (1925–26) og *Chr.borg* (1927), altertavler, glasmalerier, figurbill., landskaber og opstillinger.

Ivigtut [i'βit:o:t] (grønl: de græsrige steder), verdens eneste kryolitbrud ved **I**-fjord (indre del af Arsuk-fjord), Vestgrønl. Dagbrydning ved 70–150 danske arbejdere (kryolitselskabet Øresund). Kryolitten renses i Kbh., en del eksporteres direkte til Amer. Årsprod. ca. 45 000 t. April 1949 var i **I**: 110 arb. og funkt., 30 unge grønlændere som messedrenge o. l., 10 grønlændere kifaker.

Iwo ['i:wå:], by i SV-Nigeria; 75 000 indb. (1945).

Iwō-shima [i(β)o:ʃima], lille jap. ø i Stillehavet 1200 km S f. Tōkyō. Den stærkt befæstede ø indtoges under 2. Verdenskrig af USA-tropper efter hårde kampe fra 19.2. til 17. 3. 1945, derpå basis for luftangreb mod Tōkyō.

Ivry-sur-Seine [i'vri-syr-'sæ:n], sydøstl. forstad til Paris; 42 000 indb. (1946). Kemisk industri.

'Ivösjön, sv. sø, Skånes største; 52 km². Afløb Skreboån.

Ixelles [ik'sæl, i'sæl], flamsk *Elsene,* sydøstl. forstad til Bruxelles; 92 000 indb. (1948).

ixo'i'd (gr.), klæbrig, i *med.* betegn. for epileptiske karakterforandringer, særlig vedhængen og omstændelighed i tankegang og væremåde.

ixo'ty'm [ikso-] (gr. *iksós* lim + *thymós* sind), betegner en særegen form for sjælelig konstitution, som navnlig skulle findes hos epileptikere.

IYRU, *fork. f. International Yacht Racing Union.*

Izjevsk ['izæfsk], hovedstad i Udmurternes ASSR, Sovj., ØNØ f. Kazan; 176 000 indb. (1939). Jern- og træindustri.

Izmir [iz'mir], lat. *Smyrna* (gr. *Smýrnē*), by i Tyrkiets vestl. del ved bunden af den 70 km l. **I**-fjord i et frugtbart lavlandsområde; 200 000 indb. (1945). Udgangspunkt for hovedveje og baner i V-Lilleasien. Den vigtigste eksporthavn for tyrk. landbrugsprodukter (figen, tobak, rosiner m. v.). - Smyrna, grl. som æolisk koloni, var en overvejende gr. by til 1922, da grækerne udvandrede efter heftige gr.-tyrk. kampe og bombardement af **I.**

Udsigt over Izmir.

Izˈmit [iz-], havneby i Tyrkiet ved Marmarahavets østligste bugt; 28 000 indb. (1945). Station på Tyrkiets hovedbane. I oldtiden *Nikomedia.*

Iztaccíhuatl [ista(k)'siwatl], uvirksom sneklædt vulkan i México 60 km SØ f. byen México; 5286 m.

Izumo, *Takeda* (1688–1756), jap. forfatter, skrev for marionetteatret i Osaka en lang række dramaer, der endnu spilles i Japan, bearbejdet for levende skuespillere.

Iz'vestija (russ: efterretninger), sovj. dagblad, grl. 1917, regeringsorgan; lægger vægt på det udenrigspolit. stof.

Izvolskij [iz'vɔl-], *Aleksandr* (1856–1919), russ. diplomat; udenrigsmin. 1906–10, ønskede strædernes åbn. for russ. krigsskibe og tilnærm. til Fr., led nederlag over for Tyskl.-Østrig. Ambassadør i Paris 1910–17.

izvoztjik [i'zvɔʃtʃik] (russ.), kusk, droskekusk.

Til tryk juli 1949.